

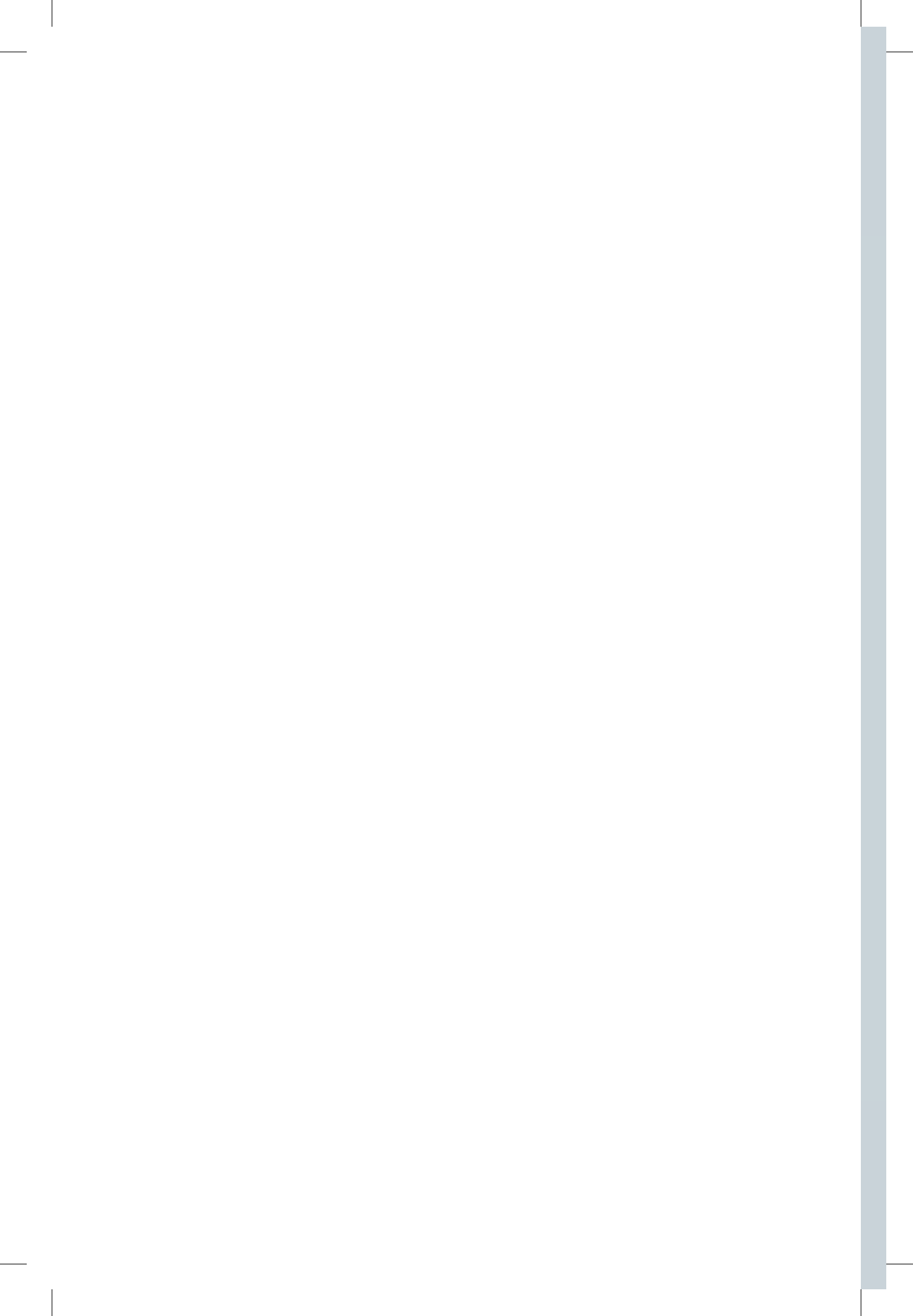
TIHEK

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

www.tihck.gov.tr

İNSAN HAKLARI
VE CEZA ADALET
SİSTEMİ AÇISINDAN
**CEZA İNFAZ
KURUMLARININ
İZLENMESİ
SEMPOZYUMU**
TEBLİĞ KİTABI

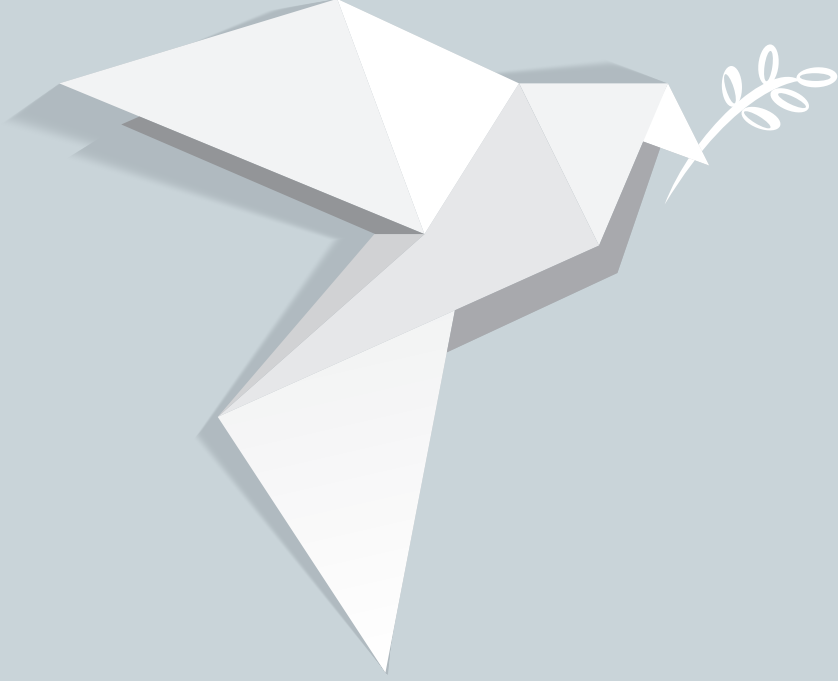

TIHEK

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

www.tihck.gov.tr

İNSAN HAKLARI VE
CEZA ADALET SİSTEMİ AÇISINDAN
**CEZA İNFAZ KURUMLARININ
İZLENMESİ SEMPOZYUMU**

TEBLİĞ KİTABI

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

**İNSAN HAKLARI VE CEZA ADALET SİSTEMİ AÇISINDAN
CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİ SEMPOZYUMU TEBLİĞ KİTABI**

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Yüksel Cad. No: 23 | 06650 | Kızılay-ANKARA
TEL: +90 312 422 78 00 | Faks +90 312 422 78 99
www.tihek.gov.tr | tihek@tihek.gov.tr

ISBN: 978-605-71680-3-0

EMEĞİ GEÇENLER

YILMAZ BÖLÜKBAŞI
MEHMET ALP DİDİNMEZ
DR. ERTUĞRUL YAZAR
MERVE SOYLU ÇAKI
ŞEYMA GÜNDÜR

YAPIM

New Brats

Bahçelievler Mah. Taşkent Cad. No:5/9 Çankaya - ANKARA
Tel: +90 546 432 6559 - +90 544 738 1000
newbratsproduction@gmail.com
www.newbrats.com

BASKI YERİ VE TARİHİ Ankara 2022

BASKI YERİ

Ankara Ofset Basım Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Sebze Bahçeleri Cad. No: 93/43-44
İskitler-Altındağ/ANKARA
Tel: +90 312 384 50 63
Sertifika No: 50648

© Kitapta yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden hiç bir ortamda alıntı yapılamaz.

İÇİNDEKİLER

SEMPOZYUM DUYURU METNİ	6
AÇILIŞ KONUŞMALARI	
PROF. DR. MUHARREM KILIÇ – TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU BAŞKANI	8
PROF. DR. ZÜHTÜ ARSLAN – ANAYASA MAHKEMESİ BAŞKANI	16
AÇILIŞ KONFERANSI	
SUZANNE JABBOUR – BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İŞKENCENİN ÖNLENMESİ ALT KOMİTESİ (SPT) BAŞKANI - VIDEO MESAJ	21
BİRİNCİ OTURUM: İNSAN HAKLARI TEMELİNDE CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİ	
DOÇ. DR. GÜNEŞ OKUYUCU ERGÜN – ANKARA ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ	
■ “CEZA İNFAZ KURUMLARINDA İNSAN HAKLARI STANDARTLARININ SAĞLANMASI BAĞLAMINDA CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİ VE AİHM İÇTİHADİ”	31
CELİLE ÖZLEM TUNÇAK – KAMU DENETÇİSİ	
■ “KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU PERSPEKTİFİNDEN CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİ”	40
DR. ÖĞR. ÜYESİ LEVENT KORKUT – MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ VE SİVİL TOPLUM GELİŞTİRME MERKEZİ BAŞKANI	
■ “CEZA İNFAZ KURUMLARINDA AYRIMCILIK KARŞITI HUKUK”	47
FERAY SALMAN – İNSAN HAKLARI DERNEĞİ	
■ “SİVİL TOPLUM BAKIŞ AÇISIYLA CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİ”	56
İKİNCİ OTURUM: CEZA ADALETİNİN TESİSİNDE İZLEME MEKANİZMALARININ ROLÜ	
DR. MURAT ŞEN – ANAYASA MAHKEMESİ GENEL SEKRETERİ	
■ “CEZA İNFAZ KURUMU UYGULAMALARI BAĞLAMINDA ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI”	63
AV. TUĞÇE DUYGU KÖKSAL – İSTANBUL BAROSU İNSAN HAKLARI MERKEZİ BAŞKANI	
■ “CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİNDE BAROLARIN ROLÜ”	73
DR. HÜSEYİN ŞIK – ADALET BAKANLIĞI CEZA VE TEVKİFEVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ İYİLEŞTİRME VE YENİDEN TOPLUMA KAZANDIRMA DAİRE BAŞKANI	
■ “CEZA İNFAZ KURUMU UYGULAMALARINDA VE DENETİMİNDE SAVCILIĞIN ROLÜ”	83
MUHAMMED KEREM ÇÖMEZ – ANKARA BATI ADLİYESİ İNFAZ HÂKİMİ	
■ “İNFAZ HÂKİMLİĞİ AÇISINDAN ÖZGÜRLÜĞÜNDEN MAHRUM BIRAKILAN KİŞİLERİN ŞİKÂyetLERİNİN ELE ALINMASI SÜRECİ”	115
ÜÇÜNCÜ OTURUM: CEZA İNFAZ KURUMLARINA ZİYARET DÜZENLEYEN HEYETLERİN İŞBİRLİĞİ STRATEJİLERİ	
EROL ÖZKAN – KAHRAMANMARAŞ VALİ YARDIMCISI	
■ “CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİNDE İL VE İLÇE İNSAN HAKLARI KURULLARININ ROLÜ: KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ”	134
HASAN AKCEVİZ – ADALET BAKANLIĞI CEZA VE TEVKİFEVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, GENEL MÜDÜR YARDIMCISI	
■ “CEZA İNFAZ KURUMLARI VE TUTUKEVLERİ İZLEME KURULLARININ ROLÜ”	141
DİLEK ERTÜRK – TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURULU ÜYESİ,	
■ “CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİNDE ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI OLARAK TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU”	152

SEMPOZYUM DUYURU METNİ

Toplumların birçoğunda cezaevleri yüzyıllardır bir "cezalandırma sistemi" olarak var olmuştur. Tarihsel süreçte kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakılması, alıkonulma sistemleri, suç ve cezadan beklenen amaç gibi konuların tartışılması sonucunda günümüzde ortaya çıkan modern yaklaşıma göre cezaevleri, hem önleyici hem de tedavi edici bir misyon üstlenmektedir. Ancak bu sayede cezaevleri, özgürlüğünden mahrum bırakılan bireyler için bir ceza metodu olmasının yanı sıra kişinin yeniden suç işlemesinin önüne geçerek toplumsal hayata hazırlanacağı ve kanuni bir yaşam sürmeyi öğrenebileceği bir "iyileştirme ve rehabilitasyon merkezi" olarak işlev üstlenebilir. Bu düşünceden hareketle alıkonulan tüm kişilerin alıkonulmanın getirdiği mahrumiyetler dışındaki tüm hak ve hürriyetlere diğer bireyler gibi sahip olması ve bu hakların kullanımında herhangi bir engelle karşılaşmaması veya bu engellerin ceza infaz kurumları aracılığıyla kaldırılması beklenmektedir.

"Özgür Birey, Güçlü Toplum" vizyonu doğrultusunda 2 Mart 2021 tarihinde kamuoyuyla paylaşılan ve birçok kamu kurum ve kuruluşuna görev ve sorumluluklar yükleyen İnsan Hakları Eylem Planında ceza infaz kurumlarında insan hakları denetimlerinin etkinliğinin artırılması güçlü bir koruma sisteminin en önemli bileşenlerinden biri olarak görülmektedir. Ceza adaleti sisteminin son aşamasını içeren infaz sisteminde, infaz işlem ve uygulamalarının insan hakları kurumlarının gözlem ve denetimine etkili bir şekilde açılması büyük önem taşımaktadır.

Alıkonulan kişilerin insan haklarının tam manasıyla korunması ve geliştirilmesi ancak mümkün olan en geniş aktörler yelpazesinin konuya müdahil olması ile gerçekleştirilebilecektir. Yasama, yürütme, yargı, ulusal insan hakları kurumları, ulusal önleme mekanizmaları, sivil toplum, sivil izleme kurulları ve uluslararası örgütler bu amacın gerçekleştirilmesinde önemli görev ortaklarıdır. Ceza infaz kurumlarına ziyaret düzenleyen ve mevcut şartları iyileştirme yönünde görev üstlenen bu kurumların iş birliği ve diyalog sürecinin artırılması gerçekleştirilecek sempozyumun merkezinde yer almaktadır.

Düzenlenen bu sempozyumla ceza adaletinin tesisine katkı sunulması, ceza infaz kurumlarının izlenmesi ile takibinin uluslararası standartlarda daha etkili bir şekilde yapılabilmesi amacıyla bu kurumlara ziyaretler düzenleyen heyetlerin iş birliğinin artırılması ve İnsan Hakları Eylem Planı bağlamında öngörülen hedeflere erişimde temel bir veri seti hazırlanarak alan yazıma kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası standartların buluşturulması, insan hakları bakış açısı ve ceza adaleti sistemine uygun bir şekilde ziyaretlerin gerçekleştirilmesi, erken uyarı mekanizmalarının geliştirilmesi, izleme mekanizmalarının rolleri, kamusal olsun veya olmasın ceza infaz kurumlarına ziyaret düzenleyen heyetlerin iş birliğine yönelik alternatif çözüm önerileri sempozyumun muhtemel çıktıları olacaktır.

DÜZENLEME KURULU

YILMAZ BÖLÜKBAŞI – Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkan Yardımcısı

MEHMET ALP DİDİNMEZ – Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Ulusal Önleme Mekanizması Birimi Koordinatörü

DR. ERTUĞRUL YAZAR – Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanı

MERVE SOYLU ÇAKI – Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Hâkim

ŞEYMA GÜNDÜR – Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Sosyal Hizmet Uzmanı

BİLİM KURULU

PROF. DR. ESRA GÜL DARDAĞAN KİBAR – Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi

PROF. DR. FERİDUN YENİSEY – Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi

PROF. DR. HANDAN YOKUŞ SEVÜK – Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi

PROF. DR. HAYDAR BURAK GEMALMAZ – İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

PROF. DR. İLHAN ÜZÜLMEZ – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi

PROF. DR. NİHAT BULUT – İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi

PROF. DR. PINAR MEMİŞ KARTAL – Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi

PROF. DR. YUSUF ŞEVKİ HAKYEMEZ – Anayasa Mahkemesi Üyesi

PROF. DR. YÜCEL ACER – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi

DOÇ. DR. FAHRİ GÖKÇEN TANER – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

DOÇ. DR. FATMA EBUR GÜNDÜZ – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi

DOÇ. DR. TAYLAN BARIN – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE
EŞİTLİK KURUMU BAŞKANI
PROF. DR. MUHARREM KILIÇ*

AÇILIŞ KONUŞMASI

Sayın Anayasa Mahkemesi Başkanım, Değerli Başkan vekillerim, Yüksek yargı mensupları. Sayın Kurul üyelerim, Değerli basın mensupları, Kıymetli katılımcılar hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Bugün burada İnsan Hakları ve Ceza Adalet Sistemi Açısından Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesi Sempozyumunu sizlerin değerli katkılarıyla gerçekleştireceğiz. 6701 sayılı Kanunumuz kapsamında icra ettiğimiz ulusal önleme mekanizması görevinin felsefi, tarihsel ve kurumsal arka planını ele almak istiyorum. Bu kapsamda 'insan hakları perspektifinden ceza adaleti, ceza infaz kurumlarının denetlenmesi ve izlenmesi; ulusal önleme mekanizması ve etkililiği ve ulusal önleme mekanizması olarak TIHEK' başlıkları altında konuşma gerçekleştireceğim.

Avrupa'da 18. yüzyılda başta Montesquieu, Bentham ve Rousseau olmak üzere çok sayıda düşünür, İlk Çağ ve Orta Çağ boyunca insan onurunu hiçe sayan aşırı katı cezalara ve monarşinin keyfi cezalandırma sistemine karşı çıkmıştır. Beccaria ise, ceza hukukunun temel ilkelerini ortaya koymuş ve ceza hukukunu ilk kez sistematikleştirmiştir. Beccaria'nın '*Suçlar ve Cezalar Hakkında*' kitabında ortaya konulduğu üzere suçta ve cezada kanunilik ilkesi, yargılamaların hızlı ve adil olması, her türlü gayri insani muamele, işkence, gizli yargılamalar, keyfi muamelelerin yasaklanması ve suçların ve cezaların orantılı olması adil bir ceza hukukunun vazgeçilmez unsurudur.

* Prof. Dr., Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, muharrem.kilic@tihek.gov.tr,

Michel Foucault ise, 1975 yılında yayınlanan '*Hapishanenin Doğuşu*' adlı kitabında cezanın bedeni hedef alan azap tekniklerinden kişinin disiplin ve sürekli gözetime tabi tutulması yoluyla yararlı ve itaatkar hale getirilmesini hedefleyen farklı ceza pratiklerini, iktidar teknikleri ve iktidar ilişkilerinin tarihini incelemiştir. Foucault'e göre; "*Hapishane biraz daha sıkı bir kışla, hoşgörüsüz bir okul, iç karartıcı bir atölyedir, ama limitte bunlardan niteliksel olarak hiçbir farkı yoktur.*" 1785 yılında çok daha teknik ve ekonomik bir gözetim ve denetim projesinin ise, Jeremy Bentham'ın bir hapishane projesi olarak "panoptikon" tasarımıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Literatürde panoptikon projesinin önemi, disiplinin yalnızca hapishane ve akıl hastanesi gibi kapatılma kurumlarıyla değil, topluma dağılmış olan denetim odaklarıyla da yaygınlaşabileceğini gösterebilmiş olması olarak ifade edilmektedir.

Hapishanelerin cezalandırma ve gözetim amacıyla kullanılmasının böylesi bir tarihsel arka planı bulunmaktadır. Bu noktada özellikle hapishaneler ve işkence ve kötü muamele arasındaki ilişkinin ortaya konulması gerekmektedir. Hepimizin bildiği üzere ülkemiz uzun yıllardır uygulanan "İşkenceye Karşı Sıfır Tolerans" politikasını kararlılıkla sürdürmektedir. İşkence suçuna karşı 2005 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'nda ağırlaştırılmış hükümler getirilmiş, ardından 'İşkenceye Karşı Sıfır Tolerans' bir hükümet politikası olarak ilan edilmiştir. Ayrıca ülkemizin 2013 tarih ve 6459 sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile işkence suçu için zamanaşımını kaldıran dünyadaki ender ülkelerden biri konumunda olduğunu ifade etmem gerekmektedir.

2 Mart 2021 tarihinde kamuoyuyla paylaşılan İnsan Hakları Eylem Planı'nın 1. amacı "*Daha Güçlü Bir İnsan Hakları Koruma Sistemi*" olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda "Ceza infaz kurumlarının denetimleri ile takibinin uluslararası standartlarda daha etkili biçimde yapılabilmesi amacıyla barolar, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerden de temsilcilerin katılımıyla bağımsız bir "*Ceza İnfaz Kurumları İnsan Hakları İzleme Komisyonu*" kurulması; Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurullarının hazırladığı dönemsel raporların Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve ilgili infaz hâkimliğine de gönderilmesi" gibi hedefler öngörülmüştür.

Kuşkusuz, ceza infaz kurumlarında insan hakları denetimlerinin etkinliğinin artırılması güçlü bir koruma sisteminin en önemli bileşenlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İnfaz sistemi, ceza adalet sisteminin son aşamasına tekabül etmektedir. İnfaz sistemindeki insan hakları karnesi, sistemin bütünü açısından realist bir değerlendirme imkanı var etmektedir. İnsan hakları temelli güvence mekanizması infaz işlem ve uygulamalarında insan hakları kurumlarının gözlem ve denetimi büyük önem taşımaktadır. Ancak bu öneme rağmen ceza infaz kurumlarında insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkesinin korunması açısından önemli

zorlukları bulunmaktadır. Nitekim ceza infaz kurumları özgürlük-güvenlik dengesi ile aynı anda insan onurunu güvence altına alma gereksinimi arasındaki gerilimlerin ortaya çıktığı yerlerdir.

Uluslararası Af Örgütü'nün gözlemlerine göre; küresel ölçekte infaz kurumlarının koşulları, insan onuruna yaraşır nitelikten tümüyle uzak durumdadır. Uluslararası Af Örgütü 2021 yılında yayımlanmış olduğu raporda; Mısırlı mahkumların 'insanlık dışı' cezaevi koşullarında yaşadığını ifade etmektedir. Mısır hapishanelerindeki mahkumlar, insanlık dışı cezaevi şartları ve yeterli sağlık hizmetlerine erişememeleri nedeniyle hayati tehlike ile yüzleşmektedir. Uluslararası Af Örgütü, halen 37 mahkumun bulunduğu Guantanamo Kampı'nın kurulmasının 20'nci yılında ABD'ye bir kez daha kampın kapatılması çağrısında bulunmuştur. Örgüt, Guantanamo'yu "hukukun olmadığı bir yer" olarak tanımlamaktadır. Nadine Labaki'nin yönettiği Lübnan yapımı 2018 çıkışlı drama filmi olan Kefernahum cezaevlerindeki kalabalıklaşma olgusuna dikkat çekmektedir.

Cambridge Üniversitesi Cezaevleri Araştırma Merkezi'nden Alison Liebling ve Ben Crewe'nin belirttiği üzere "Hapishaneler sui generis kurumlardır, gücün kötüye kullanılmasına ve tahrif edilmesine benzersiz biçimde yatkındır. Hapishaneler, kamu hukuku ve insan hakları ilkelerinin baskı altında olduğu yerlerdir." Tüm bu nedenlerden ötürü ceza infaz kurumlarında işkence ve kötü muameleyi ve diğer hak ihlallerini önlemeyi amaçlayan en temel strateji, bu kurumları denetlemek ve insan hakları yükümlülüklerinin hapishane yetkilileri tarafından nasıl yerine getirildiğini izlemek için mekanizmalar oluşturmaktır. Özellikle bağımsız kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen izleme ve denetleme amacıyla yapılan ziyaretler, işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele şeklindeki ihlaller de dahil olmak üzere insan hakları ihlallerini önlemenin yollarını sunmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda kurulan izleme ve denetim mekanizmalarının çeşitlilik gösterdiğini ifade etmem gerekmektedir. Özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilerin nasıl bir muameleye tabi tutulduklarını değerlendirmek üzere gözetim yerlerine ziyaretler gerçekleştiren çok sayıda kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT); BM İşkenceyi Önleme Alt Komitesi (SPT); insan hakları komisyonları ve ombudsmanlar gibi. BM İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolü (OPCAT) ile İşkenceyi Önleme Alt Komitesi (SPT) oluşturulmuştur. SPT, Taraf Devletlerde kişilerin özgürlüklerinden yoksun bıraktığı yerleri ziyaret etme yetkisine sahiptir. OPCAT, işkencenin ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezanın önlenmesinin bağımsız organların gözetim yerlerine düzenli ziyaretleri yoluyla desteklenebileceği öncülüne dayanmaktadır. Bu noktada ifade etmem gerekirse insan hakları sözleş-

melerine yönelik diğer isteğe bağlı protokollerden farklı olarak, OPCAT standart belirleyen bir araçtan çok, işlevsel bir anlaşma olarak görülmektedir. Öyle ki literatürde OPCAT'ın BM insan hakları sisteminde dört ana nedenden ötürü bir çıkar açtığı belirtilmektedir:

1. Önlemeyi vurgular.
2. Tamamlayıcı bir işlevi söz konusudur. Uluslararası ve ulusal çabaları birleştirir.
3. Kınamayı değil iş birliğini (tavsiyeler) vurgular.
4. Taraf Devletler, BM İşkenceyi Önleme Alt Komitesi (SPT) ve UÖM'ler arasında üçgen bir ilişki kurar. (yapıcı diyalog)

Karşılaştırmalı bir bakış açısıyla bakıldığında Avrupa Konseyi'nin ceza infaz kurumlarının izlenmesi noktasında uzun bir geçmişinin bulunduğu görülmektedir. Nitekim OPCAT'ın nihai olarak benimsenmesine yol açan uzun süreç sona ermeden çok daha önce, Avrupa Konseyi alıkonulma yerlerini ziyaret etmek için uluslarüstü bir izleme organı oluşturmuştur. İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (1987) ile Avrupa Konseyi üyesi olan herhangi bir devletin topraklarında "kişilerin kamu otoritesince özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları" her yere düzenli/periyo-dik ve düzensiz/ad hoc ziyaretlerde bulunacak bağımsız uzmanlardan oluşan bir organ olan Avrupa İşkence ve İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) kurulmuştur. Komite, özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilerin nasıl bir muameleye tabi tutulduklarını değerlendirmek üzere gözetim yerlerine ziyaretler düzenlemektedir.

AİHM, belirli bir devletteki cezaevi koşullarının nasıl olduğu konusunda bilgi toplamak için ulusal ve uluslararası cezaevi teftiş ve izleme organlarının raporlarına dayanmaktadır. Örneğin bu raporlar, cezaevlerindeki kötü koşullar nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinin (işkence yasağı) ihlal edilip edilmediğinin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Mahkeme'nin bir devletin cezaevlerindeki durumla ilgili veya Sözleşme ilkelerini yorumlamak için bir kılavuz olarak CPT raporlarından alıntı yaptığı çok sayıda kararı bulunmaktadır. Örneğin, Ananyev / Rusya (Başvuru no. 42525/07 ve 60800/08, 10 Ocak 2012); Vasilescu / Belçika (Başvuru no. 64682/12, 25 Kasım 2014); Torreggiani / İtalya (Büyük Daire, Başvuru no. 4317/08, 8 Ocak 2013)

Cezaevlerinin denetlenmesi ve izlenmesinin insan haklarının korunmasını teşvik edebileceği ve özellikle işkence ve kötü muameleyi önleyebileceği ilkesi, özellikle son yirmi yılda uluslararası insan hakları hukukuna gözle görülür bi-

çimde yerleştirilmiştir. Uluslararası hukuk alanına izleme ve denetleme mekanizmalarının yansımaları özellikle İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol'ün (OPCAT) kabul edilmesinde ve Gözden Geçirilmiş Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kurallarının (*Mandela Kuralları*), revize edilmesinde açıkça görülmektedir. Küresel ölçekte hapisanelerde mahpuslara yönelik muameleye ilişkin standartları belirleyen temel belge 1955 tarihli "Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları"dır. Hapishanelerde insan haklarının korunmasına yönelik bu iki temel uluslararası belge (*OPCAT ve Mandela Kuralları*) insanların özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları ve bu nedenle savunmasız oldukları yerlerde kötü muameleyi önlemek için düzenli denetim ve izlemenin potansiyel gücünü kabul etmiştir.

Bu uluslararası yükümlülükler koşut biçimde bazı Afrika ülkeleri (*Kongo, Mali, Nijer ve Nijerya gibi*) ve en önemli Güney Amerika ülkeleri (*Arjantin, Brezilya ve Meksika gibi*), özgürlükten yoksun bırakılma yerlerini ziyaret etmekten sorumlu ombudsmanlıklar kurmuştur. Benzer biçimde Fransa, özgürlükten yoksun bırakılma yerlerinin ziyaretinden sorumlu ombudsmanlar ve İngiltere ceza infaz kurumlarını denetleyen ve İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesine hapisane koşulları hakkında yıllık raporlar sunan ve yayınlayan İngiliz bağımsız hapisaneler ve gençlik gözaltı müfettişliği kurmuştur.

Hapishane teftiş ve izleme kurumlarının kurulması Avrupa Konseyi üye devletlerinin tümü için bir gereklilik olsa da, Avrupa ölçeğinde bu türden izleme ve denetleme mekanizmaları için tek bir kurumsal model bulunmamaktadır. Kurumsal yapılanma türleri de değişiklik arz etmektedir. Bazı devletler Ombudsman, savcı ve/veya cezaevlerinin adli denetim ofislerinden yararlanabilmektedir. Gözetim ve izleme, sivil toplum kuruluşları tarafından da üstlenilebilmektedir. Birçok Avrupa ülkesinde cezaevi teftiş veya gözetim organları, insanların özgürlüklerinden mahrum bırakıldığı yerleri ziyaret etme yetkisine sahip OPCAT kapsamında Ulusal Önleme Mekanizmaları olarak kurulmuştur.

Ancak CPT, SPT ve UÖM'lerin farklı bir çalışma metodolojisi bulunduğunu ifade etmem gerekmektedir. Öyle ki bu kurumsal yapılar, üzerinde anlaşmaya varılan standartlara veya düzenleyici süreçlere uyuma odaklanmak yerine, gözaltında kötü muamelenin önlenmesi ile ilgilenmektedir. Bu nedenle ilgili mekanizmaların çalışmalarının odak noktası, ceza infaz kurumlarının işleyişine ilişkin genel operasyonel ve kurumsal meselelere uyumdan ziyade insan hakları meseleleridir. Bu türden mekanizmalar tutuklulara yönelik kötü muamelenin oluşmamasını sağlamak için alınabilecek önlemlere odaklanmaktadır.

Cezaevi gözetim mekanizmalarının çerçeveleri ve ulusal sistemler, politikalar ve

protokoller üzerindeki etkisi anlaşılmaya başlasa da bu tür kuruluşların doğrudan yararlanıcıları olacak kişilerin (*mahkumlar*) deneyimleri belirsizliğini sürdürmektedir. Bundan ötürü ceza infaz kurumlarındaki insanların haklarını korumak için tasarlanmış izleme ve denetim mekanizmalarını mahkumların algılama ve deneyimleme biçiminin daha fazla değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim az sayıda yapılan araştırmalar mahkumlar arasında bu izleme ve denetim mekanizmaları hakkında bir miktar "*sinizm*" olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda İrlanda'daki ceza infaz kurumlarındaki insanların haklarının korunmasında izlemenin amacını ve mahkumların izleme ve denetleme uygulamalarını nasıl deneyimlediğini ortaya koyan Sophie van der Valk ve Mary Rogan tarafından 2021 yılında kaleme alınan "*Experiencing human rights protections in prisons: The case of prison monitoring in Ireland*" makalesi, literatürdeki bu boşluğu ele almaktadır.

İrlanda bu konuyu incelemek için ilginç bir örnek sunmaktadır. Nitekim Avrupa Konseyi üye devleti olarak, Avrupa Cezaevi Kurallarına (*European Prison Rules*) tabidir. Bununla birlikte, çoğu AB ülkesinden farklı olarak İrlanda, OPCAT'i imzalamış olmasına rağmen onaylamamıştır. Bundan ötürü henüz İrlanda henüz bir UÖM belirlememiştir. İlgili makale İrlanda'da bir cezaevinde mahkumlarla yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Makale ceza infaz kurumlarının izlenmesi noktasında mahkumların bu mekanizmalar hakkında bilgi sahibi olmadığını ortaya koymaktadır. Mahkumlar, ceza infaz kurumlarının izlenmesi ve denetlenmesine yönelik mekanizmaların olduğunu bilmemektedir. Bu aşinalık eksikliğinin, mahkumların teftiş sürecine dahil olma fırsatlarının olmamasıyla bağlantılı olabileceği ifade edilmektedir. Diğer bir faktörün de haklar ve haklarla ilgili endişeleri dile getirme yolları hakkında genel bir bilgi eksikliği olarak kaydedilmiştir.

Birçok mahkum, endişelerini vurgulayacak fırsatlar hakkında bilgi ararken çok proaktif olmaları gerektiğini ve bu tür bilgiler için personelden ziyade diğer mahpuslara güveneceklerini ifade etmiştir. Mahkumların bu algısı aynı zamanda izleme konusunda farkındalık ve katılım eksikliğinin nedenlerini de ortaya koymaktadır. Öncelikle mahkumların haklarını korumak üzere tasarlanan izleme ve denetleme mekanizmalarının, bu kişilerin yaşamları üzerinde doğrudan etkisi bulunmaktadır. Bundan ötürü mahkumların bu tür mekanizmaları nasıl gördüklerini, deneyimlediklerini ve bunlarla nasıl etkileşim kurduklarını anlamak yalnızca ceza sosyolojisi açısından değil, aynı zamanda daha geniş kapsamda insan hakları standartlarının işleyişi açısından da önem arz etmektedir.

Konuşmamda değineceğim bir diğer konu; ulusal önleme mekanizmalarının etkililiğine yöneliktir. Literatürde Akademisyen Ryan M. Welch'in "*National Human Rights Institutions: Domestic Implementation of International Human Rights Law*" başlıklı makalesinde, devletler tarafından 1981-2007 döneminde 153 ülkeyi kapsa-

yan verilere dayanarak, “devletlerin BM İşkenceye Karşı Sözleşmesini (CAT) onaylaması ve ulusal insan hakları kurumuna sahip olması durumunda” işkence vakalarının azaldığını tespit etmiştir.

Öncelikle ifade etmek gerekirse İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi'nde ulusal önleme mekanizmalarının kurulması yer almamaktadır. “Ulusal önleme mekanizmalarının” İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolü'ne dahil edilme fikri ilk olarak BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından 2001 yılında oluşturulan Meksika Çalışma Grubu'nda önerilmiştir. Ulusal önleyici mekanizma önerisini destekleyenler, devletin bizzat hakların garantörü olduğu ve dolayısıyla uygulamayı sağlamakta ana sorumluluğa sahip olduğunu öne sürmüştür. Ancak böyle bir önleme mekanizması oluşturmaya yönelik eleştiriler de söz konusudur. Örneğin; bu türden kurumsal yapılara yönelik bir endişe; mevcut ulusal insan hakları kurumlarının gerekli bağımsızlığa ya da böyle bir rol üstlenme kapasitesine her zaman sahip olmamaları ve zayıf mekanizmaların devletlerin ihlallerini örtbas edebileceği noktasında ortaya çıkmaktadır. Ancak OPCAT, t araf devletlere bu görevi icra edecek ulusal insan hakları kurumlarının bünyesinde yeterli kaynak, bütçe, lojistik destek ve uzman personel bulunmaması durumunda yeni mekanizmalar “kurmasını” önermektedir.

İhtiyari Protokol'ün öngördüğü koşullara uygun bir mekanizmanın halihazırda olması halinde bu organların ulusal önleyici mekanizması olarak tayin edilebileceği ifade edilmektedir. Çoğu Avrupa ülkesi UÖM işlevinin, yetkileri genişletilen mevcut bir ombudsmanlık ofisine verildiği “*ombudsman artı*” modeli olarak adlandırılan modeli benimsemiştir. Bazı Avrupa ülkeleri UÖM görevini mevcut bir Ulusal İnsan Hakları Kurumu'na vermiş, diğer bazıları UÖM işlevlerini üstlenecek yeni organlar kurmuştur. OPCAT kapsamında ulusal insan hakları kurumunu UÖM olarak belirlemenin birtakım avantajları bulunmaktadır. Nitekim ulusal insan hakları kurumlarının insan hakları yetkisine sahip kurumlar olmaları gerçeği, bu kurumsal yapıların genellikle UÖM görevini yerine getirmede yararlı olan niteliklere, uzmanlıklara, metodolojilere ve altyapıya sahip oldukları anlamına gelmektedir. Bir diğer ifadeyle ulusal insan hakları kurumlarının bizatihi “insan haklarını” koruma ve geliştirmeye yönelik faaliyet alanı bu kurumları UÖM olarak belirleme noktasında avantajlı bir konuma sokmaktadır. Ayrıca, ulusal insan hakları kurumları Paris Prensiplerinde belirtildiği üzere genellikle hükümetten bağımsızdır. Bağımsızlık, UÖM'ler için de merkezi bir gerekliliktir.

Ayrıca bazı UIHK'ler, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişileri korumaya yönelik önlemler konusunda yetkililerle yapıcı diyalog geliştirmede UÖM'ün yararlanabileceği güçlü bir itibar ve güvenilirlik oluşturmuştur. Bir diğer ifadeyle bu kurumsal

yapılar kamu profili yüksek kurumlardır. Pozitif bir kamu profili, UÖM'lere görevini ve çalışmalarını kamuoyuna tanıtmaya ve ulusal sivil toplum aktörleri ile iş birliğini geliştirme konusunda yardımcı olabileceğine sahiptir. Ulusal insan hakları kurumları genellikle UÖM çalışmalarıyla ilgili uzmanlığa sahiptir ve birçoğu alıkonulma yerlerini ziyaret etme noktasında tecrübe sahibidir. Pek çok ulusal insan hakları kurumları, insan hakları standartlarını değerlendirme ve Paris İlkelerinde belirtildiği gibi uluslararası insan hakları sistemiyle etkileşim kurma konusunda uzmanlığa sahiptir. Bu etkileşim kurma potansiyeli, OPCAT kapsamında BM insan hakları normlarını dikkate alması ve BM kuruluşu SPT ile doğrudan teması olması beklenen UÖM'ler için önem arz etmektedir.

TIHEK, 6701 sayılı Kanun ile "işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması işlevini yerine getirmekle" görevlendirilmiştir. Kanun'un 9'uncu maddesinde Kurumun görevleri arasında "İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol hükümleri çerçevesinde ulusal önleme mekanizması olarak görev yapmak" sayılmıştır. UÖM görevimiz kapsamında, 2018 yılında 598, 2019 yılında 965, 2020 yılında 679, 2021 yılında 529 başvuru yapılmıştır. Başvurular kapsamında alınan kararlar, İnsan Hakları Eylem Planı çerçevesinde kişisel verilerin gizlenmesi suretiyle kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Ulusal önleme mekanizması kapsamında gerçekleştirilen ziyaretler sonrasında Kurum tarafından ziyaret raporları hazırlanmaktadır. Ziyaret raporlarında alıkonulma merkezlerine ilişkin tespit ve değerlendirmeler neticesinde ilgili kurum ve kuruluşlara tavsiyeler verilmektedir. Ziyaretlerde edinilen izlenimler; "alıkonulma merkezi personelinin eğitim seviyesi ne kadar yüksek olursa alıkonulanlardan alınan kötü muamele iddialarının o kadar azaldığı" yönündedir. Bundan ötürü kişilerin eğitsel formasyonunun önemini vurgulayarak konuşmamı sonlandırmak istiyorum. Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim.

- Sayın Başkanımıza konuşmalarından dolayı çok teşekkür ediyoruz. Şimdi de açılış konuşması için Anayasa Mahkemesi Başkanımız Profesör Doktor Sayın Zühtü Arslan'ı sahneye davet ediyorum. Buyurunuz efendim.

ANAYASA MAHKEMESİ BAŞKANI

**PROF. DR.
ZÜHTÜ ARSLAN**

AÇILIŞ KONUŞMASI

Değerli Konuklar, Değerli Katılımcılar, Çok Değerli Çalışma Arkadaşlarım, Çok Değerli Hocalarım, Hanımefendiler, Beyefendiler; sizleri öncelikle en içten duygularıyla saygıyla selamlıyorum. Ve bu güzel sempozyumun Anayasa Mahkemesinde yapılmasından dolayı duyduğum memnuniyeti de ifade etmek istiyorum. Gerçekten böylesine hayati bir konuyu gündeme getirdiği için, başta TİHEK Başkanımız olmak üzere sempozyumun organizasyonunda emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyorum.

Hepimiz çok iyi biliriz, takvim yapraklarında "tarihte bugün" diye bir bölüm vardır. Çok önemli olaylar, o gün yaşanan tarihi olaylar orada kısaca anlatılır. Bugün 2 Mart; herhalde aklımıza tarihte önemli bir olay gelmiyor. Ama ben bugünkü sempozyumla ilgili bir olayı size hatırlatmak istiyorum. 2 Mart 1757, sizi biraz geriye, 18. yüzyıla ve Paris'e götürmek istiyorum. Paris'te çok önemli bir olay yaşanıyor. Paris'in Grève Meydanı'nda 2 Mart 1757 günü bir infaz gerçekleşir. Kralı bıçakla yaralayan Damiens'in önce vücudunun muhtelif yerleri kızgın kerpetenle çekilir, çekilen yerlere erimiş kurşun, kaynar yağ, kaynar reçine ve birlikte eritilen bal mumu ile kükürt dökülür. Ardından bedeni dört ata çektirilerek parçalatılır, ateşte yakılır ve külleri rüzgârda savrulur.¹

Bu yaşanmış ceza infaz sahnesi Michel Foucault'nun dilimize "Hapishanenin Doğuşu" olarak çevrilen kitabının ilk sayfasında yer almaktadır. Foucault, Avrupa'da suçluyu teşhir ederek ve azap çektirerek öldürmekten hapishaneye kapat-

* Prof. Dr., Anayasa Mahkemesi Başkanı

(1) Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu, Çeviren: M. Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi, 1992, s. 3.

maya uzanan cezalandırma sürecini çok iyi anlatır. Foucault'ya göre cezalandırma bedenden ruha yönelmiştir. Bu da önemli ölçüde kişinin hürriyetinden mahrum bırakılmasıyla gerçekleşmiştir.

Foucault, "Cezai hapsedme, XIX. yüzyıldaki başlangıcından itibaren hem özgürlükten yoksun bırakmayı hem de bireylerin teknik olarak dönüştürülmelerini kapsamıştır." demek suretiyle modern hapisane sisteminin cezalandırma ve ıslah işlevine dikkat çekmiştir.² Tam da bu nedenle "hapisane" kelimesinin kurumun çifte işlevini ifade etmek bakımından "cezaevi" kelimesinden daha elverişli olduğunu düşünüyorum.

Değerli Katılımcılar,

Hapishanenin bu iki temel işlevindeki gelişmeler insan haklarının hapishanenin kapısında sona ermediği yönündeki anlayışın hâkim olmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruların hatırı sayılır bir kısmı cezaevlerinden gelmektedir.

Anayasa Mahkemesi kararlarında hükümlü ve tutukluların Anayasa'da korunan temel hak ve hürriyetlerin tamamına kural olarak sahip oldukları belirtilmiştir.³ Bununla birlikte kişinin hürriyetinden mahrum bırakılmasının doğal sonucu olarak ortaya çıkan durumlar ile cezaevlerinde kamu düzeni ve disiplinin sağlanması ihtiyacı bu hakların sınırlandırılmasını gerektirebilmektedir.

Bu noktada öncelikle belirtmek gerekir ki Anayasa Mahkemesi infaz hâkimliğine şikâyet yolunu bireysel başvurudan önce tüketilmesi gereken etkili bir yol olarak kabul etmiştir. Bu nedenle ceza infaz kurumu idaresinin temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil eden işlem ve eylemlerine karşı, kural olarak öncelikle infaz hâkimliğine başvurulmalıdır.⁴

Anayasa Mahkemesine cezaevlerinden yapılan bireysel başvuruların konuları da çeşitlilik arz etmektedir. Tutma şartları bağlamında kötü muamele yasağından özel hayata saygı hakkına, adil yargılanma hakkından ifade özgürlüğüne kadar birçok alanda hak ihlali şikâyetleri yapılmaktadır.

Söz gelimi Anayasa'nın 17. maddesi cezaevinde tutulan bir hükümlü veya tutuklunun içinde bulunduğu şartların insan onuruna yakışır bir şekilde olmasını da güvenceye almaktadır. Nitekim 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı

(2) İbid., s. 292.

(3) Bejdar Ro Amed (2) [GK], B. No: 2014/10257, 30/11/2016, s. 32.

(4) Mehmet Hasan Altan (2) [GK], B. No: 2016/23672, 11/1/2018.

Hakkında Kanun'un 6. maddesine göre "Hürriyeti bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluk, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddî ve manevî koşullar altında çektirilir."

Bu düzenlemeyle uyumlu olarak Anayasa Mahkemesi, infaz sürecinde benimlenen yöntem ve davranışların özgürlükten mahrum bırakmanın doğal sonucu olan kaçınılmaz elem seviyesinin ötesinde bir sıkıntı veya eziyete sebep olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda insan onuruna uygun şartlar, özellikle sağlık imkanlarının ve gerekli tıbbi yardımın sağlanmasını gerektirmektedir.⁵

Aynı şekilde hükümlü veya tutukluların duruşma salonunda bizzat bulunması adil yargılanma hakkının sağladığı bir güvencedir. Anayasa Mahkemesine göre bu hak ancak olayın şartlarının zorunlu kıldığı durumlarda sınırlanabilir. Bu durum hükümlü ve tutukluların şikâyetlerini inceleyen infaz hâkimliklerince yapılan yargılamalar için de geçerlidir.⁶

Diğer yandan Anayasa Mahkemesi birçok kararında hükümlü ve tutukluların ifade özgürlüğünün de Anayasa'nın 26. maddesinin güvencesi altında olduğunu vurgulamıştır. Anayasa Mahkemesi, hükümlü ve tutukluların örneğin süreli veya süresiz yayınlara ulaşabilmesinin ifade özgürlüğünün korunması altında bulunduğu karar vermiştir.⁷

Anayasa Mahkemesine göre hükümlü ve tutukluların ifade özgürlüğü ile ceza infaz kurumunun güvenliğinin, disiplininin, düzeninin sağlanması ve mahkûmun ıslahı ihtiyacı arasında adil bir denge sağlanıp sağlanmadığının denetlenmesi gerekir. Mahkeme bunun yapıp yapılmadığını gerekçeler üzerinden değerlendirmektedir. Buna göre ifade özgürlüğüne gerekçesiz olarak veya Anayasa Mahkemesince ortaya konulan kriterleri karşılamayan bir gerekçe ile yapılan müdahaleler Anayasa'nın 26. maddesini ihlal edecektir.⁸

Değerli Katılımcılar,

Antik çağlardan itibaren kamu gücü kullananların denetlenmesi, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından bir gereklilik olarak kabul edilmiştir. Söz konusu hapisane olduğunda bu daha da anlamlı hâle gelmektedir. Zira burada iki gözetimden bahsetmek gerekir. Birincisi cezaevi görevlileri tarafından hükümlü ve

(5) Bkz. Turan Günana, B. No: 2013/3550, 19/11/2014, §§ 36, 39.

(6) Emrah Yayla [GK], B. No: 2017/38732, 6/2/2020.

(7) Bkz. Kamuran Reşit Bekir [GK], B. No: 2013/3614, 8/4/2015, § 43.

(8) Bkz. Bejdar Ro Amed (2), §§ 36, 46.

tutukluların gözetlenmesidir. Bunun belki de en uç örneği Jeremy Bentham'ın "panoptikon" adını verdiği hapisane modelidir. Panoptikon, ortasında avlu ve yüksek kule bulunan dairesel bir binadır. Kulede bulunan gardiyanlar, kuleyi çevreleyen odalarda bulunan tüm mahkûmları izleyebilmektedir.⁹

İkinci gözetim ise hükümlü ve tutukluları izleyen cezaevi görevlilerinin izlenmesidir. Bu mesele esasen "İzleyenleri (gardiyanları) kim izleyecek?" şeklindeki kadim sorunun yansımasıdır. Genel anlamda kamu gücü kullanan herkesin denetlenmesi gerektiğini ifade eden bu soru, hapisanelerin izlenmesi gerekliliğini de anlatmaktadır.

Bu noktada belirtmek gerekir ki Anayasa Mahkemesi ceza infaz kurumlarından gelen temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine yönelik şikâyetlerde izleme kurulu raporlarını değerlendirmektedir. Özellikle tutma şartları bağlamında kötü muamele yasağının ihlal edilip edilmediğini değerlendirirken Mahkememiz izleme kurulu raporlarını da dikkate almaktadır.

Anayasa Mahkemesi bir kararında bu konuya ilişkin olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Rehabilitasyon Merkezinin resmî internet sitesinden temin edilen bilgilerin yanı sıra Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 30/6/2016 tarihli yazısı ve bu yazı ekinde sunulan İzleme Kurulu raporlarında sunulan bilgiler, başvurucunun tutulma koşullarının incelenmesi bakımından dikkate alınabilecek en önemli verilerdir."¹⁰

---

(9) Jeremy Bentham, Panoptikon: Gözün İktidarı, 3. Baskı, Çev. B.Çoban ve Z. Özarslan, İstanbul: Su Yayınları, 2019, s. 74.

(10) Ergin Aktaş, B. No: 2014/14810, 21/9/2016, § 90.

Değerli Katılımcılar,

Sonuç olarak Anayasa Mahkemesinin kararlarında vurgulandığı üzere temel hak ve özgürlükler hürriyetinden yoksun bırakılan kişiler için de geçerlidir. Devlete düşen anayasal ve yasal yükümlülük bu hak ve özgürlüklerin korunması, ihlal edilip edilmediğinin etkili bir şekilde denetlenmesidir. Bu anlamda bugünkü sempozyumun çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Bu duygu ve düşüncelerle sempozyumun başarılı ve verimli geçmesini temenni ediyorum, hepinize sağlık ve afiyet diliyorum.

- Anayasa Mahkemesi Başkanımız Profesör Doktor Sayın Zühtü Arslan'a hitaplarından dolayı teşekkür ediyoruz. Sayın Başkanım, hediye takdimi için Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı Profesör Doktor Sayın Muharrem Kılıç'ı sahneye davet ediyorum. Sayın Başkanım, buyurunuz efendim.

Sayın Başkanım, Değerli Konuklar; sempozyumumuzda video mesaj hazırlayarak katılım sağlayan Birleşmiş Milletler İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi Başkanı Sayın Suzanne Jabbour'un mesajını izliyoruz.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
İŞKENCENİN ÖNLENMESİ
ALT KOMİTESİ (SPT) BAŞKANI
SUZANNE JABBOUR*

AÇILIŞ KONFERANSI

I am very pleased to be with you today to introduce the Symposium on "Monitoring of Penitentiary Institutions in terms of Human Rights and Criminal Justice System", and I thank you all warmly for your invitation.

I am here today as Chairperson of the UN Subcommittee on Prevention of Torture, or SPT; an institution which, at the international level, is notably tasked with the monitoring of places of detention in the State parties to the Optional Protocol to the Convention against Torture (OPCAT). Before coming back to the work of the SPT and the role of the NPMs it supports, I would like to focus shortly on the concept of prevention of torture.

Prohibition of torture is absolute, protection from torture is a basic human right of every person, and prevention of torture is an international legal obligation.

Torture is prohibited under international and regional conventions as well as international soft law (among which the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the Convention against Torture and its Optional Protocol, the Nelson Mandela Rules, the European Prison Rules, to name but a few).

Prevention of torture, a requirement under the Convention against Torture that Turkey ratified in 1988, is at the heart of the OPCAT, which establishes monitoring mechanisms to this purpose at both the international and national levels.

The concept of prevention of torture can be defined, overall, as all efforts undertaken

* Birleşmiş Milletler İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi (SPT) Başkanı

at all levels to lower the risk of torture and ill-treatment occurring. This means preventing it from happening in the first place, by putting in place strict procedural safeguards from the first moment after the arrest and promoting human rights-conform investigation and detention practices. It also means preventing it from happening again, where it has already occurred, through the investigation and documentation of cases of torture and ill-treatment, prosecution and sanctions, reparation and redress; and, most importantly, by addressing systemic challenges that have led to these situations.

This preventive approach is multifaceted, interdisciplinary, and transversal. It relies as much on the broader context (respect of human rights and rule of law, socio-economic or political situation, and so on) than on the legal framework and related concrete practices; and it requires the cooperation of stakeholders at all levels.

Places of deprivation of liberty – be they prisons, police facilities, immigration detention centers, psychiatric and social care institutions – are places where the risk of torture and ill-treatment is at its highest. To best address it, it is essential that issues are properly identified. It is the main goal of monitoring.

Monitoring aims indeed at assessing contexts, conditions, and situations that have or can favor torture and ill-treatment; and addressing, together with the relevant stakeholders, the observed issues and shortcomings. What can and should be monitored are not only the detention conditions in places of deprivation of liberty but also the legal framework and safeguards surrounding deprivation of liberty, as well as their implementation in practice.

Preventive monitoring is undertaken at the international, regional, and national levels. All are part of an integrated approach, with mechanisms that complement each other; the UN SPT and the NPMs, additionally to regional monitoring mechanisms such as for example the European Committee for the Prevention of Torture (CPT).

At the international level, the SPT is mandated by the OPCAT with supervising and accompanying its implementation in the now 91 State parties and 13 signatory States. It is the only human rights treaty body with a proactive visiting mandate. Its work is based on its own direct observations in the field – and not through reviews of reports submitted by States Parties. It looks not so much into allegations which already happened, but scrutinizes measures taken to prevent mistreatment of detained persons. Putting the priority on the treatment of allegations and complaints would weaken the 'preventive' dimension of its work. The SPT undertakes regular visits to State parties, visiting facilities such as prisons, police stations, immigration detention centers, social welfare institutions, or closed psychiatric hospitals. It further offers technical assistance to, and cooperation with, authorities and other sta-

keholders, especially national preventive mechanisms.

I would there like to highlight that the work of the SPT is complementary to all other bodies, including where they cover similar zones, such as with the CPT. Both institutions have the same purpose; but each one of them provides an added scope, focus, and perspective. State parties and NPMs should thus work towards implementing recommendations from both, as they can provide important insights for the elaboration of a roadmap towards the improvement of detention conditions and prevention of torture. The NPM of Poland, in that sense, recently published a report looking at the implementation of recommendations made by the SPT and the CPT. It is a good practice that I strongly encourage you to look into.

At the national level, the OPCAT requires State parties to designate a fully independent and adequately resourced national preventive mechanism (or NPM). Turkey ratified the OPCAT and established its NPM in 2011, under its national human rights institution.

The NPM is not just a relay of the SPT in a state party, but has a central role and an added value in itself. As for the CPT, it does not duplicate the work of the SPT, but rather complements it by being able to do activities on a much more regular basis and with the added knowledge of the specific context it is working in.

The NPM has to perform monitoring activities at the national level, notably through regular visits to places of deprivation of liberty. Those visits include meetings with all persons involved private interviews with people deprived of their liberty and their close ones, sessions with authorities and administrations, encounters with civil society organizations. The NPM shall furthermore have full access to medical files and administrative information. These visits aim to assess the situation and make recommendations to the state party addressing systemic issues and challenges.

The NPM also plays a central role in opening and maintaining a constructive dialogue with and between relevant authorities and stakeholders, regarding the implementation of the recommendations, the advocacy, or the capacity-building and technical assistance needed at different levels. This can also go through exchanging practices with other NPMs, especially in the region. This is an important part of capacity strengthening efforts. I thus strongly encourage your mechanism to establish contact with the 70 NPMs that have been designated at the global level, and especially the 38 European ones. Furthermore, as I mentioned earlier, it can bridge the national, regional and international levels, by following the respect of obligations and recommendations made by monitoring bodies at those different levels.

Finally, I would like to add the importance for your NPM to put in place a strong

policy on reprisals, based on the SPT's own one. Prevention of torture is the main purpose of our institutions, but it must be done according to the principle of "do no harm". Monitoring cannot be done properly when there is a fear of reprisals, as it affects the trust put in the NPM and consequently the reliability of information; and, ultimately, the whole purpose of the process.

NPMs can take various forms; but, in all cases, they have to be fully independent, in law and practice. This concerns their establishment, the designation of their members, their budget, and their working methods amongst others. They furthermore need to be adequately resourced, to be allowed to fully implement their mandate and activities.

Through their mandate, status, and position, the NPMs are key actors of the prevention of torture and ill-treatment in places of deprivation of liberty and have to be recognized and known as such. This is why it is extremely important that their mandate and activities are clearly established, and that regular and clear communication exists with all other stakeholders. It is through this that the NPMs can create platforms for dialogue and action that is needed to address issues related to detention conditions at all levels.

In summary, what I have presented here shows that prevention of torture is not a theoretical concept; it has a strict legal framework and very practical implications. It is a shared responsibility among all stakeholders – the NPM, official authorities (political, judicial, civil servants, etc.), CSOs, international and regional bodies, etc. – and requires dialogue and cooperation; especially since part of the preventive efforts has to go through changes in institutions and legislation.

All of you, in your respective positions, have a role to play in this. So I encourage you to further enhance your cooperation and collaboration, to get fully involved to improve all aspects of activities related to prevention of torture I just presented.

The SPT will continue supporting the NPM, authorities, and other stakeholders – all of you that are present here today – in your efforts for better independent monitoring, cooperation, and, ultimately, the prevention of torture and ill-treatment in places of deprivation of liberty in Turkey.

I wish you all interesting and fruitful exchanges today, and I look forward to seeing the outcome of those discussions.

Thank you.

AÇILIŞ KONFERANSININ TÜRKÇE ÇEVİRİSİ¹¹

Değerli katılımcılar, Değerli konuşmacılar, Bayanlar ve baylar,

Ceza Adalet Sistemi Bağlamında Ceza İnfaz Kurumlarını İzleme Sempozyumunda bu gün sizlerle beraber olmaktan büyük bir memnuniyet duyuyorum; bu güzel davet için de hepinize ayrıca teşekkür ediyorum.

Bugün burada Birleşmiş Milletler İşkenceyi Önleme Alt Komitesi (SPT) başkanı olarak bulunuyorum; SPT, özellikle uluslararası düzeyde İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokole (OPCAT) taraf olan ülkelerde alıkonulma yerlerini izlemekle görevlendirilmiş bir organdır. SPT'nin çalışmalarına ve SPT'nin NPM'lerin rolünü desteklemesi durumuna değinmeden önce kısaca işkencenin önlenmesi kavramı üzerinde durmak istiyorum.

İşkencenin yasaklanması mutlak, işkencenin önlenmesi ise herkes için temel bir insan hakkıdır bununla birlikte işkencenin yasaklanması uluslararası bir yasal yükümlülüktür.

İşkence uluslararası ve bölgesel anlaşmalarla yasaklandığı gibi bağlayıcı olmayan uluslararası hukuk metinleri tarafından da yasaklanmıştır. Bunlar içerisinde İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi ile Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol, Nelson Mandela Kuralları, Avrupa Cezaevi Kuralları da bulunmaktadır.

Türkiye'nin de 1988 yılında onayladığı İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi ile güvence altına alınan işkencenin önlenmesi olgusu, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bu amaca yönelik olarak izleme mekanizmaları kuran OPCAT'in temelini oluşturmaktadır.

İşkencenin önlenmesi kavramı genel olarak; "işkence ve kötü muamele riskini azaltmak için herhangi bir düzeyde ortaya konulan her türlü çaba" olarak tanımlanabilir. Bu durum, tutuklamadan sonraki ilk andan itibaren katı usuli güvenceler getirilerek ve insan haklarına uygun soruşturma ve gözaltı uygulamalarını teşvik ederek işkenceyi önlemek anlamına geldiği gibi işkence ve kötü muamele vakalarının soruşturulması ve belgelenmesi, kovuşturma ve yaptırımlar, tazminat ve tazmin yoluyla bu duruma yol açan sistematik zorluklara dikkat çekerek ihlallerin tekrar gerçekleşmesini engelleme anlamına da gelir.

(11) Bu gayriresmi çeviri İnsan Hakları ve Eşitlik Uzman Yardımcısı Salih Günay tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu önleyici yaklaşım çok yönlü olmasının yanı sıra disiplinler arası çaprazlama bir durumu da ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım yasal çerçeve ve ilgili somut uygulamalardan ziyade çok daha geniş bir bağlama (insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne, sosyo-ekonomik veya politik duruma vb.) dayanır ve bu yuzdende bütün paydaşların iş birliğini gerektirir.

Özgürlükten mahrum bırakılma yerleri (cezaevleri, emniyet merkezleri, göçmen gözaltı merkezleri, psikiyatri merkezleri, sosyal bakım merkezleri) işkence ve kötü muamele riskinin en yüksek olduğu yerlerdir. Bununla en iyi şekilde mücadele etmek için sorunların doğru bir şekilde tespit edilmesi oldukça önemlidir. Dolayısıyla izleme görevinin en temel amacı bu durumu ortaya koymaktır.

Sorunların doğru bir şekilde tanımlanması izlemenin temel amacıdır. İzleme aynı zamanda işkence ve kötü muameleyi destekleyebilecek her durum ve koşulu engelleme ve gözlemlenen sorunları, ilgili paydaşlarla paylaşmak amacını taşımaktadır.

İzleme yalnızca özgürlükten mahrum bırakılma yerlerindeki tutulma koşullarını değil, aynı zamanda özgürlükten yoksun bırakılmaya ilişkin yasal çerçeve ve güvenceler ile bunların pratikteki uygulamalarını da kapsayabilir ve kapsamalıdır. İzleme, uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeylerde icra edilmektedir. Bunların hepsi aslında birbirini tamamlayan mekanizmalar olarak entegre bir yaklaşımın birer parçalarıdır: Bu duruma uluslararası düzeyde Birleşmiş Milletler Kuruluşu SPT'yi, ulusal düzeyde NPM'leri, bölgesel düzeyde ise Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesini (CPT) örnek verebiliriz. SPT, OPCAT tarafından uluslararası düzeyde OPCAT'e taraf 91 ülkede ve 13 imzacı ülkede OPCAT'in uygulanmasını denetlenmekle yetkilendirilmiştir. SPT ayrıca, proaktif bir ziyaret yetkisine sahip tek insan hakları sözleşmesi organıdır. SPT'nin çalışmaları, Taraf Devletler tarafından sunulan raporların gözden geçirilmesiyle değil, SPT'nin bizzat sahada yaptığı doğrudan gözlemlere dayanmaktadır. SPT gerçekleşmiş iddialar yerine daha çok özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilere yönelik kötü muameleyi önlemek için alınan önlemlere odaklanmaktadır. Çünkü işkence ve kötü muamele iddialarına ve şikayetlerine öncelik verilmesi SPT'nin çalışmalarının 'önleyici' boyutunu zayıflatacaktır. SPT, taraf devletlerde hapisaneler, polis karakolları, göçmen gözaltı merkezleri, sosyal yardım merkezleri veya kapalı psikiyatri hastaneleri gibi yerlere ziyaretler gerçekleştirilmektedir. SPT ayrıca NPM'ler başta olmak üzere ilgili makamlarla ve diğer paydaşlarla iş birliği yapmakta ve onlara teknik yardım sunmaktadır.

Burada şunu da belirtmem gerekir ki; SPT'nin çalışmaları diğer bütün mekanizmaların çalışma alanlarını kapsadığından tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır; örneğin CPT ile karşılaştırıldığında her iki kuruluş da aynı amaca hizmet etse de her bir kuruluşta ilave kapsamlara, odak noktalarına ve bakış açlarına sahiptir. Dolayısı ile taraf devletler ve NPM'ler, tutulma koşullarının iyileştirilmesi ve işkencenin ön-

lenmesi konusunda yol haritası hazırlarken kendileri için önemli bilgiler sağlayacak olan SPT'nin ve CPT'nin tavsiyelerini uygulamak için çalışmalıdırlar. Bu bağlamda baktığımızda Polonya Ulusal Önleme Mekanizması yakın zamanda SPT ve CPT'nin tavsiyelerinin uygulanmasını konu alan bir rapor hazırlamıştır. Bu aslında çok güzel bir uygulama örneğidir ve bu örnek uygulamayı sizlerin de yapmasını tavsiye ediyorum. Ulusal düzeyde OPCAT taraf devletlerden, kendi ülkelerinde tam bağımsız ve yeterli kaynağa sahip bir ulusal önleme mekanizması kurmalarını şart koşmaktadır. Türkiye, 2011 yılında OPCAT'i onaylamış, ardından da ulusal önleme mekanizmasını oluşturarak Ulusal İnsan Hakları Kurumunu ulusal önleme mekanizması olarak belirlemiştir. Ulusal önleme mekanizması, ulusal düzeyde SPT'nin tamamlayıcısı olmasının yanı sıra aynı zamanda merkezi bir rolü olan ve katma değer yaratan bir yapılanma olma özelliğine de sahiptir. CPT ise SPT'nin yaptığı çalışmaların tıpa tıp aynısını yapmasa da düzenli aralıklarla gerçekleştirdiği çalışmalar ve çalışma alanıyla ilgili sağladığı ilave bilgilerle SPT'yi tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir.

Ulusal önleme mekanizması özellikle de kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretler düzenleyerek ulusal çapta izleme çalışmalarını yapmak zorundadır. Ulusal önleme mekanizmaları bu ziyaretlerde ilgili bütün kişilerle görüşmeler yapmalıdır (Özellikle özgürlüğünden mahrum bırakılanlarla özel görüşmeler yapmalı ve onların yakınlarıyla görüşmelidir ayrıca idareyle, sivil toplum örgütleriyle ve sağlık birimleriyle de görüşmeler yapılmalıdır). Ulusal önleme mekanizması kişilerin sağlık dosyalarına ve idareyle ilgili bilgilere ulaşma yetkisine sahiptir. Ulusal önleme mekanizması bu ziyaretlerle söz konusu merkezlerdeki durumu değerlendirerek sistematik sorunlara ve zorluklara ilişkin taraf devletlere tavsiyeler vermeyi amaçlamaktadır.

Ulusal önleme mekanizması; tavsiyelerin uygulanması, aktif hukuki destek, farklı düzeylerde ihtiyaç duyulan kapasite geliştirme ve teknik yardım konularıyla ilgili olarak ilgili kişiler ve paydaşlar arasında bir diyalog süreci başlatma ve bu diyalogu devam ettirme konusunda merkezi bir rol oynamaktadır. Bu durum bölgedeki diğer ulusal önleme mekanizmalarıyla karşılıklı tecrübe paylaşımı yaparak da gerçekleştirilebilir. Karşılıklı tecrübe paylaşımı, özellikle de kapasite güçlendirme çalışmalarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla Kurumunuzun dünya çapında faaliyet gösteren 70 tane ulusal önleme mekanizmasıyla ve özellikle de Avrupa bölgesinde faaliyet gösteren 38 tane ulusal önleme mekanizmasıyla ilişkiler geliştirilmesi konusunda çağrıda bulunuyorum.

Daha öncede belirttiğim üzere çeşitli düzeylerdeki izleme mekanizmaları tarafından yapılan tavsiyelere ve ortaya konulan gerekliliklere uyulması durumunda hem ulusal, hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde bir köprü inşa edilebilir.

Son olarak ulusal önleme mekanizması olarak sizlerin, misilleme konusuyla ilgili SPT'nin bu konudaki politikasını temel alarak güçlü bir politika oluşturmanızın önemini vurgulamak isterim. Her ne kadar işkencenin önlenmesi kurumlarımızın temel amacı olsa da bunu "zarar vermeme" ilkesi uyarınca icra etmemiz gerekmektedir. Ziyaret edilen yerlerde kişilere yönelik misillemenin varlığı durumunda ulusal önleme mekanizmasının izleme görevi düzenli bir şekilde yapılamaz; çünkü misilleme NPM'e duyulan güveni dolayısıyla bu süreçte elde edilen bilgiyi ve sonuç olarak da bütün süreci etkileyecektir.

Ulusal önleme mekanizmaları çeşitli şekillerde oluşturulabilirler ancak asıl önemli olan yaptıkları işlerde tamamen bağımsız olmaları ve kanunun bu bağımsızlığı onlara sağlamasıdır. Bu konuda özellikle ulusal önleme mekanizmalarının kuruluşları, üyelerinin atanması, bütçeleri, çalışma metotları, görevlerini yerine getirirken herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmamaları oldukça önemlidir. Ulusal önleme mekanizmaları, sahip oldukları yetkilerle ve pozisyonlarıyla alıkonulma merkezlerindeki işkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusunda kilit aktörlerdir ve bu şekilde kabul edilmeleri gerekir. Bu yüzden ki ulusal önleme mekanizmalarının yetkilerinin ve faaliyetlerinin açık bir şekilde tanımlanması ile NPM'lerin diğer tüm paydaşlarla düzenli ve açık ilişkilerinin varlığı son derece önemlidir. Bu sayede NPM'ler, bütün düzeylerdeki tutulma koşullarına ilişkin hususları ele almak için ihtiyaç duyulan diyalog ve eylem platformları oluşturabilirler.

Özetle, sunumumdan da anlaşılacağı üzere işkencenin önlenmesi teorik bir kavram değildir; aksine işkencenin önlenmesi katı bir yasal çerçeve ve pratik sonuçlar barındırmaktadır. İşkencenin önlenmesinde, bütün paydaşların (ulusal önleme mekanizmaları, resmi kurumlar – bunlar içerisinde siyasi kurumlar, yargı mercileri, memurlar- sivil toplum kuruluşları, uluslararası ve bölgesel kuruluşlar) ortak sorumluluğu olduğu gibi; bu paydaşların kendi aralarında diyalog ve iş birliğini geliştirme de gerektirmektedir. Özellikle de önleyici çabaların bir kısmı kurumlarda ve mevzuatta değişiklik yapılmasını ön gördüğünde.

Hepinizin, kendi pozisyonu itibarıyla bu süreçte oynayacağı bir rolü vardır. Dolayısıyla işkencenin önlenmesi olgusuyla ilgili olarak biraz önce belirttiğim faaliyetleri bütün yönleriyle geliştirmek ve bu sürece etkin katılımı sağlamak için sizleri işbirliğinizi ve ortaklığınızı daha da derinleştirmenizi teşvik ediyorum. SPT, NPM'lerin, yetkili kurum ve kuruluşların, ilgili paydaşların (bugün burada olan herkesin) daha bağımsız bir izleme yapma ve iş birliğini geliştirme konusundaki çabaları ile en nihayetinde Türkiye'deki özgürlüğünden mahrum bırakılma yerlerinde işkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusundaki gayretlerini desteklemeye devam edecektir.

Hepinize verimli ve ilgi çekici deneyimlerin paylaşıldığı bir tartışma platformu diyor; bu tartışmanın sonuçlarını merakla bekliyorum. Teşekkürler.

1.

OTURUM

**İNSAN HAKLARI TEMELİNDE CEZA İNFAZ
KURUMLARININ İZLENMESİ**

OTURUM BAŞKANI:

PROF. DR. YUSUF ŞEVKİ HAKYEMEZ
Anayasa Mahkemesi Üyesi

- Sayın Başkanım, Değerli Konuklar; sempozyumumuzda "İnsan Hakları Temelinde Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesi" konulu ilk oturumu Anayasa Mahkemesi Üyemiz Profesör Doktor Sayın Yusuf Şevki Hakyemez yönetecek olup bu oturumda Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Doçent Doktor Sayın Güneş Okuyucu Ergün, Kamu Denetçisi Sayın Celile Özlem Tunçak, Medikal Üniversitesi Doktor Öğretim Üyesi ve Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Başkanı Sayın Levent Korkut ve İnsan Hakları Derneği Temsilcisi Sayın Feray Salman sunum yapacaklardır. Kendilerini davet ediyorum, buyurunuz efendim.

Oturumu başlatmak üzere sözü Profesör Doktor Sayın Yusuf Şevki Hakyemez'e bırakıyorum. Buyurunuz efendim.

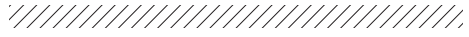
Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez: Herkese merhabalar. İyi, faydalı bir oturum olması temennisiyle başlıyorum. Öncelikle TIHEK'in benim için özel bir yeri olduğunu ifade etmem gerekir. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu olmadan önce Türkiye İnsan Hakları Kurumu olduğu zaman Levent Beyle birlikte biz kurulun ilk üyelerindendik. 4 yıl burada görev yaptık, daha sonra kanunla bir dönüşüme tabi tutuldu; Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu oldu. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu olduktan sonra üyeler tam zamanlı olarak görev yapmaya başladılar. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun aynı zamanda az önce konuşmalarda da ifade edildiği üzere ulusal önleme mekanizması bağlamında kişilerin fiziksel hürriyetlerinden mahrum bırakıldığı yerlere yönelik olarak, işkencenin önlenmesiyle ilgili çok çok önemli görevleri de var. Önemli bir ulusal insan hakları kurumu Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. Bu nedenle bu kurumun bu etkinliğinde bana oturum başkanlığını teklif eden Sayın Başkana, Kıymetli Meslektaşım Profesör Doktor Muharrem Hocaya teşekkür ediyorum. Faydalı bir oturum olacağına eminim. Çünkü burada alanında uzman olan meslektaşlarım var. Konuşacağımız mevzu "insan hakları temelinde ceza infaz kurumlarının izlenmesi."

Ceza infaz kurumları Türkiye'de hem işte bu ulusal önleme mekanizması bağlamındaki önleyici amaçla yapılan denetimler hem de ceza infaz kurumlarında yaşanan insan hakları ihlalleri boyutuyla birlikte gerçekten izlenmesi gereken önemli bir alan. Sayın Anayasa Mahkemesi Başkanımızın da açılış konuşmasında ifade ettiği üzere pek çok bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesine bu konuyla ilgili olarak da geliyor. O nedenle ilgi duyacağımız, faydalanacağımız bir oturum olduğunu şimdiden ifade edeyim. Değerli arkadaşlara, tebliğ sunacak olan arkadaşlara burada ifade edildiği gibi, gösterildiği gibi yirmişer dakikalık bir konuşma süresi vereceğiz. Bu konuşma süresine riayet edilmesi önem arz ediyor çünkü programın sarkmaması gerekiyor. Zaten belli ölçüde sarkmıştı; ama ben arkadaşların yirmi dakikalık süre içerisinde tebliğlerini sunacaklarını umuyorum. Soru-cevap faslına da belli ölçüde bir şey kalabilir; cevaplayamadığımız, açıklayamadığımız konularla ilgili olarak.

İlk konuşmacımız, ceza hukuku alanında çalışan Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Çok Değerli Öğretim Üyesi Doçent Doktor Güneş Okuyucu Ergün. Kendileri bizlere ceza infaz kurumlarında insan hakları standartlarının sağlanması bağlamında, ceza infaz kurumlarının izlenmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadıyla ilgili bir tebliğ sunacaklardır. Buyurun Saygıdeğer Hocam.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ
GÜNEŞ OKUYUCU ERĖN

“CEZA İNFAZ KURUMLARINDA İNSAN HAKLARI STANDARTLARININ SAĞLANMASI BAĞLAMINDA CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİ VE AİHM İÇTİHADI”

Çok teşekkür ederim sayın başkan. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun Sayın Başkanı, yüksek yargının değerli yeleri, değerli akademisyenler, uygulamacılar ve dinleyenler. Konuşmama başlarken hepimizi saygıyla selamlıyorum.

Bugün ben, uluslararası insan hakları standartlarının ceza infaz kurumlarına yansımaları, bu konudaki izleme mekanizmalarını ve bunların önemini ele alacağım. Ve tabii bu izleme mekanizmalarının halen amiral gemisi niteliğinde bulunan AİHM içtihatlarından da söz edeceğim. Ancak AİHM içtihatlarına konu olayları ve kararları tek tek anlatmak yerine, söz konusu kararlara bütünsel bir bakışla öne çıkan hususlardan, ilkelerden ve AİHM’in altını çizdiği konulardan bahsedeceğim.

Ceza infaz kurumlarının şekillenmesi ve koşullarının iyileştirilmesi bakımından uluslararası hukuk ve özellikle uluslararası insan hakları standartları en etkili araçlardır. Bu konuda, BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Avrupa Birliği İşkenenin nlenmesi Komisyonu’nun bulguları ve tabii ki AİHS başı çekmektedir.

Tüm insan hakları meseleleri bakımından olduğu gibi, infaz kurumundaki kimselerin ve diğer tutulanların insan hakları standardı bakımından da konuya ilişkin temel insan hakları metinlerinin başında BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

gelmektedir. Beyanname'nin 5. maddesi, işkenceyi ve zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı muameleyi ve cezayı yasaklayarak infaz kurumundaki kimselerin bu tür muamele ve cezalara karşı korunmasını sağlamaktadır.

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 7. maddesi de tıpkı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gibi, işkenceyi, zalimane, insanlık dışı yahut onur kırıcı muameleyi ve cezayı yasaklamakta ve bu itibarla infaz kurumundaki kimseleri bu tür muamele ve cezalara karşı korumaktadır. Yine aynı sözleşmenin 10. maddesi ise, özgürlüğünden mahrum bırakılan herkese insani biçimde ve insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna saygı çerçevesinde muamele edilmesini ve ceza infaz sisteminin iyileştirme ve rehabilitasyon sağlama gibi temel amaçlara yönelik olmasını gerektirmektedir.

Tutulanların hakları ve bunlara nasıl muamele edilmesi gerektiği, AİHS kapsamında da garanti altına alınmaktadır. Gerçekten de infaz kurumundaki kimselerin insan hakları standardına ilişkin temel hükümlerden bir diğeri de AİHS'in işkenceyi, zalimane, gayriinsani veya küçültücü muameleyi ve cezayı yasaklayan 3. maddesidir. Ayrıca, ihlallere karşı başvuru usulü ve tazminat imkanı öngörmesi nedeniyle AİHS'in bu alanda daha etkin bir işleve sahip olduğu da belirtilmelidir.

İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (1987), ceza infaz kurumları rejimi bakımından kabul edilebilir olan sınırı belirlemekte ve infaz kurumunda tutulan kimseleri işkenceden, gayriinsani veya küçültücü muameleden korumayı hedeflemektedir. Bu sözleşme çerçevesinde kurulan Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT), çeşitli ziyaretlerde bulunarak, tutulanlar bakımından uygun muamele şartlarını gösteren standartlar ve ziyaretlerle ilgili raporlar yayınlamaktadır. CPT standartları, çok geniş kapsamlıdır ve sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere pek çok hususu içermektedir. Ancak belirtmek gerekir ki her ne kadar CPT tutulmaya ilişkin koşulları iyileştirmeyi amaçlasa da yargısal bir işlevi yoktur ve önerileri bağlayıcı değildir.

Bu konudaki bir diğer kaynak da Avrupa Konseyi Hapishane Kuralları'dır. Söz konusu kurallar, Birleşmiş Milletler Mahpuslara Muameleye Dair Standart Asgari Kuralları'nı esas alarak hazırlanmış ve AİHM içtihadı ve CPT raporları doğrultusunda şekillenmiştir. Böylelikle ceza hukukuna ilişkin pek çok kaynağın bu konuda iç içe geçtiğini görüyoruz. Her ne kadar Avrupa Konseyi hapishane kuralları bağlayıcı olmasalar da birer yorum aracı olarak kaynaklık edebilmekte ve yol gösterici olmaktadır. Çalışma, hukuki yollara başvurma, sağlık, disiplin gibi infaz kurumundaki yaşama dair pek çok alanı kapsayan bu kurallar, iyi ceza pratikleri gereklerini ortaya koyması bakımından da önemlidir. AİHM de kararlarında bu kurallara atıf yapmaktadır (Örn.

bkz. İvan Karpenko v. Ukrayna, 2021). Söz konusu kuralların asıl amacı, sözleşmedeki hakların ve İşkencenin Önlenmesi Avrupa Konseyi'nce belirlenen ve tutulanlara nasıl muamele edilmesi gerektiğini gösteren standartların hayata geçirilmesidir.

Belirtmek gerekir ki, uluslararası insan hakları standartları, sınırlı ekonomik kaynaklar, ilgili ülkede insan haklarına ilişkin hassasiyetin fazla olmaması gibi nedenlerle uygulamada zayıflayabilmektedir. İnfaz kurumlarının geliştirilmesine ayrılabilecek ekonomik kaynakların yetersizliğinin yanı sıra, Komite'nin kaynakları da düzenli ziyaretler yapılmasını ve çok geniş alana yayılmış bulunan tutulma alanlarının tümüne yetişilmesini zorlaştırabilir. Özellikle infaz kurumu doluluk oranının yüksek olduğu ülkeler bakımından böyle bir risk ortaya çıkabilir. Söz konusu denetleme organlarının sadece periyodik ziyaretler gerçekleştirmesi halinde ise, ilgili infaz kurumlarının koşulları beklenen ziyaret için iyileştirilip ziyaret sonrasında süreçte sorunlar devam edebilir.

Devletler infaz kurumlarında tutulanların haklarını resmi olarak kâğıt üstünde kabul etseler bile uygulamada bunları gerçekleştirmek konusunda gerçekten istekli olmamaları, infaz kurumlarındakilerin desteklenmesinin kamuoyunda fazla onaylanmaması, ekonomik kaynakların sınırlılığı veya organizasyonel yetersizlikler gibi pek çok nedenle bu haklar tam olarak hayata geçirilemeyebilir. Bu noktada infaz kurumlarının izlenmesi mekanizmalarının öneminin ve işlevinin altını çizmek gerekir. Zira özgürlükten mahrum bırakılmanın başlı başına bir ceza olduğu anlayışı giderek yaygınlaşırken, cezaevlerinin dışarıdakinden daha kötü koşullara sahip olmasının caydırıcılığı artıracağı görüşü terkedilmekte; infaz kurumlarındaki yaşam koşullarının normalleştirilerek olabildiğince toplumsal yaşam koşullarına yaklaştırılması gerektiği yaklaşımı benimsenmektedir. Dolayısıyla CPT ve AİHM gibi mekanizmalar aracılığı ile infaz kurumlarındaki koşullar izlenerek bunların insani olması ve uluslararası standartlara uygunluğu sağlanmaya çalışılmaktadır. Tutulmaya ilişkin uluslararası standartlar geliştikçe, bunlar, infaz kurumlarındaki koşulların da daha insanileştirilmesi yönünde bir etki doğurmaktadır.

Bu konudaki önemli bir adım da İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü'nün (OPCAT) ülkemiz bakımından yürürlüğe girmesidir. OPCAT'in amacı "*ışkence ve diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezayı önlemek amacıyla uluslararası ve ulusal kuruluşlar tarafından kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretler sistemini kurmaktır.*" Bu doğrultuda ulusal önleme mekanizmalarının kurulması ve işletilmesi, özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlerde uluslararası insan hakları standartlarının sağlanması ve geliştirilmesi için şarttır.

Gerçekten de uluslararası insan hakları enstrümanlarının, infaz kurumundaki koşulların değişimini ve gelişimini tetikleyen başat araçlar olduğunu ve bu konuda olumlu sonuçların alınmasını sağladığını görüyoruz. Özellikle AİHS'in getirdiği somut mekanizmalar ve AİHM içtihadı bu konuda temel yol gösterici rehberlerden birini teşkil etmektedir.

AİHM, AİHS'in konusunun ve mahiyetinin sözleşme hükümlerinin dar ve statik biçimde yorumlanmasını engellediğini belirterek diğer tüm meselelerde olduğu gibi, bu hususta da sözleşmeyi geliştirici ve ilerletici bir yorumla uygulamaktadır. Dolayısıyla, AİHM içtihadının gelişimi, sosyal ve siyasi açıdan modern çağın gerekleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu yaklaşımına paralel olarak, son yıllarda AİHM'in infaz kurumundaki kimselerin hak ihlali iddiaları konusunda daha net ve özgürlükçü bir tutum benimsediğini söyleyebiliriz.

İnfaz kurumlarının rejimi ve koşulları AİHS'te düzenlenen pek çok hak ile doğrudan ilgilidir. Örneğin madde 2; yaşama hakkı; madde 3; insanlık dışı, zalimce veya aşağılayıcı muameleye maruz bırakılmama hakkı; madde 8; özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı; madde 10; ifade özgürlüğü; madde 14; ayrımcılık yasağı gibi. AİHM'in bu konuyla ilgili kararları incelendiğinde, sözleşmede düzenlenen bu hakların kapsamına giren çeşitli hususlara ilişkin çok sayıda başvuruda bulunduğu görülmektedir. İnsan hakları konusundaki genel farkındalığın ve hassasiyetin artmasına paralel olarak infaz kurumunda tutulan kimselerin de haklarını talep etme konusunda daha bilinçli hale gelmeleri bu konuda etkili olmakta ve bu kimseler, çok geniş yelpazedeki haklar bakımından çeşitli başvurularda bulunmaktadır. Bu konuda özellikle infaz kurumlarının altyapı ve hijyen koşulları, mahkemeye erişim, haberleşme, evlenme ve aile hayatına ilişkin haklarla ilgili başvurular ağır basmaktadır. Konuya ilişkin kararlarına bir bütün olarak bakıldığında, AİHM'in infaz kurumunda bulunan kimselerin hakları konusunda giderek daha katı bir tavır sergilediği; tutulanların haklarının kamu yararı, güvenlik ya da maliyet gibi gerekçelerle ihlal edilmesini mazur görmeye yanaşmadığı dikkat çekmektedir. Bu arada AİHM'in infaz kurumunda tutulanların yakınlarına yönelik haklar konusunda da daha genişletici bir yorum benimsediğini ve böylece Sözleşmenin koruyucu kalkan görevinin genişlediğini söyleyebiliriz (*Dickson v. UK (2007; Wainwright v. UK 2006)*). Özellikle belirtmek gerekir ki AİHS'i sosyal haklar perspektifinden okuyan AİHM, infaz kurumunda bulunan kimselere asgari yaşam koşullarının sağlanması bakımından devletlerin pozitif yükümlülüğünün bulunduğunu kabul etmektedir. Gerçekten de AİHM, infaz kurumundaki kimselerin adeta medeni ölüm halinde tutulmalarını benimseyen bakış açısını reddederek bunun modern bir demokratik toplumda kabul edilemeyeceğini kararlarında açıkça vurgulamaktadır (*Hirst v. UK, 2005*). AİHM'e göre, infaz kurumundaki koşullara ve muamelelere ilişkin kararlar ve politikalar

devletlerin takdirindeki bir konu değildir ve kaynak yetersizliği de infaz kurumlarındaki standardın geliştirilmemesinin mazereti olarak kabul edilemez. Aynı şekilde ceza politikalarıyla, tutulan kimselere tanınan imkanların sınırlanmasıyla ve bunların sözleşmeden kaynaklanan haklarını kullanmalarıyla ilgili kararlar bakımından kamuoyunun görüşü de ölçüt olarak alınmaz (*Hirst v. UK, and Dickson*). Örneğin AİHM'in kişilerin aşırı kalabalık infaz kurumlarında tutulmalarına ilişkin yerleşik içtihadı, infaz kurumu koşullarının, buralarda tutulanların insan onuruna yaraşır koşullarda barınmalarını sağlayacak şekilde organize edilmesinin devletlerin görevi olduğu ve bu görevin gereklerinin yerine getirilmesinin finansal ve lojistik sorunlardan bağımsız bulunduğu yönündedir (*Gusev v. Russia* 2008).

Gerçekten de tutulma koşulları ve tutulanlara muamele ile ilgili başvuruların önemli bir kısmının infaz kurumlarındaki hijyen ve altyapı imkanlarına ilişkin olduğunu görüyoruz. Örneğin penceresi ve havalandırması bulunmayan ve açık tuvalet sistemi olan hücrenin bir hücre arkadaşıyla paylaşıldığı; tuvalet kullanımının hücredeki diğer kişinin önünde yapılmasının gerektiği, günün çoğunun hücredeki yatakta geçirildiği olayda AİHM, bunu AİHS madde 3 bağlamında insanlık dışı ve onur kırıcı muamele olarak değerlendirmiş, söz konusu koşulların başvuranın insanlık onurunu ihlal ettiğine, aşağılayıcı ve küçültücü olduğuna ve fiziksel ve mental direncini kırabileceğine hükmetmiştir (*Peers v. Greece*, 2001). 17 m² lik hücrede 24 kişinin tutulduğu ve esas itibarıyla aşırı yoğunluk nedeniyle başvuru bir başka olayda, hücredekilerin çoğunun aşırı sigara içmesi nedeniyle pasif içici durumuna düştüğünü, televizyon ve ışıklar asla kapanmadığı için uyumanın neredeyse imkansız olduğunu, hücrede hamamböceği ve karıncaların cirit attığını, pek çok cilt ve mantar hastalığına yakalandığını ve ayak ve el tırnaklarından bazılarını kaybettiğini belirten başvurucu bakımından her ne kadar başvuru kişinin aşağılanması yönünde kasti bir tutum benimsendiğine dair belirti bulunmasa da infaz kurumundaki koşulların madde 3 kapsamında aşağılayıcı muameleyle vücut verdiğine hükmetmiştir (*Kalashnikov v. Rusya*, 2002). AİHM'in madde 3'ün ihlali bakımından tutulanın aşağılanmasına dair kasıtlı bir tutumun varlığını şart görmemesi, tutulma koşulları ile bu koşulların tutulanın sağlığı üzerindeki zararları etkilerini tutulma süresi ile birlikte değerlendirerek bu sonuca ulaşması ve CPT rehber kurallarına ve raporlarına doğrudan atıf yapması önemlidir (Bkz. *Vasilescu v. Belçika*, 2014). AİHM'e göre burada tutulma koşullarıyla ilgili olarak bu koşulların kümülatif etkisini ve bu koşullara katlanma süresini göz önünde bulundurarak madde 3'ün ihlal edilip edilmediğine karar vermek gerekmektedir (*Canali v. Fransa*, 2013; *Modarca v. Moldova*, 2007). AİHM CPT'nin ilgili infaz kurumunu ziyareti sonrasındaki raporunu da doğrudan bir dayanak olarak benimsemekte ve karar verirken söz konusu raporlara atıf yapmaktadır (*Modarca v. Moldova*, 2007). AİHM'e göre bırakın kişilerin sözleşmedeki haklarından mahrum bırakılmalarını, bazı durumlarda cezanın infazı kırılğan bireylerin en iyi şekilde korunmasını gerektirir. Devletin bütün

mahpusların insan onuruna saygılı koşullarda ve tutulmanın mahiyeti gereği kaçınılmaz olanın ötesinde ezaya, sıkıntıya ve zorluğa neden olamayacak şekilde tutulmalarını sağlaması gerekir (*Florea v. Romanya*, 2010). AİHM tutulanların onur kırıcı veya insanlık dışı koşullarda tutulmalarına son verebilecek etkili başvuru yollarının bulunmamasını ayrıca madde 13'ün ihlali olarak değerlendirmektedir (*Ananvev ve Diğerleri v. Rusya*, 2012). Kalabalıklık, hijyen açısından elverişsizlik, köhnelik gibi sorunlar infaz kurumlarının yapısal meselelerinden kaynaklansa ve sadece başvuranların kişisel durumunu ilgilendirmese dahi AİHM, ilgili devletin tutulmaya ilişkin koşulların madde 3'ün öngördüğü standartlara uygun hale getirilmesi için gerekli önlemleri alması ve bunlar bakımından ihlalin durdurulması ve koşulların geliştirilmesi için etkili başvuru yolu getirmesi gerektiğini vurgulamaktadır (*Ananvev ve Diğerleri v. Rusya*, 2012; *Vasilescu v. Belçika*, 2014). Banyo ve tuvalet alanının düzgün biçimde ayrılmadığı ancak hücrenin düzgün biçimde aydınlatıldığı, ısıtıldığı, havalandırıldığı ve başvuranın hücrenin dışında pek çok aktivite gerçekleştirebildiği bir olayda madde 3'ün ihlal edilmediğine karar vermiş olmakla beraber, banyo ve tuvalet alanının düzgün biçimde ayrılmamış olmasını CPT kurallarına da atıfla, madde 8 anlamında özel hayatın gizliliği hakkının ihlali saymıştır (*Szafranski v. Polonya*, 2015; *Rezmives ve Diğerleri v. Romanya*, 2017; *J.M.B. ve Diğerleri v. Fransa*, 2020).

Kararları incelendiğinde AİHM'in, infaz kurumunda uygulanacak tedbirler bakımından somut olayın koşullarına ve kişiye özgü risk analizi yapılmasını aradığını; ayırım gözetmeksizin infaz kurumundaki kişilerin tamamına uygulanan infaz kurumu politikalarını kabul etmediğini görüyoruz. AİHM'e göre, tutulan kimsenin transferi ya da tecrit edilmesi, kişisel risk analizine dayanmalıdır ve bir gruba ilişkin riskin yüksek olması tek başına yeterli değildir. Ceza infaz kurumlarında düzen ve disiplinin sağlanması konusundaki zorluklar ve tutulanların itaatsizliğinin bir anda şiddete dönüşme riskinin yüksek olması, bu tür uygulamaları mazur göstermeye yetmemektedir (*Shvilkov ve Diğerleri v. Rusya*, 2021). Aynı şekilde belirli durumlarda kelepçe takılması gibi uygulamalarda da kişisel risk analizi yapılmalıdır. Her ne kadar infaz kurumu yönetimi, infaz kurumunun düzgün işlemlerini ve toplumun korunmasını sağlamakla görevli olsa da kişi bazında somut olayın koşullarını görmezden gelemezler. Genel güvenlik ve düzen kaygılarına değil, ancak spesifik güvenlik kaygılarına ve tutulanın kişisel durumuna dayanan uygulamalar mazur görülebilecektir (*Shvilkov ve Diğerleri v. Rusya*, 2021). İnfaz kurumundaki kimselerin oy kullanma hakkına ilişkin olarak da AİHM, AİHS'ten kaynaklanan haklara yönelik her sınırlamanın gerekçeli ve orantılı olması gerektiğine; bu nedenle, hükümlülerin tamamına yönelik oy kullanma yasağının orantısız olacağına hükmetmektedir. Aynı durum, AİHS m. 10'da düzenlenen ifade özgürlüğü çerçevesinde, somut olayın koşullarına ve kişiye özgü risk değerlendirmesi yapılmaksızın tutulanların tamamının medyaya erişiminin yasaklanması halinde de geçerlidir.

Gözaltında bulunan bir şahsın ölümü üzerine, uygulanacak usule ilişkin olarak AİHM bazı önemli belirlemeler yapmıştır. Devlet uygun bir inceleme yapmak ve ölüme ilişkin etkin, bağımsız ve hızlı bir soruşturma yürütmekle yükümlüdür. Devlet, yaşam için gerçek veya yakın bir risk olduğunu biliyorsa veya bilmesi gerekiyorsa, ancak bunu önlemek için, örneğin uygun tıbbi tedavi sağlayarak önlem almamışsa, madde 2'yi ihlal etmiş olacaktır. Bir mahpusun bu gibi durumlarda ölmesi halinde, tıbbi tedavi sağlanmamış olması hem madde 2'nin hem de madde 3'ün ihlalini gündeme getirebilir (*McGlinchey v. Birleşik Krallık*, 2003). Ancak cezaevi idaresi, izleme açısından madde 2'ye uyum bakımından asgari koşulları karşılamış olsa bile, yeterli sağlık hizmetinin sağlanmaması, madde 3'ü ihlal eden aşağılayıcı muamele teşkil edebilir. Devletin tutulan kimsenin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü koruma görevi söz konusudur ve bu görev bir kimsenin infaz kurumunda tutulan diğer kimselerin kötü muamelelerine maruz bırakılmasının önlenmesini de içerir (*Premininy v. Rusya*, 2011). Çocukların erişkin infaz kurumunda tutulması da madde 3'ün ihlali niteliğindedir. 15 yaşındaki çocuğun erişkinlere özgü ceza infaz kurumunda tutulduğu ve intihar ettiği bir olaya ilişkin kararında AİHM, devletin çocuğu gerekli tıbbi destekten ve uzman desteğinden mahrum bir şekilde erişkinlere özgü ceza infaz kurumunda tutmasını, tekrar eden intihar girişimlerine karşı gerekli önlemleri almamasını ve bu tutulmanın süresini göz önünde bulundurarak madde 3'ün ihlal edildiğine karar vermiştir (*Güveç v. Türkiye*, 2009). Erişkin ceza infaz kurumunda tutulan 16 yaşındaki çocuğun intihar ettiği bir başka olayda ise, devletin hem çocuğun ağır psikiyatrik hastalığına karşı kayıtsız kalması, onu önceki intihar girişimleri için disiplin cezası ile tehdit etmesi hem de çocuğu gerekli tıbbi destekten ve uzman desteğinden mahrum bir şekilde erişkinlere özgü ceza infaz kurumunda tutmak suretiyle psikiyatrik rahatsızlığının kötüleşmesine neden olması nedeniyle madde 2 anlamında yaşam hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır (*Coselav v. Türkiye*, 2012). Hücrelerin sürekli olarak kameralarla izlenmesini ise, bazı şartlarda madde 8 anlamında özel hayatın gizliliğine aykırı bulmaktadır (*Gorlov ve Diğerleri v. Rusya*, 2019).

AİHM'e göre, kötü fiziki koşullar incelenirken, AİHM ve yerel mahkemeler, koşulların bütününe inceleyeceklerdir. Bu nedenle tek başına 3. maddeyi ihlal etmeye yetmeyen bir sorun, başka sorunlarla birlikte ele alındığında ihlal anlamına gelebilir. AİHM mahpusun bu koşullarda geçirdiği sürenin uzunluğunu ve diğer bazı koşulları, örneğin mahpusun yaşı ve sağlık durumu ve uygun bakım gerektiren belirli engelleri olup olmadığı veya olumsuz koşulların bu durumu daha da kötüleştirip önceden var olan sağlık sorununu şiddetlendirip şiddetlendirmedini de dikkate alacaktır. AİHS madde 3 tıbbi bakım hakkını da kapsar ve mahkemeler, mahpuslara uygun sağlık hizmetinin verilip verilmediğinin değerlendirilmesinde daha etkin bir rol üstlenmelidir. Hapishanede sağlık hizmetini yönetmesi gereken ilke, bakımın eşdeğerliği ilkesidir, yani dışarıdaki bakım standardına uygun olmalıdır. Mahpusla-

rın hastalığa maruz kalma olasılığı ve oranı genel olarak toplumun diğer fertlerinden daha yüksek olduğundan ve cezaevine giren akıl sağlığı sorunları olan mahpusların sayısı arttığından, cezaevi sağlık hizmetlerine yönelik talepler oldukça önemlidir.

AİHM Sözleşme'nin adil yargılanma hakkına ilişkin 6. maddesinin, mahpuslara yönelik disiplin işlemleri için de geçerli olduğunu teyit etmektedir. Mahkeme, pratik maliyet sorunlarının mahpusların usuli haklarının reddedilmesini haklı kılmak için kullanılamayacağını ve disiplin suçları için verilen ek günlerin cezaevi yöneticileri tarafından değil, yalnızca bağımsız yargıçlar tarafından verilebileceğini belirtmiştir. AİHM ayrıca ömür boyu hapis cezalarının Sözleşme'nin 3. maddesiyle uyumlu olabilmesi için saliverilme ve yeniden gözden geçirme olasılığının olması gerektiğine karar vermiştir. Ayrıca müebbet hapis cezalarının AİHS m. 3 ile uyumlu olabilmesi için cezanın gözden geçirilme ve saliverilme imkanının bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Asla saliverilme umudu bulunmayan bir müebbet hapis cezasının ve infaz rejiminin insan onuruna aykırı olacağını belirtmektedir.

Ben son sözlerimi, Faruk Erem'in sözlerinden alıntıyla söylemek isterim. "Suçluyu kazıyınız, altından insan çıkar" şeklindeki hümanist ceza hukuku doktrinin bugün her alanda hâkim kılınması yönündeki değerli çabanın bir yansıması da infaz kurumlarındaki rejim ve koşullarla ilgilidir. Her ne kadar tutuklanmış veya kesin hükümle mahkûm edilmiş olsalar da elbette burada söz konusu olan insandır. Ve dışarıdaki insanlardan farklı olarak bu kimselerin pek çok hakka pek çok olanağa erişim imkanı kısıtlıdır. O nedenle bu hak ve olanaklardan yararlanabilmeleri bakımından daha hassas davranılması gerekir. Albert Camus'nün ünlü bir sözü vardır. "Bir toplumun gelişmişlik düzeyini anlamak için, orada insanların nasıl öldüğüne bakın" der. Haklıdır da. Ancak bence bir toplumun insan hakları, hukuk, sosyal adalet ve refah bakımından gelişmişlik düzeyini belirlemek açısından insanların infaz kurumlarında nasıl yaşadıkları da esaslı bir ölçüt olabilir. Uluslararası insan hakları standartlarının ceza infaz kurumlarına da yansıtılabilmesi ve bu konuda geliştirilen denetim mekanizmalarının iyi işletilebilmesi dileğiyle konuşmamı tamamlarken hepimizi saygıyla selamlıyorum. Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez: Biz teşekkür ediyoruz Sayın Doç. Dr. Güneş Okuyucu Ergün Hocamıza. Gerçekten süreyi de tam zamanında bitirerek iyi kullandı. Çok önemli şeyler söyledi; ceza infaz kurumlarındaki kişilerin, mahpusların veya işte tutukluların hakları bağlamında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yaklaşımı boyutuyla birlikte. Şimdi ikinci konuşmacımız Celile Özlem Tunçak Hanımefendi. Serbest avukatlık yaptıktan sonra değişik kurumlarda bürokratik deneyimleri olan Celile Hanım, sonrasında 2016 yılından itibaren kamu denetçisi olarak görev yapmaktadır. Bu görevi yürütmeye devam etmektedir. Bize de bulunduğu görevden hareketle “Kamu Denetçiliği Kurumu Perspektifinden Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesi” ile ilgili bir tebliğ sunacaklardır. Buyurun.

“KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU PERSPEKTİFİNDEN CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİ”

Hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan haklarına saygının geliştirilmesi ile temel hak ve özgürlüklerin korunması noktasında, Kamu Denetçiliği Kurumu, 2010 yılında Anayasanın 74 üncü Maddesindeki değişiklikle kurulmuş ve aynı maddeye eklenen; “Herkes, kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.” hükmü ile Kamu Denetçisine başvurmak Anayasal bir hak olarak düzenlenmiştir.

6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile de Kurumumuz; kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmakla görevlendirilmiştir.

Kurumumuz Paris İlkeleri çerçevesinde bağımsız bir insan hakları kurumu olup, hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan haklarına saygının geliştirilmesi ve ayrıca topluma karşı sorumluluk anlayışı temelinde bağımsız ve tarafsız bir şekilde faaliyetlerini yürütmektedir.

Bu Çalışma faaliyet ve kararlarını içeren Yıllık Raporlarını Kamu Denetçilerini seçen TBMM'ye sunmak suretiyle Kamuoyuna açıklamaktadır. Ayrıca kanunun genelini ilgilendiren konularda “ Özel Rapor “ hazırlama yetkisi de bulunmaktadır.

* Denetçi, Kamu Denetçiliği Kurumu, ozlem.tuncak@ombudsman.gov.tr

Bu noktada Kurumumuzun varlığı, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi açısından çok önemli bir güvence olduğu kadar; idare açısından da demokrasi ve hukukun yerleşmesine öncülük eden rehber niteliğinde bir işlev görmektedir.

Gerçek ve tüzel kişilerin, sivil toplum örgütlerinin doğrudan ve ücretsiz bir şekilde şikâyetlerini iletip adalet arayabilecekleri ve yönetime iştirak etmelerine imkân sağlayacak bir kamu mercii görevi üstlenen Kurumumuz, idarenin birey karşısında her zaman üstün olduğu geleneksel idare anlayışının aksine, bireyi yönetimin bir parçası haline getiren, hatta onu merkeze koyan iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesine katkıda bulunmaktadır.

Kurumumuzca titizlikle yürütülen inceleme ve araştırmalar neticesinde bireysel mağduriyetlerin giderilmesi ile yetinilmeyip; aynı zamanda benzer ihlallerin yaşanmaması amacı ile kamu idaresine hukuk, adalet ve iyi yönetim noktasında yardımcı olunmaktadır. Tekil bir başvuru sorun, kitlesel düzeyde önleyici iyileştirmelere vesile olabilmektedir.

İnfaz sistemlerinin temel amacı, "*tutulu kişilerin*" bir yandan cezalarının infazı, diğer yandan da bu kişilerin ıslahı ve topluma yeniden katılımlarının kolaylaştırılması amacına dayanmaktadır. Bu hususlar gerek Türk Ceza Kanununda gerekse infaz kanunlarında ve ikincil mevzuatta düzenlenerek teminat altına alınmıştır.

Kurumumuz kararlarında da belirtildiği üzere, meşru makamlar tarafından usulüne uygun şekilde hürriyetinden mahrum bırakılan ve kapalı kurumlarda barındırılan, dolayısı ile dış dünya ile iletişimi kısıtlanan veya sonlandırılan tutulu kişiler, temel hak ve özgürlüklerinin korunması noktasında tamamen kamu idaresinin sorumluluğu altındadır. Bu kişilerin maruz kalabileceği hak ihlallerinin önüne geçilebilmesi ve yaşanabilecek mağduriyetlerin oluşturulması noktasında devletin sorumluluğu mutlaktır.

Meseleye bütüncül açıdan yaklaştığımızda, Kurumumuza iletilen başvurulardan ve verdiğimiz kararlardan da hareketle, ceza infaz sisteminin işleyişine dair tespit ettiğimiz temel hususlara değinmek gerekirse:

(1) Kuruma ilk girişler:

Ceza infaz kurumlarına ilk girişlerde yapılan işlemlerin uygulama birliğine kavuşturulması gerektiği değerlendirilmektedir.

Bu noktada özellikle, kurum "disiplini" ve "güvenliği" ile mahkûmun hakları arasında ideal bir dengenin gözetilmesi önemlidir. Kapalı kurumlara ilk girişler

esnasında tutuklu kişilere özenle yaklaşılmalı, güç kullanımını gerektiren durumların varlığı halinde, mevzuatta öngörülen şartlar ve gereklilikler gözetilmeli, orantılılık öngörülmeli ve keyfilikten kaçınılmalıdır. Ayrıca Kapalı cezaevlerine gittiğimizde; ilk girişlerde tutuklu kişilere yapılan şifahi bilgilendirmelerin iyi anlaşılması daha sonra unutulduğunu tespit etmemiz nedeni ile hukuki güvenceleri ve hakları konusunda şifahi bilgilendirmenin yanı sıra yazılı bilgilendirmenin önemini vurgulamak isterim.

(2) Kamera ile izleme: Bir kişinin devletin gözetimi altında iken kötü muameleyle uğradığına ilişkin iddialar karşısında makul bir açıklama getirme ve mağdurun bu yöndeki iddialarını şüphe bırakmayacak surette çürütecek delilleri sunma yükümlülüğü devlete aittir. Bu nedenle kamera kaydı tutulması önem arz etmektedir. Kamera kayıtları alınırken tarih ve saatin kamera ekranında gösterilmesi için önlemlerin alınması ve gerekli iyileştirmenin yapılması, tutuklu ve hükümlülerle her türlü temasın kamera bulunan ortamlarda gerçekleşmesinin yanı sıra "özel hayatın ve aile hayatının gizliliği" ilkesini ihlal etme riskine karşı tedbir alınması kamu idaresinin temel yükümlülüklerindedir.

Kurumumuza yapılan başvurular hakkında yaptığımız araştırma ve incelemeler sırasında, bu tedbirlerin tutuklu kişilerin güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra görevli cezaevi personeline karşı olabilecek iddiaların ispatı ve caydırıcılığı açısından önem arz ettiğini gözlemlemekteyiz.

(3) Adli Doktor raporları:

Kötü muamele vakalarının aydınlığa kavuşturulması noktasında bir diğer önemli konu doktor raporları açısından meseleye baktığımızda; çoğu vakada, yara, iz, morluk vb. bulgunun tespitinin yapıldığı ancak bunun öyküsünün anlatılmadığı; bir başka ifade ile mevcut yaranın nasıl oluşabileceği hususunda tıbbi değerlendirmenin yer almadığı görülmektedir.

Kurumumuzca verilen kararlarda; CPT (Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi) standartları ve İHAM (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi) içtihadı uyarınca doktor raporlarının taşınması gereken asgari gerekliliklerin neler olduğu vurgulanarak buna uygun hareket edilmesi tavsiye edilmektedir.

(4) Kurum disiplinine ve güvenliğine ilişkin olaylara müdahale meselesi: Kapalı kurumların ve görevli personelin, zaman zaman vuku bulan protesto, slogan atma, disiplinsizlik vb. olaylara müdahale konusunda tecrübe ve alt yapısının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısı ile personelin bu tarz olaylar karşısında ne yapacaklarını önceden bilmesi ve hazırlıklı olması için düzenli eğitime (stres yönetimi, müzakere teknikleri vs. alanlarda) tabi tutulması ve

acil durum senaryolarının hazırlanması gerekmektedir. Bu konu ile bağlantılı olarak, acil müdahale timi ve ekipmanının oluşturulması gerektiği değerlendirilmektedir. Sadece şiddet olayları esnasında ve sertifika verilecek personel tarafından kullanılmak üzere kurumlarda "öngörülecek bir dizi müdahale aracı" kullanımına izin verilmesinin uluslararası standartlar çerçevesinde müzakere edilmesi; buna yönelik mevzuat düzenlemesinin tartışılmasının gerektiği değerlendirilmektedir.

(5) Çocuk Adalet Sistemi:

Çocuk Adalet sisteminin işleyişi konusunda, ülkemiz adli ve infaz sisteminin, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar için özel yasa, usul ve kurumların oluşturulması, bütünüyle özel bir çocuk adalet sisteminin oluşturulması şartını öngören Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 40'ıncı maddesi hükmü ile uyumlu çocuklar için ayrı müstakil bir adli ve infaz rejiminin kurulması gerektiği değerlendirilmektedir.

Bakanlığın 2019-2023 yılları Stratejik Eylem Planı dökümanına ve Yargı Reformu Strateji Belgesi 5 Yıllık Eylem Planına giren "Çocuklar İçin Kademeli İnfaz Sistemi Projesi" ile ilgili süreç Kurumumuzca da takip edilmektedir.

Kurumumuzca çocuk adalet sistemine katkı sunduğumuz hususlardan biri de, ceza infaz kurumlarında bulunan çocukların açık görüşü konusudur. Kurumumuzun vermiş olduğu Tavsiye Kararlarına Adalet Bakanlığınca uyularak, yönetmelik değiştirilerek çocuk kapalı cezaevi infaz kurumunda bulunan hükümlü ve tutuklu çocuklar ile açık ceza infaz kurumları ve çocuk eğitim evlerinde kalan hükümlülerin görüşlerini her zaman açık görüş şeklinde yapacağı düzenlemesi getirilmiştir.

Çocuk Adalet Sisteminde çocuğun mahremiyet hakkının korunması ve ilanen tebliğ yönteminin, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi gereğinci son çare olarak uygulanması ve uygulama birliğinin sağlanması için gerekli tüm tedbirlerin alınması yönünde Adalet Bakanlığına tavsiyede bulunulmuştur.

Tam da bu noktada bir başvuru üzerine Kurumumuzca incelemenin nasıl yapıldığına örnek teşkil etmesi açısından bir Tavsiye Kararımızı paylaşmak isterim.

Bir çocuk ceza infaz kurumunda meydana gelen olaylar neticesinde Kurumumuzca başvuru alınır alınmaz öncelikle ceza infaz kurumu ile irtibata geçilip mevcut olaya ait tüm kamera kayıtları alınarak incelenmiştir. Sonrasında olay yerine ziyaret gerçekleştirilerek yerinde inceleme yapılmış ve olaya karışan çocuklar ve personel ile ayrı ayrı görüşme gerçekleştirilmiştir. İlgili mercilerden konuya ilişkin bilgi, belge ve raporlar temin edilerek kamera kayıtları ile karşılaştırılmış yaşanan süreç için-

deki hususlar mevcut mevzuat ve içtihatlar çerçevesinde 8 başlık altında inceleme-ye tabi tutulmuştur.

- Akran Zorbalığı Yönünden
- Suça Sürüklenen Çocukların Sağlık Durumlarına İlişkin Tedbirlerin Zama-
nında ve Gereği Gibi Alınıp Alınmadığı Yönünden
- Kötü Muamele ve İşkence İddiaları Yönünden
- Devletin Etkili Soruşturma Yükümlülüğü Yönünden
- İstanbul Protokolü EK-1'in Adli Tıp Raporlarında Uygulanması Yönünden
- Suça Sürüklenen Çocukların İstek ve Şikâyetlerini İlgili Mercilere Ulaştıra-
bilmesi İçin Güvenli Bir Ortam Oluşturulup Oluşturulmadığı Yönünden
- Bağımsız Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlarca İzleme Yapılması Yönünden
- Yapılan Müdahaleye İlişkin Genel Değerlendirme Yönünden

Görüldüğü üzere her bir başvuru olayın özelliği gerektirdiği ölçüde farklı açılardan ele alınıp değerlendirilmektedir.

Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından, ceza infaz sisteminin işleyişi konusunda, başvurular haricinde yürüttüğü faaliyetler hakkında kısa bilgi vermek gerekirse;

Yargı Reformu Strateji Belgesinde “*Yeni bir İnsan Hakları Eylem Planının*” hazır-
lanacağı belirtilmiş ve Eylem Planını hazırlayan Adalet Bakanlığına, Kurumumuzun
görüş ve önerileri gerçekleşen toplantılar ve resmi yazı ile iletilmiştir.

Eylem Planı'nda öngörülen faaliyetlerden sorumlu olan bakanlık ve kurumlar,
dört aylık dönemlerde uygulamaya ilişkin raporlarını hazırlayarak Adalet Bakanlığı
İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı'na göndereceklerdir. (Sh. 121)

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığınca, Eylem Planı'nın Yıllık Uygula-
ma Raporu hazırlanacak, bu yıllık Uygulama Raporu; Cumhurbaşkanlığı koordi-
nesinde sorumlu Başkanlıklar ve ilgili Kuruluşların temsilcileri, İzleme ve Değerlen-
dirme Kurulu Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ile Kamu Denetçiliği Kurumu
tarafından değerlendirilecek ve sonuçlar Cumhurbaşkanlığı ile Türkiye Büyük Millet
Meclisine sunulacaktır.

Söz Konusu İnsan Hakları Eylem Planında, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri
İzleme Kurullarının hazırladığı dönemsel raporların; Kamu Denetçiliği Kurumu, Tür-

kiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve ilgili infaz hakimliğine de gönderileceği düzenlenmiştir.

4681 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu'nda gerçekleştirilen bu değişikliğin ardından, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurullarının hazırlamış oldukları raporlar Kurumumuza da iletmeye başlanmıştır.

Başvuruların değerlendirilmesi açısından Kamu Denetçiliği Kurumumuz, idarenin denetlenmesinde günün ihtiyacına uygun ve mevcut denetim mekanizmalarını tamamlayıcı bir denetim kurumudur.

İdareye yol gösterici, rehberlik edici fonksiyonu sayesinde Türk demokrasisini daha da demokratik hale ve hukuk devleti ilkesini daha da güçlü hale taşıyacak iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi için bir araçtır.

(6) Mahkûmların, Anayasal bir hak olan “Kamu denetçisine başvuru hakkı” bağlamında yaşadığı sıkıntılar:

Daha evvel de belirttiği gibi kamu denetçisine başvuru hakkı, Anayasal bir haktır.

Ceza infaz kurumlarına yönelik ziyaretlerimiz ve tutulu kişilerin ilettiği başvurular göz önünde tutulduğunda, Kurumumuzun bu kişiler nezdinde tanınırlığının arttığı gözlemlenmektedir. Halihazırda mahkûm ve tutukluların ilettiği dilekçeler Kurumumuza ya resmi kanallar ile ilgili Cumhuriyet başvuru hakkının yazısı ekinde başvurucudan herhangi bir ücret alınmaksızın iletilmekte ya da kişinin ücretini ödemesi sureti ile özel posta ile iletilmektedir.

KDK 2021 Yılı Yıllık Raporunda da belirtildiği üzere;

Tutulu kişiler tarafından eğitim, sağlık, nakil, görüş, haberleşme, koşullu salıverme, denetimli serbestlik, açık kurumlara ayrılma gibi birçok farklı konuda iletilen başvurular üzerine verilen kararlar bireysel çözümler getirmekten öte sistematik sorunların çözümüne vesile olmakta, yaşanan aksaklıklar bütüncül bir bakış açısıyla insan haklarına dayalı adalet anlayışı, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönünden titizlikle incelenmektedir.

KDK'nın;

Özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilerin tutulduğu yerlerin izlenmesine ilişkin, yasal hak da dahil olmak üzere tutuklu kişilerin haklarına saygı gösterilmesine teşvik etme, güvence altına alma ve değerlendirme yönünden yetkinin yanı sıra talep ve şikayetleri dinleme ve soruşturma yetkisine sahip olması önemlidir.

- ✓ Bağımsız
- ✓ Dışardan
- ✓ Geniş yetkili
- ✓ Tutuklulara odaklanan
- ✓ Erişilebilir
- ✓ Habersiz ziyarette bulunabilen
- ✓ Soruşturma yapabilen
- ✓ Bu konularda TBMM'ye rapor sunabilen
- ✓ Olası ihlallerin önlenmesi ve yaşananların düzeltilmesi yönünde tavsiyelerde bulunan
- ✓ Kilit aktörlerle iş birliği yapabilen

İnsan Hakları açısından menfaat ihlali şartı aranmamakta olup, başvurular ücretsiz ve kolay usulde yapılabilmekte, Kurumumuz en fazla 6 ay gibi kısa bir süre içinde başvuruları karara bağlamaktadır.

Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez: *Kamu Denetçiliği Kurumu perspektifinden ceza infaz kurumlarının izlenmesi konulu tebliğle gerçekten Celile Özlem Tunçak Hanımefendi bize çok önemli bilgiler verdiler, kendilerine teşekkür ediyoruz. Şimdi üçüncü konuşmacıya söz vereceğim; Sayın Levent Korkut. Levent Korkut; anayasa hukuku alanında çalışan bir akademisyen ama aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarında da çok aktif bir şekilde görev yapıyor. Hacettepe Üniversitesinde görev yaptıktan sonra şu anda İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesinde, Anayasa Hukuku alanında öğretim üyeliği yapıyor. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarında görev yapmış, Uluslararası Af Örgütü'nün Yönetim Kurulu Üyesi olarak görev yapmış. Şu anda Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yönetim Kurulu Başkanı. Az önce de ifade etmiştim Türkiye İnsan Hakları Kurumunun ilk üyelerinden. Buyurun Sayın Levent Korkut. Levent Bey bize "Ceza İnfaz Kurumlarında Ayrımcılık Karşıtı Hukuk" konulu bir tebliğ sunacak.*

MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM
ÜYESİ VE SİVİL TOPLUM
GELİŞTİRME MERKEZİ BAŞKANI

**DR. ÖĞR. ÜYESİ
LEVENT KORKUT**

“CEZA İNFAZ KURUMLARINDA AYRIMCILIK KARŞITI HUKUK”

A- Hukukumuzda Ayrımcılık Yasası

1- Anayasal Çerçeve

Anayasanın 10. maddesi eşitlikle ilgili temel düzenlemeyi getirmektedir. Eşitlikle ilgili temel düzenlemenin anayasal düzeyde normatif düzenlemeye kavuşturulması dünya anayasalarında gördüğümüz bir yaklaşımdır. Yürürlükteki 1982 Anayasası da dünyadaki örneklerinde izlenen benzer bir düzenlemeyi 10. maddenin ilk fıkrasında düzenlemiştir. Bu fıkra, “Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din-mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.” hükmünü içeriyor. Maddenin ikinci fıkrasına göre “Kadınlar-erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” Bu fıkra temelinde de genel olarak, erkek ve kadın eşitliği üzerinde durulmuş. Anayasanın 10. maddesi, geçirdiği değişikliklerle yeni bazı kurumlara da yer veriyor. Gerek ikinci fıkra gerekse “Çocuklar, yaşlılar, özürülüler, harp ve vazife şehitleri, gaziler gibi gruplar için alınacak tedbirlerde eşitlik ilkesine aykırı davranılamaz.” şeklindeki üçüncü fıkra pozitif ayrımcılığı içeriyor. Bu iki fıkra belli gruplar için onların lehlerine ve dezavantajlarını ortadan kaldırmak amacıyla bazı eşit olmayan düzenlemelerin yapılabilmesine olanak tanıyor.

Ayrımcılık yasağına ilişkin ilk fıkra bakımından önemli bir husus burada anılan grupların kapalı bir şekilde zikredilmemiş olmasıdır. Açık uçlu bir düzenleme yapı-

* Dr. Öğr. Üyesi, Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi ve Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Başkanı.
Lkorkut@medipol.edu.tr.

arak "ve benzeri sebepler" ibaresiyle sayılanlar dışındaki ayrımcılık temellerinin de varlığı kabul edilmiştir. Bu çerçevede maddede doğrudan sayılmayan örneğin yaş, etnik köken gibi temeller de ayrımcılık yasağı kapsamında bir temel olarak değerlendirilebilecektir. Bu "açık uçlu olma durumu" aynı zamanda dünyadaki anayasalarda da var olan bir düzenleme biçimidir.

2- Cezaevlerinde Ayrımcılık Yasağı ve Ayrımcılık Türleri

Anayasanın 10. maddesi, herkesi kapsayan bir madde olduğu için cezaevinde bulunan hükümlü ve tutuklular da 10. madde kapsamında eşitlik ilkesinden yararlananlar konumundadır. Yasal düzenlemelere baktığımızda da zaten bunu görmekteyiz. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun bu konuyu açık bir şekilde düzenlemiştir. Kanunun "İnfazda Temel İlke" başlığını taşıyan 2. maddesinin ilk fıkrasına göre,

"Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kurallar, hükümlülerin örf, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, felsefi inanç, milli ve sosyal köken, siyasi ve diğer fikir ve düşünceleriyle, ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konuları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanımaksızın uygulanır."

Burada çok açık bir şekilde hiçbir temelde ve hiç kimseye ayrıcalık yapılamayacağı ve ayırım yapılamayacağı vurgulanmış. Aynı maddenin ikinci fıkrası ise, "Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz" kuralına yer verilmiş. Zaten bu iki fıkra kanunda temel ilkeler olarak düzenlenmiş. Dolayısıyla net bir ayrımcılık yasağına ve bu ayrımcılık yasağının, herkese uygulanacağı, bütün gruplara, tüm bireylere uygulanacağı ilkesine yer verilmiş.

Tabii bu noktada ayrımcılık üzerinde de biraz durmamız gerekiyor. Eşitlik ilkesi kişilere eşit davranılmasını gerektirdiğini bize ifade eder. Eşit davranılmadığı zaman da ayrımcılık dediğimiz durum ortaya çıkar. Türkiye'de iç hukuk sistemi içinde ayrımcılık türleri tanımlanmamıştır. Bu türlere ve tanımlarına yargı kararlarında da yer verilmemektedir. Sadece İş Kanunu cinsiyet ile sınırlı olarak doğrudan ve dolaylı farklı muamele terimlerini kullanmakta ancak bir tanım vermemektedir.

Doğrudan ayrımcılık, ayrımcılığın belki en yalın hali diyebileceğimiz türü. Doğrudan ayrımcılık aslında bir dezavantaj yaratma durumu olarak anlaşılabilir. Doğrudan ayrımcılık, bir gerçek veya tüzel kişi veya topluluğun, hak ve özgürlüklerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muameleyi ifade eder.

Dolaylı ayrımcılık ise görünüşte tarafsız olan bir hükmün, uygulamanın ya da ölçü-

tün belli bir gruba ait kişileri bu gruba ait olmayan diğer kişilerle karşılaştırıldığında dezavantajlı bir konumda bırakmasıdır.¹² Dolaylı ayrımcılığın tespiti daha zordur. Çünkü dolaylı ayrımcılıkta aslında eşit muamele yapılmış gibi bir görüntü olup, bu eşit muamele görüntüsünün arkasında eşitsiz bir muamele vardır. Başka kişileri yine bir dezavantajlı konuma getirme durumu var burada. Fakat bu dezavantajlı konuma getirme açıktan, doğrudan değil, örtülü bir şekilde gerçekleştiriliyor ve dış dünyaya aslında eşit bir muamele varmış gibi bir görüntü oluşturuluyor.

Taciz de bir ayrımcılık biçimidir. Taciz, kasıtlı veya kasıtsız olarak, insan haysiyet ve itibarının çığnenmesi amacını taşıyan veya o sonucu doğuracak ya da yıldırıcı, düşmanca, başkalarının gözünde alçaltıcı, aşağılayıcı, hakaretamiz bir ortam yaratılmasına yol açan tutum ve davranışlardır.

Mağdurlaştırma ayrımcılık alanında yine sık görülen bir durum. Eşit işlem yapılması ve ayrımcılığın önlenmesi amaçlarıyla idari şikâyet ya da yargı yoluna başvuran bireylerin bu girişimlerinin önlenmesi ya da nedensiz cezalandırılması gibi olumsuz bir tutum ya da davranışla karşı karşıya kalmaları durumudur. Mağdurlaştırmanın öznesi kendisine ayrımcılık yapılan bireyler yanında bir şikâyet ya da dava nedeniyle delil sunan, şikâyetinde bulunan veya dava açan üçüncü kişiler de olabilir. Mağdurlaştırma eylemi doğrudan ya da dolaylı bir ayrımcılık davranışı içermemekle birlikte, bir ayrımcılığın ortaya çıkmasını engellemek ya da cezalandırmak şeklinde ortaya çıktığından ayrımcılık eylemi sayılmaktadır.

Son olarak ayrımcılık talimatından bahsedebiliriz. Ayrımcılık talimatı, yönetici kademelerde bulunan kişilerin ya da yetki kullananların astlarına üçüncü kişilere ayrımcı muamele yapılması yönünde emir vermeleri durumudur.

Bu beş başlık altında topladığımız ayrımcı tutum, davranış ve kararlar Anayasanın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesine aykırılık oluşturur. Cezaevleri açısından baktığımızda da ayrımcı tutum, davranış ve kararlar biraz önce bahsettiğimiz Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunun temel ilkesiyle bağdaşmayacaktır.

Peki cezaevlerinde ne tür ayrımcılıklar görmekteyiz? Cezaevlerine baktığımızda bu mekanların aslında, hayatın bir yansıması olduğunu görüyoruz. Toplumda ne varsa cezaevlerinde de aynı çeşitlilik, aynı farklılıklar mevcut. Michael Foucault, modern cezaevinin dışarının içeriye kapalı olduğu, içerinin de dışarıya kapalı olduğu

(12) Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum no: 16, 2005. Bkz. Birleşmiş Milletlerde İnsan Hakları Yorumları (2006), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 287-301, Levent Korkut, Ayrımcılık Karşı Hukuk, İnsan Hakları Gündemi Derneği yayınları, s. 47.

bir mekân olduğunun altını çizer.¹³ Yani, cezaevinde bir karşılıklı kapalılık durumu vardır. Özellikle modern cezaevinin oluşumuyla birlikte, cezaevinin bu kapalılığı aslında birçok düzenlemenin, problemin kaynağıdır. Aslında dışarının aynı çeşitliliğini ve farklılıklarını taşıyan bir mekân olmakla birlikte, dışarıdan farkı bu kapalılık durumudur. Tabii, bu kapalılık durumu oradaki kişilerin hak ve özgürlükleri açısından da korunmaları gerektiğine ve kapalı mekânın izlenmesi gerektiğine işaret eder.

Ayrımcılık söz konusu olduğunda acaba cezaevleri için hangi konular ön plana çıkıyor? Cezaevlerinde ayrımcılık alanında dikkat edilmesi gereken temel noktaların üzerinde durulması gerekir. Son dönemlerde gündeme gelen ve şikâyet konusu olan kimi meseleler var. Şimdi bu öne çıkan konulara değinelim.

B- Cezaevlerinde Öne Çıkan Sorun Alanları

1- Şartlı Tahliye

Şartlı tahliye süresi gelenlerin iyi hal nedeniyle tahliye edilmemesi bir şikâyet konusu ve ciddi anlamda sivil toplum örgütlerine de yansıyan bir şikâyet alanını oluşturuyor.

Günümüzde ceza hukuku sistemlerinde giderek artan bir uygulamaya kavuşan şartlı tahliye, iyi halli hükümlülerin cezalarının bir bölümünü ceza infaz kurumu dışında çekmelerine ve böylece belirli şartlara uymak kaydı ile özgürlüklerine daha erken kavuşmalarına imkan sağlayan, infaz kurumuna ilişkin bir müessesedir.¹⁴

Şartlı tahliye koşulları Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanununun 107. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre koşullu salıverilmenin uygulanabilmesi için mahkumun cezasının bir kısmı cezaevinde infaz edilmeli, mahkum infaz süresini iyi halli geçirmeli, mahkum hakkında koşullu salıverilme kararı verilmeli ve mahkumun durumu koşullu salıverilmenin uygulanamayacağı hallerden olmamalıdır.

Sürelili hapis cezalarında koşullu salıverilmenin uygulanabilmesi için hükümlünün cezaevinde geçireceği süre mahkum olunan sürenin üçte ikisi kadardır. Birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet halinde bu süre en fazla yirmi sekiz yıl olabilir. Hükümlünün suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçtan dolayı süreli hapis cezasına çarptırılması halinde toplam sürenin dörtte üçünün infaz kurumunda geçirilmesi gerekmektedir. Bu durumdaki hükümlülerin birden fazla süreli hapis cezasına mahkûm edilmeleri halinde ise

(13) Michael Foucault (1977) Discipline and Punish, the Birth of the Prison, Vintage Books, New York, s. 195-228.

(14) Ersan Şen/Beyza Başer (2016) Koşullu Salıverilme, Denetimli Serbestlik, Ceza İnfaz Sorunları, Seçkin Yayınevi, Birinci Baskı, Ankara, 2016, s. 15.

cezaevinde geçirecekleri süre en fazla otuz iki yıldır. Müebbet hapis, ağırlaştırılmış müebbet hapis bu cezaların birden fazla alınması durumlarında süreler de değişiklik göstermektedir.

Süreleri geldiği halde gerekçelendirilmemiş ve keyfilik taşıyan “iyi halli olmama” kararlarıyla belli suçlardan mahkum olan hükümlülerin tahliyeden yararlandırılmamaları, şartlı tahliye alanındaki temel ayrımcılık iddiasıdır. Bu çerçevede, şartlı tahliye kararlarının incelenmesi ve bu kurumdan yararlandırılmamanın belli gruplara yönelik keyfi uygulama olup olmadığının izlenmesi gerekir.

2- Belli Hükümlülere Yönelik Kötü Muamele, İşkence

Yine son dönemlerde yaygın olarak belli hükümlü gruplarına kötü davranılması gündeme taşınmaktadır. Kötü muamele ve işkence gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin gerekse Anayasa Mahkemesinin kararlarına yansıyan konular arasındadır. Öte yandan kendi başına bir insan hakları ihlali olan kötü muamele ve işkence eşitlik ilkesiyle birlikte düşünülebilir. Eğer işkence ve kötü muamele belli bir gruba yönelikse ve belli bir grup devamlı taciz ediliyorsa bu durumda hem kötü muamele hem de ayrımcılık ihlalleri gündeme gelecektir. Bu konuda diğer ülkelerde de örnekler bulunabilir. Özellikle 11 Eylül olayları sonrası Amerika'daki cezaevlerinde bazı Müslüman hükümlülerin maruz bırakıldığı koşullar bir örnektir ve bunun sonucunda 2009 yılında Amerikan Yüksek Mahkemesi *Iktal* kararında bu tür muamelelerin kabul edilemez ayrımcı davranışlar olduğuna hükmetmiştir. Dolayısıyla, her kim olursa olsun salt belli bir hükümlü grubunda olduğu için ya da ırkı, dini, siyasi görüşleri veya benzeri nedenlerle kişilere fiziki veya psikolojik işkence yapmak, aşağılayıcı ve taciz içeren ifadeler kullanarak psikolojik bütünlüğüne zarar vermek hem işkence hem de ayrımcılık yasağının ihlalini oluşturacaktır.

3- Sağlık Hizmetleri

Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi Türkiye'ye gerçekleştirdiği izleme ziyaretleri sonucunda hazırladığı raporlarda sağlık hizmetlerinin yetersizliği üzerinde durmaktadır. Komite 2020 yılında gerçekleştirdiği ziyaret üzerine hazırladığı raporda Silivri Cezaevini örnek olarak göstermiş ve Silivri'de 5 nolu ve 3 nolu cezaevlerinde sırasıyla 2800 ve 2500 hükümlü ve tutuklu bulunduğunu ve tüm bu kişiler için sadece bir doktor ve beş hemşirenin görev yaptığını tespit etmiştir. Yine aynı rapora göre Urfa Cezaevinde 1600 mahkûm için sadece bir doktor ve dört hemşire hizmet vermektedir.¹⁵

(15) Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi, 2020 (24) Raporu, paragraf 39.

Sağlık hizmetlerinin yetersizliği gerek yaşam hakkı gerekse sağlık hakkı bakımından ayrıca ele alınması gereken konulardır. Cezaevlerindeki sağlık hizmetlerinin nitelik ve nicelik bakımından geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Ancak bunun yanında zaten yetersiz sağlık hizmetlerinin mahkûmlar arasında ayrımcılık yapılarak belli grupların sağlık hizmetlerine erişiminin engellenmesi de eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı alanlarında ele alınması ve izleme yapılması gerekli konular arasındadır. Unutulmamalıdır ki, mahkûmların sağlıkları sadece ve sadece Cezaevleri yönetimleri tarafından korunabilir. Bir mahkûmun sağlık hizmetlerinden yararlanıyor olması diğer nedenler yanında ayrımcılıkla da ilişkili olabilir.

Sağlıkla ilgili bir başka önemli alan ölümcül hastalığa doğru giden kişilerin mahkûmiyet durumlarının devam edip etmeyeceği, infazın ertelenip ertelenmeyeceği meselesidir. Bu konuda da çok ciddi kafa karışıklıkları olduğunu görmekteyiz. Bazen Adli Tıp Kurumu "Cezaevinde kalması uygun değildir" şekline görüş vermesine rağmen cezaevinde kalma kararı veriliyor. Bazen yargı organı Adli Tıp Kurumunun bu görüşünü çok yerinde bulmuyor. Bazen Adli Tıp Kurumu da şaşırtıcı kararlar verebiliyor. Burada aslında ciddi bir sorun ve standartsızlık durumunun ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Şu anda cezaevlerinde yapılan araştırmalar ve tahminlere göre 1600 civarında hasta, 600 civarında da ağır hasta olduğu söyleniyor. Bu tespit İnsan Hakları Derneğinin geçen seneki son yani 2021 sonu raporundan alınmıştır. Bunlardan bir kısmında mahkeme kararları var, hatta Anayasa Mahkemesi kararı var. Uygulamaya baktığımızda ise Türkiye'de genellikle ağır hastalık nedeniyle serbest bırakılanların bir iki gün içinde de vefat ettiğini görmekteyiz. Yani çok geç bir noktada bu gerçekleşiyor. Bunun da özellikle şu önemi var; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında, belli bir elem düzeyinin üstünde kişiye rahatsızlık verilmesi durumunu doğrudan 3. maddeye bağlıyor. Yani kötü muamele, işkence maddesine bağlıyor. Burada çok dikkatli olmak ve çalışmalar yaparak daha somut ölçütler oluşturmak gerekiyor. Avrupa İnsan hakları Mahkemesi ihlal sonucuna ulaştığı Gülay Çetin kararında Adli Tıp Kurumuna bilimsel olmaktan daha çok idari bir rol biçen hâlihazırdaki uygulamayı hastalar bakımından yetersiz bulmuştur. Mahkeme ayrıca, kaçınılmaz son ile karşı karşıya kalan tutukluların huzurlarının ve hayatlarının korunması yönündeki kuralların daha etkin bir uygulamaya kavuşturulması ve mahkûmların terk edilmiş durumda kalmamaları için gerekli önlemlerin alınması gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁶ Mahkeme bu davada ayrıca hükümlü mahkûmlarla tutuklu mahkûmlar arasında sağlıkla ilgili farklı uygulamalar yapılmasını da ayrımcılık olarak nitelendirmiştir. Çeşitli insan hakları örgütlerinin hazırladığı yakın

(16) AİHM, Gülay Çetin Türkiye'ye karşı, 5 Mart 2013, paragraf 148.

tarifli insan hakları raporlarında da ağır hasta mahkûmlara uygulanacak kurallar bakımından da eşitliğe aykırı ayrımcı uygulamaların gerçekleştirildiği iddiaları bulunmaktadır. Bu iddiaların ciddi olarak incelenmesi gerekir.

4- Cinsel Yönelimi Nedeniyle Yalnız Tutulma

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin X Türkiye'ye karşı kararı ayrımcılık yasağı bakımından önem taşımaktadır. Burada Mahkeme transseksüel bir mahkûmun, tutuluş koşullarıyla ilgili bir karara ulaşmıştır. X izole ve tekil şekilde bir hücrede tutulmakta olduğu için AİHM'e başvurmuştur. AİHM X'in cezaevinde tutulma koşullarının eşitlik ilkesine ve kötü muamele yasağına aykırı olduğunu tespit etmiştir. X tek başına hücre hapsini gerektirecek bir suçtan mahkûm olmadığı gibi herhangi bir disiplin cezası da almamış ancak 8 aydan fazla bir süre yalnız başına hücrede tutulmuştur. Trans bireyler, homoseksüeller ve diğer benzeri grupların cezaevindeki koşulları, koşulların durumu birlikte ele alınarak değerlendirilmelidir.

5- Engelli Bireyler

Engelliliğin cezaevi koşulları çerçevesinde önemli bir mesele olduğunu söylemek gerekir. Acaba engelli bireylerin cezaevlerindeki koşulları ne? Engellilerin cezaevi ortamında makul seviyede idame edebilecekleri bir ortam yaratılıyor mu? Kaldı ki mahkûm kişilerin yakınları da engelli olabilir, onlar da düşünülüyor mu? Gerek mahkûmlar gerekse onları ziyarete gelen engelli yakınları bakımından makul ayarlamalar yapılmak zorunda. Niye zorunlu çünkü Birleşmiş Milletler Engelliler Sözleşmesine taraf. Engelliler sözleşmesi zaten "makul ayarlamayı yap" diyor. Bunu aslında bütün alanlar için yap diyor ama cezaevleri için de geçerli. Hatta, cezaevlerinde daha geçerli çünkü cezaevlerinde engelliye yardımcı olabilecek akrabası, babası, annesi ya da bir yakını da yok.

6- Kadın Mahkûmlar

Cezaevlerinde kadınların durumuyla ilgili dünyada çok sayıda araştırma yapılıyor. Kadın mahkûmların cezaevi koşullarıyla ilgili bir çok sorun sayılabilir. Ama belki en önemlisi bebeği olan ya da cezaevinde doğum yapan kadınların durumu. Burada hem annenin hem de çocukların hakları açısından ciddi bir bakışa ihtiyaç var. Bizde cezaevinde kadınların oranı, özellikle silahlı örgüt suçlarından dolayı artmış durumda. Benzer şekilde anneleriyle birlikte cezaevinde kalan çocuk sayısında da bir artış var. Dünyada kadın mahkûmların oranı %3-9 arasında değişiyor. Cezaevinde kalan anneler için çocuklarıyla birlikte ayrı bir bölüme alınması, kaldıkları koşulların daha farklı düzenlenmesi, gerektiğinde anneye izin verilmesi gibi uygulamalara başvurulabilir.

Bunun dışında kadın sağlığıyla ilgili ciddi düzenlemelerin yapılması gerekiyor ki genelde dikkat edilmeyen bir konu. Jinekoloğun ve kadın hastalıklarıyla ilgili uzmanların da cezaevlerinde görev yapması ve tarama yapması önem taşıyor.

Sonuç

Yukarıda kısaca ele aldığımız gibi cezaevlerinde mahkûmların haklarının korunması onların ayrımcı muameleye uğramaması ve eşitlik ilkesinin uygulanmasını da kapsıyor. Sorun alanları başta kırılğan toplum kesimleri olmak üzere çeşitlilik arz ediyor. Cezaevlerinde ayrımcılığın önlenmesinin ilk koşulu çifte kapalı olan bu mekânların düzenli olarak izlenmesidir.

Düzenli ve ciddi bir izleme olmadan sorun alanları yeterince kavranamaz. Ancak izleme yapacak olan kuruluşların da faaliyetlerini bir stratejik plan çerçevesinde gerçekleştirmesi gerekir. Eşitlik konularıyla ilgili tüm kurum ve kuruluşlar bütün konular için stratejik yaklaşımlar geliştirebilir, bir strateji ve eylem planı oluşturabilir. Bu çerçevede İnsan Hakları Eşitlik Kurumu'nun öncelikle eşitlik konusunda izleme standartları oluşturmasında fayda var. Ayrıca ciddi bir şikâyet alındığında mutlaka cezaevinin ziyaret edilmesi gerekir. Özellikle ayrımcılık iddiaları söz konusu olduğunda ziyaret yapılmadan karar verilmemesi önem taşıyor. Çünkü ayrımcılıkla ilgili ihlallerin gizlenmesi kolaydır. Cezaevlerini ziyaret ettiğiniz zaman oradaki durumu yakından görebilir ve hissedebilirsiniz. İnsan Hakları Kurumu mutlaka mahkûmun tutulduğu mekâna gitmeli ve dışarıdan bir göz olarak orada ne olduğunu gözlemlemeli. Bu şikâyet konusu olayı anlamak ve olay hakkında karar vermek için de gerekli.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu verdiği kararlarda ayrımcılık nedenlerini kanunun saydığı nedenlerle sınırlı olarak ele alıyor. Burada deniyor ki "İnsan Hakları Eşitlik Kurumu Kanununda bu ayrımcılık temelleri sınırlı sayılmış". Orada sınırlı sayılmış olabilir ama anayasada ve özellikle de Ceza İnfaz Kanunu'nda öyle değil. Anayasa temel olarak açık uçlu sayıyor ve benzer bütün temellerin her incelemede dikkate alınması gerekir. Sadece anayasada sayılan temeller değil, mesela bir kültürel gruba aidiyeti yazmıyor anayasada, kanunda da yazmayabilir. Ama bu bir temeldir. Bu temeli yok edemeyiz. Açık uçlu bir tanım yapmış anayasa. Kanun kapalı uçlu tanım yapsa dahi anayasayla birlikte yorumlanması uygun olacaktır. Ayrıca bu yasanın anayasaya uyumlu kılınması için gerekli çalışmalar da yapılmalıdır.

Ayrımcılıkla ilgili rapor yazan ve karar veren kuruluşların gerekçeli karara da önem vermeleri gerekir. Konu basit bir konu bile olsa tam gerekçeli kararlarla niçin ayrımcı bir uygulama yapıldığı ya da yapılmadığı açık bir şekilde ortaya konulmalıdır.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun ayrımcılık alanıyla ilgili temel kav-

ramları doğru bir şekilde kullanması bu kavramların yerleşmesi ve doğru anlaşılması bakımından önemli bir rol oynayacaktır.

Ayrıca izleme yapacak kuruluşların ilgili cezaevi personeline, eğer habersiz bir izleme yapılmıyorsa izleme planı hakkında önceden bilgi verme ve ziyaret sırasında aynı plana uygun bir izleme yapmaları gerekir. Burada birtakım ilkelerin de oluşturulması gerekir. Özetle, cezaevlerinde ayrımcılık alanı için bir sistem oluşturma, bir sistem kurma gerekiyor.

Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez: *Biz teşekkür ediyoruz Sayın Levent Korkut'a. Gerçekten cezaevi uygulamalarında ayrımcılık karşıtı hukukla ilgili olarak çok değerli bilgiler verdiler. Şimdi son konuşmacı Sayın Feray Salman'a sözü vereceğim. Kendileri 10 yıldan fazla bir süre Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonunda çalıştıktan sonra 2000 yılından itibaren Türkiye'de insan hakları alanında, özellikle sivil toplum düzeyinde çok önemli etkinliklerde bulundu. Ki değişik sivil toplum kuruluşlarında görev yaptı. İnsan Hakları Ortak Platformunun Genel Koordinatörlüğü görevini de şu anda yürütmektedir. Farklı sivil toplum kuruluşlarında da üye olarak görev yapmaktadır. Kendileri son tebliğci olarak "Sivil Toplum Bakış Açısıyla Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesi" konusunda bizlere bir tebliğ sunacak. Buyurun efendim.*

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ
FERAY SALMAN*

“SİVİL TOPLUM BAKIŞ AÇISIYLA CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİ”

Ceza infaz kurumlarının izlenmesi, farklı sorumluluk ve yükümlülüklerle sahip bir dizi paydaşın rol oynadığı bir alana işaret eder. Suç işlediği iddia edilen ya da mahkemece işlediğine hükmedilen kişi için verilen ceza, fiziki özgürlüğünün kısıtlanarak belirli bir süre bir yerde gözetim altına alınması ile infaz edilir. Ceza infaz kurumları, geleneksel olarak kapalı kurumlar olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Kapalı kurumların fiziki yapısı ve yönetimi, temel insan haklarının ihlal edilebileceği ve göz ardı edilebileceği bir alan yaratır. Tutuklu ve hükümlüler, tüm temel ve zorunlu ihtiyaçlarının karşılanmasında hayatlarının bir bölümünü geçirdikleri hapisane personelinin tam kontrolü ve gözetimi altındadır. Mahpus ve İdare arasındaki orantısız güç sahipliğinden kaynaklanan hiyerarşik ilişki, mahpusların doğuştan sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerinden yoksun hale getirebilecek, dolayısıyla insan onuruna yönelik olarak insanın kapasitelerini ortadan kaldıracak, kişinin kendi hayatı konusunda alabileceği kararları zedeleyecek bir tehdidi yani insan haklarının ihlal edilme potansiyelini her zaman içinde barındırır.

Ayrıca, hapisanelerin giderek kentlerin dışına taşınması, mahpusların ailelerinden uzakta başka kentlerdeki hapisanelere yerleştirilmeleri gibi pratikler de insan hakları ihlallerinin gerçekleşmesi ihtimalini çoğaltmaktadır. Bu bakımdan bu kurumların bağımsız dış gözetimi dahası toplumun gözetimi son derece önemlidir. İnsan hakları örgütlerinin ceza infaz kurumlarının izlenmesindeki temel işlevi de burada yatar.

* İnsan Hakları Derneği, Mail Adresi

Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokolü, taraf devletlerin kendi ulusal önleme mekanizma ya da mekanizmalarını kurmasını, bu mekanizmaların yine İhtiyari Protokol tarafından oluşturulan Alt Komite ile iş birliği yapmasını, kendi ülkesinde Alt Komitenin sahip olduğu yetkilerle (her yere girebilmesi, habersiz ziyarette bulunması, belirlediği herkesle görüşme yapması gibi) donatılmasını öngörmüştür. Protokol aynı zamanda oluşturulacak kurumların sivil toplum örgütlerinin süreçlere katılımını da öngörür. Dolayısıyla Ulusal Önleme Mekanizmasının, kapalı kurumlarda tutulan kişilerin mutlak yasak olan işkence ve kötü muameleye karşı korunmasında önemli bir araç niteliğine sahip olması beklenmektedir.

Sivil toplum örgütleri insan hakları ve temel özgürlüklere saygı duyulmasına müsait bir ulusal atmosfer geliştirilmesi çabalarında kendilerini ideal ortaklar kılan belli kabiliyet ve özelliklere sahiptir. STK'ların daha geniş operasyonel esneklikleri sayesinde insan hakları durumu, yapısal ve yasal yetersizlikler hakkında ulusal kurumlara ayrıntılı bilgi verebilir, onları toplumsal ve diğer değişimler konusunda uyarabilir. Bu bilgi, uygunluk ve etkinliği maksimize etmek amacıyla kurumun kendi çalışmalarını yönlendirmede kullanılabilir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasınının 90. Maddesi de bunu öngörür ve kamu idaresini bu bakımdan yükümlü kılar. Bu yükümlülük içinde Paris İlkelerine uygun ulusal kurumların oluşturulması da yer almaktadır. Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme'ye ek İhtiyari Protokol, Paris İlkeleri'nde belirtilen ulusal insan hakları kurumlarının özellikle görev alanları bakımından daha dar ve işkence ve kötü muamelelerin önlenmesine odaklanan, özelleşmiş bir biçimdir. Protokol, alıkonulma yerlerinin ziyaretler yöntemiyle izlenmesini esas alan bir ulusal önleme mekanizması biçimi önermektedir. Paris İlkeleri, ulusal insan hakları kurumları için bir tavsiyeler bütünü olarak kabul edilirken, bu kurumların özelleşmiş biçimi olan ziyarete dayalı bir ulusal önleme mekanizması Seçmeli Protokol ile düzenlenmiş ve Protokol'e taraf devletler için bağlayıcı bir nitelik kazanmıştır.

Hapishane ziyaret sistemi genel olarak cezaevi koşullarının bir "izleyicisi" olarak çalışır ve aynı zamanda cezaevi idaresi üzerinde bir "kontrol" işlevi görür. Etkin bir izlemenin ortaya çıkaracağı sonuç, "insan hakları ihlallerini önleyici" olmasıdır. Dolayısıyla bu sistemin içinde kurulmuş olan yapıların bağımsızlığı son derece önemlidir.

Başta İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı olmak üzere toplumun farklı kesimlerinin karşı karşıya kaldığı insan hakları sorunlarını görünür kılmaya çalışan ve sorunların giderilmesi için savunuculuk yapan sivil toplum kuruluşları, İhtiyari Protokol'de öngörüldüğü biçimde bir Ulusal Önleme Mekanizmasının oluşması için yıllardır mücadele etmektedir. Bu bakımdan Türkiye'de ihdas edilmiş ku-

rumlar ve kurullar (diğer görevlerinin yanısıra Ulusal Önleme Mekanizması işlevi de yüklenmiş olan TIHEK, Cezaevleri İl ve İlçe İzleme Kurulları, Kamu Denetçiliği Kurumu) sivil toplum örgütlerinin izleme alanına girmektedir.

Hapishanelerin izlenmesi konusunda Türkiye'de oluşturulmuş yapıların dağınıklığı, usul ve işlemlerindeki farklılıklar, kurumsal yapılarının sağladığı güvenceler, seçilme, atanma yöntemleri, sahip oldukları yetkiler, izleme yapanların becerileri, yetkinlikleri ve yükümlülükleri birbirini tamamlamaya yönelik olmaktan son derece uzaktır. Örneğin, 4675 sayılı Yasa'nın 6/2. maddesi uyarınca "ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde infaz ve ıslah, hükümlü ve tutukluların sağlık ve yaşam koşulları, iç güvenlik, sevk ve nakil işlemleri ile ilgili olarak gördükleri aksaklık ve eksiklikleri yetkili mercilere bildirmek"le görevlendirilmiş Ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurullarının ne yaptığı, konusunda kamuoyunun bir bilgisi yoktur.

İnsan Hakları Derneği mahpusların sürekli olarak şikayetlerini gönderdikleri insan hakları örgütlerinden birisidir. Aslen kuruluşunun sebeplerinden biri de 1980 askeri darbesi ardından hapishanelerde yaşanan ağır insan hakları ihlalleridir. Bu nedenle hapishaneler İHD'nin temel ve sürekli çalışma alanıdır. Son birkaç senedir, hasta mahpuslara yönelik olarak izleme ve raporlama faaliyetlerini sürdürmekte ve insan haklarına dayalı bir çözümün gerçekleşmesi için çaba sarf etmektedir. Mahpusların insan hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik olarak bilgi edinme, izleme, raporlama yapan diğer insan hakları örgütlerinin (CİSST, TİHV, TOHAV, Baroların Cezaevleri Komisyonları) ve yine yetkisini kabul ettiğimiz Avrupa İşkenceye Karşı Komite'nin bulgularıyla birlikte değerlendirdiğimizde hapishanelerin insan hakları karnesinin geçer not aldığı söylemek mümkün değildir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine giden bir dizi başvuru bulunmaktadır. Örneğin, Sakar ve Diğerleri davası tutukluluk halinde tutulduğu cezaevi hücrelerinde yeterli kişisel alan bulunmaması nedeniyle başvuranın insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kalmama hakkının ihlal edilmesiyle ilgilidir (AİHS Madde 3). AİHM, mahkûm başına düşen ortalama alanın 3 m²'nin altında olmasını ve Osmanlı Cezaevi'nin disiplin hücrelerinde bireysel yatacak yer verilmemesini ihlal bulmuştur. Mevcut durumda Avrupa Bakanlar Konseyi tarafından izlenmekte olan ve "öncü dava" olarak nitelendirilen bu davaya ek olarak yine ihlal kararı verilmiş bir tekrar eden dava bulunmaktadır.¹⁷

(17) Bkz. <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22prisons%22%2C%22EXECDocumentTypeCollection%22:%5B%22CEC%22%2C%22EXECState%22:%5B%22TUR%22%2C%22EXECIdentifier%22:%5B%22004-37294%22%5D%7D>

Bir diğer Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin izleme prosedürü altında olan dava hapisanelerde intiharlarla ilgili olmaktadır.¹⁸ Bakanlar Komitesi, Türkiye'den cezaevlerinde intiharları önlemek için alınan tedbirlerin etkileri hakkında bir değerlendirme yapmak için "intihar eğilimlerini belirlemeye yönelik değerlendirme prosedürü hakkında ek bilgiler ve ayrıntılı istatistiksel veriler" göndermesini talep etmiştir.

AİHM'in ihlal kararı verdiği ve nitelikli izleme prosedürü altında olan bir diğer dava ise X-Türkiye davasıdır. Bu dava, eşcinsel bir mahpusun sekiz aydan fazla bir süre tecrit altında tutulması nedeniyle insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelenin (Madde 3) ve ayrımcılık yasağının (Madde 14) ihlaliyle ilgilidir. Bu hapsedme, başvuranın 3. maddeyi ihlal edecek şekilde zihinsel ve fiziksel acı çekmesine neden olmuştur. Mahkeme ayrıca, başvuranın hücre hapsinin temel nedeninin, başvuranın fiziksel korunmasıyla ilgili kaygılar olmadığını, bunun daha çok cinsel yönelimine dayandığını tespit etmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, 3. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddeyi ihlal eden, ayrımcı muamele yapıldığı sonucuna varmıştır. Halen Bakanlar Komitesinin izleme prosedürü altındadır. Adalet Bakanlığı tarafından iletilen kararın infazına yönelik 14 Ekim 2021 tarihli Eylem Planının değerlendirilmesi sürmektedir.¹⁹

AİHM tarafından karar verilen davalar yukarıdakilerden ibaret değildir. Diğer kararlarla birlikte bakıldığında hapisaneler ile ilişkili olarak yapısal sorunlar mevcuttur ve devam etmektedir. Bu sorunların operasyonel muhatabı Adalet Bakanlığı olmakla birlikte, Ulusal Önleme Mekanizması olarak tayin edilen TIHEK'in bu yapısal sorunlara karşı ne tür çalışmalarda bulunduğu dair bir veri de bizimiz dahilinde bulunmamaktadır.

Kurucu kanununda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini ayrımcılık alanı olarak tanımayan TIHEK'in AİHM'in X-Türkiye kararını nasıl değerlendirdiği konusu özellikle LGBTİ+ gruplara yönelik ayrımcılık ve nefret söylemini teşvik eden bir ortamın mevcudiyetinde özel bir önem taşımaktadır. Politika yapımcılarının ve kamu gücünü elinde bulunduran idarecilerin negatif söylemleri ve yasaklayıcı kararlarının hapisanelere nasıl yansıdığını izlemek, ihlallere olanak sağlamayacak çalışmalar yapmak ve kamuoyunun bilgisine sunmak Ulusal Önleme Kurumlarının birincil ödevleri arasındadır.

Ulusal önleme mekanizmasının gerçekçi, sağlıklı ve etkili olabilmesini sağlayacak temel unsurlardan birisi, sivil toplum örgütleri ile temasının sıklığı ve niteliğidir. Bu ise çoğulcu, kapsayıcı ve katılımcı bir yaklaşımın benimsenmesini gerekli kılar.

(18) Bkz. KILAVUZ v. Turkey (coe.int)

(19) Bkz. X v. Turkey (coe.int)

Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez: *Ben teşekkür ediyorum Sayın Feray Salman'a. Sivil toplum perspektifiyle soruna yönelik görüşlerini ifade ettiler. Evet şimdi yaklaşık 10-15 dakikalık süre içerisinde soru alabiliriz. Soru sormak isteyen arkadaşlar, kendilerini tanıtıp kısa bir şekilde sorularını sorabilirlerse daha fazla kişiye bu süre zarfında soru sorma imkânı verebiliriz. Evet soru sormak isteyen arkadaşlar?*

O zaman soru sormak isteyen birisini göremediğime göre toplantıyı burada kapatalım. Evet çok değerli konuşmacılara ben tekrar Doçent Doktor Güneş Okuyucu Ergün Hocamıza, Sayın Kamu Denetçimiz Celile Özlem Tunçak'a, Levent Korkut Beyefendiye ve Feray Salman Hanımefendiye çok teşekkür ediyorum. Bizlere de bu imkânı verdiği için Türkiye İnsan Hakları Kurumuna, onun nezdinde Sayın Başkanı Profesör Doktor Muharrem Kılıç Hocamıza teşekkür ediyoruz. Saygılar sunuyoruz.

2.

OTURUM

**CEZA ADALETİNİN TESİSİNDE İZLEME
MEKANİZMALARININ ROLÜ**

OTURUM BAŞKANI:

DOÇ. DR. NESLİHAN GÖKTÜRK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Öğretim Üyesi

- Sayın Oturum Başkanımıza ve sunum yapan Kıymetli Katılımcılarımıza çok teşekkür ediyoruz. Efendim küçük bir plaket takdimimiz olacak. Sayın Konuşmacılarımızı şöyle ön tarafa rica edeyim. Buyurunuz efendim.

- "İnsan Hakları ve Ceza Adalet Sistemi Açısından Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesi" başlıklı sempozyumumuzun, "Ceza Adaletinin Tesisinde İzleme Mekanizmalarının Rolü" konulu 2. Oturumu Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Doçent Doktor Sayın Neslihan Göktürk yönetecektir. Bu oturumda Anayasa Mahkemesi Genel Sekreterimiz Sayın Doktor Murat Şen, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Başkanı Avukat Sayın Tuğçe Duygu Köksal, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü İyileştirme ve Yeniden Topluma Kazandırma Daire Başkanı Sayın Doktor Hüseyin Şık ve Ankara Batı Adliyesi İnfaz Hâkimi Sayın Muhammet Kerem Çömez sunum yapacaklardır.

Oturumu başlatmak üzere sözü Oturum Başkanımız Doçent Doktor Sayın Neslihan Göktürk'e bırakıyorum. Buyurunuz efendim.

Doç. Dr. Neslihan Göktürk: Herkesi saygıyla selamlıyorum. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun organize etmiş olduğu bu toplantı, bu sempozyum vesilesiyle Kurum Başkanı şahsında toplantıda emeği geçen herkese teşekkür ediyorum. Sempozyumun 2. oturumu "Ceza Adaletinin Tesisinde İzleme Mekanizmalarının Rolü". Bu oturumda dört konuşmacımız yer almakta. Sayın Doktor Murat Şen; Anayasa Mahkemesi Genel Sekreteri. Sayın Avukat Tuğçe Duygu Köksal; İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Başkanı. Sayın Doktor Hüseyin Şık; Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Eğitim ve İyileştirme Dairesi Başkanı. Sayın Muhammet Kerem Çömez; Ankara Batı Adliyesi İnfaz Hâkimi.

Her bir konuşmacı için ayrılan süre 20 dakika olarak belirlenmiştir, tüm konuşmacıların, oturuma başlama süremizi de dikkate alarak 20 dakikalık süreye hassasiyetle uyacakları kanaatindeyim. Sözü ilk olarak Sayın Doktor Murat Şen'e veriyorum. Kendisi "Ceza İnfaz Kurumu Uygulamaları Bağlamında Anayasa Mahkemesi Kararları" konulu tebliğini sunacaktır. Buyurun Sayın Doktor Murat Şen.

ANAYASA MAHKEMESİ
GENEL SEKRETERİ

DR. MURAT ŞEN*

“CEZA İNFAZ KURUMU UYGULAMALARI BAĞLAMINDA ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI”

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Herkesi saygıyla selamlıyorum. Bu güzel organizasyon için emeği geçenlere ayrıca teşekkür ediyorum. TİHEK'in himayesinde gerçekleşen bu organizasyon, Anayasa Mahkemesi'nin ceza infaz kurumları bağlamında verdiği kararlarının ilgililerine anlatılması ve bu sayede Mahkeme içtihadının farkındalığını arttırmak için önemli bir vesile olmuştur. Zira malumunuz Anayasa Mahkemesi kararlarının farkındalığını arttırmaya yönelik olarak hazırlanan projeler kapsamında Mahkemenin de çok ciddi çalışmaları bulunmaktadır. Bu açıdan bu tür sempozyumlarda Mahkemenin içtihadını anlatmak bizim için de ciddi bir fırsat ve imkân yaratıyor.

Sunum için şöyle bir planlama yaptım; öncelikle cezaevlerinden gelen, infaz hâkimliklerinin incelemesinden geçmiş ve Anayasa Mahkemesi kararlarına konu olmuş başvuru istatistiklerini anlatacağım. Daha sonra Anayasa Mahkemesinin genel olarak mahpus haklarına ilişkin olarak bakış açısına ve bu kapsamda, başlıklar halinde, mahpusların tutulma koşullarına, barınma, beslenme, giyime ilişkin meselelerine ve bununla birlikte sağlık koşullarına, ayrıca mahpusların ifade özgürlüğü, dış dünyayla ilişkileri, süreli süresiz yayınlara ulaşım ve eğitim haklarıyla ilgili olarak kısa kısa somut kararlara değinmek istiyorum. Bu sayede sabahki oturumda biraz soyut kalan hususları somutlaştırmaya çalışacağım. Böylelikle olabildiğince Mahkeme kararları üzerinden mahpus haklarını somutlaştırarak Anayasa Mahkemesi'nin mahpus haklarına ilişkin somut olaylarda nasıl bir bakış açısı geliştirdiği ve hangi konularda ihlal ya da ihlal olmadığı sonucuna ulaştığı üzerinde duracağım.

* Dr., Anayasa Mahkemesi Genel Sekreteri, murat.sen@anayasa.gov.tr

Öncelikle belirtmek gerekir ki ceza infaz kurumları devletin gözetim ve denetimi altında olan ve bu kapsamda temel hak ve özgürlükler açısından, devletin pozitif yükümlülüklerinin en fazla ağır bastığı alanlardır. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesine yetki alanındaki her hakla ilgili olarak ceza infaz kurumlarından başvurular gelmekte ve böylelikle Mahkeme içtihadına ciddi katkılar sağlanmaktadır. 2012 yılından bugüne kadar mahpus haklarıyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesine gelen başvuruların istatistiklerini çıkartırken aldığım temel kriter infaz hakimlikleri üzerinden Mahkeme'ye yapılan başvurulardır. Başka bir ifadeyle herhangi bir infaz hakimliğine konu olmuş şikayetler üzerinden bize gelen başvuruları esas alarak mahpus haklarına dair istatistikleri çıkarttım. Bu kriter üzerinden istatistiklerin belirlenmesinin temel sebebi; Anayasa Mahkemesinin, infaz hâkimlerine başvuru yapılmadan ya da şikayetler orada dile getirilmeden, mahpus haklarına ilişkin olarak kendisine yapılan başvuruları başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle reddetmesidir. Diğer bir husus infaz hâkimlerinde sonuçlandıktan sonra Mahkemeye gelen başvurularda ilgili karar bağlamında infaz hâkimliği dosyasıyla ilişkilendirme yapılmasıdır. İstatistikler, ilişkilendirilen infaz hâkimliği dosyaları üzerinden çıkarılmıştır. Zira ceza infaz kurumu üzerinden gelen başvurular sadece ceza infaz kurumu uygulamalarıyla ilgili olmamaktadır. Ceza infaz kurumları vasıtasıyla özellikle yargılama dosyalarıyla veya tutukluluk ve süresiyle ilgili olarak yüzlerce, hatta binlerce başvuru geldiğinden ceza infaz kurumu uygulamalarına dair karar istatistikleri için infaz hâkimleri kararı sonrası yapılan başvurular esas alınmıştır. Ayrıca istatistikler mahpusların tutulma koşulları ve sınırlanabilir haklar dediğimiz, özel ve aile hayatına saygı hakkı, vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve eğitim haklarıyla ilgili olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesine 2012'den bugüne kadar 16.717 infaz hakimleriyle ilişkilendirilmiş başvuru yapılmıştır. Bunlar içinde hak temelli sıralama yaptığımızda en fazla 3600 başvuruyla özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı ilk sırada yer almaktadır. Sonrasında ise ifade özgürlüğü (2.761) ve adil yargılanma hakkı (2.368) gelmektedir. Adil yargılanma hakkına yönelik iddialar münhasıran infaz hâkimliklerindeki sürece dair meselelere ilişkindir. Daha sonra 1900 dosyayla özgürlük ve güvenlik hakkı şikayetleri gelmektedir. Burada da tutukluluk süresiyle ilgili başvurular değil, infaz süresinin hesaplanmasında ya da şartlı tahliye veya denetimli serbestlikle ilgili meselelerde verilen kararlara dair infaz hakimliği kararlarına karşı başvurular gündeme gelmektedir. Bunun dışında bir de kötü muamele yasağı var. Kötü muamele yasağının ihlal edildiğine dair 1344 başvuru yapılmıştır. Aslında sabahki oturumda da çok fazla dile getirilen tutulma koşullarına dair şikayetler ceza infaz kurumu uygulamaları bağlamında en fazla dile getirilen meselelerden biridir. Peki tutulma koşulları en fazla dile getirilen meselelerden biri olmasına rağmen istatistiklerde neden ilk sıralarda değil? Bunun temel sebebi, tutulma koşullarıyla ilgili kötü muamele yasağının ihlal edildiğine dair Mahkemeye yapılan başvuruların infaz hakimliğine gidilmeden yapılmasıdır. Bu yöntemle

yapılan binlerce başvuru infaz hakimliğine gidilmediğinden dolayı başvuru yolları tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez bulunmuştur. Ancak ceza infaz kurumlarında tutulma koşullarıyla ilgili olarak kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiası infaz hâkimlerince dile getirilmesine rağmen iddiaların infaz hâkimlikleri tarafından araştırılmaması mahkemeye erişim hakkı, mahkeme hakkı ve bu kapsamda etkili başvuru hakkı yönünden ihlal kararı verilmesine yol açmıştır. Başka bir ifadeyle tutulma koşullarına dair kötü muamele yasağı iddialarının infaz hâkimlikleri tarafından ciddi bir şekilde incelenmesi ve araştırılması gerektiğine karar verilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin mahpus hakları kapsamında genel yaklaşımı temel hak ve özgürlükler bağlamında iki açıdan incelenebilir; bunlardan ilki kötü muamele yasağı, yani tutulma koşulları; diğeri ise mahpusların sınırlanabilir ya da nitelikli haklarıdır. Burada ayrıca belirtmek gerekir ki tutulma koşulları Anayasa'nın 17/3. maddesinde düzenlenen kötü muamele yasağı bağlamında asgari eşiğin aşılmadığı durumlarda Anayasa'nın 17/1. maddesinde düzenlenen "Kişinin maddi ve manevi bütünlüğünü koruma ve geliştirme hakkı" kapsamında da incelenebilmektedir.

Sabahki açılış konuşmasında Başkan Bey'in ifade ettiği gibi Anayasa Mahkemesi, ontolojik olarak, varlık sebebiyle ilgili olarak, ceza infaz kurumlarında mahpus haklarına yönelik sınırlamaları incelediği her kararında, özellikle şu hususu önemle vurgulamaktadır; mahpusların haklarına yönelik müdahalelerde "kurumun güvenliği, disiplini ve kurumda suçun önlenmesini sağlama gerekliliği" gerekçesinin meşru amaç için yeterli gerekçe kabul edilebileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi bu gerekçenin makul olduğunu mahpus haklarına müdahale için gerekli meşru amaç açısından kararlarına yansıtılmaktadır. Öte yandan kurumun güvenliği, disiplini ve kurumda suçun önlenmesi gerekçesi temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında esas alınan Anayasa'nın 13. maddesinin diğer gerekçelerini ortadan kaldırmamaktadır. Her durumda Mahkeme, Anayasa'nın 13. maddesi gereğince temel hak ve özgürlüklere yönelik müdahalelerde veya sınırlamalarda üçlü test olarak ifade edilen kanunilik, meşru amaç ve demokratik toplumda gereklilik ilkeleri açısından değerlendirme yapmaktadır. Ceza infaz kurumları uygulamaları açısından üçlü testin uygulandığı temel haklar özel hayata saygı ve aile hayatına saygı hakkı, ifade özgürlüğü, din vicdan özgürlüğü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinde Anayasa'nın ise 22. maddesinde düzenlenen haberleşme hürriyeti olarak belirtilebilir. Bu haklara yönelik müdahale ve sınırlama iddiaları Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa'nın 13. maddesine uygunluk açısından incelenmektedir.

Anayasa Mahkemesinin genel bakış açısını özetledikten sonra ceza infaz kurumu uygulamalarına dair Anayasa Mahkemesi kararlarını başlıklar üzerinden somutlaştırmaya devam edebiliriz. İlk olarak tutulma koşullarından başlayabiliriz. Anayasa Mahkemesi tutulma koşullarını Anayasa'nın 17. maddesinden incelemektedir.

Bu kapsamda 17. maddenin birinci fıkrasında düzenlenen kişinin maddi ve manevi bütünlüğünün korunması hakkı ve üçüncü fıkrasında düzenlenen kötü muamele yasağı gündeme gelmektedir. Mahkeme kararlarında tutulma koşulları bağlamında insan onuruna saygı meselesini, özellikle kötü muamele yasağı açısından hatırlatmakta ve her halükârda tutulma koşullarının ya da cezaevindeki ortamın insan onuruna yakışır şekilde dizayn edilmesi gerektiği hususunu vurgulamaktadır.

Öte yandan tutulma koşullarıyla ilgili olarak alt başlıklar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birisi barınmadır. Barınma meselesiyle ilgili olarak Mahkeme kararlarına iki husus konu olmaktadır. Bunlardan ilki mahpusların tek kişilik odada tutulması, ikincisi ise ceza infaz kurumlarının kalabalık olmasıdır. Öncelikle belirtmek gerekir ki Anayasa Mahkemesi tek kişilik oda ve kalabalıklıkla ilgili başvurularla ilgili ceza infaz kurumuna bir müzekkere yazıyor. Oldukça uzun olan bu müzekkerede başvuruçunun, yani mahpusun ceza infaz kurumundaki bireysel tutulma koşullarıyla birlikte kurumun genel olarak objektif koşulları hakkında bilgi talep edilmektedir. Başvuruçunun tutulma süresi, başvuru tarihine kadar tutulduğu sürede kaç kişiyle aynı koşuğa kaldığından kıyafetini ve diğer özel eşyalarını koyabilecek bir dolabının olup olmadığına kadar çok ayrıntılı bilgi istenmektedir. Müzekkerede talep edilen bilgiler *Mehmet Hanefi Bakı*²⁰ kararında ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Mahkeme, tutulma koşulları ve barınmayla ilgili olarak bilgileri isterken herhangi bir şekilde başvuruçunun hangi suçtan ceza infaz kurumunda tutulduğunu kesinlikle gözetmemektedir. Bu husus kötü muamele yasağının mutlak boyutunun Anayasa Mahkemesi tarafından gözetilmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Mahkemenin insan onurunun korunmasına yönelik yaklaşımında başvuruçunun hangi suçtan ceza infaz kurumunda tutulduğu dikkate alınmamaktadır. Öte yandan tek kişilik oda ve kalabalık konusunda Anayasa Mahkemesinin bugüne kadar verdiği bir ihlal kararı yoktur. Ancak bu hususlarla ilgili birçok kararında, tek kişilik oda meselesine dair ilkeler ortaya konulmuştur. Özellikle *Turan Günana*²¹ kararında, daha sonra *Raşit Konya*²² ve *Timur Demir*²³ kararlarında Anayasa Mahkemesi mahpus için sosyal izolasyon veya mutlak izolasyon durumu söz konusu olmaması ve özellikle tek kişilik odada fiziki imkanlarının yeterli olması, dış dünyayla ve diğer tutulanlarla bütünüyle irtibatının kesilmemiş olması, sağlık imkanlarında erişimde bir sorun olmaması, süreli ve süresiz yayınlara ulaşabilmesi, radyo ve televizyon gibi bazı imkanlara sahip olması bir bütün halinde değerlendirilerek, tek kişilik odada kalmanın kötü muamele yasağı iddiasının incelenebilmesi için gerekli asgari eşiği aşmadığı sonucuna varmıştır.

(20) B. No: 2017/36197, 27/6/2018.

(21) B. No: 2013/3550, 19/11/2014.

(22) B. No: 2017/26780, 28/6/2018.

(23) B. No: 2018/33190, 9/5/2019.

Ceza infaz kurumunun kalabalık olduğu şikâyeti de *Mehmet Hanefi Baki* kararında değerlendirilmiştir. Sabahki oturumda dile getirilen ceza infaz kurumlarının izlenmesi meselesinin en önemli ayağı olan Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) raporları ve Avrupa Cezaevi Kuralları kapsamında belirlenen ilkeleri temel alan Anayasa Mahkemesi *Mehmet Hanefi Baki* kararında 4,25 metrekarelik alanın kötü muamele yasağı için gerekli asgari eşiği aşmadığını değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeyi yaparken özellikle ortak yaşam alanlarıyla birlikte mutfak ve açık havalandırma alanlarını da dikkate almıştır. CPT'nin kararlarında da asgari yaşam alanının 4 metrekare olduğu belirtilmiştir. Ancak CPT'nin alan büyüklüğü hesaplamasında bölünmüş banyo ve tuvalet hariç tutularak mahkûm başına 4 metrekare hesaplamaktadır. Anayasa Mahkemesi CPT'den farklı olarak açık alanları da hesaplayarak 4,25 metrekarelik alanın kötü muamele yasağını ihlal etmediği sonucuna ulaşmıştır.

Öte yandan tutulma koşullarına dair mahkûmlardan çok farklı şikâyetler gelebiliyor. Bunlardan birisi Anayasa'nın 17/1. maddesi kapsamında değerlendirilen ve son dönemde tutulma koşulları bağlamında çok sık dile getirilen fens telleridir. Mahkûmların açık havalandırma alanlarının üzerine gerilen fens telleri bireysel başvuruda çok sayıda şikâyete konu olmuştur. Anayasa Mahkemesi havalandırma alanlarına fens telleri çekilmesinin mahkûmlar üzerinde oluşturabilecek manevi ağırlığını ve cezaevinin güvenlik endişelerinin boyutunu dikkate alarak havalandırma alanlarına fens telleri çekilmesinin kişinin maddi ve manevi bütünlüğü hakkını ihlal etmediğini değerlendirmiştir.

Ceza infaz kurumunda barınma bağlamında kalabalıklık meselesi Türkiye'de çok ciddi gündeme gelen meselelerden birisidir. Her ne kadar ceza infaz kurumları açısından Mahkeme bir ihlal kararı vermemiş ise de geri gönderme merkezleriyle ilgili kararlarında bu hususa ilişkin birçok ihlal kararı vermiştir. Özellikle Kumkapı Geri Gönderme Merkeziyle ilgili verdiği kararlarda, ki burada da Anayasa Mahkemesi TİHK'in raporundan çok ciddi şekilde yararlanmış ve bu rapora atıf yapmıştır. Rapora yapılan atıf çerçevesinde bakıldığında, tek kişilik odada tutma ya da tutulma koşulları bağlamında mahkûmların barınması ve diğer hususlarda hazırlanan izleme raporları Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında gündeme gelmekte ve kararda etkili olmaktadır. Nitekim Mahkeme *Ergin Aktaş*²⁴ kararında R Tipi Ceza İnfaz Kurumlarında rehabilitasyon sürecinin niteliklerini yine TİHK'in raporundan yararlanarak değerlendirmiş ve bu tip ceza infaz kurumu şartlarının insan onuruna uygun olduğu ve mahpusun tutulma koşullarında asgari gerekliliklerin sağlandığı sonucuna ulaşmıştır.

---

(24) B. No: 2014/14810, 21/9/2016.

Çok sık gündeme gelen diğer bir konu ise ceza infaz kurumunda yapılan aramalara ilişkindir. Özellikle mahpusun ceza infaz kurumuna kabul sürecinde yapılan aramalar. Çıplak arama olarak gündeme gelen bu hususa ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi *Turhan Günana (5)*²⁵, *Mehmet Bayraktar*²⁶ kararlarında değerlendirme yapmıştır. Mahkeme bu tür iddialarda somut olayın koşullarını kişiselleştirerek, yani mevcut somut olayın şartlarını gözeterek, çıplak aramanın insan haysiyetine bağdaşp bağdaşmadığını değerlendirmişti. Anılan kararlara ilişkin somut olaylar açısından ihlal sonucuna ulaşmamıştır. Bununla birlikte mevcut yasal düzenlemelerde çıplak aramaya ilişkin çok sıkı ve aramanın nasıl yapılması gerektiği konusunda ayrıntılı düzenlemeler olması mahpusların güvencesi açısından önemlidir.

Ceza İnfaz Kurumunda beslenme konusunu Anayasa Mahkemesi Şehmuz Özsu-başı [GK]²⁷ kararında değerlendirmiştir. Bu karar Anayasa Mahkemesi'nin mahpus haklarına ilişkin kararları arasında önemli bir yere sahiptir. Zira kararda vejetaryen bir hükümlünün protein ihtiyacı için yumurta alamadığı iddiası din ve vicdan hürriyeti ile kişinin maddi ve manevi bütünlüğünün korunması hakkı kapsamında incelenmiştir. Anayasa Mahkemesi anılan beslenme meselesini değerlendirirken, öncelikle kötü muamele yasağı açısından yetersiz beslenmenin ihlal oluşturabileceğini ve bununla ilgili olarak asgari eşiği değerlendirmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak tabii bu kısım iddiaların kötü muamele yasağıyla ilgili olanıdır. Öte yandan iddianın din ve vicdan özgürlüğü kısmıyla ilgili kısmı vardı. Anayasa Mahkemesi başvurusunun vejetaryen olmasının din ve vicdan hürriyeti kapsamında olmadığını değerlendirmiş ancak vejetaryen olup olmadığıyla ilgili olarak hastaneye sevk edilmesinin 17/1. kapsamında kişinin maddi ve manevi bütünlüğü koruma hakkını ihlal ettiği sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme, vejetaryenliğin inanç mı yoksa yaşam tarzı mı olduğu hususunu tartışarak başvurusunun herhangi bir inancı belirtmediğini dikkate alarak başvurusunun vejetaryen olmasının yaşam tarzı olarak değerlendirmiş ve yemek tercihinin Anayasa'nın 17/1 maddesi kapsamında olduğuna karar vermiştir.

Tutulma koşullarına ilişkin olarak diğer bir alt başlık ise ceza infaz kurumunda hijyen koşullarının sağlanmasıdır. Biraz önce bahsettiğim tutulma koşullarıyla ilgili ceza infaz kurumlarına yazılan müzekerelerde hijyen meselesine dair de bilgi istenmekte ve bu bağlamda karar verilmektedir. Burada şunu da eklemek istiyorum; tutulma koşullarına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesinin temel aldığı bilgi öncelikle tabii ceza infaz kurumlarından gelen cevabi yazılardır. Ancak bu da tek başına yeterli görülmemektedir. Bu durumda izleme raporları gündeme gelmektedir. Örneğin CPT raporları kararlarda dikkate alınmaktadır. Bu yüzden sivil toplum kuruluşlarının ceza infaz kurumlarını izlemesi, sabahki oturumda da dile getirildi, izleyenin izlenmesi, hatta onun izlenmesi şeklindeki süreçte Anayasa Mahkemesi bu alanda yazılan her türlü rapora değer verdiği söylenebilir.

Diğer bir konu tabii yine tutulma koşulları açısından giyimdir. Giyim meselesiyle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi en son *Emre Sönmez*²⁸ kararında Anayasa'nın 17/1. maddesi kapsamında bir değerlendirme yapmıştır. Osmaniye Cezaevindeki uygulamada yönetim tarafından mahkumlara yakınları tarafından getirilen ikinci el ya da eskimiş kıyafetlerin alınması yasaklanmıştır. Anayasa Mahkemesi bu tür bir yasaklamanın çok ileri bir müdahale olduğunu, yani etiketli bir şekilde, sıfır, hiç kullanılmamış giyim malzemesinin verilmesinin mahkumlar için ciddi bir yük oluşturduğunu belirterek kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Ceza infaz kurumunda sağlık koşullarının yeterli olmadığına dair şikâyetler öncelikle tedbir kararlarına konu olmaktadır. Tedbir talebi kapsamında sağlık sebepleriyle tahliye talebine ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi bugüne kadar sadece bir kararda, *Fatih Hilmioğlu*²⁹ kararında başvurusunun tedbiren tahliyesine kararı vermiştir. Bu karar erken tarihli 2014 yılında ve sağlık sebepleriyle tahliye meselesine dair taleplerin yeni değerlendirildiği döneme ilişkin bir karardır. Daha sonra Anayasa Mahkemesi alafrağa tuvalet kullanma ihtiyacının karşılanmasına,³⁰ görme engelli mahpusun ceza infaz kurumunda hayatını yalnız idame ettiremeyeceğinden bahisle refakatçi izni verilmesine,³¹ engelli olması nedeniyle sağlık durumuna uygun ve fiziksel haliyle uyumlu önlemlerin alınması gerektiğine,³² böbrek nakli yapılmış mahpusun uygun sağlık koşullarında barındırılmasına³³ yönelik tedbir kararları vermiştir. Tedbir kararları dışında sağlık koşullarıyla ilgili olarak da esastan inceleyip ihlal sonucuna ulaşılmış kararlar da olmuştur. Bunlardan biri 14 ay süreyle tek kolu dirsek hizasından kopmuş tutuklunun, 14 ay boyunca tek başına tutulmasını kötü muamele yasağının ihlali olarak değerlendirilmesidir.³⁴ Diğerinde ise astım hastası olan başvurusunun uzun bir süre, yaklaşık üç yıl boyunca, cezaevinden cezaevine nakledilerek astım hastalığına uygun bir şekilde barındırılmamasının kötü muamele yasağının ihlal edildiğine karar verilmiştir.³⁵

(25) B. No: 2013/5545, 15/12/2015, § 64.

(26) B. No: 2014/2316, 15/2/2017, § 34.

(27) B. No: 2013/2582, 3/3/2016.

(28) B. No: 2019/890, 13/1/2022.

(29) B. No: 2014/648, 18/9/2014.

(30) H.G., B. No: 2018/32199, 29/6/2021.

(31) Yayınlanmamış tedbir kararı B. No: 2022/3216.

(32) A.A., B. No: 2016/24235, 9/6/2020.

(33) Kemal Alkan, B. No: 2018/36051, 15/12/2020.

(34) Ersan Nazlier, B. No: 2015/19917, 3/6/2020.

(35) Mete Dursun, B. No: 2012/1195, 18/11/2015.

Dış dünyayla iletişimde en fazla karşılaşılan başvurular mektuplaşma, haberleşme hürriyeti ile ilgilidir. Bu alanda verilen ihlal kararları tüm özel hayata ve aile hayatına saygı hakkından verilen ihlallerin %26'sını oluşturmaktadır ve Mahkeme ve aynı zamanda AİHM için çok ciddi bir iş yükü teşkil etmektedir. Mektuplaşma çerçevesinde gelen başvurularda Anayasa Mahkemesi somut gerekçenin varlığı, bireyselleştirme, orantılılık ve ölçülülük meselesini gündeme getirmektedir. Mektup içeriğinde yazılanın bireyselleştirilmesi ve somut gerçeğin varlığına ilişkin değerlendirmelerin gerekçeye yansıtılması ve orantılılık kriterleri Mahkeme kararını doğrudan etkileyen hususlardır. Anayasa Mahkemesi bu kriterleri ilgili infaz hakimliğinin ya da idare ve gözlem kurulunun gerekçeli kararları üzerinden değerlendirmektedir. Bu bağlamda bir mektubun sakıncalı bulunarak iletilmemesi veya sınırlı iletilmesinin haberleşme hürriyetine müdahalesi değerlendirilirken ilgili adli ve idari birimlerin gerekçeleri çok önemlidir. Öte yandan mektuplaşma dışında süreli ve/veya süresiz yayınların verilmesiyle ilgili başvurularda da ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin varlık nedeni ilgili ve yeterli gerekçeyle ortaya konulamamışsa Anayasa Mahkemesi ihlal kararı vermektedir. Bu bağlamda belki sabahki konuyla bağlantılı olarak STK'larla yapılan yazışmalar ya da mektuplaşmalarda Anayasa Mahkemesi haberleşme hürriyetini daha geniş yorumlamaktadır. Yanlış bilgi verilmesi gibi mevzuatta yazan meselelerin önemli olmadığını, önemli olan paniğe sevk edebilecek bir içerikte değilse mektup veya yazışmaların ilgili STK'lara ulaştırılmasının engellemesini ihlal olarak değerlendirmektedir. Mahkemenin özgürlükçü yorumunun sabahki konuyla bağlantılı olarak izlemenin sürdürülebilirliği açısından önemli olduğu kanaatindeyim.

Anayasa Mahkemesi'nin ceza ve infaz uygulamalarına dair kararları mevzuat değişikliği sonucunu da doğurmuştur. Bunlardan ilki ziyaretçi isim listelerinde değişiklik yapılması meselesidir. Mevzuat değişikliği öncesi ilgili ziyaret yönetmeliğinde isim listeleri için verilen değişiklik süresi 60 gündü. Anayasa Mahkemesi bu sürenin katı yorumlanmasını ihlal olarak değerlendirmesi³⁶ sonrasında yönetmelikte değişiklik yapılmıştır. Böylelikle hali hazırdaki mevzuatta herhangi bir süre aranmamaktadır. Kapalı görüşün dinlenmesi ve kayda alınması meselesinde de Anayasa Mahkemesi sistematik dinleme ve kaydetmenin sınırlarının idarenin takdir yetkisinin kapsamını da içerecek bir kanun ile belirlenmesi gerektiğini belirterek özel hayat ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁷ Bunun üzerine yasal değişiklik yapılmıştır.

Aile hayatına saygı hakkı temelinde Mahkeme birçok ihlal kararı vermiştir. Bir kararda tutuklu eşler arasında asgari iletişim kurulmasının devletin pozitif yükümlülüğü olduğu ve aile hayatına saygı için gerekli olduğu vurgulanmıştır.³⁸ Başka bir kararda mahpusların cenazeye katılımının sağlanmasının aile hayatına saygı

açısından önemli olduğunu hatırlatan Mahkeme bu tür taleplerin bireyselleştirme yapılmadan ve somut tehlikenin ilgili ve yeterli bir gerekçeyle ortaya konulmadan reddedilmesinin aile hayatına saygı hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir.³⁹ Yine hükümlünün çocuklarıyla irtibatın sağlanması için hafta sonunda görüşme talebinin reddedilmesine dair başvuruda aile hayatına saygı hakkını ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.⁴⁰ Bu kararlar, cezaların infazında gözetilmesi gereken ıslah ve rehabilitasyonu gündeme getiren, mahpusların dış dünyayla ilişkisini oldukça olumlu bir bakış açısıyla genişleten nitelikte kararlardır.

Mahpusların ifade özgürlüğünün gündeme geldiği başvuru konuları açlık grevi yapmak, slogan atmak, kurum görevlerine karşı uygunsuz söz sarf etmek ya da sembolik bazı şeyler kullanmak olarak sayılabilir. Açlık grevi, slogan atma gibi meselelerde Anayasa Mahkemesi, kötü muamele yasağından farklı değerlendirme yaparak, başvuru konularının hangi suçtan ceza infaz kurumunda tutulduğunu ve bu bağlamda terörle bağlantısı kapsamında terör örgütleriyle psikolojik bağı kuvvetlendirmek için bu tür eylemleri yapıp yapmadığı hususunu dikkate alarak ayrıntılı incelemeler yapmaktadır. Nitekim *Abdulhamit Babat (3)*⁴¹ kararında ve açlık grevinin konu olduğu birçok karar arasından *Mehmet Ayata*⁴² kararında ihlal kararı verilmesi dahi bu eylemin terör örgütleri açısından psikolojik bağı kuvvetlendirmek için yapıp yapılmadığının adli veya idari birimin kararlarına, yani ilgili disiplin cezası kararlarına yansıtılması gerektiği vurgulanmıştır.

Öte yandan ifade özgürlüğüyle ilgili olarak ilginç bir karardan bahsetmek istiyorum.⁴³ Olayda başvuru, ceza infaz kurumundan temin ettiği siyah renkli bir tişörtün üzerine, çamaşır suyu ile gülen adam şekli çizmiş ve bu emoji nedeniyle disiplin cezası almıştır. Anayasa Mahkemesi öncelikle başvuru konularının eylemine ilişkin olarak Konya Cumhuriyet Başsavcılığınca bir adli soruşturma yürütüldüğünü, söz konusu soruşturmada, gülen adam işaretinin bir örgüt tarafından propaganda aracı olarak kullanıldığının tespit edilemediğinin vurgulandığını belirtmiştir. Söz konusu açıklama sonrasında Anayasa Mahkemesi, ilgili idare ve derece mahkemelerinin kararlarında başvuru konularının tişört üzerine gülen adam şekli çizmesinin ve bunu Kurum içinde giymesinin hangi suç örgütüne ait bir sembol ya da işaretin teşhir edil-

(36) Yasemin Kaymaklı, B. No: 2016/14898, 12/9/2019.

(37) Eşref Köse, B. No: 2017/38098, 3/6/2020.

(38) Hüseyin Ekinci, B. No: 2016/38867, 3/7/2019.

(39) Abuzer Uzun, B. No: 2016/61250, 13/6/2019; Rasul Kocatürk [GK], B. No: 2016/8080, 26/12/2019.

(40) Ümit Balaban, B. No: 2016/2821, 29/5/2019; Yeliz Erten, B. No: 2020/99, 11/3/2021.

(41) B. No: 2015/3370, 9/1/2020.

(42) B. No: 2013/2920, 7/7/2015.

(43) Memiş Berber, B. No 2017/38744, 20/10/2021.

mesi anlamına geldiği noktasında herhangi bir açıklama yapmadığını, bunun yanında kararlarda söz konusu sembolün neden örgütsel bir anlam taşıdığı noktasında da değerlendirmede bulunmadığını ifade etmiştir. Sonuç olarak Mahkeme ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir.

İfade özgürlüğü açısından diğer bir mesele de mahpusların televizyon ve radyo kullanımına ilişkin talepleridir. Sunumda da belirttiğim üzere Anayasa Mahkemesi bu tür konularda çok net olarak şu hususu değerlendirmektedir. Somut olayın bireyselleştirip başvuru-rucunun terörle bağlantılı olup olmadığını ve buna ilişkin örgütle haberleşme veya ilişki kurma imkânı sağlamaya yönelik bir durumun olup olmadığını incelemektedir.⁴⁴ Zira bu tür taleplerin reddedilmesine dair başvurular genelde terör örgütü üyeliğinden ya da yöneticiliğinden ceza almış kişiler tarafından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda gündeme getirilmektedir. İfade özgürlüğüyle bağlantılı olarak süreli-süresiz yayınların mahpuslara verilmesi konusunda Anayasa Mahkemesi *Halil Bayık*,⁴⁵ İbrahim Kaptan (2),⁴⁶ *Recep Bekik ve diğerleri [GK]*⁴⁷ kararlarında birçok ihlal kararı vermiştir. Ceza infaz kurumun iş yükünü de düşünerek verilen kararlarda ve genel itibarıyla *Halil Bayık* kararında belirtildiği üzere ayrıntılı gerekçelendirmenin yapılması gerektiği ve gerekçenin ilgili ve yeterli olmaması halinde ihlal kararı verileceği söylenmiştir. Bu bağlamdaki ihlal kararları cezaevinden gelen başvuru istatistiklerinde ihlal oranının artmasına neden olmuştur.

İlginiz için teşekkür ederim. Sürem bitti farkındayım Başkanım.

Çok teşekkürler, sağ olun.

Doç. Dr. Neslihan Göktürk: *Evet Sayın Şen'e teşekkür ediyorum. Anayasa Mahkemesinin ceza infaz kurumlarında; beslenme, barınma, hijyen, giyim, sağlık koşulları, haberleşme ve ifade özgürlüğüne ilişkin yaklaşımını, benimsediği temel ilkeleri ortaya koydu. Şahsım adına oldukça faydalı bir sunumdu. Şimdi sözü İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Başkanı Sayın Avukat Tuğçe Duygu Köksal'a veriyorum. Kendisi "Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesinde Baroların Rolü" konulu tebliğini sunacak. Teşekkür ediyorum.*

(44) Muhittin Pirinçcioğlu, B. No: 2014/4397, 21/9/2016; Erdener Demirel ve Feki Roni Temizyüz, B. No: 2014/13310, 18/7/2018; Ahmet Temiz (5), B. No: 2013/8696, 10/3/2016.

(45) B. No: 2014/20002, 30/11/2017.

(46) B. No: 2017/30723, 12/9/2018

(47) Recep Bekik ve diğerleri [GK], B. No: 2016/12936, 27/3/2019.

İSTANBUL BAROSU İNSAN
HAKLARI MERKEZİ BAŞKANI
AV. TUĞÇE DUYGU KÖKSAL*

“CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİNDE BAROLARIN ROLÜ”

Bu çalışma, akademik olarak kaleme alınmamış olup, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından 2 Mart 2022 tarihinde düzenlenen “İnsan Hakları ve Ceza Adaleti Sistemi Açısından Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesi” konulu konferans kapsamında verilen tebliğin yazılı hale dönüştürülmüş ve genişletilmiş versiyonudur. Çalışmada ceza infaz kurumlarının izlenmesinde baroların rolü ve bu rolün etkin olarak kullanılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gereğine karşılaştırmalı hukuk perspektifinden değinilecek ve izlemenin barolar tarafından gerçekleştirilmesinin mahpusların temel hak ve özgürlüklerinin korunması açısından taşıdığı özel önem ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

2010 yılında İstanbul Film Festivali kapsamında insan hakları kategorisinde sunulan 2009 yapımı İspanyol filmi “Celda 211”in gösterimi, daha ilk sahnesinde devlet otoritelerinin bir mahkumun intiharındaki yetersiz müdahalesinin sonuçları açısından çarpıcı bir etki yaratmıştı. Bu etkinin nedenlerinin en başında adaletin ceza infaz kurumunun kapısında durmadığı, mahpusların özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarının bir “hak öznesi” olmalarını değiştirmedeği ve insan onurunun korunmasının bir temel yükümlülük olarak devlet makamlarının üzerinde daha belirgin hale gelmesidir. İşkencenin önlenmesi teorik bir kardan ibaret değildir. Dolayısıyla işkencenin önlenmesi ve işkenceye karşı sıfır tolerans meselesi pratikte de benimsenmesi gereken bir durumdur ve önleyici bir izlemeye tabii tutulması gerekir. Özellikle devlet otoritelerinin himayesinde, kapalı tutulan bireylerin, hiçbir ayırım gözetmeksizin, her türlü işkenceye karşı,

* Avukat, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Başkanı, info@duygukoksalhukuk.com

kötü muameleye karşı korumaya sahip olması, insan onuruna uygun muamele gösterilmesi ve bu çerçevede de bu faaliyetin, bu davranışların izlenmesi gerekir.

Kapıların kapanmasının ardından ceza infaz kurumunda ne olup bittiğinin, Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrası atfıyla kanunların üzerinde uygulama alanı bulan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi [AİHS] ve içtihadı ile *soft law* olarak nitelendirilen uluslararası insan hakları standartlarının uygulanıyor olup olmadığının dışarıdan bir göz tarafından izlenmesi ve raporlanması önemli bir ihtiyacdır.

Bugün geldiğimiz noktada, insan onuru kavramı tartışmaya açık değildir ve temel hakların korunması çerçevesinde kilit bir yere sahiptir. İnsan onurunun korunması devlet yetkililerinin hakimiyeti altında özgürlüğünden yoksun bırakılmış bireyler için ayrıca bir önem arz etmektedir. İsnat edilen ya da mahkum oldukları suçtan bağımsız olarak insan onurunun korunması gereği ve işkence yasağı istisnası olmayan temel prensiptir. Temel hak ve özgürlükler özgürlüğünden yoksun bırakılan bireyler için de geçerlidir. Öyle ki "Bireyler, insan olmaya bağlı olan insan onurundan kaynaklanan temel haklara sahiptir." Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi [AİHM] kararlarına da yansdığı şekilde:

"Adalet cezaevlerinin kapısında durmaz."

İnsan onuruna saygı doğrudan somut tutukluluk koşulları ile bağlantılıdır. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış bireyler açısından insan onuru kavramı çeşitli uluslararası metinlerde ve sözleşmelerde açıkça yer almıştır. Birleşmiş Milletler Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler [BM] Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin önsözünde "insanlık onuru" ve işkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi'nin önsözünde "haysiyet" kavramına atıfta bulunmaktadır.

BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 10. maddesinin birinci fıkrasına göre "*Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes, insani muamele ve insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna saygı görme hakkına sahiptir.*" Yine BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen tutuklulara yönelik muamele hakkında 14 Aralık 1990 tarihli 45/III sayılı kararda açıkça ifade edildiği şekilde "*İnsanın doğuştan gelen onuru ve değeri nedeniyle tüm tutuklulara saygılı*" davranılacaktır. Cezaevlerinde mahpuslara yönelik muameleye ilişkin standartları belirleyen temel belge olan Mahpusların İslahı için Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Mandela Kuralları) 30 Ağustos 1955'te Cenevre'de kabul edildi ve 31 Temmuz 1957 ve 13 Mayıs 1977 tarihli kararları ile Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından onaylandı. Bu kurallar Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından, beş yıllık revizyon sürecinden sonra 17 Aralık 2015 tarihinde "Birleş-

miş Milletler Mahpuslara Uygulanacak Muameleye İlişkin Asgari Standart Kuralları (Mandela Kuralları)" başlıklı 70/175 sayılı kararı ile güncellendi. Bu asgari kurallar ceza infaz sistemi reformlarının uygulanmasının bir parçası olarak cezaevlerinde uygulanması gereken asgari standartları belirlemiştir.

Öte yandan, bölgesel düzeyde özerk bir metin olan Avrupa Cezaevi Kuralları Avrupa Konseyi tarafından 12 Şubat 1987'de (87) 3 sayılı Tavsiye kararı ile kabul edilmiştir. 1987 yılında kaleme alınan Avrupa Cezaevi Kuralları 2006 yılında revize edilmiş ve bu yeni versiyon, tarafından yürütülen çalışmaların koordinasyonunu güçlendirmeyi mümkün kılmıştır. Bu kurallar bağlayıcı olmamakla birlikte koruma düzeyinde bir artışı temsil etmektedir ve Avrupa'da bir standart olarak yerleştirilmiş önemli ilkeleri içinde barındırmaktadır. Bu ilkelerin büyük çoğunluğu Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin yasal düzenlemelerine de yansıtılmıştır. Bu ilkeler mahpusların fiziksel ve psikolojik sağlığını korumak için kilit bir rol oynamaktadır. Avrupa Cezaevi Kurallarının ana fikrine göre, cezaevindeki koşullar dışarıdaki yaşama ve sağlığa erişim mekanizmasına yakın şekilde organize edilmelidir. Bu noktada da insan onuru temel çıkış noktasıdır.

Soft law niteliğinde görülen ve bağlayıcı olmayan bu kurallara ek olarak taraf devletleri bağlayıcı nitelikteki AİHS'de de her ne kadar insan onuru kavramı kullanılmamış olsa da, Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında özgürlükten yoksun bırakılan bireylerin tutulma koşulları işkence yasağı kapsamında ele alınmış ve içtihat kapsayıcı biçimde genişletilmiştir. AİHM içtihatlarında insan onuru kavramının temel hak ve özgürlüklerin özü olduğu teyit edilmiştir.

Aslında, Sözleşme'nin 3. maddesindeki bu boşluk içtihatla doldurulmasının yanında Sözleşme'ye "*özgürlüğünden yoksun bırakılan herhangi bir kişinin, insan onuruna saygıyla tutarlı gözaltı koşullarına [sahip] olduğu*"na ilişkin bir 3bis maddesi eklenmesi de tartışılmıştır. 3bis maddesi ekleme fikri, etkili ve mantıklı görünmekle birlikte 3. maddenin gücünü zayıflatma riskini de azaltabilirdi. Bununla birlikte mevcut içtihatla, AİHM tarafından başta tutulma şartları olmak üzere, kötü muameleye karşı güvenceler ve sağlığa erişim hakkı bakımından içtihatla mahpusların durumu çok geniş bir yelpazede ele alınmıştır.⁴⁸

(48) İchtihat bilgi notu için bkz: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Detention_conditions_TUR.pdf ve https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Prisoners_health_TUR.pdf

Tam olarak bu çerçevede uluslararası standartların iç hukuktaki yansımalarını ve ulusal mevzuatın uygulanmasının denetimi açısından sivil izleme mekanizması geliştirilmesi çok önemlidir. Sivil izleme bir hiyerarşik denetim ya da kontrol değildir. Maksat gözlemek ve şeffaf şekilde raporlama yapılarak hesap verilebilirliği ve şartların iyileştirilmesine katkıyı dışarıdan üçüncü bir göz olarak temin etmektir. Bu noktada barolara gözlemci statüsü verilmesi duvarların arkasında ne olduğunu gözlemlemeye yarar.

Hürriyetinden yoksun bırakılan bireylere yönelik muameleler, toplumun insan haklarına verdiği değerin göstergesidir. Bu nedenle daha insancıl ve daha şeffaf bir ceza infaz sistemi için sivil gözetim mekanizması geliştirilmesi gereklidir. Bu bir hiyerarşik denetim değildir. Sivil toplumun ve baroların izleme sürecine katılması sistemin hesap verilebilirliğini, iyileştirilmesini ve reform sürecinde nelerin dikkate alınması gerektiğine ilişkin etkiyi artırır.

Elbette yalnızca cezaevleri değil, psikiyatrik kurumlar, gözaltı merkezleri, geri gönderme merkezleri, transit bölgelerdeki tutulma şartlarının gözlemlenmesini kapsar şekilde sivil gözetimin kapsamının değerlendirilmesi gerekir. Özgürlüğünden yoksun bırakılan bireylerin tutulma koşulları başta olmak üzere her türlü sağlık ve bakım hizmetine erişimlerinin izlenmesi, eksikliklerin gözlemlenerek ilgili makamların uyarılması ve tanıklık edilmesi koşullarının iyileştirilmesine büyük bir katkı sağlayacaktır.

Cezaevleri ile ilgili mevzuatımızda yer alan düzenlemelerin uluslararası kurallar ve standartlarla uyumlu olup olmadığının üçüncü bir göz tarafından objektif olarak gözlemlenmesi, izlenmesi ve iyileştirmeye yönelik ya da aksiyon alınmasına yönelik tavsiyelerin, önerilerin ve raporlamaların ilgili mercilere sunulmasını birtakım kurumların yapması gerekmektedir. Türkiye İnsan hakları ve Eşitlik Kurumu [TIHEK], Kamu Denetçiliği Kurumu, cezaevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları bu izleme mekanizmalarındandır. Ancak ne kadar aktif olarak izleme faaliyetinin yerine getirildiği tartışma konusudur. Bu izlemenin kapsamının şehirden şehre ya da ilçeden ilçeye değişmemesi ve yeknesaklığın sağlanması gerekir. Dolayısıyla yeknesaklığın sağlanmadığı bir yerde gerçek anlamda etkin bir izleme faaliyetinin gerçekleşmesinden kuşku duyulması söz konusu olabilir. Bu konu özelinde uluslararası gözlemciler de izleme faaliyetinde bulunmaktadır. Egemenlik yetkisi çerçevesinde, devletin izin verdiği ölçüde özgürlükten yoksun bırakma yerlerinde birtakım ziyaretlerde bulunmaktadır. Örneğin Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi ya da BM İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi bu kapsamdadır.

Peki neden barolar?

Sivil izleme faaliyetinin etkinliği açısından baroları ayrıca ele almak gereklidir. Avukatlar ve bağlı buldukları barolar yargının asli aktörleridir ve adaletin işleyi-

şine kamunun güven duymasında önemli bir rol oynar. AİHM tarafından *Morice v. Fransa*⁴⁹ kararında da belirtildiği üzere,

"132. Avukatların özel statüleri, onlara halk ve mahkemeler arasında aracı olarak adaletin idaresinde merkezi bir konum verir. Bu nedenle, hukukun üstünlüğüne dayalı bir Devlette görevi temel olan mahkemelerin kamu güveninden yararlanmasını sağlamada kilit bir rol oynarlar (Nikula v. Finlandiya, no. 18603/03, § 42, 24 Temmuz 2008 ve Mor v. Fransa, no. 28198/09, 15 Aralık 2011, § 42). Ancak, halkın adaletin idaresine güven duyması için, hukuk mesleğinin etkin temsil sağlama yeteneğine güven duymaları gerekir (Kyprianou v. Kıbrıs, no. 73797/01, 15 Aralık 2005, § 175)."

Bağımsız profesyoneller olarak avukatların adalet yönetimindeki bu özel rolü, özellikle bazı görevleri ve ödevleri gerektirir. Bu kurumsal bir roldür. Türkiye açısından, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 76. maddesi bu görevi açıkça düzenlemiştir. Buna göre:

"Barolar; avukatlık mesleğini geliştirmek, meslek mensuplarının birbirleri ve iş sahipleri ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni sağlamak; meslek düzenini, ah-lâkını, saygınlığını, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını savunmak ve korumak, avukatların ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tüm çalışmalarını yürüten, tüzel kişiliği bulunan, çalışmalarını demokratik ilkelere göre sürdüren kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır."

Baroların kanundan doğan görevi temel hak ve özgürlükleri korumaya yöneliktir. Hukukun üstünlüğünü savunma ve güvenilir bir gözlemci olmak bu görevin bileşenleridir. Bu yüzden baroların cezaevlerini ziyaret için erişimine izin vermek bu rolü etkin şekilde yerine getirebilmesini sağlar. Barolar aldıkları ihbar ve şikayetler üzerine harekete geçerek cezaevlerinde ne olduğu hakkında kamuoyuna şeffaf şekilde bilgi vermeye ve ilgili devlet mekanizmalarını harekete geçirerek hesap verilebilirliği sağlama ve cezasızlığa sebep olunmaması için gereken tedbirlerin alınmasına yardımcı olurlar. Bu bilgi alma hakkı ve idare ile yargı arasındaki sağlıklı diyalogun kurulması açısından önemlidir ve kilitlidir. Barolara bu erişim izninin verilmesi, neticede özgürlükten yoksun bırakılan yerlerde şeffaflığı artıran bir önlem niteliindedir.

Baro başkanları tarafından temsil edilen avukatlar, savunma haklarına saygı gösterilmesini sağlamada önemli bir rol oynar ve özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin içinde buldukları durum da bu kapsama dahildir. Bu nedenle, meslek temsilcilerinin, özellikle özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin onuruna ve haklarına saygı gösterilmesini sağlamak için özgürlükten yoksun bırakılma durumunu

(49) Bkz. *Morice v. Fransa* [BD], no. 29369/10, 23/04/2015

izleyebilmeleri meşru bir gerekliliktir. Baroların gerçekleştirecekleri ziyaretler, milletvekilleri tarafından yapılan ziyaretleri ve özgürlükten yoksun bırakılan yerlerin cezaevi sivil izleme kurulları ya da il insan hakları kurulları tarafından gerçekleştirilen genel denetimi faaliyetlerini tamamlayıcı niteliktedir.

Fransa örneği ve Türkiye karşılaştırması

Karşılaştırmalı hukuk açısından baktığımızda, Fransa'da, ceza muhakemesi kanuna yapılan ekleme ile baro başkanları cezaevlerine resmi ziyaret gerçekleştirebilecek kişiler arasına eklenmiştir. Bu çerçevede baroların izleme faaliyeti Genel Müdürlük tarafından "uygun görülme" bağlanabilecek bir konu olarak değerlendirmemelidir. Fransa'da kanun değişikliği ile 22 Aralık 2021 tarihinde kabul edilen yargı kurumuna güvenin artırılmasına ilişkin yasa tasarısı ile Fransa Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 719. maddesinin birinci fıkrasına "baro başkanları" eklenmiş ve baro başkanına özgürlükten yoksun bırakılan yerleri ziyaret izni düzenlenmiştir. Bu maddeye göre:

*"Milletvekilleri, senatörler, Fransa'da seçilen Avrupa Parlamentosu temsilcileri, kendi yetkileri altındaki baro başkanları veya baro konseyinde özel olarak atanan delegeleri, herhangi bir zamanda polis nezarethanelerini, cezaevlerini (...) ziyaret etme yetkisine sahiptir."*⁵⁰

Türkiye'de baroların cezaevlerini ziyaret etmesinin önünde bir engel kural olarak olmamakla birlikte Hükümlü Ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik'teki düzenlemenin katı şekilde uygulanması nedeniyle, izin mekanizması Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından işletilmemektedir.⁵¹ Yukarıda detaylandırdığımız nedenlerle, pratikte idare tarafından takdir edilecek bir izin mekanizmasının keyfilğine bırakılmayacak kadar önemli bir konudur baroların cezaevlerini ziyareti konusu. Baro başkanları, yönetim kurulları ya da cezaevleri ve insan hakları alanında faaliyet gösteren kurullarında oluşturulan heyetlerin cezaevinde avukat kimliği ile bireysel görüşme yapması her zaman mümkündür. Ancak görüşmelerden elde edilen ihbar, şikayet ya da bilgilerin kurum yetkilileri ile görüşülmesi ya da şikayet mekanizmalarının etkin şekilde işleyip işlemediğinin ve ceza infaz kurumlarındaki günlük işleyişin gözlemlenmesi tamamen kurumun keyfiyetine bırakılmıştır. Bunun nedeni avukatların ve baroların izleme görevinin yanlış algılanması ve yanlış anlaşılmasından kaynaklanıyor olabilir. Baroların Avukatlık Kanunu'nun 76. maddesinden kaynaklanan rolünün demokratik toplumda gerekliliğine ilişkin bir farkındalık geliştirilmesi ve bu doğrultuda izleme faaliyetinin gerçekleştirilmesinde yeknesak bir uygulama oluşturulması gereklidir.

Bununla birlikte, pandemi koşulları da düşünüldüğünde, genel sağlığın korunması kapsamında tedbirlerin alınması kuşkusuz gereklidir. Barolara izleme konusunda alan

açılması ile pandemi kısıtlamalarının uygulanması arasında engelleyici bir husus bulunmamalıdır. Hedeflenen, çok sayıda kişinin bir ziyaret gerçekleştirmesi değildir. Baronun il bazında yetkisi olduğu alanda sınırlı kişiden oluşacak heyetlerle, pandemi tedbirlerine uygun şekilde görüşme gerçekleştirmesi önemli bir güvencedir. Pandemi bir hakkın ortadan kaldırılmasının gerekçesi olamaz, ancak meşru olarak gerekçelendirildiği ve gerekli olduğu ölçüde belli şartlara tabi tutulma söz konusu olabilir. Neticede, milletvekilleri ile il insan hakları kurulları veya cezaevi izleme kurulları pandemi şartlarında da cezaevlerine ziyarette bulunabilmektedir. Bu imkanı barolara tanımamamın makul bir gerekçelendirilmesi mevcut değildir. Öte yandan, yürütmeden bağımsız bir kurumsal niteliğe sahip olan meslek kuruluşu niteliğindeki baroların cezaevi ziyareti devlet açısından da mali bir yük oluşturmamaktadır.

Öte yandan, unutulmamalıdır ki, pandemi mahpusların durumunu da kuşkusuz ağırlaştırmıştır. Mahpuslar açısından bir kapatılma söz konusudur ve dışarıyla ilişki bulunmamaktadır. Bu çerçevede ziyaretlere kısıtlamalar gelebilir ya da ziyaretler azalabilir. Dolayısıyla da dışardan üçüncü bir gözün gözlemlemesi daha da önemli hale gelir. Pandemi nedeniyle oluşan kriz baroların izleme faaliyetlerini ve mahpusların dışarıyla bağlantı kurmada en önemli aktörlerden biri olmalarını engellemek için kullanılmamalıdır. Pandemi nedeniyle risk arttığı için, bir denge kurulmak gerekirse o dengeyi baro lehine kurmak gerekir. Sivil izleme faaliyeti, il insan hakları kurulları, cezaevi izleme kurullarının ziyaretlerinden ibaret olmamalıdır. Unutulmamalıdır ki, bu ziyaretlerde gönüllülük esastır, her kurulun kendi içindeki dinamikler ve isteklilik önemli rol oynamaktadır ve ziyaretler habersiz olmamaktadır.

Nitekim, yargının kurucu unsuru ve yargı sisteminin saç ayağından biri olan avukatlar ve onların meslek örgütü baroların kanundan kaynaklanan tek görevinin yalnızca meslektaşlarının sorunları ile ilgilenmekten ibaret olmadığı konusundaki farkındalığın oluşturulması önemli bir adım olacaktır.

Uygulama ile ilgili bazı meseleler

Yargı sisteminin yargılamanın başından infaz aşamasına kadar her bir çarkın nasıl döndüğünü izlemek baroların görevidir. Mevzuata ve uluslararası mevzuata uygunluk, kötü muameleden korumak için usuli bir güvence, kurum içindeki işleyiş ve hesap verilebilirliğin sağlanması, cezasızlıkla mücadele, sağlık, hijyen, revir, nakiller ve sağlığa erişim yani insan onuruna uygun bir muamele görüp görmediğinin dışarıdan

(50) Kanunun tamamına link üzerinden ulaşılabilir: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/?isSuggest=true

(51) Hükümlü Ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik metni için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/anayasa/fa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=8345&MevzuatTertip=5>

bir göz ile izlenmesi önemli bir teminattır. Sadece mahpusların yaşadıkları değil, cezaevinde avukatların görüşme koşulları, güvenlik kontrolleri ve aramalar (iç çamaşırı çıkartılması gibi durumlarda özel hayata ilişkin müdahaleler) da dikkate alınmalıdır. Öte yandan kurum içi şikayet mekanizmasının işleyip işlemediğinin, gecikmelerin ve avukata erişim sağlanıp sağlanmadığının kontrolü ile misilleme endişesinden arı bir usuli güvence tesisinin sağlanması için avukatların gözetimi önemlidir.

Yine savunma ile bağlantılı olarak Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarının uygulanıp uygulanmadığının gözetimi kapsamında bilgisayar odalarına erişim, mektup, dergi ve gazetelere erişim, revirde dış tedavisi başta olmak üzere, revire çıkışlardaki kotalar ve doktor bulunup bulunmadığı ve hafta sonları doktora erişim ile ilaca erişimin söz konusu olup olmadığı konusunda uluslararası mevzuat hükümleri ve CPT normları ile uyumlu bir süreç izlenip izlenmediğinin izlenmesi önemlidir. Zira, bu çerçevede sorunların iyileştirilmesi ve mevzuatın uygulanması ilgili gereken şikayetlerin yapılması ve şikayet mekanizmalarının çalıştırılmasına yönelik kamuoyunun şeffaf biçimde bilgilendirilmek üzere raporlama yapılması önemlidir. Zira avukatlar kamuoyunun yargı sisteminde güven ilişkisini kuran en önemli aktörüdür.

Pandemi döneminde su ve hijyen açısından ayrıca bir ihtimam gösterilmesi gerekir ve bu bağlamda karantina odalarının durumu ve özellikle de pandemi döneminde durumları daha da ağırlaşan hasta mahkumlarla ilgili olarak tam teşekküllü devlet hastanesi raporlarının mevcudiyeti halinde infaz erteleme prosedürünün uygulanması bakımından gerek kurum yetkilileri ile görüşme gerek ise gereken hukuki başvurularda destek sağlama anlamında baroların önemi arka plana atılmamalıdır. Nitekim hasta mahkumlar bakımından pandeminin ağırlaştırdığı cezaevi koşulları ve cezaevlerindeki kalabalık dikkate alındığında, bu konuda gereken düzenlemele- rin atılması açısından baroların hukuki görüşleri ve kamuoyuna cezaevi duvarlarının arkasındaki durumu yansıtmaları önemli bir denge mekanizmasıdır.

Nitekim mahkum olunan suç ne olursa olsun, cezaevi koşulları bakımından insan onuruna uygun muamele temel ilkedir ve her bir mahpus açısından geçerlidir. Baroların izleme faaliyeti, infaz sistemine yönelik gerçekleştirilecek reformların esas alabileceği objektif ve hukuki verinin kaynağı olarak görülmelidir. Örneğin, dış bakımıyla alakalı mesele cezaevleri açısından ayrıca önem taşımaktadır. Zira mahpusların özel durumlarından kaynaklanan sebeplerle başka hassasiyetler ve sağlık sorunlarının bozulması nedeniyle dış tedavisi gibi ihtiyaçları olabilmektedir. Cezaevlerinde dış tedavisine erişim var mı? Revirde doktor var mı? Hafta sonu doktor var mı? Transferler nasıl oluyor? İstanbul Protokolü'ne uygun muayene oluyor mu? Bu hususların ziyaretlerde ele alınması sağlığa erişim hakkının etkin şekilde sağlanması bakımından önemlidir. Diğer taraftan örneğin, Anayasa Mahkemesinin çıplak arama ile ilgili ihlal kararına değinmek gerekebilir.⁵² 12 Kasım 2021 tarihinde Resmî Gazete'de yayımla-

nan değişiklikle Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'te bir değişiklik oldu.⁵³ Buradaki değişiklik çıplak arama meselesiyle alakalıydı. Bu gündeme getirildikten ve bununla alakalı kamuoyunda bir izleme faaliyeti sonucunda raporlamalar oluştuğundan sonra bu yönetmelikte bir düzenleme yapıldı ve değişiklik yapıldı. Bu örnek izleme faaliyetinin, raporlama faaliyetinin nasıl bir değişikliğe sebebiyet verdiğini, bir iyileştirmeye en azından yol açabildiğinin en güzel örneklerinden bir tanesi olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan, infazın ertelenmesi, özellikle hasta mahkumlar için, yaşı ileri mahkumlar için ve özellikle hasta mahkumlar için tartışma konusudur. Burada ciddi sorunlar yaşandığıyla alakalı raporlamaları görmekteyiz ve bunlar hep sivil izlemelerin sonucunda ortaya çıkan raporlardır. Dolayısıyla da burada infaz ertelemeye gidilip gidilmeyeceğiyle alakalı olarak, özellikle Adli Tıp Kurumunun tarafsız ve objektif olarak raporlama yapmasının denetiminin sağlanmasında ya da bununla alakalı, özellikle infaz ertelemelerle alakalı devletin tam teşekküllü hastane heyet raporlarının dikkate alınması ve Adli Tıp Kurumunda belki birtakım düzenlemeler yapılmasıyla alakalı meseleler yasama organının gündemine bu izleme faaliyetleri sonucunda getirilebilir. İzleme faaliyetlerinin ve bu anlamda baroların avukat gözüyle, hukukçu gözüyle, bu mevzuatı bilen kişiler gözüyle olması önemlidir. Hukuki yardımı en etkili şekilde sağlayabilmeleri için onların yaptıkları izleme faaliyetini gözlemlerine ve sivil toplumunun ortaklaşa yaptığı raporlama çalışmalarına dikkatle kulak verilmesi gerekir. Bu yüzden avukatlar önemlidir, bu yüzden barolar önemlidir.

Nitekim, insan onuruna uygun muamele yapılması devletin pozitif yükümlülüklerini de doğuran şekilde, kapalı ortamlarda, özellikle ceza infaz kurumlarında daha büyük bir önem taşır. Baroların objektif üçüncü göz olarak duvarın arkasında olup biteni gerekli yerlere taşımaları için bu izleme faaliyetlerinin idareye bağımlı halden çıkartılması ve yasal düzenlemenin ivedilikle yapılması ya da yasal düzenleme bu şekilde muhafaza edilecekse dahi izin meselesinin sembolik şekilde uygulanması ve izlemenin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine müsaade edilmesi gerekmektedir.

Sonuç yerine...

Cezaevlerinin kalabalıklaşması ve cezaevlerinin sayısındaki artış gelişmiş toplumlara yakışmayan bir durumdur. Cezanın infaz edilmesi topluma yeniden kazandırma ve iyileştirme ile birlikte düşünülmeli ve herkese eşit muamele edilmelidir. Bu devletin pozitif yükümlülükleri arasındadır. Bu bağlamda, tutukluların hem AİHM'nin içtihatlarından hem de "soft law" niteliğindeki cezaevi kurallarından çıkarabileceğimiz insan onuruna uygun koşullarda tutulma ve sağlığa erişim hakkı büyük önem taşımaktadır. Ancak pra-

(52) Bkz. Turan Günana (5), B. No: 2013/5545, 15/12/2015

(53) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211112-5.pdf>

tikte bu ilkelerin genel ve teorik olarak kabul edilmesi yeterli değildir. En önemli soru, mahpusların bu haklarının somut gerçekte en iyi şekilde nasıl uygulanacağıdır.

Bu bağlamda, Türkiye'de de ceza infaz sistemlerinin iyileştirilmesinde ele alınması gereken reform özellikle AİHM içtihatlarına ve Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi raporlarında belirlediği kriterlere dayanmalıdır. Bu kapsamda, reform stratejilerinin oluşturulmasında ve gecikmesinde sakınca olan durumlarda ivedilikle aksiyon alınmasının sağlanmasında baroların ziyaret ve raporlamaları ile ortaya konacak raporlamalar, ceza infaz sisteminin ve mahpusların tutulma koşullarının iyileştirilmesinde bir üçüncü göz olarak önemli bir yere sahiptir. Bu konunun bir diğer cephesinin ise kötü muamele ve sağlığa erişim ile bağlantılı şikayetler açısından hesap verilebilirliğin sağlanması ve cezasızlığa sebebiyet verilmemesi için gereken adımların atılması için itici gücün oluşturması olduğu unutulmamalıdır. Bu anlamda baroların Avukatlık Kanunu'ndan kaynaklanan görevlerini sivil izleme üzerinden etkin şekilde kullanmasının sağlanması demokratik bir hukuk devletinde arzu edilen ve olması gereken bir teminattir. Mahpusla avukat olarak görüşmek bir seçenektir. Ancak doğru bir izleme ve raporlama sistemin işletilebilmesi için gereken içindeki tüm aktörlerle görüşmektir. Dolayısıyla da kurumu gezmeden, doğal ortamı gözlemeden, yeri geldiğinde çok taraflı yapılandırılmış ve katılımlı görüşmeler gerçekleştirilmeden ortaya bir resim çıkartmak yarım bir iştir. Genel Müdürlüğün raporlama anlamında eksik kalacak hususların da tamamlanmasına müsaade etmesi gerekir. Bu da ancak 5275 sayılı Kanun'un 85. maddesi ve/veya Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri hakkında Yönetmelik'in 25. ve/veya 26. maddesinde yapılacak değişikliklerle mümkün olabilir ve keyfi uygulamaların önüne geçilerek ülke genelinde baro ziyaretleri bakımından yeknesaklık sağlanabilir. Bu teminatın bu çalışmada bahsedilen Fransa örneğinde olduğu gibi Türkiye'de de Kanun ve ilgili Yönetmeliğe açıkça yansıtılması önemli bir yargı reformu çıktısı olacaktır.

Doç. Dr. Neslihan Göktürk: *Avukat Tuğçe Duygu Köksal'a sunumları için teşekkür ediyorum. Kendisi özellikle Moris Fransa kararından yola çıkarak, avukatların adalet duygusunun tesisinde icra ettikleri fonksiyon ve Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu 719. maddesinde yapılan değişiklik ve avukatlara verilen yetkili cezaevi koşullarının izlenmesinde; bunlar son derece önemli tespitler. Özellikle ilgili yönetmeliğin 26. maddesi bakımından getirdiği eleştirel yaklaşım belki ileriki dönemde bir mevzuat değişikliği de gündeme gelebilecektir. Bu hususta çok teşekkür ediyoruz kendisine.*

Evet şimdi sözü Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Eğitim ve İyileştirme Dairesi Başkanı Sayın Doktor Hüseyin Şık'a vermek istiyorum. Kendisi "Ceza İnfaz Kurumu Uygulamalarında ve Denetiminde Savcılığın Rolü" konulu bir sunum gerçekleştirecektir. Buyurun Sayın Şık.

DR. HÜSEYİN ŞIK*

CEZA İNFAZ KURUMU UYGULAMALARI VE DENETİMİNDE SAVCILIĞIN ROLÜ: İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

ÖZET

Hürriyetinden yoksun bırakılan kimselerin, hükümlü ya da tutuklu sıfatı ile buldukları ceza infaz kurumları birçok mekanizma tarafından izlenmekte ve denetime tâbi tutulmaktadır. İdari veya yargısal nitelikteki bu denetimlerin çeşitliliği, her bir mekanizmanın da ayrı ayrı ele alınmasını gerektirmektedir. Kendine özgü bir yapıya sahip olan savcılık kurumu da bahse konu mekanizmalardan birisidir. Savcılık kurumunun ceza infaz kurumları ile olan ilişkisi ve denetim yetkisi, detayları mevzuat ile belirlenmemiş bir yetkidir. İlk bakışta, detayları belirlenmemiş bu yetkinin bir eksiklik ya da kusur gibi görülmesi mümkündür. Ancak insan haklarının, günün koşullarına göre sürekli gelişim gösteren yapısı ve bu konudaki ulusüstü metinlerdeki olumlu gelişmeler; bu belirsizliğin (tam aksine) dinamik bir yapıya kavuşmasını sağlamaktadır. Savcı, ceza infaz kurumları ile örtüşen tüm insan haklarını gözetmekle yükümlüdür. Bir hukuk insanı olan savcı, modern infaz anlayışını takip etmek ve bilhassa iyileştirme faaliyetlerine de hâkim olmak zorundadır. Dinamik güvenlik anlayışı, infazı insanileştiren ve özellikle hükümlülerin topluma yeniden uyumunu sağlayan bir perspektifi ifade etmektedir. Savcının bu konudaki vukufiyeti ve ilgisi, onu daha etkin bir aktör haline getirecektir. Savcı, ceza

* Hâkim/Daire Başkanı, İyileştirme ve Yeniden Toplum Kazandırma Dairesi/Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü-Adalet Bakanlığı

infaz kurumlarındaki denetiminde tespit ettiği eksikliklerin ya da yanlış uygulamaların ikmal ve düzeltilmesi için öncelikle rehberlik etmelidir. Rehberliğin yeterli olmadığı bazı durumlarda ise savcı, sorumlu personel hakkında adli ve idari yönden gerekli girişimlerde bulunmak zorundadır.

Anahtar Kelimeler: Savcılık, Ceza İnfaz Kurumları, İzleme, Denetim, Adli Soruşturma, Disiplin Soruşturması, İyileştirme, Cezaevilileşme.

ABSTRACT

The prisons where people deprived of their liberty are held as convict or detainee are monitored and subject to inspection by many mechanisms. The diversity of these inspections under administrative or judicial requires that each mechanism be addressed separately. The public prosecution service, which has a unique structure, is one of the mechanisms in question. The relationship of the public prosecution service with the prisons and its inspection power is an authority of that the details are not determined by the legislation. At first glance, it is possible to see this authority, of that the details have not been determined, as a deficiency or fault. However, the constantly evolving structure of human rights and the positive developments in supra-national texts on this subject; enables this uncertainty (quite the contrary) to reach a dynamic structure. The prosecutor is responsible for supervising all human rights that in line with prisons. The prosecutor, who is a jurist, has to follow the modern understanding of penitentiary and especially must have a good command of rehabilitation activities. The dynamic security understanding expresses a perspective that humanizes the penitentiary and ensures the reintegration of the prisoners into the society. The prosecutor's knowledge and interest in this matter will make her/him a more effective actor. The prosecutor should first guide in order to determine and correct the deficiencies or wrong implementations that he/she detected in his/her inspection in the prisons. In some cases, where the guidance is not sufficient, the prosecutor has to take the necessary judicial and administrative steps about the responsible personnel.

Key Words: Public Prosecution Service, Prison, Monitoring, Inspection, Investigation, Disciplinary Proceeding, Rehabilitation, Prisonization.

GİRİŞ

Hukuku, ceza hukukunu, infaz hukukunu ele alan her metin genellikle benzer klasik söz kalıpları ile söze başlar. Bu çalışma da klasik bir girizgâhı benimseme mecburiyeti hissetmektedir. Ele alınan konunun bir gereği olarak böyle de olmak zorundadır. Zira hukukun gelişimi ile *insanoğlunun/toplumun* tekâmülü paralel bir ilerleyişe ve tempoya sahiptir. *Klasik söylem/sözler*, sözün tam da burasında sahneye çıkmaktadır. Tarihi serüveni ve gelişimi içinde toplum; belli bir düzen içerisinde varlığını devam ettirebilmek için *hukuku/hukuk sistemini* ihdas etmek, bireyin üstünde bir otoriteyi⁵⁴ tanımlamak ve bir yargılama tekeli oluşturmak zorunda kalmıştır.⁵⁵ Hukukun ihdası ve varlığı, insanı dizginleyen bir fonksiyona sahiptir.⁵⁶ Cezalandırma tekeli elinde bulunduran üst otorite, somut ifadesi ile devlet, suçun⁵⁷ yaptırımını olan cezaların infazı ile görevlidir.

Cezaların infazını düzenleyen disiplin olarak tanımlanan infaz hukuku, önemli aşamalar kat etmiştir. İnfaz hukuku, çileli bir yolculuğun sonrasında modern topluma ve bilhassa hümanist anlayışa ulaşmıştır. Bu yolculuk odun yığınlarından, karanlık işkence odalarından, darağaçlarından, küf kokan hücrelerden geçen; kandan, irinden, gözyaşından mürekkep çileli bir yolculuktur. *Kan, irin, gözyaşı* terkibi; sözün tesirini artırmak ya da sözü edebi kılmak amacıyla seçilmiş kelimeler değildir. Bu tercihin temel sebebi, bugün varılan noktanın değerini anlatmak, onu koruyup daha da insanileştirmek ve insanlığın geride bıraktığı kötü mirası hatırlatmaktır. İnsan

(54) Lewis Lyons, Cezalandırmanın Tarihi, (Çev. Silya Zengilli), Paris Yayınları, İstanbul 2018, s. 7.

(55) “Fertler veya ailelerin devamlı üstün bir otoriteyi kabullenmeden yaşadıkları dönemde devletten söz edilemez. Bir şef, belli bir topluluğu hâkimiyeti altına alır ve bu topluluk şefin ölümünden sonra dağılacağı yerde bir tek ortak otoriteye uymakta devam ederse o andan itibaren devlet var demektir. Eski Yunanlılar buna “Polis”, Romalılar “Civitas” derlerdi. O dönemlerde devlet kendini meydana getirenlere birtakım hizmetlerde bulunur, kendisi birtakım görevler yüklenir, fertlere de geniş ve garantili bir çalışma alanı bırakırdı. Bazılarına göre devlet, milli savunma, diplomasi, adalet, polis ve maliye işleri gibi kaçınılmaz hizmetlerle yetinmeli, kimilerine göre de değişik ölçülerde iktisadi ve sosyal konulara el atmalıdır.” Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen ve A. Caner Yenidünya, Ceza Hukuku Özel Hükümler, 4. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2003, s. 247.

(56) “Hukuk olmasa idi, kendisini dünyanın merkezi olarak gören insan, başkalarına hayat hakkı bile tanımazdı....İnsanlar güç bakımından farklı olduğu için, hukukun tatbiki de tek başına ferdlere değil, ferdlerin üzerinde bir otoriteye bırakılmıştır. Bu da devlettir. Devletin varlık sebebi hukukun tatbiki ve adaletin tecellisidir. Devlet insanın huzur ve saadeti için vardır.” Ekrem Buğra Ekinci, Hukukun Serüveni, 3. Baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2017, s. 27.

(57) “Suç unsurları, toplumların oluşturduğu kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Spartalılar çok şişman oldukları için kırbaç cezasına çarptırılabilir. Roma’da 25 yaşına kadar evlenmeyen erkek ve 20 yaşına kadar evlenmeyen kadınlara para cezası verilirdi. İngiltere’de tavşan kümesini soymak, ağaç kesmek, Yahudi’yle evlenmek ve Westminster Köprüsü’ne zarar vermek ölümle cezalandırılır (dî- H.Ş.). Singapur’da çiklet ithal etmek ve dağıtımını yapmak 10.000 dolar para ya da 12 ay hapisle cezalandırılır. Tüm bu unsurların her biri için toplumların geçerli sebepleri bulunmaktadır.” Bkz. Lyon, a.g.e., s. 7-8.

onurunu esas alan bir infaz sistemi, hukukun temel gereğidir.⁵⁸ Ceza hukukçusu Ord. Prof. Dr. Baha Kantar, büyük hukukçu Beccaria için sarf ettiği minnet sözlerinde şöyle demektedir: “Beccaria, devrinde çamura atılmış beşeriyetin haysiyet ve şerefini müdafaa etti.” Kantar, 10 kelimeyle ve veciz bir ifade ile Beccaria'yı anlatmamış, adeta gözümüzün önünde canlandırırçasına resmetmiştir.⁵⁹ İnsan onuru terminolojisi, retoriği güçlendirmek için değil infaz hukukunun her aşamasında ve dahi her anında gözetilmesi gereken bir sabitedir.

“Ceza infaz kurumunda bulunma insan onurundan feragat edilmesini gerektirmez. Diğer bireyler gibi mahpuslar da korunmaya değer onura sahiptir. Ceza infaz kurumlarının güvenliği sağlayacak tedbirlerin alınması konusunda geniş takdir yetkileri bulursa da alınacak tedbirlerin tutuklu ve hükümlülerin tutulma hâlinin gerektirdiğinin ötesinde manevi üzüntüye düşür olmalarına yol açmamalıdır.”⁶⁰

İnfaz denildiğinde akla ilk gelen yerlerden olan ceza infaz kurumları, insan onurunun ihlal edilebilmesi muhtemel yerlerdendir. Bu risk, her an yakından takibi gerekli kılmaktadır. Ceza infaz kurumlarının, insan onuruna uygun ve insan haklarına saygılı biçimde işlemesi, infazın amacına hizmet etmektedir. Mahkemece hükmedilen ve kesinleşen cezaya ilaveten idarenin bir yaptırım uygulama yetkisi bulunmaktadır.⁶¹ Asıl olan budur ve bunun dışındaki her eylem, hukuktan sapmış bireysel girişimler ve kötüye kullanmalardır. Anomali teşkil eden bu eylemler, ceza infaz kurumunda barındırılan kitle üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır. Hukuka saygılı bir idare, aynı zamanda hükümlünün iyileştirilmesini sağlayıcı ve suç tekrarını önleyici bir fonksiyon icra etmektedir. Bu anlayış, uzun vadede ceza infaz kurumlarındaki mevcudu azaltıcı bir etkiye de sahiptir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ceza infaz kurumlarının genel yapısı, cezaevi alt kültürü ve cezaevileşme ele alınacaktır. İkinci bölümde ise

(58) Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın 1'inci maddesi “İnsanın onur ve haysiyetinin korunması” başlığını taşımakta olup Anayasa insan onuru vurgusu ile başlamaktadır:

“(1) İnsanın onur ve haysiyeti dokunulmazdır. Tüm devlet erki ona saygı göstermek ve onu korumakla yükümlüdür.

(2) Alman Milleti, bu nedenle dokunulmaz ve devredilmez insan haklarını, yeryüzünde her insan topluluğunun, barışın ve adaletin temeli olarak kabul eder.

(3) Aşağıda belirlenen temel haklar, yasama, yürütme ve yargı organlarını doğrudan doğruya bağlar.” Bkz. <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80207000.pdf> (19.03.2022).

59) İşkencenin olağan bir sorgu ve infaz yöntemi olduğu karanlık dönemde Beccaria, cesur ve “aykırı” fikirleri ile tarih sahnesine çıkmış, 1764 yılında henüz 26 yaşında iken Suçlar ve Cezalar eserini yayımlamıştır. Bkz. Beccaria, Suçlar ve Cezalar Yahut Beşeriyetin Mecellesi, (Çev. Muhiddin Göklü), İstanbul 1950.

(60) Anayasa Mahkemesi, Emre Sönmez Başvurusu, prg. 51, T. 13.01.2022, Başvuru No. 2019/890 (R.G. 18/2/2022, 31754).

(61) Disiplin yaptırımları ayrı bir sınıflandırmaya girmektedir.

savcılık kurumu ile ceza infaz kurumları arasındaki ilişki ve savcılığın denetim yetkisi ele alınacaktır. Savcılığın izleme ve denetim yetkisi, insan hakları bağlamında ele alınacaktır. Zira bu sınırlama yapılmadığı takdirde savcılığın ceza infaz kurumları ile ilgili geniş bir alana yayılan yetkileri çalışmanın sınırlarını aşmış olacaktır.

Çalışmada, özgürlüğünden yoksun kalan kişinin *hükümlü* ya da *tutuklu* olma durumunun hukuki statü olarak özellikle belirtilmediği durumlarda, anlatımı akıcı ve okuyucu dostu kılmak için *hükümlü* ve *tutuklu*yu kapsayan üst başlık niteliğindeki "mahpus" (hapsedilen kişi) ifadesi kullanılacaktır.⁶² Bunun yanı sıra "cezaevi" ifadesi çok tercih edilen bir terminoloji olmamakla birlikte, "ceza infaz kurumu" ifadesinin bazen bağlama uygunluğuna rağmen anlatımı kolaylaştırmadığı görülmektedir. "Ceza infaz kurumu alt kültürü", "ceza infaz kurumu-laşma" ifadelerinin, sentaksa uyum göstermediği düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmada, "cezaevi" ifadesi de lafza ve bağlama uygun düştüğü ölçüde kullanılacaktır.

1. CEZA İNFAZ KURUMLARINA GENEL BAKIŞ

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin⁶³ 38'inci maddesine göre ülke genelindeki tüm ceza infaz kurumları Adalet Bakanlığına bağlıdır.⁶⁴ Bakanlık adına bu kurumların işleyişi ve söz konusu hizmetlerin yerine getirilmesi, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından sağlanmaktadır.⁶⁵ Ceza infaz kurumları; kapalı, yüksek güvenlikli kapalı, kadın kapalı, çocuk kapalı, gençlik kapalı, açık ceza infaz kurumları ve çocuk eğitimevleridir (CG-TİHK md. 8-15). Ülkemizde 01/04/2022 tarihi itibarıyla, 269 kapalı ceza infaz kurumu, 86 müstakil açık ceza infaz kurumu, 4 çocuk eğitimevi, 10 kadın kapalı, 7 kadın açık, 8 çocuk kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 384 ceza infaz kurumu bulunmakta olup, bu kurumların toplam kapasitesi 275.859'dir.⁶⁶ 31.03.2022 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarındaki toplam hükümlü ve tutuklu sayısı 314.502.

(62) Anayasa Mahkemesi kararlarında da bu terimin kullanıldığı görülmektedir. Bkz. Anayasa Mahkemesi, Emre Sönmez Başvurusu, prg. 51, T. 13.01.2022, Başvuru No. 2019/890 (R.G. 18/2/2022, 31754).

(63) R.G. 10.07.2018, 30474.

(64) Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 38/1.a maddesi;

“(1) Adalet Bakanlığının görev ve yetkileri şunlardır: a) Kanunlarda kurulması öngörülen mahkemeleri açmak ve teşkilatlandırmak, ceza infaz kurumları, icra ve iflas daireleri gibi her derece ve türdeki adalet kurumlarını planlamak, kurmak ve idari görevleri yönünden gözetim ve denetimini yapmak ve geliştirmek” şeklindedir.

(65) Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 43'üncü maddesi;

“(1) Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün görev ve yetkileri şunlardır:

a) Ceza infaz kurumları ve tutukevlerini yönetmek, denetlemek ve hesap işlerini izlemek, Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumuna ilişkin mevzuatla verilen görevleri yerine getirmek,

b) Hükümlü ve tutukluların giydirilmesi, beslenmesi, yatırılması, eğitilmesi, çalıştırılması ve muhtaç durumda bulunanların tedavi giderlerinin karşılanması işleri ile 30/6/1934 tarihli ve 2548 sayılı Ceza Evleriyle Mahkeme Binaları İnşası Karşılığı Olarak Alınacak Harçlar ve Mahkûmlara Ödettirilecek Yiyecek Bedelleri Hakkında Kanunda gösterilen her türlü işlemleri yapmak,

c) Ceza infaz kurumları ve tutukevleri ile küçüklerin cezalarının yerine getirileceği infaz kurumları ve eğitimevlerinin, haklarında tedbir uygulanmış olan küçüklerin yerleştirileceği kurumların, müşahade merkezlerinin, küçüklerin kısa sürelerde kabul edilecekleri kurumların ve küçüklere mahsus tutukevlerinin çağdaş ölçülere uygun tesis, yapım, onarım, satın alma ve kira işleri ile ilgili program ve projeleri hazırlamak, geliştirmek, uygulamak, bu kurumları sevk ve idare etmek ve buralara alınmış küçüklerin korunma, bakım ve eğitim işlerinin kontrolünü yapmak,

ç) Ceza infaz kurumları ve tutukevleri, eğitim merkezleri, çocuk infaz kurumları ve eğitimevleri ile müşahade merkezlerinde görevli personelden; atanmaları Bakanlığa ait olanların atanma, yükselme, yer değiştirme, kadro, izin, istifa, emeklilik, dava ve disiplin gibi her türlü özlük işlemlerini, atanmaları adli yargı adalet komisyonlarına ait olanların kadro ve özlük işlemleri ile bunlara ilişkin adli yargı adalet komisyonu kararlarının incelenmesi ve onaylanması işlemlerini yürütmek, bu kurumlardaki bütün personelin hizmet öncesi, adaylık, hizmet içi ve görevde yükselme eğitimlerini yapmak veya yaptırmak, gerektiğinde özlük işlemlerine ilişkin olarak Personel Genel Müdürlüğü, eğitim faaliyetleri yönünden Eğitim Dairesi Başkanlığı ile koordinasyonu sağlamak,

d) Çocuk suçluluğu konusunda Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünden alınacak istatistiki bilgileri değerlendirmek, çocuk suçluluğunun önlenmesi amacıyla çalışmalar yapmak ve bu hususta yerli, yabancı ve milletlerarası kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak,

e) Görev alanına giren konularda velayet ve vesayetin kaldırılması ve küçüklere vasi tayinine dair işlemleri takip etmek,

f) Çocuk mahkemeleri ile olan ilişkilerinin düzenlenmesi konularında eğitimi güç küçüklerin yerleştirildiği kurumlarla küçüklerin zararlı yayınlardan korunması, filmlerin küçükler yönünden kontrolü, çeşitli iş yerlerinde çalışan küçükler bakımından çalışma şartları, küçüklerin yerleştirileceği tedavi kurumları ve sosyal servislerin tespiti hususunda ilgili bakanlık ve kamu kuruluşlarıyla iş birliği yapmak,

g) Cezaları infaz edilen hükümlülerin işe yerleştirilmeleri konusunda, infaz sonrası yardım müesseseleri ve diğer kurumlarla iş birliği yapmak,

ğ) Hükümlülerin müşahadeye tabi tutulma işlerini yürütmek,

h) Hükümlü ve tutukluların sevk ve nakil işlerini yürütmek,

ı) 3/7/2005 tarihli ve 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu ile verilen görevleri yapmak,

i) İlgili mevzuat hükümlerine göre infaz işlerini düzenlemek,

j) Kurumlarda hükümlülerin ve tutukluların eğitim ve öğrenim işlerini düzenlemek,

k) Bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.” şeklindedir.

(66) <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-genel-bilgi> (20. 04.2022).

(Açık ceza infaz kurumlarındaki mevcut: 96.718, kapalı ceza infaz kurumlarındaki mevcut: 217.784)'dir.⁶⁷ Söz konusu toplam mevcut kaydı sayı olup, hükümlülerin bir kısmı 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un Geçici 9/6'nci⁶⁸ maddesi uyarınca Covid-19 salgını nedeniyle izinli durumunda olup, fiilen kurumda bulunmamaktadır.

Ceza infaz kurumları, en üst amir konumundaki müdür tarafından yönetilmektedir. Müdür, aynı zamanda iş yurdunun da müdürüdür. Görevlerinden dolayı sıralı amirlerine karşı sorumludur. Müdürün görevleri şunlardır:

a) Kurum personeli üzerinde mevzuatın öngördüğü şekilde gözetim ve denetim hakkını kullanmak,

b) Kurum personeline verilen yazılı veya sözlü emirlerin yerine getirilip getirilmediğini izlemek ve denetlemek,

c) Mevzuat ve yetkili mercilerce verilen emirler çerçevesinde kurumun genel idare ve işyurduna ait hesap işlerinin yürütülmesini ve denetimini yapmak,

ç) Hükümlülerin iyileştirilmesi, bilgilerinin artırılması, atölye çalışmaları, kişisel uğraşlarının düzenlenmesi ve geliştirilmesinin sağlanması bakımından mevzuat hükümlerini uygulamak ve sağlık durumlarıyla yakından ilgilenmek,

d) Kamu kurum ve kuruluşları ile bakanlıklar tarafından istenilen istatistiki bilgi ve belgelerin hazırlanmasını sağlamak ve Cumhuriyet başsavcılığına sunmak,

e) Haftada en az bir defa olmak üzere gündüzleri, on beş günde en az bir defa olmak üzere de geceleri kurumun bütün faaliyetlerini tetkik ederek, işlerin mevzuat ve emirler çerçevesinde yürüyüp yürümediğini denetlemek ve aldığı sonuçları ve gördüğü eksiklikleri denetleme defterine kaydetmek ve takip etmek,

f) Kurum hizmetleriyle ilgili genel ihtiyaçları, öncelikleri, bir sonraki yılda yapıla-

(67) <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-2.pdf> (20.04.2022).

(68) 5275 s. Kanun'un Geçici 9/6'ncı maddesi; "Covid-19 salgın hastalığının ülkemizde görülmüş olması sebebiyle, açık ceza infaz kurumlarında bulunanlar ile kapalı ceza infaz kurumunda bulunup da açık ceza infaz kurumlarına ayrılmaya hak kazanan hükümlüler, 105/A maddesi kapsamında denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezasının infazına karar verilen hükümlüler ve 106 nci madde veya diğer kanunlar uyarınca denetimli serbestlik tedbirinden yararlanan hükümlüler, 31/5/2020 tarihine kadar izinli sayılır. Salgının devam etmesi hâlinde bu süre, Sağlık Bakanlığının önerisi üzerine Adalet Bakanlığı tarafından her defasında iki ayı geçmemek üzere oniki kez uzatılabilir. Bu fıkra uyarınca izinli sayılanlar hakkında 95 ve 97 nci madde hükümleri uygulanır." şeklindedir.

cak işleri belirlemek ve bu konularla ilgili tahmini gider verilerini hazırlayarak Bakanlığa sunmak,

g) Asayiş, güvenlik, sağlık ve benzeri konularda ortaya çıkan sorunlarla ilgili gecikmeksizin önlem almak, önlemlerin yetersiz kalması hâlinde, durumu derhal Cumhuriyet başsavcılığı aracılığıyla Bakanlığa bildirmek,

ğ) Mevzuatla verilen diğer görevleri yapmaktır (İnfaz Yönetmeliği md. 7).

Müdürün yanısıra ceza infaz kurumlarında ikinci müdür (müdür yardımcısı), idare memuru, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, sosyolog, infaz ve koruma başmemuru, infaz ve koruma memurları görev yapmaktadır. İnfaz kurumlarındaki personelin büyük çoğunluğunu, iç güvenlik hizmeti sunan infaz ve koruma memurları teşkil etmektedir.

Ceza infaz kurumlarının işleyişi ve sunulan hizmetlerin usul ve esaslarına ilişkin temel düzenlemeler, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da yer almaktadır. Kanun'un alt mevzuata havale ettiği hususlar ise ikincil mevzuat olan yönetmeliklerde düzenlenmiştir.⁶⁹ Ceza infaz kurumlarında sunulan ve insan onuruna uygun olması beklenen bütün hizmetler ve faaliyetler; hükümlüyü iyileştirmek suretiyle yeniden topluma kazandırma amacına matuftur.

A. CEZAEVİ ALT KÜLTÜRÜ

Mevzuat ya da uygulamalar değişse de ceza infaz kurumlarında bir temadının, bir yekpare akışın olduğu görülmektedir. Hükümlü ve tutuklular arasında yerleşmiş olan bazı alışkanlıklar, gelenekler, davranış modelleri adeta nesilden nesile, mahpustan mahpusa geçmektedir. Bir kurgu ile bunu örneklemek gerekirse, örneğin elli yıl önce herhangi bir cezaevi avlusundaki mahpus davranışları ile günümüzdeki muadil kesit yan yana konup izlendiğinde, davranış modelleri yönünden benzerliğin şaşırtıcı derecede yüksek olduğu görülecektir. Cezaevindeki mahpus kitlesi, bu alt kültürü yaşatmak için özel bir çaba göstermez ve fakat bu kültür, model olarak (taklit) öğrenme yöntemi ile varlığını devam ettirir. Alt kültürün yoğunluk derecesini belirlemede temel ölçüt olarak, dış dünya ile *benzerliği/benzemezliği* esas almak mümkündür. Bu farklılaşma sosyal psikoloji bakımından, yorumlanmaya elverişli bir alandır. Örneğin, dışarıda gayet rahat ve spor kıyafetler tercih eden (erkek) hükümlü, ceza infaz kurumuna girdikten hemen sonra niçin takım elbise, beyaz gömlek giyme ihtiyacı hissetmektedir? Neden daha az konuşmaya başlar? Neden konuşma temposunu düşürüp daha ağır ağır konuşma eğilimi gösterir? Neden "volta"

(69) İlgili mevzuat için bkz. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yonetmelikler> (28.02.2022).

atarken ellerini arkada bağlar? Elbette ki bu davranış değişiklikleri, yapılandırılmış bir eğitimin sonucu değildir. Kişinin tamamen taklit yoluyla tespit ettiği ve tekrarladığı davranışlardır. Bu davranışlara uyum gösterme, mahpusun alt kültüre intibakı; ona bir bir konfor alanı sağlamaktadır.

Alt kültür; "ana akımdan farklı inanç ve davranışlara sahip kültür veya topluluk"⁷⁰, "bir kültür içindeki bir grup insan, hâkim kültürle bağlantısını koparmadan ancak çeşitli önemli noktalarda ayrılarak gelişen bir kültür"⁷¹ olarak tanımlanmaktadır. Alt kültürün oluşup günışığına çıkması için ortak bir standardın olduğu söylenemez. Kimi zaman ikamet edilen bir yer ya da benimsenen yaşam tarzı, bir alt kültür oluşumu ile sonuçlanabilmektedir. Ceza infaz kurumları da kendine özgü alt kültür oluşturan yerler arasında kabul edilmektedir. Hapsedilmiş olma hâli, umutsuzluğun üstesinden gelmek için (bir takım olumsuzlukları da bünyesinde barındıran) cezaevi alt kültürünü oluşturmaktadır.⁷² Cezaevi alt kültürü, bir savunma mekanizması olarak alt kültür karşı düzeni niteliğindedir.⁷³

Dış dünyadaki hayatından ayrılp özgürlüğünden mahrum kalan kişi (mahpus), ceza infaz kurumlarında, tanımadığı kişilerle aynı ortamı paylaşmak zorunda kalmaktadır. Cezaevlerinin kendine özgü yapısı ve bu zorunlu birliktelik⁷⁴; barındırılanlar üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*⁷⁵ isimli kitabında, Marquet-Wasselot'un *Hapishanelerin Etnografyası*⁷⁶ adlı eserinden yaptığı alıntıda şu ifadelere yer vermektedir: "Mahkûmlar... aynı halkın içinde başka bir halktırlar: Bunların kendi adetleri, kendi içgüdüleri, kendi ayrı örfleri vardır."⁷⁷ Foucault, bu alıntıya yer verdikten sonra şöyle devam etmektedir: "Burada henüz kötüler dünyasının 'resimsel' tasvirlerine çok yakınız -çok gerilere giden ve XIX. yüzyılın

(70) <https://www.britannica.com/dictionary/subculture> (21.03.2022).

(71) <https://tr.wikipedia.org/wiki/Alt%C3%BClt%C3%BCr> (10.03.2022).

(72) Timur Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015, s. 231.

(73) Veli Özer Özbek, *İnfaz Hukuku*, Geliştirilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015, s. 124.

(74) "Zamanla anladım ki, kürek mahkûmları için özgürlüklerinin ellerinden alınmasından, zorunlu çalıştırılmalarından çok daha güçlü başka bir ıstırap vardır. Sözünü ettiğim bu ıstırap zorunlu birarada bulunmaktı. Birarada bulunmak başka yerlerde de söz konusudur kuşkusuz. Ama cezaevindekiler bir arada bulunmak istemeyen insanlardır. Sanıyorum bizim cezaevinde her mahkûm, kuşkusuz büyük ölçüde bunun bilincinde olmadan, aynı ıstırapı çekiyordu." Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, *Ölü Bir Evden Hatıralar*, (Çev. Ergin Altay), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 65

(75) Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), 8. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2019, s. 367.

(76) 1841 tarihli Kitabın Fransızca orijinali için bkz. <https://books.google.bj/books?id=EefBPTWhNgE-C&printsec=frontcover&hl=fr#v=onepage&q&f=false> (08.03.2022)

(77) Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, s. 231.

*ilk yarısında, başka bir hayat biçimi algılamasının başka bir sınıfsınıkiyle ve başka bir insan cinsininkiyile bütünleştiği sırada yeniden güç kazanan eski gelenek-. Toplum-sal alt-türlerin bir zoolojisi, kendi ayinleri ve kendi dilleri olan kötüler uygarlığının bir etnolojisi, parodik bir biçimde çizilmektedir."*⁷⁸

Ceza infaz kurumlarındaki sosyolojik yapı, toplumun izdüşümünü niteliğinde olup benzer karakteristiğe sahiptir. Demirbaş, cezaevlerini o toplumun ve kültürün aynası olarak ifade etmektedir.⁷⁹ Ancak bu benzerliğin yanı sıra ceza infaz kurumları, kendine özgü bir alt kültür de üretmektedir. Alt kültürler, bu tür toplu ve kapalı yapılarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin askeri birliklerde de kendine has bir alt kültür oluşumundan söz edilebilir. Ceza infaz kurumlarındaki alt kültür kendi kurallarını, geleneklerini, dilini ve hatta argosunu⁸⁰ yaratmaktadır. Duvarlar arkasında gelişen bu alt kültür; sakinleri değişse de varlığını devam ettirmektedir.⁸¹

Yazılı olmayan kurallar manzumesi niteliğindeki cezaevi alt kültürü, sözlü bir tevarüs ile aktarılmaktadır. Bu genetik kalıtım, matematiksel veya yapılandırılmış bir niteliğe sahip değildir. Müdahale edilmediği takdirde varlığını bir heyula gibi sürdürmektedir. Ceza infaz kurumuna gelen mahpus, dış dünyadaki kişilik özelliklerinden kısmen ya da büyük ölçüde ayrılabilmektedir. Alt kültürün kendine özgü somut "gereklilikleri" bulunmaktadır. Mahpusun, bu alt kültürün tesiri altında, dış dünyaya kıyasla bir takım davranış değişiklikleri göstermesi mümkündür. Örneğin en belirgin değişimlerden birisi, mahpusun olduğundan daha ağırkanlı davranmaya çalışmasıdır. Alt kültürün maskülen ve nobran yapısı; mahpusu diğer insanlara karşı duvarlar örmeye yönlendirmektedir.

Kapatılan eski Ulucanlar Cezaevinin⁸² bir koğuşunda, kapı üstüne serlevha şeklinde mahpuslarca yazılmış olan "Taş taşı ama laf taşıma!" sözü, cezaevi alt kültürü-

(78) Foucault, Hapishanenin Doğuşu, s. 367.

(79) Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 231.

(80) Bu konuda yapılmış olan bir çalışmadan bazı örnekler: "arpacı: yankesici, canlı: parası olan, hava yolu: bahçeden bahçeye top atarak haberleşme, gergedan: infaz ve koruma memuru, kusmak: bildiklerini anlatmak, kuş/haberci: cezaevine yasak madde taşıyan kişi". Bkz. Mehmet Çelik, Cezaevi Argosu, in: Hapishane Kitabı (Ed. Emine Gürsoy Naskadi, Ed. Hilal Oytun Altun), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 621-623.

(81) Duygun Yarsuvat, "Bir Sosyolojik ve Kültürel Alt Grup Olarak Cezaevi Toplumu", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, S. 2, Y. 1992, s. 462.

(82) Ulucanlar Cezaevi 1925 yılında kurulmuş olup, 2006 yılında Sincan Cezaevi'ne aktarılarak kapatılmıştır. 2011 yılının Haziran ayında ise Altındağ Belediyesi tarafından onarılmış ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi olarak ziyarete açılmıştır. Bkz. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/gezilecekyer/ulucanlar-cezaev-muzes> (09.03.2022)

nün esaslı kurallarından birisidir.⁸³ Bu sözün yazıldığı yere ilişkin tercih de anlamıdır. Mahpusun koğuştan çıkış yaptığı esnada doğrudan göreceği şekilde kapının üstüne yazılmıştır. Böylelikle koğuştan idareye bir bilgi akışının olmaması mesajının verildiği değerlendirilmektedir. Alt kültür aidiyeti, kapıdan çıkan mahpusa hatırlanılmakta; başkası ile bilgi paylaşmaması yönünde mahpus "nazikçe" uyarılmaktadır. Kapalı bir yapı olan cezaevi adeta kendi içinde de yine kapalı bir çember oluşturup, alt kültür mensupları arasındaki zorunlu birlikteliği, zorunlu bir "dayanışmaya" çevirmektedir. Cezaevi alt kültürünü inceleyen müellifler, bu kültürün birtakım kuralları haiz olduğunu belirtmişlerdir:⁸⁴

1. *Başkalarının işine karışma ve kendi işinle ilgilen,*
2. *Soğukkanlı ol ve duygusal açıdan kendini kontrol et,*
3. *Diğer hükümlülerden çıkar sağlamaya çalışma,*
4. *Katı, dayanıklı ve güçlü ol, bir erkek gibi davran,*
5. *Cezaevi idaresine karşı mesafeli ol.*

B. CEZAEVİLİLEŞME (PRISONIZATION)

Söz konusu alt kültür, özellikle mahpusun psikolojisi üzerinde güçlü bir nüfuza sahiptir. *Adalet Psikolojisi* isimli eserinde Faruk Erem bu atmosferi şöyle ifade etmektedir: "Cezaevlerinin dört duvarı, ekseriye gün görmeyen koğuşları, toplumun muhtelif tabakalarına mensup insanları birarada toplayan çevre, eski mahkûmların duvarlara yazıp bıraktıkları şarkılar, garip resimlerden cezaevinde yerleşmiş birtakım adetlere kadar her şey gelen yeni mahpusun üzerine tesir etmeye başlar. Gün geçtikçe cezaevinin psikolojisi, suçlunun ferdi psikolojisini etkisi altına alır. Sonunda suçluda değişimler hâsıl olur. Bu sebeple mahpusun psikolojisi tetkike degecek hususiyetler taşır."⁸⁵

Cezaevi alt kültürüne uyum konusunu, ilk kez ele alan kişi Donald Clemer'dir.⁸⁶ Clemer, cezaevinde görevli bir idare memuru olup aynı zamanda sosyologdur. Uzun

(83) Cezaevi edebiyatı olarak ifade edilebilecek eserlerde bu hususun mübalağalı bir vurgu ile işlendiği görülmektedir: "Buraya bak ...! Bu mapushanede gumar oynanır. Bu mapushanede esrar içilir. .... Bu mapushanede adam vurulur. Bu mapushanede hırsızlığın envayı çeşidi olur. .... İlla velakin bu mapushanede ispiyonculuk olmaaaz!... Biz namertliğin çeşidine gatanırız. Emme ispiyon gismına ekmek yedirmeyiz." Adnan Veli, Mapushane Çeşmesi, İstanbul 1967 (akt. Yarusat, Cezaevi Toplum, s. 462-463)

(84) Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 233, Özbek, İnfaz Hukuku, s. 125.

(85) Faruk Erem, Adalet Psikolojisi, Ankara 1997, s. 321.

(86) Deborah H. Drake; "Prison Life, Sociology of: Recent Perspectives from the United Kingdom", in: International Encyclopaedia of Social and Behavioural Sciences (Ed. J. Wright), 2. Baskı, Oxford 2015, s. 924.

süre boyunca çalıştığı cezaevinde gözlemler yapan Clemer, mahpusların cezaevi alt kültürüne uyum sağlayıp ayak uydurduklarını gözlemlemiş ve bu uyumu, *Prison Community* isimli çalışmasında, "cezaevilileşme-prisonization" şeklinde kavramsallaştırmıştır. Clemer'e göre, cezaevilileşme; yavaşlığı, tedriciliği ve bir bilinçaltı süreci olması bakımından *asimilasyona* benzemektedir. Bu iki olgunun benzerliğine karşın, cezaevilileşme, kuruma adapte olmayı ifade etmektedir. Bir benzetmede bulunan Clemer, cezaevilileşmeyi; Amerika Birleşik Devletleri'ne göç eden göçmenlerin Amerikan günlük yaşamına ve tarzına uyum sağlamasına (*Americanisation/Amerikalılaştırma*) benzetmektedir. Tüm mahpuslar az ya da çok cezaevilileşme sürecinden etkilenenecektir. Cezaevinin kapısından girince isimler silinir ve kişi diğer mahpuslar arasındaki "bir kişi"ye dönüşür ve çabucak alt kültürün dilini öğrenmeye başlar. Cezaevinde iken bu kültürden etkilenmemek için uzak duranlar dahi birkaç ay içerisinde benzer jargonu kullanmaya başlar ve etkileşime girer. Zaman içinde yemek, giyinme, çalışma ve uyuma gibi konularda ortak alışkanlıklar edinilir.⁸⁷ Tüm mahpusların bu alt kültürü uyum oranları aynı olmayıp farklılık göstermektedir.⁸⁸

Clemer cezaevilileşmeyi; *düşük düzeyli ve yüksek düzeyli* cezaevilileşme şeklinde sınıflandırmaktadır.⁸⁹

Düşük düzeyli cezaevilileşmenin etkenleri:

1. Kısa süreli hapis cezası ve onun sınırlı etkisi,
2. Hapsedilmeye giden süreçte olumlu sosyal ilişkiler,
3. Dış dünyadaki çevresi ile olumlu ilişkileri diri tutma,
4. İlkel cezaevi gruplarına dâhil olmama, diğer mahpuslar ile makul bir iletişim kurma,
5. Cezaevinin gayriresmi kurallarına, dogmalarına körü körüne uymayı reddetme, gerekli hallerde idare ile iş birliği yapmaya hazır olma ve özgür bir sosyal birey olma kimliğini devam ettirme,

(87) "Evet, insanlar yaşıyorlardı! Her şeye alışabilen bir yaratıktır insan, bence onu en iyi tanımlayan özellik de budur. Cezaevinde iki yüz elli kişiydik.....Bazıları yeni geliyor, bazıları ceza sürelerini bitirip gidiyor, bazıları da ölüyordu. Her çeşit insan vardı burada!.. Burada her suçun temsilcisi olduğu düşünülebilirdi.....Cezaevine girişimi anımsıyorum... Örneğin, on yıllık kürek mâhkumiyetim süresince bir kere, bir dakika bile yalnız kalamamanın ne korkunç bir şey olduğunu bilemezdim. Çalışmaya konvoyla gitmek, içeride iki yüz mahkûmla bir arada olmak ve bir kez, bir kez kendi başına olamamak! Oysa yalnızca buna mı alışmam gerekiyordu!" Dostoyeski, *Ölü Bir Evden Hatıralar*, s. 49, 51.

(88) Tomasz Sobecki, "Donald Clemmer's Concept of Prisonisation", https://tkp.edu.pl/wp-content/uploads/2020/12/Sobecki_sklad.pdf, s. 1 (11.03.2022).

(89) Sobecki, Donald Clemmer's Concept of Prisonisation, s. 5, Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 233-234.

6. Cezaevi kültürüne yüksek oranda uyum sağlamamış mahpuslar ile sosyal ilişkiler kurma,

7. Gayritabii cinsi münasebetlerden ya da kumar alışkanlığından uzak durma, cezaevindeki çalışma ve rekreasyon (eğlence) çalışmalarına katılma.

Yüksek düzeyli cezaevilileşmenin etkenleri:

1. Uzun süreli hapis cezası ve onun olumsuz etkisi,
2. Cezaevilileşmeye yatkın zayıf karakter yapısı,
3. Dış dünya ile ilişkilerin azlığı,
4. Cezaevinin ilkel grupları ile etkileşim,
5. Cezaevindeki ilkel grupların dogmalarını ve geleneklerini körü körüne kabul etme,
6. Şans ya da tesadüfler (Örneğin, uyum sürecindeki benzer mahpuslar arasında yerleştirilen kişinin *cezaevilileşme oranının yükselmesi ihtimali*),
7. Gayritabii cinsi münasebetler, kumar oynamak.

C. CEZAEVİLİLEŞMENİN OLUMSUZ ETKİLERİ VE PANZEHİRİ

Cezaevilileşme, infazın temel amacına ulaşmasında en büyük engellerden birisidir. Cezanın salt bir kefarettten ibaret olmadığı, medeni infaz sistemlerinin ortak kabulüdür. Genel ve özel önlemenin yanı sıra hükümlüyü iyileştirmek suretiyle topluma yeniden kazandırmak, infaz sisteminin temel amacı ve rotasıdır. Türk infaz sisteminin de bu hedef doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. 13.07.1965 tarih ve 647 sayılı mülga Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'un⁹⁰ genel gerekçesi, günün koşullarına uygun bir hedefi tercih etmektedir:

“Cezaların infazında, toplumun intikam duygularını tatmin ve cezanın ibret olma esasını öngören eski Ceza Hukuku anlayışı bugün tamamen terkedilerek; yerine, suç işleyenleri kişiliğine uygun terbiye, eğitim ve çalışma yollarıyla ıslah edip, kendilerini topluma yararlı birer unsur haline getirme ilkelerine dayanan bir infaz sistemi, bütün Batı ülkeleri tarafından benimsenmiş bulunmaktadır. Ceza evinden çıktuktan sonra, nadim ve ıslah olmuş suçlunun izlenmesi ve korunması da bu sistemin kapsamı içine girmektedir. Yapılan bütün bilimsel denemelerin ve uygulamaların

(90) R.G., 16.07.1965, 12050.

verdiği sonuçlara göre, hükümlünün münhasıran dış etkilerle ıslaha sevk edilmesi mümkün görülmemektedir. En sıkı bir disiplin ve ceza tehdidinin ve ne de yumuşak telkinlerin tesiri, hükümlüleri iyi halli bir insan yapmağa yetmemekte ve onları bu yola yöneltebilmek için kendi iradelerini ve arzularını da hâkim kılmak gerekmedir. Amaç, hükümlünün iç varlığına nüfuz ederek onu ıslah etmek, bir daha suç işleme-sinin önüne geçmek ve kendisini topluma yararlı bir fert olarak serbest bırakmak olduğuna göre hükümlüyü ıslaha yöneltmede, bu işin kendi iradesiyle yapılmasını sağlamak gerekmektedir. Bu ise prensip itibarıyla bütün uygar ülkelerde kabul edilmiş bulunan infazın tedrici bir şekilde yumuşatılması ve hükümlünün ceza süresin-de kazandırılması suretiyle kabil olmaktadır.¹⁹¹

13.12.2004 tarih ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun⁹² un 3'üncü maddesine göre, ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.⁹³ İnfazda genel ve özel önlemeyi amaçlayan yasa koyucunun nihai hedefi hükümlüyü iyileştirmek suretiyle yeniden topluma kazandırmaktır. Nitekim bu husus, Kanun'un "İyileştirme programlarının belirlenmesi" başlıklı 73'üncü madde gerekçesinde⁹⁴ de belirtilmiştir:

"Hapis cezalarının infaz rejiminde gözetilen amaçlarının başında, hükümlülerin kişilikleriyle uyumlu bireyselleştirilmiş programlar doğrultusunda iyileştirilerek, topluma yeniden kazandırılması ilkesi gelir. Madde metninde hükümlüye bireyselleştirilmiş iyileştirme programlarında gözetilecek ölçütler gösterilmektedir. Bunlar; hükümlünün geçmiş, suçluluk nedeni, suç sicili, fizik yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, taşıdığı tehlike hâlleri, cezasının süresi, salıverildikten sonraki beklentisinin ne olduğudur. Madde metninde, kurumlarda eğitim ve psiko- sosyal hizmet

(91) Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen ve A. Caner Yenidünya, Gerekçeli Ceza Kanunları (Kavram İndeksli), Uyum Yasaları ile Güncelleştirilmiş 3. Baskı, Güven Kitabevi, İstanbul 2003, s. 393 vd.

(92) R.G., 29.12.2004, 25685.

(93) "Geçerli bulunan hukuk kurallarına göre suç oluşturan fiili işlediği sabit olan kişiye verilecek cezanın amacı başlangıçta kefarete (ödetme) anlayışına dönük iken, zaman içerisinde bu anlayıştan vazgeçilerek hükümlünün ıslahı ve topluma kazandırılması hedeflenmiştir. 5275 sayılı Kanununun 3. maddesinde de; ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amacın, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir hayat biçimine uyumunu kolaylaştırmak olduğu açıklanmıştır." C.G.K., T.10.03.2015, E. 2013/8816, K. 2015/39 (UYAP).

(94) <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?pkkanunlarno=29398&pkkanunnumarasi=5275> (28.02.2022).

servislerince işaret olunan ölçütler ve beklentiler doğrultusunda, hükümlülerin gereksinmelerini karşılayacak iyileştirme programlarının hazırlanması ve uygulanması zorunlu kılınmaktadır. İyileştirme programlarının hükümlü veya kurumun durumuna göre farklı mekanlarda yürütülmesi olanaklıdır. Madde metninde, hükümlülerin iyileştirme programları gereğince bir kurumun farklı bölümlerinde barındırılmasına veya bulunduğu kurum bu iyileştirme programının gerçekleştirilmesine uygun değil ise başka bir kuruma gönderilebilmesine olanak tanınmaktadır.⁹⁵

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da en çok kullanılan ifadelerden birisi "iyileştirme" kavramıdır. Bağlama uygun şekilde, Kanun'da 39 kez "iyileştirme" terimi kullanılmıştır. Kanun'un Birinci Kitabının 4 Kısmı "iyileştirme" başlığını taşımaktadır.

İyileştirme; Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in "İyileştirmenin amacı ve iyileştirme programlarının belirlenmesi" başlıklı 86'ncı maddesinde "...hükümlülerin, kuruma girişinden salıverilmesine kadar geçen süre içerisinde, bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya bunlara yeniden kavuşmaları için gerekli önlemlerin alınması, suçluluk duygusundan arınması, kişisel ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacıyla uygulanacak, eğitim-öğretim, sağlık, psiko-sosyal hizmetler ile meslek edindirme, bireyselleştirilme, toplum yaşamıyla uyumlaşmasını ve geliştirilmesini sağlayacak programların tümüdür. Bu programlar; hükümlüde, kanunlara saygılı olarak yaşama düşünce ve duygusunun yerleşmesi, ailesine ve topluma karşı sorumluluk duygusunun gelişmesi, toplum yaşamına uyması, geçimini sağlayabilmesi konularında uygulanacak rejim, önlem ve yöntemleri kapsar." şeklinde, Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri İle Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik'in "Tanımlar" başlıklı 3/1.j maddesinde "...Hükümlülerin, ceza infaz kurumuna girişinden salıverilmesine kadar geçen süre içerisinde, bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürme-

---

(95) Kanun'un "İyileştirmede başarı ölçütü" başlıklı 7'nci madde gerekçesi de amaca ulaşmada genel yöntemi ortaya koymaktadır: "Maddede, hapis cezasının insan onuruna saygının korunmasını sağlayan koşullar altında çektirilmesi ilkesinin yaşama geçirilebilmesi ve hükümlünün yeniden toplumla bütünleşmesini, toplumun üretken, kanunlara saygılı, sorumluluk taşıyan bir birey niteliğini kazanmasını gerçekleştirme amacına ulaşabilmesi için gerekli başarı ölçütü gösterilmiştir. Burada hapis cezalarının infazında iyileştirmenin ölçütünün, hükümlünün gösterdiği pişmanlık ve bu süreçte uygulanan programlara uyum hususundaki gayret ve başarısı olduğu belirtilmiştir. Ancak tutum ve becerilerin elde edilmesi mutlaka hükümlünün bu hususta istekli olmasına bağlı olduğundan, infaz rejimi, bu isteğin oluşmasını teşvik edecek tarzda donatılacaktır. Ancak her hâlde iyileştirme programlarının başarısının, hükümlünün sağlığını ve kendine olan saygısını koruyacak biçim ve nitelikte düzenlenmesine ve gerçekleştirilmesine, bu programlara istikle katılmasına bağlı bulunduğu daima hatırlanacaktır."

leri veya bunlara yeniden kavuşmaları için gerekli önlemlerin alınması, suçluluk duygusundan arınması, kişisel ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacıyla uygulanacak, eğitim-öğretim, sağlık, psiko-sosyal hizmetler ile meslek edindirme, bireyselleştirilme ile toplum yaşamıyla uyumlaşmasını ve geliştirilmesini sağlayacak programların tümüyle; hükümlüde, kanunlara saygılı olarak yaşama düşünce ve duygusunun yerleşmesi, ailesine ve topluma karşı sorumluluk geliştirmesi, toplum yaşamına uyması, geçimini sağlayabilmesi konularında uygulanacak rejim, önlem ve yöntemleri" şeklinde tanımlanmıştır.

Ceza infaz kurumlarında uygulanan iyileştirme programlarının başarısındaki temel ölçüt; hükümlüye kazandırmış olduğu yeni (olumlu) tutum ve becerilerle ölçülmektedir (CGTİHK md. 7/1). İyileştirme faaliyetlerinin başarı ile uygulanabilmesi için hükümlülerin bu konuda istekli olmaları büyük önem arz etmektedir. Hükümlüler bu yönde teşvik edilmeli ve böylelikle amaçlanan iyileştirme hedeflerine ulaşılmalıdır. Hükümlüdeki bu isteği kıracak olan en büyük engel, maruz kalmış olduğu "cezaevilileşme"nin dozudur. Cezaevilileşme ve iyileştirme olguları, iki zıt kutupta yer almaktadır. Bir tarafın başarısı aslında ötekini başarısızlığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle alt kültüre uyum derecesi yüksek olan hükümlünün rehabilite edilmesi daha zorlu bir hâl almaktadır. Çünkü alt kültür, hükümlünün iyileştirmeye karşı koyma eğilimini artırmaktadır. Konuya diğer açıdan bakıldığında ise başarılı bir iyileştirme politikası ve uygulaması, cezaevilileşmeyi azaltmaktadır. Bu tahterevalli denklemi, iki olgu arasında bir çatışma alanı oluşturmaktadır. Cezaevilileşmeyi tamamen ortadan kaldırmanın mümkün olmadığı, bununla birlikte iki faktörün cezaevilileşmeyi asgari seviyeye çekmede etkili olduğu kabul edilmektedir:⁹⁶

(96) Pinar Bacaksız, "Cezalandırma ve Topluma Yeniden Kazandırma", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, Y.2014, s. 4931-32.

a. Hükümlünün dış dünya ile bağlarını güçlü tutması, onu ceza infaz kurumundaki alt kültürden uzaklaştırmaktadır.⁹⁷ Dış dünya ile bağlarını koparmış olan bir hükümlü, cezaevileşme girdabına kapılıp adeta ceza infaz kurumunu “yuva”sı olarak görmeye başlamaktadır. Bu aidiyet aynı zamanda hükümlünün gerçek hayattan kopmasına, dış dünyaya dair umutlarını yitirmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle hükümlünün, salıverilme sonrası umutlarını ve gelecek planlarını diri tutacak bir politikayı benimsemek esas olmalıdır. Ziyaretler, izinler, çeşitli iletişim araçları ile kurulan iletişim, bu amaca hizmet eden olumlu enstrümanlardır. Hükümlünün dış dünya ile iletişim kurmasında, idare olabildiğince teşvik edici olmalı ve *somut gerekçeler içermeyen güvenlik kaygılarını* dizginlemelidir. Ailesi ve yakın çevresi ile ilişkilerini devam ettiren hükümlü, ceza infaz kurumunun geçici bir barınma yeri olduğunu her daim hatırdta tutacaktır. Aksi halde, hükümlünün içe kapanması

(97) Hükümlülerin dış dünya ile temasları, Avrupa Cezaevi Kuralları’nda (Rec 2006/2) özellikle vurgulanmıştır: “Dış Dünya ile Temas

24.1 Mahpusların mümkün olabilen sıklıkta mektup, telefon veya diğer iletişim vasıtalarıyla aileleriyle, başka kişilerle ve dışarıdaki kuruluşların temsilcileriyle haberleşmelerine ve bu kişilerin mahpusları ziyaret etmelerine izin verilmelidir.

24.2 Devam etmekte olan bir ceza soruşturması, emniyet, güvenlik ve düzenin muhafaza edilmesi, suç işlenmesinin önlenmesi ve suç mağdurlarının korunması için gerekli görülmesi halinde, haberleşme ve ziyaretler kısıtlanabilir ve izlenebilir. Ancak adli bir merci tarafından konulan özel kısıtlamalar da dâhil olmak üzere, bu tür kısıtlamalar yine de kabul edilebilir asgari bir iletişime izin vermelidir.

24.3 Ulusal mevzuat, mahpuslarla iletişim kurması kısıtlanamayacak olan ulusal ve uluslararası kuruluşları belirlemelidir.

24.4 Ziyaretler, mahpusların aile ilişkilerini mümkün olduğunca normal bir düzeyde sürdürmelerine ve geliştirmelerine imkân sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.

24.5 Cezaevi yetkilileri, dış dünyayla yeterli temaslarının sürdürülmesinde mahpuslara destek olmalı ve bunun için gereken imkânı sağlamalıdır.

24.6 Herhangi bir yakın akrabasının ölüm veya ciddi hastalık haberi ilgili mahpusa hemen iletilmelidir.

24.7 Eğer koşullar elveriyorsa, bir mahpusun yalnız başına veya görevli eşliğinde hasta bir yakınına görmesine, bir cenaze törenine katılmasına veya diğer insanî sebeplerle cezaevinden çıkmasına izin verilmelidir.

24.8 Mahpusların, alıkonulduklarını veya başka bir kuruma nakil edildiklerini, herhangi bir ciddi hastalığa ya da yaralanmaya maruz kaldıklarını derhâl ailelerine bildirmelerine izin verilmelidir.

24.9 Mahpus aksini talep etmediği müddetçe, mahpusun kuruma kabulü, ölümü veya ciddi hastalığı ya da ciddi biçimde yaralanması veya bir hastaneye sevk edilmesi gibi durumlar, cezaevi yetkilileri tarafından, eşine veya birlikte yaşadığı hayat arkadaşına, eğer mahpus yalnız yaşıyor ise önceden belirttiği en yakın akrabasına veya diğer herhangi bir kişiye derhal bildirilmelidir.

24.10 Belirli bir dava kapsamında, adli bir merci tarafından, belirli bir süre için konulan özel bir yasaklama olmadıkça mahpusların gazete, dergi ve diğer yayınları okumalarına ve bunlara abone olmalarına, radyo ve televizyon yayınlarından yararlanmalarına ve böylece toplum hayatındaki gelişmeler konusunda düzenli olarak bilgi edinmelerine izin verilmelidir.

24.11 Cezaevi yetkilileri, ulusal mevzuat tarafından hakları kısıtlanmadığı sürece, mahpusların seçimlere, referandumlara ve toplum hayatının diğer yönlerine katılmalarını sağlamalıdır.

24.12 Emniyet ve güvenliğin muhafazası, kamu yararı bulunması ya da mağdurların, diğer mahpusların veya personelin korunması gibi zorunlu nedenlerle yasaklanmadıkça mahpusların medya ile haberleşmesine izin verilmelidir.” <https://rm.coe.int/1680a0a153> (15.03.2022).

ve gettolaşmaya doğru evrilmesi söz konusu olacaktır. Bilhassa terör suçlarından hükümlü olanların aileden kopuşları, örgüt içerisinde şiddete varan aşırıcılığa doğru bir seyrin de başlangıcı olmaktadır. Dış dünya ile iletişimi yoğun olan hükümlü, kurumun disiplini bakımından da herhangi bir sorun çıkarmama eğiliminde olup cezasını iyi halli olarak tamamlayıp bir an önce olağan yaşamına dönme arayışındadır. Bu kazan-kazan süreci hem hükümlünün hem de idarenin lehinedir.

b. Ceza infaz kurumlarındaki alt kültürü konsolide eden en önemli faktörlerden birisi; yaşanan zorluklardır. Aslında toplumun geneli bakımından da bunun geçerli olduğu söylenebilir. Yaşanan zorluklar, muhatap kitleyi bir araya getirmekte ve adeta kendi aralarında içten ve özgün bir bağ üretmektedir. Ceza infaz kurumları, yoğun bir denetim altında olmasına karşın kapalı kurumlardır. Stanford Üniversitesinde profesör olarak görev yapan Sosyal Psikolog Philip Zimbardo'nun 1971 yılında gerçekleştirdiği ve literatüre *Stanford Hapishane Deneyi*⁹⁸ olarak geçen ünlü deney, ceza infaz kurumlarının hassasiyetini göstermektedir. Bir deney olmasına, deneye katılan denekler de bunu bilmesine karşın; mahkûm ve gardiyan rollerine giren iki grup arasında kontrol edilemez hale gelen çatışmalar yaşanmıştır. Kişilerin sahip oldukları sosyal roller, onları kişiliklerinden bağımsız bir kişiye dönüştürebilmektedir. Bilhassa cezasızlık algısı ve denetim eksikliği, gücün suiistimaline zemin teşkil edebilmektedir. Bu deneyden çıkan en önemli çıkarımlardan birisi, kötü muamelenin alt kültürü konsolide etmesidir. Kurumdaki muamelenin her zaman insan onuruna ve haysiyetine uygun olması temel gerekliliktir. İşkence ya da kötü muamele; dış dünya ile iletişimi zayıflatan ve netice olarak da bir dayanışma ihtiyacının da tesiri ile mahpuslardaki cezaevilileşmeyi daha da kavi hale getiren bir etkidir. İnsan haklarına ve insan onuruna saygılı bir idare, cezaevilileşmeyi asgari düzeye indirecektir.

---

(98) Bkz. https://web.stanford.edu/dept/spec_coll/uarch/exhibits/spe/Narration.pdf (14.03.2022).

II. SAVCILIK VE CEZA İNFAZ KURUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Türk adli yargı sisteminde savcılık kurumu⁹⁹, geniş bir yelpazeye yayılan görev ve yetkiye sahiptir.¹⁰⁰ Ceza muhakemesi¹⁰¹ başta olmak üzere savcılık, ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı hususunda da görev icra etmektedir (CGTİHK md. 5). Savcılığın adli ve idari görevleri bulunmaktadır. Savcılar idari yönden Adalet Bakanlığına bağlıdır (Anayasa md. 140/6, HSK md. 5/4). Mahkeme kuruluşunun bulunduğu her il ve ilçede savcılık teşkilatı bulunmaktadır (5235 s. Kanun¹⁰² md. 16).

Savcının, infazı ve ceza infaz kurumlarını denetimine dayanak teşkil eden temel düzenlemeler 5275 s. Kanun'da ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'te yer almaktadır: 5275 s. Kanun'un "*İnfazın dayanakları ve kimin tarafından izleneceği*" başlıklı 5'nci maddesi "*(1) Mahkeme, kesinleşen ve yerine getirilmesini onayladığı cezaya ilişkin hükmü Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Bu hükme göre cezanın infazı Cumhuriyet savcısı tarafından izlenir ve denetlenir.*" hükmünü, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile

(99) Savcılık konusunda bkz. Baha Kantar, Ceza Muhakemeleri Usulü, C: II, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1946, , Selahattin Keyman, Ceza Muhakemesinde (Asıl Ceza Muhakemesinde) Savcılık, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, Claus Roxin ve Bernd Schünemann, Strafverfahrensrecht, 26. Auflage, Reemers Publishing Services GmbH, München 2009, Nurullah Kunter, Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoğlu, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2007, Timur Demirbaş, Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması, 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2015, John H. Langbein, Comparative Criminal Procedure: Germany, West Publishing Co. (American Casebook Series), Chicago 1977, Hüseyin Şık, Türk Adli Yargı Sisteminde Savcılık Kurumu, Adalet Yayınevi, Ankara 2018.

(100) Ulusal mevzuatta savcı, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 3'üncü maddesinde, "il ve ilçe Cumhuriyet başsavcılarını, Cumhuriyet başsavcı vekillerini, Cumhuriyet savcılarını, Yargıtay Cumhuriyet savcılarını ile Adalet Bakanlığı merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında idari görevlerde çalışan savcılarını...ifade eder." şeklinde tanımlanmıştır. Türk Ceza Kanunu'nun 6/1.d maddesinde de savcı, "yargı görevi yapanlar" arasında sayılmaktadır.

(101) "Cumhuriyet savcısı, ceza muhakemesinin gayesini gerçekleştirmek için sanığın lehine ve aleyhine deliller ileri sürebilen, taleplerde bulunabilen, asıl amacı muhakeme diyalektiğinin sağlanması olan, kendine has statü içinde bir ceza muhakemesi süjesidir. Ceza muhakemesinin gayesi maddi gerçeği araştırmaktır. Ceza muhakemesi hukukunda hakikati araştırarak gerçeğe ulaşma, kolektif yargılama yöntemi ile sağlanmaktadır. Kolektif yargılama, hükmün verilmesine, iddia, savunma ve yargılama makamlarının birlikte katılmasını ifade eder. Kolektif yargılama yapmanın metodu, hüküm verme faaliyetine katılacakların düşüncelerini karşılıklı olarak bildirerek, bütün süjelerin birbirlerinin fikirlerini öğrenmeleridir. Günümüzde iddia, kolektif hüküm verme faaliyetinin ve bunun sonucunda maddi gerçeğe ulaşmanın vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir. İddia makamı bu görevini yalnızca duruşmalara katılarak yerine getirmez. Bununla birlikte maddi gerçeğin araştırılmasını amaç edinen bir soruşturma yapılması, böyle bir soruşturmadan elde edilen, sanığın lehindeki ve aleyhindeki bütün delillerin hâkim veya mahkemeye sunulması, bu delillerin tartışılmasının sağlanması, kararlara karşı yasa yollarına gidilmesi suretiyle de iddia makamı fonksiyonunu yerine getirir." Anayasa Mahkemesi, T. 19.01.2012, E. 2011/43, K. 2012/10 (R.G., 05.04.2012, 28225).

(102) 5235 s. Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun (R.G. 07.10.2004, 25606)'da savcılık teşkilatlanması düzenlenmiştir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in "İnfazın dayanağı ve izlenmesi" başlıklı 4'üncü maddesi ise "(1) Mahkûmiyet hükümleri kesinleşmedikçe infaz olunmaz. (2) Mahkeme, kesinleşen ve yerine getirilmesini onayladığı ceza ve güvenlik tedbirine ilişkin hükmü Cumhuriyet başsavcılığına gönderir. Kesinleşen mahkûmiyet kararlarının infazı Cumhuriyet savcısı tarafından izlenir ve denetlenir. Bu kapsamda; a) Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet savcısı; kurumun mevzuata göre yönetilmesini ve infaz hizmetlerinin temel insan haklarına uygun olarak yerine getirilmesini ister ve denetler. Görüş ve önerilerini denetleme defterine yazar, gerekli gördüğü durumlarda Bakanlığa bilgi verir. b) Kurumda çalışan tüm görevliler, Cumhuriyet başsavcısının veya görevlendireceği Cumhuriyet savcısının istediği her türlü bilgiyi vermekle yükümlüdür." hükmünü havidir.

Mevzuattaki düzenlemelere bakıldığında, savcıya genel bir gözetim ve denetim yetkisinin verildiği ancak bunun neleri kapsayacağına yer verilmediği görülmektedir. Herhangi bir detay içermeyen bu düzenlemelerin bir eksiklik olduğu düşünülebilir ise de diğer yandan bu genel düzenlemenin savcıya aslında geniş bir denetim alanı açtığı görülmektedir.

Savcının ceza infaz kurumlarının mevzuata göre yönetilmesini istemesi ve denetlenmesinde; ceza infaz kurumlarının yönetimine ilişkin geniş bir ulusal mevzuat yelpazesine göre izleme yapması söz konusu olmaktadır. Savcının ulusal mevzuata ilave olarak infaz hizmetlerinin temel insan haklarına uygun olarak yerine getirilmesini istemesi ve denetlenmesinde ise bu yelpaze ulusüstü kurallar ile daha geniş bir alana yayılmaktadır. Ülkemizin taraf olduğu sözleşmeler ve uymayı taahhüt ettiği ilkeler, bu alandaki beklentiyi ve standardı olabildiğince yüksek bir noktaya taşımaktadır. Bu kapsamda savcının referans alabileceği temel kurallar aşağıda belirtilmiştir:

- İnsan Hakları ve Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (AİHS),
- İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi,
- İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Ceza Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol,
- Mahkûmlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Birleşmiş Milletler Standart Asgari Kuralları (Mandela Kuralları),
- Bakanlar Komitesi'nin Avrupa Cezaevi Kurallarına Dair Üye Devletlere Rec (2006)2-rev Sayılı Tavsiye Kararı (Avrupa Cezaevi Kuralları),

➤ Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamelenin veya Ceza-nın Önlenmesi Komitesi (CPT) tarafından belirlenen standartlar.

Savcı, ceza infaz kurumları üzerindeki denetim yetkisinin bir rehberlik misyonu içerdiğini de her zaman hatırlamak zorundadır. Bir hukukçu olan savcı, ceza infaz kurumlarındaki faaliyetlerin ve işlemlerin hukuki yönden değerlendirmesini yapıp lüzumu halinde uyarılarda ve rehberlikte bulunmalıdır. Görev tanımı itibarıyla suça dair soruşturma yapmakla görevli savcı, ceza infaz kurumları denetiminde bir yol gösterici olma misyonuna da sahiptir.

Savcı belirli aralıklarla ceza infaz kurumuna gitmeli ve işleyişi yerinde görmelidir. Tespit ettiği bulguları UYAP'ta yer alan denetim defterine kaydeder. Alınması gereken tedbirler konusunda kurumu idaresini uyarır. Hükümlü ve tutuklular kimi zaman doğrudan savcı ile görüşmek için dilekçe vermektedir. Savcı bu dilekçeleri de değerlendirip gereken uygun koşullarda bu görüşmeleri yapmalıdır. Savcı bu görüşmeyi yaparken hükümlü veya tutuklunun meramını rahatça anlatabileceği bir ortamı sağlamalıdır.

Bireysel görüşme taleplerinin yanısıra, savcının kurum işleyişini ve genel durumu yakinen görüp gözlemleyebileceği yer odalar ve koşullardır. Bu nedenle savcı, oda ve koşulları ziyaret edip durumu yerinde gözlemlemelidir. Bu ziyaretleri yaparken, rastgele koşul seçmeli ve olabildiğince hükümlü/tutuklu ile doğrudan iletişim kurmalıdır. İdarenin eşlik ettiği ziyaretlerde, sağlıklı bir geribildirim alınması çok mümkün değildir. Kurum idaresince sunulan hizmetin mevzuata ve insan haklarına uygun olup olmadığını ölçmede en önemli kaynaklardan birisi bu mülakatlardır.

Savcı, hükümlü/tutuklular hakkındaki kanaatini sadece kurum idaresi tarafından sunulan bilgiler üzerinden oluşturmamalı, bizzat temas yöntemi ile ilk kaynaktan sağlamalıdır. Bu yöntem insan haklarına uygun olduğu gibi kurum idaresinin de daha özenli olmasını sağlayacaktır. Avrupa Savcılar Danışma Konseyi, 24 Kasım 2011 tarihli *Savcılar ve Cezaevi İdaresi Arasındaki İlişki Hakkında Görüş*'ünde¹⁰³ savcının hükümlü/tutuklular ile baş başa görüşmesini tavsiye etmektedir.¹⁰⁴ Yine anılan Görüş'e göre; savcı düzenli aralıklarla kurumu ziyaret etmeli, idarenin belgelerine ve kararlarına ulaşmalı, çalışanlardan açıklama istemeli, hükümlülerin mahkeme kararında belirtilenden daha fazla hak yoksunluğuna uğramamasını gözetmeli, ceza infaz kurumları hakkında özel bir eğitime tâbi tutulmalıdır.¹⁰⁵

(103) Opinion No. 6 of the CCPE on the Relationship between Prosecutors and the Prison administration. Bkz. <https://wcd.coe.int>.

(104) Bkz. Savcılar ve Cezaevi İdaresi Arasındaki İlişki Hakkında Görüş prg. 16-24.

(105) Bkz. Savcılar ve Cezaevi İdaresi Arasındaki İlişki Hakkında Görüş prg. 28-35.

Ceza infaz kurumlarında, ayda en az bir kere arama yapılması zorunludur (CGTİHK md. 36/1).¹⁰⁶ Savcının bu aramalara nezaret etmesi, kurumun işleyişini ve cezaevi alt kültürünü yakından görebilmesi için savcıya önemli bir imkân sunmaktadır.

Savcılık kurumunun infaza ve iyileştirme faaliyetlerine yakından vakıf olmasını sağlayan önemli bir mevzuat değişikliği yapılmıştır.¹⁰⁷ Söz konusu değişiklik ile hükümlülerin iyi halinin belirlenmesine ilişkin, 5275 sayılı Kanun'un 89'uncu maddesinde esaslı bir değişiklik yapılmış ve savcının infaz gevşetme olarak ifade edilebilecek aşamalara fiilen katılması, idare ve gözlem kuruluna başkanlık etmesi sağlanmıştır. 89'uncu madde kapsamlı bir düzenleme içerir hale gelmiş bulunmaktadır:

"Hükümlülerin değerlendirilmesi ve iyi hâlin belirlenmesi

Madde 89- (Başlığı ile Birlikte Değişik:14/4/2020-7242/36 md.)

(1) Hükümlüler, ceza infaz kurumlarında buldukları tüm aşamalarda, ceza infaz kurumlarının düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara uyup uymadığı, haklarını iyi niyetle kullanıp kullanmadığı, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirip getirmediği, uygulanan iyileştirme programlarına göre toplumla bütünleşmeye hazır olup olmadığı, tekrar suç işleme ve mağdura veya başkalarına zarar verme riskinin düşük olup olmadığı hususlarında idare ve gözlem kurulu tarafından iyi hâlin belirlenmesine esas olmak üzere en geç altı ayda bir değerlendirmeye tabi tutulur.

(106) 5275 sayılı Kanun'un 36'ncı madde gerekçesi " Ceza infaz kurumlarında düzenin tam olarak sağlanması için başvurulması gereken tedbirlerin başında kuruma sokulması yasaklanmış malzemenin kuruma girmesinin önlenmesi gelmektedir. Bu itibarla gerek kuruma girişlerde hükümlülerin eşya ve üzerlerinin ve gerekse kurum içindeki yerlerin ve hükümlülerin üst ve eşyasının aranması gerekmektedir. Madde ile aramaların ne şekilde yapılacağı düzenlenmektedir. Bugünkü uygulama aramaların cezaevi personeli tarafından yapılması şeklindedir. 10.3.1983 tarihli ve 2803 sayılı Jandarma Teşkilât Görev ve Yetkileri Kanununun, genel olarak görevleri belirten 7 nci maddesinin (a) bendinde "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerinin Dış Korunması" jandarmanın mülki görevleri arasında sayılmış aynı maddenin adli görevleri belirten (b) bendinde jandarmaya ceza ve tutukevleri ile ilgili bir görev verilmemiştir. Bu durumda Kanunda jandarmaya cezaevi içinde yerine getirilmesi gereken bir görev verilmiş değildir. 4.7.1934 tarihli ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununda da ceza infaz kurumları içinde polise verilmiş bir görev yoktur. Bu itibarla bugünkü uygulamada ceza infaz kurumlarındaki aramalar sadece cezaevi personeli tarafından yapılmakta, jandarma ve polis, ancak cezaevi personelince arama yapıldığı sırada hükümlüler tarafından yapılan veya yapılabilecek saldırıları veya direnmeyi ortadan kaldırma ve bu fiili yapanları yakalamak için ceza infaz kurumuna içine girebilmektedirler. Madde ile bu hususa açıklık getirilmekte gerektiğinde dış güvenlik güçleri ve kolluk kuvvetleri ile diğer kamu görevlilerinden arama işlemi sırasında yararlanılabilişmesi sağlanmakta ve belirtilen personelin cezaevi içinde görev yapmaları böylece kanuna dayanır hâle getirilmektedir. Bu şekilde gerçekleştirilecek aramalar daha sağlıklı olacak ve sonuç olarak da ceza infaz kurumlarında idarenin düzeni sağlanması temin edilmiş olacaktır." şeklindedir.

(107) Bkz. 14.04.2020 tarihli ve 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun md. 36 (R.G. 15.04.2020, 31100)

(2) Birinci fıkra uyarınca yapılacak değerlendirmede, infazın tüm aşamalarında hükümlülerin katıldığı iyileştirme ve eğitim-öğretim programları ile spor ve sosyal faaliyetler, kültür ve sanat programları, aldığı sertifikalar, kitap okuma alışkanlığı, diğer hükümlü ve tutuklular ile ceza infaz kurumu görevlileri ve dışarıyla olan ilişkileri, işlediği suçtan dolayı duyduğu pişmanlığı, ceza infaz kurumu kuralları ile kurum bünyesindeki çalışma kurallarına uyumu ve aldığı disiplin cezaları dikkate alınır.

(3) Toplam on yıl ve daha fazla hapis cezasına mahkûm olanlar ile terör suçları, örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçları, örgüt faaliyeti kapsamında işlenen suçlar, kasten öldürme suçları, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar ve uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarından mahkûm olanlar hakkında yapılacak açık ceza infaz kurumuna ayırmaya, denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezanın infazına ve koşullu salıverilmeye ilişkin değerlendirmelerde idare ve gözlem kuruluna Cumhuriyet başsavcısı veya belirleyeceği bir Cumhuriyet savcısı başkanlık eder. Ayrıca, idare ve gözlem kuruluna Cumhuriyet başsavcısı tarafından belirlenen bir izleme kurulu üyesi ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı il veya ilçe müdürlükleri tarafından belirlenen birer uzman kişi katılır.

(4) İdare ve gözlem kuruluna Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile izleme kurulundan katılan üyelere katıldıkları her bir toplantı günü için memur maaş katsayısının (500) sayısı ile çarpılması sonucu bulunacak miktarda huzur hakkı ödenir.

(5) Kanunlarda iyi hâlliliğin arandığı durumlarda, hükümlülerin tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi bakımından bu madde hükümleri uygulanır.

(6) Açık ceza infaz kurumuna ayırmaya, denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezanın infazına ve koşullu salıverilmeye ilişkin olarak tutum ve davranışları olumsuz değerlendirilen hükümlülerin yeniden değerlendirilmeye tabi tutulma süreleri bir yılı geçemez.

(7) İdare ve gözlem kurulu tarafından yapılacak değerlendirmelere esas olacak ilkeler ve kurulun bu maddeye ilişkin çalışma usul ve esasları ile tutum ve davranışları olumsuz değerlendirilen hükümlülerin yeniden değerlendirilmeye tabi tutulma süreleri yönetmelikle düzenlenir."

Savcı, 89'uncu madde ile oluşturulan sistem marifetiyle doğrudan infazın içeriğine ve iyileştirme faaliyetlerine nüfuz etmeye başlamıştır. Bu değişiklikten önce savcı, infazın salt matematiksel hesabı ile meşgul iken yeni sistem ile birlikte infazın işleyişine esaslı bir aktör olarak girmiş bulunmaktadır. Ceza infaz kurumları ve infaz ile bu denli ilgili olup sorumluluk taşıyan savcının, infazın içeriğine müdahale etme-

mesi büyük bir eksiklikti. 5275 sayılı Kanun'un 89'uncu maddesi ile getirilen değişiklik bu eksikliği tamamlamış ve infazın sistemine savcıcıyı da dahil etmiş bulunmaktadır. Belirli bir süreyi aşkın cezalarda ve katalog suçlar için hükmedilen cezalar yönünden idare ve gözlem kuruluna başkanlık eden savcı, hükümlüleri ve ceza infaz kurumundaki işleyişi yakından takip edebilme imkânına erişmiş bulunmaktadır.

A. İDARİ YÖNDEN DENETİM

Savcı, ceza infaz kurumu personelinin disiplin amiri konumundadır. Bu yetki savcının denetim gücünü arttıran bir yetki olup, personelin mevzuata uygun hareket etmesi yönünden caydırıcı bir etkiye sahiptir. Kurum personelinin disiplin amirleri *Adalet Bakanlığı Disiplin Yönetmeliği'nin*¹⁰⁸ ek cetvelinde sayılmıştır. Bunun yanı sıra ceza infaz kurumu personeli hakkındaki disiplin soruşturmalarında dikkat edilecek hususlara ilişkin esaslar Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 01.01.2006 tarih ve 50 No.lu Disiplin Suç ve Cezalarına Ait Esaslar Hakkında Genelge¹⁰⁹'sinde belirtilmiştir. Kurum müdürü hakkındaki uyarma, kınama ve aylıktan kesme cezaları, disiplin amiri olan savcı tarafından verilir. Kademe ilerlemesinin durdurulması veya meslekten çıkarma cezaları ise Bakanlık tarafından verilir. Savcı görevlendirdiği soruşturmacı eliyle disiplin soruşturmasını yapar (Dis. Yön. md. 23) Bakanlıkça atanan personelin birinci disiplin amiri kurumu müdürü, ikinci disiplin amiri ise savcıdır. Savcı adalet komisyonları tarafından atanan personelin üçüncü disiplin amiridir.

B. ADLİ YÖNDEN DENETİM

Cumhuriyet savcının asli görevi, *bir suç işlendiği izlenimi veren bir halin varlığını*¹¹⁰ öğrenir öğrenmez işi gerçeğini araştırmaya başlamak ve bu araştırma neticesinde kamu davası açmaya yer olup olmadığını karar vermektir (CMK md. 160/1). Savcı bu adli yetkiyi ceza infaz kurumları yönünden de kullanmaktadır. Temel kural, savcının

(108) R.G., 05.04.2017, 30029.

(109) https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1982019115836disiplin_suclari.pdf (31.03.2022).

(110) "Ceza muhakemesinin kurallarının işlemeye başlaması "başlangıç şüphesi" ile olmaktadır. Bu nedenle koruma tedbirleri bir suçun işlendiği izlenimini veren hâlin öğrenilmesinden sonraki aşamada başvuru adli nitelikli tedbirlerdir. Soruşturmayı başlatmaya yetebilecek nitelikte olması gereken ve basit şüphe de denilen başlangıç şüphesi, 5271 sayılı CMK'nun 160. maddesinin birinci fıkrasında "bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâl" şeklinde ifade edilmiştir. Başlangıç şüphesinin, dayandığı deliller basit, diğer aşamalarda elde edilebilecek delillere göre yetersiz ve/veya sayıca az olmakla birlikte en azından belirti düzeyinde delillere dayanıyor olması ve bir suçun işlendiği yolunda akla ve mantığa uygun bir şüphe ortaya koyması gerekmektedir. Bu bakımdan somut olaylara dayanmayan, soyut iddia ve tahminler başlangıç şüphesi olarak kabul edilemeyecek, buna karşılık başlangıç şüphesinin belirli bir kişiye yönelmesi de gerekmeyecektir. Ortada bu nitelikte bir şüphe yokken ceza muhakemesi soruşturmasının başlatılması ve koruma tedbirlerine müracaat edilmesi halinde, bu işlemin kaynağı hukuki olmayacağından keyfilik olarak değerlendirilmesi söz konusu olacaktır." Y.C.G.K., T. 24.11.2014, E. 2013/9-610, K. 2014/512 (UYAP).

adli soruşturmaya doğrudan başlaması olmakla birlikte bazı hallerde soruşturma izni talep edip, onun akıbetine göre soruşturmaya başlaması da söz konusu olabilmektedir.

Ceza infaz kurumunun personelinin istihdamında iki yöntem benimsenmektedir. Personelin bir kısmı *komisyon atamalı*, bir kısmı ise *Bakanlık atamalı* olarak vasıflandırılmaktadır. *Komisyon atamalı* ifadesi ile kastedilen husus, adli yargı ilk derece mahkemeleri adalet komisyonlarınınca mülakat ve diğer işlemlerin yapılmasıdır.¹¹¹ 2802 sayılı *Hakimler ve Savcılar Kanunu*'nun¹¹² 116'ncı maddesine göre savcı, komisyon atamalı personel hakkında doğrudan soruşturma yapma yetkisine haizdir.

Bakanlık tarafından atanan personel hakkında savcının doğrudan soruşturma yapmasına izin veren herhangi bir mevzuat hükmü bulunmamaktadır. Uygulamada, savcıların bu personel hakkında da *adli görev yaptıklarından bahisle*¹¹³ doğrudan

(111) Hakimler ve Savcılar Kanunu'nun 114'üncü maddesi;

"Adalet komisyonlarının görevleri şunlardır:

a) Atamaları doğrudan Bakanlıkça yapılanlar dışındaki adli ve idarî yargı ile ceza infaz kurumları ve tutukevleri personelinin;

1) İlk defa Devlet memurluğuna atanacaklardan merkezî sınavda başarılı olanların ilgili yönetmelik hükümlerine göre düzenlenecek sözlü ve gerektiğinde uygulamalı sınavlarını yapmak, hukuk fakültesi, adalet meslek yüksek okulu veya meslek yüksekokullarının adalet veya ceza infaz ve güvenlik hizmetleri programı, lise veya meslek liselerinin adalet alanı ve ilgili mevzuat uyarınca bunlara denkliği kabul edilen program veya alan mezunlarına öncelik tanımak kaydıyla başarılı olanların atanmalarını teklif etmek.

2) Asli Devlet memurluğuna atanmaları, sicil ve disiplin işlemleri, görevden uzaklaştırılmaları, aylık ve ödenekleri ile diğer özlük işlemlerini bu Kanun ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile ilgili mevzuat hükümlerine göre yerine getirmek.

3) Naklen veya hizmet gereği atamasını, ilgili mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısının görüşünü alarak, yetki alanı içerisinde yapmak.

4) Geçici olarak görevlendirmesini, yetki alanı içerisinde altı ayı geçmemek üzere yapmak.

b) Kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek.

(Ek ikinci fıkra:14/4/2020-7242/64 md.) Bakanlıkça, birinci fıkranın (a) bendinin (1) numaralı alt bendindeki görevlerin bir kısmı veya tamamının Bakanlık bünyesinde oluşturulacak sınav kurullarınca yerine getirilmesine de karar verilebilir.

İlk defa Devlet memurluğuna atanması teklif edilen personelin atanmaları Bakanlık onayı ile tamamlanır. Bu personelin atanması, eğitilmesi ile ilgili usûl ve esaslar ile sınav kurullarının oluşumu yönetmelikte gösterilir. Bu madde kapsamındaki personeli, ilgili adalet komisyonunun muvafakati, teklifi veya hizmetin gereği olarak başka bir adalet komisyonunun yetki alanına naklen atama veya geçici olarak görevlendirme yetkisi Adalet Bakanlığına aittir." şeklindedir.

(112) R.G. 26.02.1983, 17971.

(113) Bkz. 5. C.D., T. 11.09.2017, E. 2017/4478, K. 2017/3319 (UYAP).

soruşturma yaptıkları görülmektedir. Yargıtayın da son dönemdeki kararları¹¹⁴ bu yönde olmakla birlikte, aksi yönde Yargıtay kararları¹¹⁵ da bulunmaktadır. Bu konuda en doğru çözüm doğrudan soruşturma yapmayı mümkün kılan bir mevzuat düzenlemesi yapılması veya soruşturma izni alınacaksa bu merciin adalet komisyonu ya da Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü olmasıdır.¹¹⁶ Aksi halde, 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun¹¹⁷ uygulama alanı bulacaktır. Bu Kanun'daki sistematığın işletilmesi ise yerelde başsavcılıklar ile mülki amirlikler arasında, ceza infaz kurumları yönünden bazı yetki ve hiyerarşi sorunlarının doğmasına sebebiyet verebilecek niteliktedir. Bazı Yargıtay kararlarına dayanak teşkil eden ve CMK'nın 161/5'inci maddesine atıf yapılan "adli görev" ise zorlama bir yorum niteliğindedir. İdari infaz hukuku olarak ifade edilebilecek olan bir işlemin adli bir nosyonu ve niteliği bulunmamaktadır. Örneğin, hükümlünün bir sınava iştirakine ilişkin işlem hususundaki görevin adli nitelik taşımadığı ortadadır. Bu itibarla, en doğru çözüm yöntemi HSK'nın 116'ncı maddesine benzer bir hükmün Bakanlık atamalı personel için de getirilmesi ve böylelikle uygulamadaki tereddütlerin ve zorlama yorumların ortadan kaldırılmasıdır.

Savcılıkların denetim görevlerini kullanmada en etkili yöntem, kullandıkları adli yetkililerdir. Savcılar bu yetkiyi kullanmadan önce diğer yöntemleri işler va-

---

(114) "Dosya kapsamına göre, sanığın ceza infaz kurumunda öğretmen olarak görev yaptığı sırada, aynı ceza infaz kurumunda hükümlü olan müştekinin KPSS sınavına girmesi için bankaya yatırılması gereken parayı sehven başkası adına yatırması sebebiyle müştekinin sınava girememesi nedeniyle zarara uğradığından bahisle şikâyetçi olması üzerine Cumhuriyet savcılığınca yapılan soruşturma sonucunda kamu davası açıldığı, Tokat 3. Asliye Ceza Mahkemesince yapılan yargılama sonucu sanığın mahkûmiyetine ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına dair karar verildiği, sanığın karara itiraz ettiği, 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu'nun 114 ve 116. maddeleri gereğince ceza infaz kurumu personeli memurların görevlerinden doğan suçlarından dolayı Cumhuriyet savcısı tarafından doğrudan doğruya genel hükümler dairesinde soruşturma yapılacağı öngörülmüş olduğu halde, itirazı inceleyen merciince yazılı şekilde, sanığın kamu görevlisi olduğu, atılı suçun göreviyle alakalı bulunduğu, 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uyarınca izin alınmaksızın karar verildiğinden bahisle itirazın kabulüne ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin kararın ortadan kaldırılmasına karar verilmesinde isabet görülmediğinden bahisle 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 309. maddesi uyarınca bozulması lüzumu Yüksek Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü ifadeli, 17/05/2018 gün ve 94660652-105-60-3326-2018-Kyb sayılı Kanun yararına bozmaya atfen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'ndan tebliğname ile Daireye ihbar ve dava evrakı ile birlikte tevdi kılınmakla gereği düşünüldü: Kanun yararına bozma istemine dayanan ihbarname münderecatı yerinde görüldüğünden talebin kabulü ile Tokat 2. Ağır Ceza Mahkemesince verilen 09/12/2017 tarihli ve 2017/627 değişik iş sayılı Kararın CMK'nın 309. maddesi uyarınca BOZULMASINA, bozma sebebine nazaran müteakip işlemlerin merciince yapılmasına, dosyanın mahalline gönderilmesi için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına TEVDİİNE, 16/07/2018 tarihinde oybirliğiyle karar verildi." 5. C.D., T. 16.07.2018, E. 2018/5955, K. 2018/5376 (UYAP)

KYB tebliğnamesinde, Bakanlık atamalı personel olan cezaevi öğretmenin de hatalı şekilde komisyon atamalı gibi değerlendirilip, HSK'nın 114 ve 116'ncı maddelerine atıf yapıldığı görülmektedir.

ziyette tutmalı ve son çare olarak buna başvurmalıdır. Savcının ceza infaz kurumu personeli hakkında doğrudan soruşturmaya başlamaktadır. Hükümlü ve tutukluların personel hakkındaki şikâyet yoğunluğu dikkate alındığında bu husus kimi zaman personel tarafından serzeniş konusu edilebilmektedir. Bu konudaki en doğru çözüm, soruşturmanın yürütülme yönteminde saklıdır. Şikâyet adil bir şekilde araştırılmalı ama aynı zamanda personelin de sürekli olarak bu adli süreç ile yıpratılmaması sağlanmalıdır. Soruşturmanın temel ilkelerinden birisi de *soruşturmanın kurala bağlı olmayışıdır*. Soruşturmanın seyri tamamen savcı tarafından tayin edilmektedir.¹¹⁸ Bu nedenle, savcı her şikâyetin hemen akabinde ilk iş olarak personeli ifadeye çağırılmaktan ziyade diğer delilleri araştırmalı ve ihtiyaca göre şüpheli sıfatı ile ifadeye başvurmalıdır.

Ceza infaz kurumları kapalı mekânlar olması nedeniyle hem personel hem de mahkûm yönünden hassasiyetle takip edilmesi gereken yerler arasındadır. Sosyal psikoloji alanında yapılmış olan ünlü Zimbardo Deneyi aslında cezaevlerinin hassas yapısını ortaya koymaktadır. Elbette ki deneydeki tüm çıktılarının mutlak doğru olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Öte yandan deney etik yönden de bazı eleştiriler almıştır. Ancak bu deney bazında dikkat kesilmemiz gereken temel husus, kamu gücü kullananlar her zaman yakın bir denetimde altında tutulmalı ve hesap verebilir nitelikte olmalıdır. Özellikle, kamu görevlisinde bir cezasızlık algısının oluşması, neticesi öngörülemez suistimallere kapı aralayabilecektir. "İşkenceye sıfır tolerans" düsturu Devletimizce kabul edilen ve kararlılıkla uygulanan bir politika haline gelmiş bulunmaktadır. Bu politikanın ve kararlılığın, bireysel suistimler ile örülenmemesi ve kirletilmemesi için izleme mekanizmalarının bu konuda duyarlı olmaları gerekmektedir. Bilhassa adli ve idari yetkileri bir arada kullanan savcılık kurumu, bu konudaki hassasiyetini en üst seviyede tutmalı ve en küçük emareyi dahi dikkate alarak gereken soruşturmayı yapmalıdır. Memurlar ve Diğer Kamu Gö-

(115) "Ceza İnfaz Kurumu 2. Müdürü (ve işyurdu müdür yardımcısı) sanığın mahkumiyetine karar verilmiş ise de; taksirle yaralama suçunu CMK'nun 161/5. maddesi anlamında "adliye ile ilgili görev veya işler" kapsamında bulunmayan tamamen idari nitelikteki görevi nedeniyle işlediği ileri sürülen sanık hakkında 4483 sayılı Kanunun 3. maddesi uyarınca soruşturma izni alınmak üzere durma kararı verilmesi gerekirken, yargılamaya devamla yazılı şekilde hüküm tesisi..." 12.C.D., T. 12.01.2016, E. 2015/3432, K. 2016/143 (UYAP).

(116) Ceza infaz kurumu personelinin görevleri için bkz. Özbek, İnfaz Hukuku, s. 287 vd.

(117) R.G. 04.12.1999, 23896.

(118) "...maddi gerçeğe ulaşmak için nasıl bir yol izleyeceğine ve hangi kanıtların toplanması gerektiğine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Aslında suçların çeşitliliği ve toplumsal yaşamın karmaşıklığı göz önüne alındığında böyle bir düzenlemenin çok da isabetli olmayacağı kuşkusuzdur. Cumhuriyet savcısının maddi gerçeğin ortaya çıkartılması amacına yönelik olarak hangi tür olaylarda hangi yolları takip edeceğine ilişkin mevzuatta bir açıklık bulunmamakla birlikte bu husus tamamen bilinmeyen bir konu da değildir. Daha önce karşılaşılan benzer olaylardaki hareket tarzı yoluyla kazanılan ve mesleki birikim olarak isimlendirilebilecek tecrübe, yargısal kararlar ve öğretisi, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için Cumhuriyet savcısının yolunu aydınlatmaktadır." Y.C.G.K., T. 04.12.2007, E. 2007/2-247, 2007/257 (UYAP).

revlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'daki düzenlemeler de bu konuda savcıya doğrudan soruşturma yapma yetkisi vermektedir. Zira belirtilen Kanun'un 2/5'inci maddesi " 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 243 ve 245 inci maddeleri ile 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 154 üncü maddesinin dördüncü fıkrası kapsamında açılacak soruşturma ve kovuşturmalarda bu Kanun hükümleri uygulanmaz." şeklindedir. Mülga 765 sayılı TCK'daki maddelerin karşılığı 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 94 ve devamı maddelerdir. Söz konusu yollamalar da bu maddelere yapılmış sayılmaktadır.¹¹⁹ Savcı, kötü muamele veya işkence suçuna ilişkin bir soruşturma yapmak için herhangi bir yerden soruşturma izni almaya gerek duymaksızın, doğrudan adli soruşturmaya başlayabilecektir. Adli mekanizmanın bu yetkisi, cezaevi personeli üzerinde caydırıcı bir etkiye sahiptir. 5275 sayılı Kanun'un 2/2'nci maddesinde yer alan "Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz." şeklindeki hüküm, bu konuda Devleti yükümlülük altına sokmaktadır. Bu yükümlülük negatif yükümlülüğün yanı sıra, bu tür eylemleri önleme ve etkin soruşturma bakımından bir pozitif yükümlülük de içermektedir.¹²⁰

Ceza infaz kurumlarında meydana gelen ölümler şüpheli ölüm olarak kabul edilmektedir. Bu husus Minnesota Protokolü'nün¹²¹ yanı sıra, Ceza ve Tevkifevleri Genel

(119) 04.11.2004 tarih ve 5252 sayılı Türk Ceza Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un "Yollamalar" başlıklı 3'üncü maddesi;

"Madde 3- (1) Mevzuatta, yürürlükten kaldırılan Türk Ceza Kanununa yapılan yollamalar, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda bu hükümlerin karşılığını oluşturan maddelere yapılmış sayılır. (2) Mevzuatta, yürürlükten kaldırılmış Türk Ceza Kanununun kitap, bab ve fasıllarına yapılmış olan yollamalar, o kitap, bab ve fasıl içinde yer almış hükümlerin karşılığını oluşturan 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun maddelerine yapılmış sayılır." şeklindedir.

(120) "İncelenen başvuruda başvuruçuların oğlunun yaşamının korunması için gerekli tedbirlerin alınmaması ve kovuşturmaya yer olmadığına dair ek kararda infaz koruma memurlarının kötü muamele oluşturduğu öne sürülen eylemleri ile R.B.nin ölümü arasında bağlantı olup olmadığı ve intihara ilişkin gerçek bir riskin varlığına rağmen R.B.nin yaşamının korunması için gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığı konusunda değerlendirme yapılmaması nedeniyle yaşam hakkının maddi ve usul boyutlarının sorumluların tespitine yarayabilecek bütün delillerin toplanmaması ve Ceza Mahkemesince verilen kararın başvuruçuların mağduriyetlerinin etkili giderimini sağlayabilecek nitelikte olmaması nedenleriyle eziyet yasağının maddi ve usul boyutlarının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Cumhuriyet Başsavcılığının yaşam hakkının maddi boyutunun ihlal edildiğine ilişkin iddialar hakkında değerlendirmede bulunmadan kovuşturmaya yer olmadığına dair ek karar verdiği hususu da gözetildiğinde somut başvurudaki ihlallerin Cumhuriyet Başsavcılığı ile Ceza Mahkemesi tarafından verilen kararlardan kaynaklandığı anlaşılmıştır." Anayasa Mahkemesi, Muazzez Babak ve Naif Babak Başvurusu, prg. 123, T. 09.06.2021, Başvuru No. 2017/35564 (R.G. 27.07.2021, 31550).

(121) "The death occurred when a person was detained by, or was in the custody of, the State, its organs, or agents. This includes, for example, all deaths of persons detained in prisons, in other places of detention (official and otherwise) and in other facilities where the State exercises heightened control over their life" Bkz. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/MinnesotaProtocol.pdf> (18.04.2022).

Müdürlüğünün 50 No.lu Genelgesi'nden kaynaklanmaktadır. 50 No.lu Genelge'nin Birinci Bölümünde "(1) Ceza infaz kurumlarında olup, yaşam hakları devletin güvencesi altında bulunan hükümlü ve tutukluların; bu kurumlarda doğal nedenlerle ölümleri hâlinde dahi, etkin bir soruşturma yapılarak ölüm nedeninin ve ölümle ceza infaz kurumu personelinin eylem veya eylemsizliği arasında uygun illiyet bağının bulunup bulunmadığı, işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele veya cezaya ilişkin iddiaların gerçek olup olmadığı, her olaya ilişkin olarak, herhangi bir tereddütte meydan vermeyecek şekilde incelenecek ve bir kararla sonuçlandırılacaktır. (2) Yaşam hakkının ve işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele veya ceza yaşamının ihlali iddialarında, sırf etkin bir soruşturma yapılmadığı gerekçesi ile usul yönünden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2 ve 3 ncü maddelerinin ihlali sonucunu doğurabileceği göz önünde bulundurulacaktır." ifadesine yer vermektedir. Bu düzenlemelere göre savcı, ceza infaz kurumunda meydana gelen tüm ölümlere şüphe ile yaklaşır, maddi gerçeği bulmaya çalışmalıdır. Ölüm sebebini belirlemede otopsi büyük önem taşımaktadır. Savcılık kurumu, şüpheye mahal bırakmayacak şekilde soruşturmayı yapmalı ve ölüm ile personel eylemi/eylemsizliği arasında bir illiyet bulunup bulunmadığını tespit etmelidir.

SONUÇ

Ceza infaz kurumları, alt kültür oluşturmada bir kuluçka özelliği taşımaktadır. Belirli bir kişiden bağımsız olarak yeşerip varlığını sürdürmeye devam eden alt kültürün tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Kendine özgü ritüelleri, dili olan bu alt kültür aynı zamanda bir *alt kültür karşı düzeni* niteliğindedir. Modern infaz sisteminde temel amaç, hükümlüyü iyileştirmek suretiyle yeniden topluma kazandırmaktır. Bu hedefin gerçekleşebilmesi için nitelik ve nicelik bakımından yeterli insan kaynağının bulunması ve aynı zamanda hükümlünün de buna istekli olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, iyileştirmenin beklenen olumlu neticeyi doğurabilmesi için cezaevilileşmenin de asgari seviyede olması gerekmektedir.

İnsan haklarına ve insan onuruna uygun bir infaz sisteminin, iyileştirmeyi önceleme ve alt kültürün olumsuz yönlerini bertaraf etmesi beklenmektedir. İnsan onuru ile bağdaşmayan bir muamelenin ahlaki redaei ve hukuki sorumluluğu bir yana; cezaevi kitlesini birbirine kenetlediği, cezaevilileşmeyi körüklediği ve adeta iyileştirmeyi baltaladığı aşikârdır. İnfaz sisteminin, günümüz itibarıyla geldiği nokta ve kat ettiği gelişim nazara alındığında hukuka uygun bir muamelenin herkesin yararına olduğu görülmektedir. Bunun aksine olan tüm yaklaşımlar, bir birikimin eseri olan kazanımları yok etmiş olacaktır. Bu nedenle ilgili bütün otoritelerin bu bakış açısı ile hareket etmesi zaruret arz etmektedir.

Ceza infaz kurumları birçok ulusal ve ulus-üstü mekanizma tarafından izlenmektedir. Bu izleme faaliyetleri, ceza infaz kurumlarının mevzuata, hukuka ve insan haklarına uygun şekilde işleyişine olumlu katkı sunmaktadır. Kurumun hukuk sınırları içinde kalması, insan haklarını önceleme; hükümlünün idare ile barışık olmasını ve böylelikle cezaevilileşmeye çok da yönelmemesini sağlamaktadır.

Ceza infaz kurumlarının insan haklarına uygun bir işleyiş ile infazı gerçekleştirme bakımından savcılık kurumunun denetimi büyük bir önem taşımaktadır. Savcı, ceza muhakemesinin ve cezaların infazının her aşamasında görev almaktadır. Tüm bu süreçlere nezaret eden, görev alan savcı ceza adalet sistemindeki en önemli aktörlerdendir. Savcı, ceza infaz kurumlarını denetlerken mevzuata ve özellikle insan haklarına uygunluk denetimi yapar. Bu denetim yetkisini savcıya tanıyan mevzuat (İnfaz Yön. md. 4), savcıya geniş bir denetim imkanı sağlamaktadır. Tahdidi bir yöntem benimsenmemiş olup, insan haklarının dinamik ve gelişen yapısına uygun olarak geniş bir denetim alanı sunulmuş bulunmaktadır. Savcı da bu imkanı iyi değerlendirip, insan hakları doktrinine uygun olarak ceza infaz kurumlarını izlemeli ve denetlemelidir. Savcılığı diğer denetim mekanizmalarından farklı kılan temel ayrıcalık kullandığı yetkiler yönündendir. Denetim neticesinde savcı eksiklerin ikmalini isteme ve sorumlular hakkında idari ve adli soruşturma başlatma yetkisini sahiptir. Bu yetki, savcılık denetimini caydırıcı ve etkili kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ARTUK, Mehmet Emin, Ahmet GÖKCEN, A. Caner YENİDÜNYA, Ceza Hukuku Özel Hükümler, 4. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2003.
- ARTUK, Mehmet Emin, Ahmet GÖKCEN, A. Caner YENİDÜNYA, Gerekçeli Ceza Kanunları (Kavram İndeksli), Uyum Yasaları ile Güncelleştirilmiş 3. Baskı, Güven Kitabevi, İstanbul 2003.
- BACAĞIZ, Pınar, "Cezalandırma ve Topluma Yeniden Kazandırma", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, Y.2014.
- BECCARIA, Suçlar ve Cezalar Yahut Beşeriyetin Mecellesi, (Çev. Muhiddin Göklü), İstanbul 1950.
- ÇELİK, Mehmet, Cezaevi Argosu, in: Hapishane Kitabı (Ed. Emine Gürsoy Naskadi, Ed. Hilal Oytun Altun), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.
- DEMİRBAŞ, Timur, İnfaz Hukuku, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015.
- DEMİRBAŞ, Timur, Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması, 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2015.
- DOSTOYEVSKİ, Fyodor Mihayloviç, Ölü Bir Evden Hatıralar, (Çev. Ergin Altay), İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- DRAKE, Deborah H., "Prison Life, Sociology of: Recent Perspectives from the United Kingdom", in: International Encyclopaedia of Social and Behavioural Sciences (Ed. J. Wright), 2. Baskı, Oxford 2015.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra, Hukukun Serüveni, 3. Baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
- EREM, Faruk Erem, Adalet Psikolojisi, Ankara 1997.
- FOUCAULT, Michel, Hapishanenin Doğuşu, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), 8. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2019.
- KANTAR, Baha, Ceza Muhakemeleri Usulü, C: II, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1946.
- KEYMAN, Selahattin, Ceza Muhakemesinde (Asıl Ceza Muhakemesinde) Savcılık, Sevinç Matbaası, Ankara 1970.
- KUNTER, Nurullah, Feridun YENİSEY, Feridun, Ayşe NUHOĞLU, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2007.
- LANGBEIN, John H., Comparative Criminal Procedure: Germany, West Publishing Co. (American Casebook Series), Chicago 1977.
- LYONS, Lewis, Cezalandırmanın Tarihi, (Çev. Silya Zengilli), Paris Yayınları, İstanbul 2018.
- ÖZBEK, Veli Özer, İnfaz Hukuku, Geliştirilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015.
- ROXİN, Claus, Bernd SCHÜNEMANN, Strafverfahrensrecht, 26. Auflage, Reemers Publishing Services GmbH, München 2009.
- SOBECKI, Tomasz, "Donald Clemmer's Concept of Prisonisation", https://tkp.edu.pl/wp-content/uploads/2020/12/Sobecki_sklad.pdf, s. 1 (11.03.2022).
- SOYASLAN, Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Güncelleştirilmiş 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2016.
- ŞIK, Hüseyin, Türk Adli Yargı Sisteminde Savcılık Kurumu, Adalet Yayınevi, Ankara 2018.
- VELİ, Adnan, Mapushane Çeşmesi, İstanbul 1967 (akt. Yarvusat).
- YARSUVAT, Duygun, "Bir Sosyolojik ve Kültürel Alt Grup Olarak Cezaevi Toplumu", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, S. 2, Y. 1992.

KISALTMALAR

- Bkz. : Bakınız
- CGTİHK : Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
- CMK : Ceza Muhakemesi Kanunu
- HSK : Hakimler ve Savcılar Kanunu
- İnfaz Yönetmeliği : Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik
- md. : madde

Doç. Dr. Neslihan Göktürk: Sayın Şik'a sunumları için teşekkür ediyoruz. Kendisi, ceza infaz sürecinde özellikle cezaevi ve infaz savcısı arasındaki ilişki temelinde sorunu ortaya koydu. Evet şimdi sözü Sayın Muhammet Kerem Çömez'e veriyorum. Ankara Batı Adliyesi İnfaz Hâkimi kendisi. "İnfaz Hakimliği Açısından Özgürlüğünden Mahrum Bırakılan Kişilerin Şikayetlerinin Ele Alınması Süreci" konulu bir sunum gerçekleştirecek. Buyurun Sayın Çömez.

MUHAMMED KEREM ÇÖMEZ*

İNFAZ HÂKİMLİĞİ AÇISINDAN ÖZGÜRLÜĞÜNDEN MAHRUM BIRAKILAN KİŞİLERİN ŞİKAYETLERİNİN ELE ALINMASI SÜRECİ

ÖZET

İnfaz hukuku, ceza mahkemelerinden verilen cezaların nasıl ve ne şekilde yerine getirileceğini anlatır. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'un 4. maddesinde belirtilen, "(1) Mahkûmiyet hükümleri kesinleşmedikçe infaz olunamaz." şeklindeki düzenleme dikkate alındığında, mahkeme kararlarının kesinleşmesi ile başlayan bu sürecin temel amacının aynı Kanun'un genel gerekçesinde de belirtildiği üzere, hükümlünün sosyalleşmesini teşvik etmek, yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, üretken, kanunlara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmak, böylece özel ve genel önlemeyi sağlamak, bireyi ve toplumu suça karşı korumaktır.

Burada infaz sisteminin yapısını ve sürecin nasıl işlediğini anlamak önem arz etmektedir. Cezaların infazı için hükümlüler kural olarak öncelikle kapalı ceza infaz kurumuna alınır. Burada belli bir süre kaldıktan sonra sırasıyla açık ceza infaz kurumuna nakledilir, ardından yine kural olarak koşullu salıverilme tarihlerine bir yıldan az süre kala -bazı şartlar altında bu süre üç ve dört yıl şeklinde uygulanmaktadır- denetimli serbestlik tedbiri ile tahliye edilir ve son olarak denetimli serbestliği takiben hak ederek tahliye tarihine kadar koşullu salıverilirler. İşte cezanın kesinleşmesinden başlayıp, hükümlünün hak ederek tahliye tarihine kadar ceza infaz kurumunda veya belli şartlar altında kurum dışında geçirdiği bu süreçteki tüm şikayetleri ve talepleri infaz hakimliğince değerlendirilmektedir. Bu çalışmada infaz

sürecindeki yapılan değişikliklerden kısaca bahsedildikten sonra şikayet sürecinin uygulamada nasıl işlediği 4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nun ilgili maddeleri tek tek irdelenerek ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnfaz Hukuku, Ceza İnfaz Kurumu, Hükümlü Veya Tutuklu, Uygulamada Şikayet Süreci.

GİRİŞ

15/04/2020 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 7242 sayılı Kanun'un düzenlenmesi için birçok sebep olsa da, infaz hukuku ve cezaların infazı açısından değişikliğin en büyük nedeni, ülkemiz tarihinde aşamalarda kabul edilen tüm düzenlemelere karşın infaz sisteminde tam anlamıyla bir uzmanlaşma sağlanamamış olmasıdır. Değişiklikten önce infaz hakimlikleri sadece ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan hükümlüler ve tutuklular hakkında yapılan idari işlemler veya faaliyetlere yönelik şikayetlere bakmak ve açık ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin denetimli serbestliğe ayrılmalarına ilişkin talepleri karara bağlamakla sınırlı olarak görevlendirilmişlerdi. Hükümlülerin açık ceza infaz kurumlarına ayrılma süreçlerine infaz hakimliği tarafından müdahil olunmaması, içtima ve hükümlülerin koşullu salıverilmelerine mahkumiyet kararını veren mahkemelerin karar vermeye devam etmesi, hükümlü hakkında Cumhuriyet Savcısı tarafından verilen, mesela hapis cezasının infazının hastalık nedeniyle ertelenmesi talebinin reddine dair kararlara şikayet ve itiraz yolu öngörülmemesi, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 50 ve 51. maddelerinde belirtilen kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar ile hapis cezasının ertelenmesinde belirtilen ve esasen cezanın infazını ilgilendiren kısımlarının infaz hakimliğinin değil mahkumiyeti veren mahkemenin görev alanında olması eleştirilmiş ve bu doğrultuda 15/04/2020 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 7242 sayılı Kanun ile infaz hakimliklerinin görev alanı genişletilerek, infaz işlemlerinin tek bir yargı merciinde toplanması, bu işlemlerde ihtisaslaşmaya gidilmek suretiyle infaz hizmetlerinin etkinliğinin ve kalitesinin artırılması ve yargılamayı yapan mahkemelerin iş yükünün azaltılması hedeflenmiştir.

Hükümlü ve tutukluların ceza infaz kurumlarında barındırıldıkları ve denetimli serbestlik uygulanmak suretiyle tahliye edildikleri veya koşullu salıverildikleri dönemlerde ne tür hak ve yükümlülüklerle sahip oldukları 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da ve buna bağlı yönetmeliklerde düzenlenmiş, şikayet sürecinin nasıl işleyeceği ise, 4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nda gösterilmiştir. 4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nun 4. maddesinde infaz hakimliklerinin görevlerinden bahsedildikten sonra 5 ve 6. maddelerinde şikayet usulünden ve şikayet üzerine infaz hakimliklerince verilen kararlardan bahsedilmiştir.

Şikâyet Usulü ve Süreci

4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nun 5/1. maddesinde şikâyet süresi, “Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde hükümlü ve tutuklular hakkında yapılan işlemler veya bunlarla ilgili faaliyetlerin ya da Cumhuriyet savcısının ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin verdiği kararların kanun veya diğer mevzuat hükümlerine aykırı olduğu gerekçesiyle bu karar, işlem veya faaliyetlerin öğrenildiği tarihten itibaren onbeş gün, herhalde yapıldığı tarihten itibaren otuz gün içinde şikâyet yoluyla infaz hâkimliğine başvurulabilir.” şeklinde düzenlenmiştir. Kanunda belirtilen bu süreler hak düşürücü süreler olup, süresi geçtikten sonra yapılan başvuruların süre yönünden reddedilmesi gerekmektedir.

Anılan Kanun'un 5/2. maddesi, “Şikâyet, dilekçe ile doğrudan doğruya infaz hâkimliğine yapılabileceği gibi; Cumhuriyet başsavcılığı veya ceza infaz kurumu ve tutukevi müdürlüğü aracılığıyla da yapılabilir. İnfaz hâkimliği dışında yapılan başvurular hemen ve en geç üç gün içinde infaz hâkimliğine gönderilir. Sözlü yapılan şikâyet, tutanağa bağlanır ve bir sureti başvurulara verilir.” şeklindedir. Yani kanun hükümlü ve tutukluların şikâyetlerinin iletilebilmesi için her türlü yolu öngörmüştür. Burada önemli olan husus infaz hakimliği dışında yapılan başvuruların hemen ve en geç üç gün içinde infaz hakimliğine gönderilmesi sürecidir. Bunun amacı, bazı hakları sınırlandırılarak ceza infaz kurumuna alınmış kişilerin kurumda kullanabilecekleri haklarıyla ilgili taleplerinin bir an önce Hakimliğe iletilmesi ve ivedi bir şekilde karara bağlanmasının sağlanmasıdır. Mesela dış ağrısı olan bir hükümlü/tutuklunun hastaneye sevk talebinin kurum tarafından inandırıcı bulunmayarak yerine getirilmemesi halinde hükümlü/tutuklu bu işleme karşı infaz hakimliğine şikâyette bulunabilir, dilekçesinin ise en geç üç gün içerisinde infaz hakimliğine gönderilmesi gerekmektedir.

Aynı Kanun'un 5/3. maddesi, “Şikâyet yoluna, kendisi ile ilgili olmak kaydıyla hükümlü veya tutuklu ya da eşi, anası, babası, ayırt etme gücüne sahip çocuğu veya kardeşi, müdafî, kanunî temsilcisi veya ceza infaz kurumu ve tutukevi izleme kurulu başvurabilir.” şeklinde düzenlenmiştir. Bu başvurular doğrudan infaz hakimliğine yapılabileceği gibi birinci fıkrada belirtilen süreç de işletilebilir.

Şikâyet sürecinde önemli olan ve genellikle gözden kaçırılan husus şudur; Hükümlü/tutuklu veya şikâyet edebilecek kişilerin şikâyet konuları hakkında ceza infaz kurumuna başvuru yapmadan doğrudan infaz hakimliğine başvuru yapılmaktadır. Elbette infaz kurumundaki tüm işlem ve faaliyetlere yönelik başvuruların değerlendirilmesi İnfaz Hâkimliğinin görevi kapsamındadır ve bunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Ancak tutuklu veya hükümlülerin ya da başvuru yapabilecek kişilerin kurumun bu işlem ve faaliyetlerine karşı öncelikle ceza infaz kurumunca değerlendirilmesi, şikâyetleri hususunda gereken önlemlerin ivedi olarak

alınması Devletin pozitif yükümlülüğünün etkin bir şekilde işlemlerini sağlayacaktır. Bu bağlamda kurumun yetki ve sorumluluğu altında bulunan bir meselenin öncelikle kurum tarafından değerlendirilmesi tutuklu veya hükümlülerin anayasal haklarının korunması bakımından daha işlevsel niteliğe sahip olduğu açıktır. Hükümlü/tutuklunun şikâyetini öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletmesi, bu konuda sahip olduğu bilgi ve delilleri zamanında bu makamlara sunması, bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş olması gerekir, Anayasa Mahkemesinin 12/01/2021 tarihli ve 2017/39367 sayılı Hasan Çift başvurusundaki kararı da bu yöndedir. Bu sebeple uygulamada infaz hakimliği olarak iki türlü karar verilmektedir. İlki eğer şikâyet konusu 5275 sayılı Kanun ile Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'te sayılan ceza infaz kurumunun karar alması gereken hususlarla ilgiliyse, infaz hakimliğinin infaz kurumunun yerine geçerek işlem tesis edemeyeceği, hükümlü/tutuklunun infaz kurumunun işlem ve faaliyetleri konusunda genel bir talepte bulunduğu, bu taleple ilgili verilecek kararında genel mahiyette olup infaz kurumunun yerine geçmek olacağı belirtilerek, şikâyetin 4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nun 6/1. maddesi uyarınca esasa girilmeksizin bu aşamada reddine, hükümlü/tutuklunun dilekçesinin kurum idare ve gözlem, eğitim, disiplin veya iş yurdu kurulunca değerlendirilmesi için gönderilmesine, şikâyet konusunda karar almaya görevli ve yetkili kurum birimi karar aldıktan sonra bu karara karşı infaz hakimliğine şikâyette bulunabileceği hususunun hükümlü/tutukluya bildirilmesine karar verilmektedir. Mesela terör örgütü üyesi hükümlü/tutuklunun görüntülü konuşma hakkını kullanmak istediğine dair şikâyet dilekçesi doğrudan infaz hakimliğine gelirse, dilekçe hakkında öncelikle karar alma yetkisi ve görevi idare ve gözlem kurulunda olduğundan şikâyet bu aşamada reddedilir ve dilekçe ilgili birime karar alınmak üzere gönderilir.

Bu tür başvurularla ilgili ikinci karar türü ise, hükümlü/tutuklunun şikâyet başvurusu açısından kanunda ve yönetmeliklerde kurum tarafından ne tür karar alınacağına sayılmamasıdır. Bu durumda infaz hakimliğinin infaz kurumunun yerine geçerek işlem tesis edemeyeceği, hükümlü/tutuklunun infaz kurumunun işlem ve faaliyetleri konusunda genel bir talepte bulunduğu, bu taleple ilgili verilecek kararında genel mahiyette olup infaz kurumunun yerine geçmek olacağı belirtilerek hükümlü/tutuklunun öncelikle kuruma başvuru yapması, kurumun bu başvuruya cevap vermemesi, talebini kabul etmemesi veya eksik işlem yapması halinde buna dikkat çekerek bu işlem ya da faaliyete karşı infaz hakimliğine şikâyette bulunabileceği belirtilerek hükümlü/tutuklunun şikâyeti doğrudan reddedilir. Bu karar, karar alınması için kuruma gönderilmez, yani hükümlü/tutuklunun harekete geçmesi beklenir. Mesela hükümlü/tutuklu kurumda bulunduğu süre zarfında ziyaretine gelen kişilerin uyap kayıtlarını istemesi halinde, bu konuda Kanun'da ve Yönetmelik'te kurumun hangi birimi tarafından karar alınacağı belirtilmemiştir. Hükümlü/tutuklunun bu konuda ön-

celikle kuruma başvuru yapması istenilmekte, böylece talebinin daha hızlı sonuçlanması sağlanmaktadır. Benzer bir olay sebebiyle Yargıtay 1. Ceza Dairesinin 10/9/2021 tarihli ve 2021/10267 esas, 12026 karar sayılı ilamı da bu yöndedir.

4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nun 5/4. maddesi, "Şikâyet yoluna başvurulması, verilen kararın, yapılan işlem veya faaliyetin yerine getirilmesini durdurmaz. Ancak, infaz hâkimi giderilmesi güç veya *imkansız sonuçların doğması ve karar, işlem veya faaliyetin açıkça hukuka aykırı olması koşullarının birlikte gerçekleşmesi durumunda karar, işlem veya faaliyetin ertelenmesine veya durdurulmasına karar verebilir.*" şeklindedir. Mesela açık ceza infaz kurumu şartlarına veya çalışma koşullarına uyum sağlayamayacakları saptananların idare ve gözlem kurulunun kararı ve infaz hâkiminin onayıyla, kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilecekleri Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliğinde hüküm altına alınmıştır. Somut olayda açık ceza infaz kurumunda bulunan ve AIDS hastası olması nedeniyle çalışma koşullarına uyum sağlayamayacağı belirtilerek infaz hakimliğinin onayı beklenilmeden doğrudan kapalı ceza infaz kurumuna iade edilen hükümlü hakkında yapılan bu işlemin giderilmesi güç sonuçlar doğurmaması için durdurulmasına karar verilmiştir. İşlemin durdurulmasından sonra Hakimliğimizce yapılan araştırma neticesinde, hükümlünün sırf AIDS hastası olması nedeniyle kapalı ceza infaz kurumuna iade edilmek istenmesinin ayrımcılık yasağına aykırı olduğu, ayrıca hükümlülerin sağlık gerekçesiyle kapalı ceza infaz kurumuna iade edilebileceklerine dair bir düzenlemenin de bulunmadığı, bu sebeple "çalışma koşullarına uyum sağlayamama" ibaresinin ayrıntılı bir şekilde açıklanması, çağımızda tedavi ile kontrol altında tutulabilen AIDS hastalığı açısından çağ dışı bir uygulamaya sebebiyet verilmemesi açısından, açık ceza infaz kurumunda tüm iş kollarının hangi çalışma şartlarından dolayı AIDS hastası olan hükümlü açısından tehlike arz ettiğinin tek tek açıklanması, hükümlünün hastalığından dolayı tedirginlik yaşayan diğer hükümlülerin bu konuda beyanlarının alınması, gerekirse hükümlünün doktora sevkinin sağlanarak açık ceza infaz kurumunda çalışmasının kendisi veya diğer hükümlüler açısından tehlike arz edip etmediği hususunda doktor raporu aldırılması gerektiği belirtilerek kurumun işlemi iptal edilmiştir. (Bkz. Ankara Batı 1. İnfaz Hakimliğinin 21/04/2021 tarihli ve 2021/1535 esas, 2021/1765 sayılı kararı)

Başka bir somut olay ise, açık ceza infaz kurumunda bulunan hükümlünün sınavlarına katılma talebi ile ilgilidir. 5275 sayılı Kanun'un 76. maddesi uyarınca açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimevlerinde bulunan hükümlülerin örgün ve yaygın öğretimden faydalanma hakları vardır. Kurumda yeteri kadar personel bulunmaması nedeniyle örgün eğitim gördüğü üniversitenin sınavlarına gönderilmesi yönündeki kurum kararına yönelik hükümlünün yapmış olduğu şikayetinin incelenmesi sırasında, sınav günü yaklaşmışsa, infaz hakimliği hükümlünün bir hak kaybına uğramaması için bu işlemin durdurulmasına karar verebilir. Çünkü 4675

sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'na göre infaz hakimlikleri eksik yoksa bir hafta içinde karar verebilir denilmektedir. Dosyada eksik husus varsa bunun giderilmesi uzun sürebileceği için hükümlünün o hafta sınavlara gönderilmemesi yönündeki kurum kararının durdurulması gerekmektedir.

4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nun 6/1. maddesi, “Şikâyet başvurusu, 5 inci maddede yazılı sürenin geçmesinden sonra veya infaz hâkimliğinin görev ve yetki alanı dışında kalan bir karar, işlem veya faaliyete karşı ya da başvuru hakkı olmayan kimselerce yapılmışsa infaz hâkimi, başvuru dilekçesini esasa girmeden reddeder; şikâyet başvurusu başka bir yargı merciinin görevi içerisinde ise o mercie gönderir.” şeklinde düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesinin 13/10/2020 tarihli ve 2017/34087 sayılı Meral Danış Beştaş kararında da belirtildiği üzere, tutuklu ve hükümlülerin yerleştirilmeleri, barındırılmaları, bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunması, dışarı ile iletişim kurmaları gibi birçok temel konuda kamu makamlarının tasarrufu bulunmakta; özellikle ceza infaz kurumlarınca gerçekleştirilen işlemler, eylemler ya da ihmaller doğrudan hükümlü/tutukluların tutulma koşullarını ve yaşam standartlarını etkilemektedir. Hükümlü/tutukluların temel hak ve hürriyetlerini ihlal edecek mahiyette olabilecek bu tür işlem, eylem ya da ihmaller konusunda muhataplarınca şikâyetlerin ileri sürülmesi, itirazlarda bulunulması ve hukuka aykırılıkların tespit edilerek kaldırılması konusunda hukuki yollara başvurulması doğaldır. Devletin hükümlü/tutukluların yaşam koşullarına makul öngöründen daha fazla müdahale edilmesini önleyecek ve müdahale edildiği takdirde giderim sağlayacak etkili hukuki başvuru yollarını hayata geçirmesi ve bu yolları işlevsel kılmaması gerekir. 4675 sayılı Kanun'un 4. maddesinin dar yorumlanması, şikâyet konusu hakkında görevli olmadığına karar veren infaz hâkimliklerince şikâyetin görevli mercie gönderilmesi konusunda 4675 sayılı Kanun'un 6. maddesinde yer alan emredici hükmün gereğinin yerine getirilmemesi Anayasa Mahkemesince etkili başvuru hakkının ihlali olarak kabul edilmiştir. Mesela hükümlü/tutuklu kurum görevlileri tarafından tartaklandığına veya işkence gördüğüne dair iddialar açısından infaz hakimliğine şikâyette bulunmuş ise, infaz hakimliğinin geçmişse dönük karar veremeyeceği, iddiaya ilişkin bir tespit görevi bulunmadığından bu hususta Cumhuriyet savcılığınca adli soruşturma yapılması gerektiğini belirtip, şikâyetin esasına girmeksizin reddedip dilekçeyi karar ekinde yetkili Cumhuriyet savcılığına göndermesi gerekir. Yine infaz hakimi işlem ve faaliyet açısından bir hukuka aykırılık olmadığını tespit edebilir. Yani mesela hükümlü/tutukluların şikâyet dilekçelerinde kurum memurlarının işlemleri geç yapması nedeniyle hak kaybına uğradıklarını kurum memurlarının bu konuda cezalandırılmasını, uyarılmasını vs. istedikleri görülmektedir. İnfaz hakimliklerinin pek tabii böyle görev ve yetkisi bulunmamaktadır, bu sebeple şikâyet, infaz hakiminin görev alanına girmediği için reddedilecek, ancak infaz hakimliği yaptığı inceleme neticesinde kurum memurlarının işlemlerini usulüne uygun ve vaktinde yaptığını düşünüyorsa yine görevli ve yetkili merci olan Cumhuri-

yet savcısına adli soruşturma yapması için dilekçeyi gönderecek midir? Kanaatimce kurum memurlarının her işlemleri ve faaliyetleri sebebiyle hükümlü ve tutuklular tarafından şikayet edilmeleri, şikayet sonucunda da infaz hakimliğinin görevli olmaması nedeniyle kararının görevli merci olan Cumhuriyet savcılığına gönderilerek kurum memurlarının adli soruşturmaya maruz bırakılmaları çalışma barışını bozacaktır. Bu sebeple infaz hakimliğinin kendisini görevli ve yetkili görmediği her şikayette Cumhuriyet savcılığının görevli ve yetkili olduğu gerekçesiyle dilekçeyi göndermemeli, kurum memurlarınca yapılan işlemlerin yerinde olduğunu, herhangi bir hukuka aykırılığın olmadığını düşünüyorsa, bu değerlendirmeyi yaparak adli soruşturmaya konu etme takdiri hükümlü/tutukluya bırakılmalıdır.

Anılan Kanunu'nun 6/2. maddesi, “*Şikâyet başvurusu üzerine infaz hâkimi, duruşma yapmaksızın dosya üzerinden bir hafta içinde karar verir; ancak, gerek gördüğünde karar vermeden önce şikâyet konusu işlem veya faaliyet hakkında re'sen araştırma yapabilir ve ilgililerden bilgi ve belge isteyebilir; ayrıca ceza infaz kurumu ve tutukevi ile ilgili Cumhuriyet savcısının da yazılı görüşünü alır.*” şeklindedir. Burada belirtilen bir haftalık sürenin düzenleyici süre olduğunu, hak düşürücü süre olmadığı düşünülmektedir. Çünkü infaz hakimliği, kurum tarafından verilen kararda, işlemde veya faaliyette eksiklikler olduğunu, şikayet ret ya da iptal kararı verebilmek için bazı hususları araştırmak isteyebilir. Mesela hükümlü/tutuklunun ziyaretçisi ile hafta sonu görüş talebinin yeterli personel bulunmaması veya kurum güvenliği nedeniyle kurum tarafından reddedilmesine ilişkin kararda yeterli bir gerekçe olmadığı düşünülüyorsa, infaz hâkimi tarafından kurumda bulunan hükümlü-tutuklu (h/t) sayısını, memurların hafta sonu kaç vardiya halinde ve kaç kişi olarak çalıştıklarını, h/t nun suç profilini, neden hafta sonu görüşün kurumun güvenliğini tehlikeye düşürebileceği hakkında bilgilerin istenmesi gerekir. Bu cevabın gelmesi ise bir haftayı geçebilmektedir.

Yine kanun maddesinde, infaz hakimliği şikayet konusu açısından ceza infaz kurumu ve tutukevi ile ilgili Cumhuriyet savcısının da yazılı görüşünü alır, denilmektedir. Bu düzenlemede sanki her dosyada Cumhuriyet savcısının yazılı görüşünün alınması gerektiği gibi bir anlam var ise de, kanaatimce dosya yoğunluğunun çok olduğu ve yıllık derdest sayısı 15.000'e yaklaşan Ankara Batı Adliyesi vb. infaz hakimliklerinde bu pek mümkün görünmemektedir. O halde sadece nitelikli olduğu düşünülen ve hakimin takdir edeceği dosyalarda Cumhuriyet savcısının yazılı görüşünün alınması yeterli olacak ve bu şekilde kırtasiyecilik de azaltılmış olacaktır. Örneğin uygulamada genel olarak disiplin cezası verilen ve duruşma açılan dosyalar ile bazı karmaşık nitelikteki mahsup taleplerinde Cumhuriyet savcısının yazılı görüşüne başvurulmaktadır. Ceza infaz kurumunun yazılı görüşü ise, her dosyada bulunmaktadır. Bu ya bir üst yazıyla ekinde şikayet dilekçesi eşliğinde infaz hakimliğine gönderilmekte ya da kurumun kararıyla gelmektedir. Üst yazıda kurumun

görüşü yoksa veya kurum kararı yoksa mutlaka dilekçe konusu ile ilgili kurumdan yazılı görüş istenmektedir.

Maddenin devamının ise, "*Disiplin cezasına karşı yapılan şikâyet üzerine infaz hâkimi, hükümlü veya tutuklunun savunmasını aldıktan ve talep edilen diğer delilleri toplayıp değerlendirdikten sonra kararını verir. Hükümlü veya tutuklu, savunmasını, hazır bulunmak ve vekaletnamesini ibraz etmek koşuluyla avukatıyla birlikte veya avukatı aracılığıyla yapabilir. İnfaz hâkimi gerekli görmesi durumunda hükümlü veya tutuklunun savunmasını ceza infaz kurumunda da alabilir.*" şeklinde düzenlendiğini anlaşılmıştır. 5275 sayılı Kanun'un 37. vd. maddelerinde disiplin cezaları düzenlenmiştir. Kınama, bazı etkinliklerden yoksun bırakma, ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma, hücre cezası vb. şeklinde disiplin cezaları vardır. Kurum tarafından yapılan disiplin soruşturması neticesinde verilen disiplin cezasının usulüne uygun olup olmadığının denetimi şikâyet sonucunda infaz hakimliğince yapılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, aslında kanunda hükümlü/tutuklunun şikâyetini göndermesini müteakip infaz hakimliğince avukata bildirim yapılması gerektiğine dair bir düzenlemenin olmamasıdır. Hükümlü veya tutuklu, savunmasını, hazır bulunmak ve vekaletnamesini ibraz etmek koşuluyla avukatıyla birlikte veya avukatı aracılığıyla yapabilir, denildiğine göre avukatın duruşma gününde vekaletnamesi ile hazır bulunması gerekmektedir. Çünkü vekaletnameli avukatın hükümlü/tutuklu ile her zaman görüşme hakkı vardır ve vekalet ilişkisi nedeniyle işlemleri takip etme yükümlülüğü avukatın kendisine aittir. Ancak uygulamada hükümlü/tutuklu şikâyet dilekçesinde avukatına haber verilmesini istediğini belirttiği durumlarda, kanuni bir düzenleme olmasa da, gerekli tebligat işlemleri yapılmakta ve avukatın duruşma anında hazır edilmesi sağlanmaktadır. Ya da hükümlü/tutuklunun duruşmada avukatı huzurunda savunma yapmak istediğini belirtmesi durumunda bir ara karar kurularak avukata tebliğ işlemleri yapılmakta ve duruşma ertelenmektedir.

Dikkat edilmesi gereken diğer husus ise, duruşmanın nasıl yapılacağıdır. Kanun'da "*Şikâyet başvurusu üzerine infaz hâkimi, duruşma yapmaksızın dosya üzerinden bir hafta içinde karar verir...*" denildiğine göre aslında hükümlü/tutuklunun yazılı savunmasını yani, disiplin cezasına yönelik şikâyetinin disiplin cezasının incelenmesi açısından yeterli olduğu kabul edilmelidir. Yani Kanun esasında disiplin cezasına yönelik her şikâyette duruşma açılmasını şart koşmamıştır. Aksine düşünce ivedilikle karar verilmesi gereken bu hususlarda sürecin uzamasına ve hükümlülerin iyi halliliklerini daha geç kazanmalarına neden olacaktır. Ancak uygulamada disiplin cezalarına yönelik yapılan şikâyetlerde duruşma açılması gerektiği inancı olduğundan şikâyet dilekçesi hakimliğe ulaştığı anda tensip yapılarak duruşma açılmasına karar verilmektedir. Böylece yazılı şikâyet dilekçesi/savunma okunduktan sonra duruşma açılmasının takdir edilmesi süreci yaşatılmayarak dosyalar mukteza-ya bağlanmaktadır. Duruşmalar genellikle SEGBİS sistemi aracılığıyla icra edilmekte,

gerek görülürse hükümlü/tutuklu huzura getirilmekte veya infaz hakimi hükümlü/tutukluyu dinlemek için ceza infaz kurumuna gitmektedir. Anayasa Mahkemesinin 06/02/2020 tarihli ve 2017/38732 sayılı Emrah Yayla başvurusunda açıklandığı üzere, SEGBİS; UYAP'ta ses ve görüntünün aynı anda elektronik ortamda iletildiği, kaydedildiği ve saklandığı ses ve görüntü bilişim sistemi olarak tanımlanmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, duruşmada hazır bulunmak isteyen hükümlü/tutuklunun gerekçe gösterilmeksizin huzura getirilmemesinin Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki duruşmada hazır bulunma hakkının ihlal edilmesine sebep olacağıdır. Duruşmada hazır bulunma asıldır ve bu hak istisnai olarak sınırlandırılabilir. Ölçülülük ilkesi yani SEGBİS sisteminin elverişli (mesela başka bir ceza infaz kurumuna sevk edilmesi sebebiyle infaz hakimliğinin yargı sınırları içinde bulunmaması), gerekli (maddi olgulara ilişkin çok fazla ihtilafın bulunup bulunmadığı) ve orantılı olup olmadığının (mesela disiplin cezasını veren kurum duruşmada hazır edilmediği ve tüm evrak hükümlü/tutukluda da bulunduğu için herhangi bir taraf dezavantajlı duruma düşürülmüyorsa ve yargılamanın süratle tamamlanması gerektiği için) değerlendirilmesini bireysel başvurularda Anayasa Mahkemesince dikkate alınmaktadır. Hükümlü/tutuklu açısından -duruşmada hazır bulunma ilgili usul hukuku kurallarına göre zorunlu olsun ya da olmasın- şikayet edenin kişisel özellikleri ve davranışları gibi duruşmada hazır bulunmayı zorunlu kılan olguların bulunup bulunmadığı, yargılamanın niteliği, şekli ve teknik nitelikte bir incelemeden ibaret olup olmadığı hususları değerlendirilmelidir. Özellikle gelecekte ceza hukuku kategorilerine dâhil olmayan veya medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin uyuşmazlıklarda delil ve ifadelerin sözlü olarak sunulmasını veya tanıkların sorgulanmasını gerektirecek -inandırıcılıkla ilgili- sorunların ya da kişilerin duruşmada bizzat bulunmasını zorunlu kılacak olayların var olmadığı, taraflara iddialarını yazılı olarak sunma ve aleyhindeki delillere itiraz etme imkânının tanındığı hâllerde kişilerin duruşmada bizzat bulunması gerekli görülmebilir. Kanaatimce Kanun'un duruşma hususu ile ilgili düzenlemesinde çelişkiler bulunmaktadır. Yargılamanın süratle bitirilmesi isteniyorsa disiplin cezalarında öncelikle yazılı savunma alınması, gerekli görürse hükümlü/tutuklunun ceza infaz kurumunda savunmasını alabilir şeklindeki düzenlemeden ziyade disiplin cezaları ile bazı medeni hak ve yükümlülüklerle müdahale edildiği için direkt duruşma açılması gerektiği, diğer işlem ve uygulamalar açısından duruşma açılıp açılmayacağı takdirinin infaz hakimliğine bırakılması gerektiği Kanun'da düzenlenmelidir. Böylece uygulamadaki farklılığının önüne geçilmiş olacaktır. İkinci husus ise, infaz hakimliğinin SEGBİS sistemi ile duruşma yapması ve hükümlü/tutuklunun duruşmada bulunmak istemesi durumunda her defasında neden huzura getirilmediğinin gerekçelendirilmesi zorunluluğu tekrar tartışmaya açılmalıdır. Disiplin cezalarıyla belli medeni haklara müdahale edilse de bu müdahale, yani cezalar, ağır ceza ve asliye ceza mahkemelerindeki gibi Türk Ceza Kanunu kapsamındaki cezalarla karıştırılmamalıdır. Burada ceza verme kararı ile tüm

disiplin soruşturması evrakı hükümlü/tutukluya tebliğ edildikten sonra duruşma açıldığında artık huzura gelme gibi bir talebin duruşmayı sürüncemede bırakmaya yönelik olduğu açıktır. İnfaz hakimliği duruşmalarında SEGBİS ile savunmanın alınmasının asıl, huzura getirilmenin ise istisnai olması gerektiğini düşünmekteyiz. Adı üstünde disiplin cezasını gerektirir eylem. Bu eylem açısından toplanan deliller bellidir, kişi ceza infaz kurumunda barındırılırken fiil gerçekleştirildiğinden tartışılacak bir delil de bulunmamaktadır. Ayrıca söz konusu şikâyetler bakımından bir suç isnadı altında olmayan ve hakkında bir kamu davası da yürütülmeyen hükümlü ve tutuklunun, hakimlik huzuruna savunma yapmak istediğine dair talebinin reddi herhangi bir ihlale sebebiyet vermemelidir. Örneğin kurum malına zarar verildiği, görevliye yönelik hakarete bulunduğu tutanak, kamera görüntüleri, tanık beyanlarıyla sabittir ve bu hususların hükümlü/tutuklunun huzura getirilerek tartışılması gerekmediği, SEGBİS sistemiyle de aynı değerlendirmenin yapılabileceği açıktır.

Aynı Kanun'un 6/3. maddesinin, "İnfaz hâkimi, inceleme sonunda şikâyeti yerinde görmezse reddine; yerinde görürse, verilen kararın veya yapılan işlemin iptaline ya da faaliyetin durdurulmasına veya ertelenmesine karar verir." şeklinde düzenlendiği, yani İnfaz Hakimliğince yapılan değerlendirme sonucunda ret, iptal, durdurma veya ertelenme şeklinde dört karar verilebileceği açıktır. Uygulamada sık sık "karar verilmesine yer olmadığı" gibi kanunda sayılmayan bir karar türü de kullanıldığı görülmektedir. Bu karar türü doğru değil ve mümkün olduğunca ret şeklinde gerekçelendirme yapılarak Kanun metnine sadık kalınması gerektiğini düşünmekteyiz. Nitekim Yargıtay 1. Ceza Dairesinin 25/06/2021 tarihli ve 2021/7827 esas, 2021/11203 sayılı kararında, hükümlü hakkında verilen disiplin cezasına yönelik yapılan şikâyetle ilgili, hükümlünün tahliye olması nedeniyle karar verilmesine yer olmadığına karar verilmesinde isabet görülmemiş ve bu hususun neticelendirilmesi gerektiğini belirterek ilk derece mahkemesi kararı kanun yararına bozulmuştur.

4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nun 6/4. maddesinin, "İnfaz hâkimi, bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre inceleme ve işlemlerini yürütür ve kararını verir." şeklinde, 5. fıkrasının ise, "İnfaz hâkiminin kararlarına karşı şikâyetçi veya ilgili Cumhuriyet savcısı tarafından, tebliğden itibaren yedi gün içinde Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre itiraz yoluna gidilebilir. Kanunlarda infaz hâkiminin onayına tabi olduğu belirtilen hususlarda da bu hüküm uygulanır." şeklindeki düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, dikkate alınması gereken bir husus şudur; hükümlü/tutuklunun şikâyeti kabul edildiğinde, Cumhuriyet savcısının bu kabul ve kurumun işleminin iptaline ilişkin karara karşı yaptığı itirazı hükümlü/tutukluya tebliğ edilecek midir? Benzer bir olay sebebiyle Anayasa Mahkemesinin 10/06/2020 tarihli ve 2016/64727 sayılı Ali Bacacı başvurusunda, savcının itiraz dilekçesinin hükümlü/tutukluya tebliğ edilmemesi-

nin silahların eşitliği ilkesine aykırı bulunarak ihlal kararı verilmiş ise de, bu konuda kanunda herhangi bir düzenleme bulunmadığı anlaşılmaktadır. İnfaz Hakimliği Kanunu'nda hüküm bulunmayan hallerde 5271 sayılı CMK uygulanacağı için anılan Kanun'un 268/2. maddesi uyarınca işlem yapılmaktadır. Yani "(2) Kararına itiraz edilen hâkim veya mahkeme, itirazı yerinde görürse kararını düzeltir; yerinde görmezse en çok üç gün içinde, itirazı incelemeye yetkili olan mercie gönderir." şeklindeki düzenleme uyarınca, infaz hakimliğinin itirazı yerinde görmemesi durumunda en çok üç gün içerisinde, itiraz merciine göndereceğinin belirtilmesi karşısında, söz konusu savcı itirazının hükümlüye hangi arada ve ne kadar süre içerisinde tebliğ edileceği ile bu itiraza yönelik kaç gün içinde cevap verilmesi isteneceği hususunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Kanaatimce bu durum kanunla düzenlenene kadar silahların eşitliği ilkesinden önce kanunilik açısından bir değerlendirme yapılması daha doğru olacaktır.

Sonuç

1- Hükümlü ve tutukluların ceza infaz kurumunun işlem, karar ve faaliyetlerine yönelik yapacakları şikâyetleri doğrudan infaz hakimliğine göndermeden önce, şikâyet konusu ile ilgili buldukları ceza infaz kurumuna başvurmaları, sonuç alamamaları veya taleplerinin reddedilmesi durumunda infaz hakimliğine şikâyetle bulunmaları gerekmektedir. Çünkü infaz hakimliğinin infaz kurumunun yerine geçerek işlem tesis edemeyeceği açıktır. Böylece kurum genel mahiyetteki uygulamasında yanlışlık varsa bunu düzeltebilir ve hükümlü/tutuklu öncelikle kuruma başvurmak suretiyle daha kısa sürede talebine ulaşabilir.

2- Şikâyet başvurusu, infaz hâkimliğinin görev ve yetki alanı dışında kalan bir karar ise, infaz hâkimi, başvuru dilekçesini esasa girmeden reddeder; şikâyet başvurusu başka bir yargı merciinin görevi içerisinde ise o mercie gönderir. Şikâyet konusu hakkında görevli olmadığına karar veren infaz hâkimliklerince şikâyetin görevli mercieine gönderilmesi konusunda 4675 sayılı Kanun'un 6. maddesinde yer alan emredici hükmün gereğinin yerine getirilmemesi Anayasa Mahkemesince etkili başvuru hakkının ihlali olarak kabul edilmiştir.

3- 4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nda, şikâyet başvurusu üzerine infaz hâkimi, duruşma yapmaksızın dosya üzerinden bir hafta içinde karar verir denilmiştir. Burada belirtilen sürenin düzenleyici süre olduğu açıktır. Ancak metinde geçen "hafta" şeklindeki ibarenin "yedi gün" şeklinde düzenlenerek Kanun sistematığıne uygun hale getirilmesi daha uygun olacaktır.

4- 4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nun 6/2-3. cümlesinde, infaz hakimliği şikâyet konusu açısından ceza infaz kurumu ve tutukevi ile ilgili Cumhuriyet savcısının da yazılı görüşünü alır, denilmektedir. Dosya yoğunluğunun çok olduğu infaz

hakimliklerinde her dosyada Cumhuriyet savcısının yazılı görüşünün alınması pek mümkün görünmemektedir. O halde sadece nitelikli olduğu düşünülen ve hakimnin takdir edeceği dosyalarda Cumhuriyet savcısının yazılı görüşünün alınmasının yeterli olacağı hususunun Kanun'da düzenlenmesi daha doğru olacaktır.

5- Anayasa Mahkemesi içtihatlarında, infaz hakimliğinin duruşma açması ve hükümlü/tutuklunun hakim huzuruna gelmeyi talep etmesine rağmen SEGBİS sistemi ile savunmasının alınması durumunda Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki duruşmada hazır bulunma hakkının ihlal edildiğine karar verildiği görülmektedir. Disiplin cezalarıyla belli medeni haklara müdahale edilse de bu müdahale, yani cezalar, ağır ceza ve asliye ceza mahkemelerindeki gibi Türk Ceza Kanunu kapsamındaki cezalarla karıştırılmamalıdır. Disiplin cezasını gerektirir eylem açısından toplanan deliller bellidir, kişi ceza infaz kurumunda barındırılırken fiili gerçekleştirildiğinden tartışılacak bir delil de bulunmamaktadır. Ayrıca söz konusu şikâyetler bakımından bir suç isnadı altında olmayan ve hakkında bir kamu davası da yürütülmeyen hükümlü ve tutuklunun, hakimlik huzuruna savunma yapmak istediğine dair talebinin reddi herhangi bir ihlale sebebiyet vermemelidir. İnfaz hakimliği duruşmalarında SEGBİS ile savunmanın alınmasının asıl, huzura getirilmenin ise istisnai olması gerektiği kanaatindeyim.

6- İnfaz Hakimliğince yapılan değerlendirme sonucunda ret, iptal, durdurma veya ertelenme şeklinde dört karar verilebileceği açıktır. Uygulamada sık sık "karar verilmesine yer olmadığı" gibi kanunda sayılmayan bir karar türü kullanıldığı görülmektedir. Kanun'da sayılmayan karar türünün kullanılmasından kaçınılmalıdır.

7- Anayasa Mahkemesi içtihatlarında, hükümlü/tutuklunun şikayeti kabul edildiğinde, Cumhuriyet savcısının bu kabul ve kurumun işleminin iptaline ilişkin karara karşı yaptığı itirazının hükümlü/tutukluya tebliğ edilmemesinin silahların eşitliği ilkesine aykırı bulunduğu dikkate alınarak, söz konusu savcı itirazının hükümlü/tutukluya ne kadar süre içerisinde tebliğ edileceği ile bu itiraza yönelik kaç gün içinde cevap verilmesi isteneceği hususunun 4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nda düzenlenmesi, bu şekilde silahların eşitliği ilkesinden önce kanunilik unsurunun tartışılması gerektiği düşünülmektedir.

Doç. Dr. Neslihan Göktürk: Teşekkür ediyoruz Sayın Çömez'e sunumları için. Sunumu özellikle infaz hakimliğinin sistemdeki rolünü ortaya koyması bakımından son derece önemliydi. İnfaz savcısının kararı, yine cezaevi idaresinin kararları, yine cezaevinin koşulları bakımından mahpusun şikayetlerini değerlendiren bir kurum olarak aslında son derece önemli bir fonksiyon icra ediyor infaz hakimliği. Diğer taraftan Sayın Köksal'ın sunumuyla da bağlantılı olarak Sayın Çömez son üç yıl içerisinde, izleme kurullarından herhangi bir şikâyet gelmediğini ifade etti. Bu da

gösteriyor ki avukatın önceden bakanlıktan izin almaksızın, mahpusu, ceza infaz kurumunda kendi koşullarında görmesinin aslında cezaevi koşullarının denetimi bakımından önemini ortaya koymakta. Sayın Çömez herhalde Türkiye genelinde tüm infaz hakimleri kendisi gibi çalışıyorsa, görevini yerine getiriyorsa, Anayasa Mahkemesine yapılacak bireysel başvurularda da önemli bir azalma olacaktır.

Bizim oturumumuzdaki sunumlar sona erdi. Soru-cevap kısmına geçiyoruz. Fakat süreyi de dikkate alarak hani bunu 10 dakikalık bir zamanla sınırlandırıyoruz. Evet sorusu olan var mıdır? Buyurun.

- Çok teşekkürler bütün sunumlar için. Sadece Anayasa Mahkemesine ve infaz hakimliğine yönelmek istiyorum. Şimdi bize anlattığınız bilgiler son derece kıymetli. Ve bu bilgilerin aslında bir biçimde, tabii ki kişilerin hani özel bilgilerini hürmet ederek, aslında yayınlanıyor olması lazım. Yani ben şundan emin olabilmeliyim; infaz hakimliklerinde işte hani işler gerçekten olması gerektiği gibi gidiyor ya da işte problemlerini bilebilir hale gelmeliyim. Mesela bu bilgiye erişme imkânı, kamusal alanın yok gibi görünüyor. Yani genellikle çünkü bizim yaşadığımız en temel sorunlardan bir tanesi bilginin aslında verilmemesi. Pek çok hani soru önergelerine de cevap vermiyorsa zaten ilgili bakanlık. Soru önergeleri cevapsız kalıyor. Yani bu şeffaflık hikayesi bence çok önemli. Anayasa Mahkemesi bakımından sadece şeyi düşündüm; hani biz şeyden öğreniriz, ben hukukçu değilim ama Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin belli tematik gruplarda verdiği kararları toplayarak, hani içtihadını aslında bir biçimde kullanıcıya, hak öznelerine yönelik olarak yaptığı çalışmalar çok önemli. Anayasa Mahkemesi böyle bir şey yapmayı düşünmez mi? Bize anlattığınız şey hani tamamen bir cezaevi yönetimi meselesi içerisinde hak ve özgürlüklere bakan içtihatları anlattınız. İnfaz hakimliği de böyle aslında. Her ikisi bakımından da bir parça bu bilgiyi daha kullanılabilir hale getirebilir ve güven kazanabilir. Çünkü aslında bu bir güven meselesi de aynı zamanda. Bilgi olmadığı zaman güvenmek meselesi gerçekten çok zor bir şey. Bir de neye bakılıp neye bakılmayacağı, kimin neyi bildiğine karar verme bakımından da gerçekten önemli. Teşekkürler.

- Şimdi bu tematik ya da factsheet bilgi forumu ve özet olarak AİHM'in ifade ettiği şekilde çalışmalara, aslında bizim de çok uzun süredir aklımızda olan bir şey. En son biz bu Avrupa Birliğiyle beraber yürüttüğümüz mahkeme kararlarında "etkili icrası projesinde" zaten bir yuvarlak masa toplantısı yaptık infaz hakimleriyle. Aynı zamanda Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü de çok ciddi bir katkı verdi. Burada hazırladığımız bazı notlar vardı. Biz bu notları işte çok da hani belki de isabet oldu sizin sorunuz. Ve benim hazırladığım bugünkü notta da özellikle ayrıntılı hazırladık ki bunu bir kitapçık haline çevirelim niyetimiz var. Bu tarz factsheet bilgi forumu çalışmada çok önemli. Ancak yani kamuoyunda da çok fazla gündeme geldiği üzere Anayasa Mahkemesinin mevcut iş yükü maalesef bu tür şeyler için raportörleri görevlendirip ya da işte bunlar için özel zaman ayırmamıza gerçekten çok fazla fir-

sat vermiyor. Bu tür fedakârlık biraz şey oluyor; özel bir çalışma da gerekiyor. Ancak biz bu proje kapsamında ortaya koyduğumuz notları tematik hale çevirerek aslında emeği daha iyi kullanma, bir taşla iki kuş vurma şeklinde bir yapıya geçmek üzereyiz. Nitekim bununla ilgili olarak da arkadaşlarla görüştük. Onların hazırladığı notlar da vardı ki zaten Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü buradan oradaki notların kitapçık haline getirilerek infaz hakimlerine, işte cezaevi yönetimine de iletebileceğini söyledi. Yani bu açıdan bir çalışmaya başladık. Ancak hani çok kısa sürede hemen cevap verebileceğimiz bir meselede hemen çıkacağını söylemek biraz kolaycılık olur. Bizim için de önemli farkındayız. Teşekkür ederim soru için.

- Bir soru daha alalım çünkü vaktimiz oldukça dar. Evet buyurun.

- Teşekkürler. Benim sorum Tuğçe Hanım'a olacak. Aslında ben şeyi merak ediyorum; bu idarenin takdir yetkisini kullanması konusunda. Yani şu anda 2017 sonrasında idare deyince yürütme geliyor direkt aklımıza. Ve takdir yetkisinin neden temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı şekilde kullanılıyor? Yani neden ya da bunun önüne geçmek için ne yapılabilir? Biz neden hala hak ihlali görüyoruz? Özellikle yürütme tarafından bu nasıl değişebilir? Teşekkürler.

Av. Tuğçe Duygu Köksal: Sorunuzu ben de bakanlık yetkililerine sormak istedim şu an. Tam muhatap ben miyim bilmiyorum ama... Şöyle bir kıyaslama yapabilirim yalnız; örneğin geri gönderme merkezleriyle alakalı da çalışmalar yürütüyoruz. En azından kendi bağlı olduğum baro çevresiyle alakalı söyleyebilirim. Bugüne kadar hangi geri gönderme merkezine resmi ziyaret yapmak istediyseniz, orada da sonuçta genel müdürlüğe talepte bulunuyoruz. Hepsinde kabul edildi ve resmi ziyaret yaptık. İstanbul için söylüyorum bunu ve bunun raporları da zaten yayınlandı, raporlamaları da yapıldı. Fakat cezaevleriyle alakalı ben de bu anlamda takdir yetkisinin hep ret yönünde kullanıldığını gözlemledik. Ama son dönemde tabii iki yıllık bir süreçte de tam da pandemiyle de kesiştiğimiz için tabii ortaya konan gerekçelerin en başında pandemi geliyor. Ben sunumumda da zaten aslında altını çizmeye çalıştım, pandemi bir gerekçe olamaz. En azından izleme faaliyeti için bir gerekçe olamaz. Elbette ki ziyaretlere bir takım kısıtlamalar getirilebilir. Mesela şöyle bir örnek vereyim... Bu soru için çok teşekkür ederim. Çünkü eksik bıraktığım bir şeyi tamamlamama da fırsat verdiniz. Bugün Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir Malta kararı verdi, Fenech kararı. Bu pandemi süresince cezaevlerinde kendisinin kötü muameleye uğradığını, yani Covid salgını sebebiyle cezaevindeki tutulma koşulları sebebiyle, 3. maddenin ihlaliyle, yani işkence kötü muamele yasağının ihlaliyle alakalı bir başvuru. Bununla alakalı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ihlal kararı vermedi. Bu somut olayda vermedi, Malta otoriteleri açısından. Çünkü Malta'daki bu somut olayda işte ikiye ayırmış periyodu. Bir tanesi kişinin pandemi koşulları sebebiyle tek başına bir odada, hücrede diyeyim tutulması. Diğeri de koğuşa gönderilmesi. Hem tek başına tutulmayla alakalı bir ihlal kararı vermedi. Somut olayın koşullarında cezaevi otoritelerinin gereken

tedbirleri almadığına ilişkin herhangi bir ortada veri olmadığından, delil olmadığından dolayı bunu yaptı. Koğuşta tutulmayla alakalı ise başvurusunun şeylerinden bir tanesi, ihlal iddialarından bir tanesi ziyaretlerin kısıtlanması. Mesela burada da şunu söylemiş; pandemi süresince Skype bağlantısı sağlanmış, düzenli olarak, hafta bir kez. Ve bunun dışında telefon görüşmeleri artırılmış ve düzenli olarak sağlanmış, buna bir kısıtlama getirilmemiş. Ama şimdi kendi ziyaretçisiyle görüşmesiyle, dışarıdan bir gözün, belirli periyotlarla raporlamaya yönelik olarak, iyileştirme çalışmalarına yönelik olarak oraya girip, cezaevi koşullarını izlemesi arasında bir fark var. Dolayısıyla da bu farkta pandemi koşullarıyla ilgili kullanılacak gerekçenin bu anlamdaki ziyaretleri engelleyici ve yasaklayıcı şekilde kullanılmaması gerekir. Dediğim gibi kısıtlama getirmek farklı bir şeydir. Yani siz dersiniz ki "Sadece iki kişilik bir heyet gelebilir.", "Üç kişilik bir heyet gelebilir.", "Heyetler sırayla girebilir." Bu şekilde birtakım düzenlemeler olabilir ya da ayda bir kez gelebilir, iki ayda bir gelebilir. Hani bu şekilde birtakım düzenlemeler yapabilir. Tarih, zamanla alakalı düzenlemeler yapılabilir ama açık ve kesin bir şekilde bunun kanun ve yönetmeliği gerekçe gösterilerek, herhangi bir başka gerekçe gösterilmeksizin, pandemi hariç, reddedilmesinin ben keyfi bir uygulama olduğunu düşünüyorum. Bilmiyorum belki farklı bir bakış açısı gelecektir.

- Evet Sayın Şık açıklama yapacak bu hususta. Buyurun.

Hüseyin Şık: Soru doğrudan bize yöneltilmedi ama Tuğçe Hanım idareyi ifade edince cevap verme zarureti de hasil oldu. Belki şu anda ikinci yılını dolduran pandemi şartları itibariyle maskeyi çıkarıyoruz. Ama hakikaten ceza infaz kurumları eğer bu süreci iyi yönetmiş ise, ölüm sayıları bu kadar artmamış ise bunun temel sebebi; bu işin ciddiye alınması ve en üst düzeyde tedbirlerin alınması. Mesela size şunu ifade edelim; 15 Kasım 2021 tarihine kadar bizim ceza infaz kurumu personelimiz 10 gün ceza infaz kurumunda kalıp sonrasında evine gidebiliyordu. Yani 10 gün ailesinden uzak duran bir personeli düşünün ve o yoksunluğu düşünün. Yine aynı şartlarda ziyaret rejiminin düzenlenmesi, açık ve kapalı olması şeklinde. Dolayısıyla hani pandemi şartları şeklinde ifade ederken bence pandemiye de bu kadar küçümsememek lazım. Ve Sayın Tuğçe Hanım'ın ifade ettiği tabii ki baroların ziyaretleriyle ilgili talepler. Şu da yanlış anlaşılmasın; diğer izleme mekanizmaları ziyaretlerini layıkıyla ve normal periyoduyla devam ediyor. İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumumuz burada, Ombudsmanlığımız burada, izleme kurulu üyelerimiz, Genel Müdür Yardımcımız illaki sunumda değinecektir. Onlar, o izleme diye tabir ettiğimiz faaliyetlerini yerine getirdiler. Ve hani idare de bu kapsamda izin vermiyor değil. Biz, iyileştirme faaliyetleri kapsamında ya da başka faaliyetler kapsamında size sayamayacağımız kadar örnek de gösterebiliriz. Dolayısıyla sadece akıld, hatırd böyle kalmaması için ben de kayıt düşmüş olayım. Ama yorumlarınız için teşekkür ederim Tuğçe Hanım, sağ olun.

- Evet oturumu kapatıyoruz. Çok teşekkür ediyoruz katkılarınız için.

3.

OTURUM

CEZA İNFAZ KURUMLARINA ZİYARET DÜZENLEYEN HEYETLERİN İŞBİRLİĞİ STRATEJİLERİ

OTURUM BAŞKANI:
YUNUS ALKAÇ

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü

- Sempozyumumuzda "Ceza İnfaz Kurumlarına Ziyaret Düzenleyen Heyetlerin İş Birliği Stratejileri" konulu 3. Oturumu; Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürü Sayın Yunus Alkaç yönetecektir.

Bu oturumda Kahramanmaraş Vali Yardımcımız Sayın Erol Özkan, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Genel Müdür Yardımcısı Sayın Hasan Akceviz ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu Üyesi Sayın Dilek Ertürk sunum yapacaklardır. Buyurunuz efendim.

Yunus Alkaç: Sayın Başkanım, Kıymetli Katılımcılar; hepinizi saygıyla selamlıyorum. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından düzenlenmiş olan "İnsan Hakları ve Ceza Adalet Sistemi Açısından, Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesi" sempozyumunda bir alt başlık olarak; "Ceza İnfaz Kurumlarına Ziyaret Düzenleyen Heyetlerin İş Birliği Stratejileri" başlıklı oturuma başkanlık etmekten öncelikle onur duyduğumu özellikle belirtmek istiyorum. Tabii sempozyumla ilgili tüm konular aslında doğrudan ceza infaz kurumlarımızda ve benim de genel müdürlüğünü yapmış olduğum Ceza Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüyle ilgili. Bugün burada konuşulan konular genel olarak bizim zaten çalışma alanımız içerisinde önemli konu başlıklarımız olarak her zaman gündemimizde olan konular. Belki bu sempozyum vesilesiyle gerek önceki oturumlarda gerek birazdan başlayacağımız oturumlarda elde edeceğimiz çıktılar, bizim bu konuları bir daha gözden geçirmemize... Belki mevzuatla ilgili yapılacak değişiklikler var ise onların planlamasını yapmamızı ya da doğrudan uygulamayla ilgili sorunlar var ise onları da düzeltmemize, geliştirmemizi sağlayacak inşallah çıkıntılara da neden olacaktır.

Tabii konuya yumuşak bir belki giriş olması açısından şunları belirtmekte yarar var. Ceza infaz kurumları dünyanın neresine giderse gidin, kendine özgü alanlar, kendine özgü işleyişi olan, hayatın 7/24 devam ettiği, yani dışarıda toplumda nasıl bir yaşam var ise belirli ölçüde onu da o alanlara yansıtmanız gereken kurumlar. Fakat diğer taraftan binlerce hükümlü ya da tutuklunun bulunduğu, işte toplu yaşanan yerlerin belirli kurallar dahilinde yönetilmesi zorunluluğu da orada özgürlük ve güvenlik dengesini kurmanızı gerektiriyor. Genel olarak ceza infaz kurumlarına yaklaşım şu şekilde oluyor, bunu ben yadırgamıyorum. Özgürlük temeli üzerinden ya da işte birtakım hakların kısıtlanması açısından gerek bireysel konularda gerekse işte denetim mekanizmaları veya sivil toplum örgütleri haklı olarak orada kısıtlanan hakkın ya da özgürlüğün üzerinde duruyor. Bu doğru bir yaklaşım, bu bizi de rahatsız etmiyor. Fakat orada belki göz ardı edilmese de ikincil planda kalan bu kurumların aynı zamanda toplu yaşanan yerler olması, muhatap olduğunuz kitlenin belirli bir suçtan hüküm almış, bağımsız yargı organları tarafından o suçu işlediği tespit edilmiş, verilen kararın kanun yolu aşamasında da geçmek suretiyle kesinleştiği ya da önemli bir suç şüphesiyle henüz hükümlü olmasa bile işte tutuklama tedbirinin

uygulandığı kişiler olması. Dolayısıyla burada gerek toplu yaşamın getirdiği zorunluluklar gerekse içerideki hükümlülerin sadece idare tarafından değil, o ceza infaz kurumunda bulunan diğer hükümlüler ya da tutuklular yönünden de birtakım hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmemesi için bu tedbirlerin alınması gerektiği hususu belki o manada biraz ikincil planda kalıyor. Fakat ne olursa olsun birtakım haklar, nerede yaşarsanız yaşayın, hangi ortamda bulunursanız bulunun; bu dışarıdaki sosyal yaşam da olsa, bir ceza infaz kurumu da olsa hiçbir şekilde ihlal edemeyeceğiniz ya da ettirilmemesi noktasında ciddi önlemler almanız gereken haklar. Yaşam hakkı gibi işte sağlık hakkı gibi kötü muameleye, işkenceye tabi kılmama gibi bunun hiçbir şekilde nerede olursa olsun izahı mümkün değil. Ve bu noktalarda da hiçbir hakkın kısıtlanması asla mümkün olamaz. Ama ceza infaz kurumlarının yapısı gereği birtakım haklar hukuka uygun bir şekilde, nedir; haberleşme hürriyeti, işte dışarıdaki bir insanın haberleşme hürriyetiyle bir hükümlünün haberleşme hürriyetinin aynı seviyede olmasını söylemek mümkün değil. Burada işin doğasında olduğu için belirli oranda bir kısıtlamaya gitmek zorundasınız. Ama bunu yaparken bunun çerçevesini, yasal düzenlemesini öncelikle şeffaf, net, bilinebilir bir şekilde çizmek, uygulamayı da buna göre oluşturmak zorundasınız. İşte ceza infaz kurumlarının özellikle bu denetim anlamındaki serüveni burada başlıyor. İdare, bu genel müdürlük olabilir veya doğrudan bir infaz kurumu olabilir; bir iddiayla karşılaştığında, hak ihlali anlamında, oradan temel olarak bunu iki şey üzerinden öncelikle kendi içerisinde çözüyor, çözmek zorunda. Bir, bu konuda mevzuat düzenlemesi hak ihlali oluşturacak mahiyette mi? Eğer değil ise bu kez uygulama kısmını veya işte somut olay üzerinden böyle bir olay gerçekleşmiş mi bunun değerlendirmesini yapıyor. Çoğunlukla idareler hep bir savunma refleksiyle belki hareket ediyor ama yani ben Ceza Tevkif Evleri Genel Müdürlüğünde bu değerlendirmenin çok ciddi, çok sağlıklı yapıldığını, kurumun başındaki bir idareci olmak sıfatıyla değil, bir hukukçu kimliğimle gönül rahatlığıyla söylüyorum. Ama siz tabii bunu ne kadar güçlü söylerseniz söyleyin karşı taraftaki iddia sahibi de diyor ki "Hayır bu konuda hak ihlali var." Peki bu işin içinden nasıl çıkacağız? Bu işin içinden işte bugün sempozyuma ev sahipliği yapan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu gibi önemli anayasal bir kurum. İşte Türkiye Büyük Millet Meclisi adına İnsan Hakları İnceleme Komisyonu. İşte Kamu Denetçiliği Kurumu. Adalet komisyonları bünyesinde yerelde görev yapan cezaevleri izleme kurulları, denetim mekanizmaları. Bunlar aynı zamanda bizim nerede doğru yaptığımız, nerede yanlış yaptığımız, nerede o manada mevzuattan kaynaklı değerlendirmemizin hatalı ya da uygulamadan kaynaklı sorunlarımızın olduğu noktasında da bize rehberlik ediyor. Bu da yeterli değil. Bugün Türkiye bir hukuk devleti, uluslararası kurumların, kuruluşların da aynı zamanda bir parçası. İşte İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi CPT; sınırsız yetkilere sahip. Size hiçbir bilgi vermeden, haber vermeden cezaevinin her alanına girip rahatlıkla o denetimleri yapma yetkisine sahip. Düzenlemiş olduğu raporlar, biz bunu ülke olarak 2001'de kendimiz kabul etmişiz.

Bunları yayınlayıp yayınlamama o ülkenin takdirindeki bir olay. Bunu kabul etmişiz 2001 yılında. Demiş ki "CPT gibi önemli bir kurumun raporunu biz hiçbir çekince-miz olmadan yayınlatabiliriz." ve süreç içerisinde de bunlar aslında takdire göre gizli kalabilecek raporlar olmasına rağmen yayınlanmış. En son yanlış hatırlamıyorsam 2021 Ocak ayında CPT'nin bir ziyareti oldu. Rapor düzenlenme aşamasında, düzenlendikten sonra biz bu raporları da yayınlayacağız.

Tabii uzun bir başlangıç oldu ama o konuda affınıza da sığınarak belki bu değerlendirmenin iyi olacağını düşündüm. Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumunun yapmış olduğu bu sempozyumun hayırlara sonuçlara vesile olmasını, hak ve özgürlükler anlamında, özelinde de bizim ceza infaz kurumları anlamında, hak ihlalinin olmadığı bir hedef olarak bunu koyup uygulamada olabilecek münferit hatalarımızı da ortadan kaldıracak nedenlere sebep olabilecek nitelikte bir sempozyum olmasını diliyorum.

Son oturum olarak bugün "Ceza İnfaz Kurumlarına Ziyaret Düzenleyen Heyetlerin İş Birliği Stratejileri" başlığı altında üç değerli arkadaşımız sunum yapacaklar. Öncelikle Erol Özkan Beyefendi sunumunu yapacak. Kendisi Kahramanmaraş Vali Yardımcısı olarak görev yapıyor. Yurdun değişik yerlerinde gerek kaymakamlık gerek vali yardımcılığı sürecinde önemli görevler ifa etmiş. Bugün itibarıyla de izleme kurullarıyla doğrudan irtibatlı olarak görev yapan bir vali yardımcımız. Sayın Valim ben sözü size bırakıyorum. 20 dakika süremiz var. Teşekkür ediyorum.

KAHRAMANMARAŞ
VALİ YARDIMCISI

EROL ÖZKAN*

“CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİNDE İL VE İLÇE İNSAN HAKLARI KURULLARININ ROLÜ: KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ”

Sayın Başkan, Saygıdeğer Hanımefendiler, Beyefendiler; sunumumda kısaca il-ilçe insan hakları kurullarıyla ilgili bilgi aktardıktan sonra kurulların Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ile cezaevi ziyaretleri konusundaki idari ve hukuki bağına değinerek; başkanı olduğum Kahramanmaraş İl İnsan Hakları Kurulunun cezaevi ziyaretleri hakkında daha ayrıntılı bilgiler vermeye çalışacağım.

İl ilçe insan hakları kurulları 02.11.2000 tarihinde yürürlüğe giren il ve ilçe insan hakları kurullarının, kuruluş, görev ve çalışma esasları hakkındaki yönetmelik ile kurulmuştur. Halen 81 ilimiz ve 922 ilçede faaliyetlerini sürdürmektedir. 2003 yılında söz konusu yönetmelikte yapılan değişiklikle, kurulun sivil karakteri daha da güçlendirilmiştir. Kurulda görev yapan kamu görevlisi sayısı başkan olarak vali yardımcısı ve kaymakam dışında bir kamu görevlisi avukat ya da yoksa hukuk fakültesi mezunu bir personel olmak üzere ikiye indirilmiştir. 2003 yılından sonra kurullarda emniyet müdürü, jandarma komutanı, il ya da ilçe milli eğitim ve sağlık müdürlerinin yerini sivilden il genel meclisi üyeleri, siyasi parti, okul aile birliği ve meslek odaları temsilcileri almışlardır. Bu değişikliğin temel amacı kurulların kamuoyunda idari bir birim olarak algılanmasının önüne geçmek ve çalışmaların lokomotif olması beklenen sivil toplum kurullarındaki ağırlığını artırmaktır. Halen il kurullarında 19, ilçe kurullarında 15 üye görev yapmaktadır.

Başkanları il veya ilçenin mülki amirleri olmasına karşın, kurullar idari hiyerarşi-

* Kahramanmaraş Vali Yardımcısı.

ye tabi birimler değillerdir. Bununla birlikte içinde barolardan, meslek odalarından, siyasi partilerden, basından üyeler olmasına karşın bilinen anlamda tam bir sivil örgütlenme olarak da tanımlayamayız. Kamu görevlileriyle sivil toplumdaki temsilcilerin yer aldığı kurulların, bu karma üye yapısı geleneksel örgütlenmenin dışında çoğulcu katılıma dayalı çağdaş bir nitelik arz etmektedir.

Ceza infaz kurumlarının ziyaret edilmesi bağlamında, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve insan hakları kurullarının görevlerindeki benzerlik ve idari bağlar nedir diye baktığımızda, 6701 sayılı kanununun 9. maddesinde belirtildiği üzere Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun; özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek ile görevlendirildiğini görüyoruz.

Ulusal önleme mekanizması olarak görev yapan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun, kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek ve bu yerlerdeki muamele ve koşulların iyileştirilmesi amacıyla ilgili makamlara tavsiyede bulunmak, ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları ile diğer kişi, kurum ve kuruluşların bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek, değerlendirmek yetkisi bulunmaktadır.

Ülkemizde Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu yanında pek çok yapıya da bu tip ziyaretler yapma yetkisi tanınmıştır. Bunlardan birisi de il ve ilçe insan hakları kurullarıdır. İl ve ilçe insan hakları kurullarının, kuruluş görev ve çalışma esasları hakkındaki yönetmelikte, insan hakları uygulamalarını yerinde görmek amacıyla ilgili kurum ve kuruluşları ziyaretler gerçekleştirme yetkisi il ve ilçe insan hakları kurullarına verilmiştir. Cezaevi ziyaretleri konusunda insan hakları kurulları ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu yetkisi arasında benzerlikler olmasına karşın, önemli de bir fark vardır. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu haberli ya da habersiz denetimler yapma yetkisine sahip iken, il ve ilçe insan hakları kurulları Cumhuriyet Başsavcılığından önceden izin almak şartıyla bu ziyaretleri gerçekleştirebilirler.

Tıpkı il ve ilçe insan hakları kurulları arasında ast-üst ilişkisi olmadığı gibi Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ile il ve ilçe insan hakları kurulları arasında da bir ast-üst ilişkisi yoktur. İkisi arasındaki en önemli bağ; insan hakları kurullarının faaliyetleriyle ilgili hazırladıkları aylık raporların dönemini izleyen ayın ilk 10 günü içerisinde valilikler kanalıyla Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna gönderilmesi, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunu da bu raporu inceleyip değerlendirmesinden ibarettir.

Bu genel değerlendirmeden sonra esas konu başlığımız olan; ceza infaz kurumlarının izlenmesinde Kahramanmaraş İl İnsan Hakları Kurulunun yaptığı çalışmalara geçebiliriz. Sunumda da görüldüğü gibi Kahramanmaraş İl İnsan Hakları Kurulumuzun 19 üyesi bulunuyor. İnsan Hakları Kurulumuzun üyeleri arasından yönetmelik gereği kurmak zorunda olduğumuz ve en az üçer üyeden oluşması gereken halkla ilişkiler ve iletişim komisyonu, insan hakları eğitimi ve insan hakları bilincini geliştirme komisyonu ve son olarak da insan hakları ihlallerini araştırma, inceleme ve değerlendirme komisyonumuz var. Cezaevi ziyaretlerini; insan hakları ihlallerini araştırma, inceleme ve değerlendirme komisyonumuz gerçekleştirmektedir.

Kahramanmaraş İl İnsan Hakları Kurulunun cezaevi ziyaretiyle ilgili çalışma yöntemini ayrıntılı olarak incelersek; kurumumuzun yapmış olduğu cezaevi ziyaretleri prosedürü toplam 8 aşamada gerçekleşmektedir. Kurulumuzun sekreteryaya görevini de Valilik Hukuk İşleri Şube Müdürlüğü yürütmektedir. İlk etapta kurul başkanı olan vali yardımcısı tarafından bir toplantı gündemi hazırlanarak; kurul üyeleri, valilik toplantı salonunda yapılacak toplantıya davet edilmektedir. Bu örnekte de görüleceği üzere 10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü münasebetiyle, Kahramanmaraş E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunun ziyaret edilmesi, birinci gündem maddesi olarak belirlenmiştir. Daha sonra yapılan toplantıda, yönetmeliğin 12-f maddesi gereği 10 Aralık 2021 tarihinde, insan hakları araştırma, inceleme ve değerlendirme komisyonu üyeleri tarafından cezaevinin ziyaret edilmesi kararı tüm üyelerin imzasıyla karar altına alınmıştır. Bu kurul kararı sonrasında Cumhuriyet Başsavcılığına, hükümlü ve tutukluların ziyaret edilmesi hakkındaki yönetmeliğin 26. maddesi gereğince komisyon üyelerinin 10.12.2021 Cuma günü saat 14:00'de Kahramanmaraş E Tipi Kapalı ve Açık İnfaz Kurumunu ziyaret etmeleri konusunda gerekli izin verilmesi için kurul başkanı imzasıyla izin yazısı yazılmıştır. Bu yazımız üzerine Cumhuriyet Başsavcılığı, komisyonun cezaevi ziyaretinin uygun görüldüğüne dair yazıyı kurumumuza göndermiştir. Verilen izin sonrasında, komisyon, 10.12.2021 Cuma günü saat 14:00'de cezaevine ziyaret gerçekleştirmiş; ziyaret sonucunda gözlem ve tespitlerini içeren, 56 maddeden oluşan raporunu kurul başkanlığına sunmuştur. Komisyonumuz raporunu aşağıdaki şablona uygun olarak hazırlamaktadır. Rapor toplam 56 maddeden oluşmaktadır. Tespit, gözlem ve görüşler kısmında; fiziki koşullara ilişkin tespit ve gözlemler 11 maddede toplanmış, Sağlık hizmetlerine ilişkin tespit ve gözlemler 13 maddede toplanmış. Personel ve yönetime ilişkin tespit ve gözlemler 10 maddede toplanmış. Eğitim, öğretim, sosyal kültürel, sportif faaliyetlere ilişkin tespit ve gözlemler 7 maddede toplanmış. Öneriler ise 5 madde halinde raporlanmıştır.

Komisyon tarafından hazırlanan raporun, kurul başkanlığına sunulmasını ta-

kiben; kurul ziyaret raporlarının görüşülmesi gündemi ile 28.12.2021 tarihinde toplantı yapmış, raporun kabul edilmesine karar vermiştir. Kurul tarafından kabul edilen ziyaret raporu, Kahramanmaraş E Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğüne gönderilerek cevabi raporun hazırlanması istenmiştir. Kahramanmaraş E Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğü'nün, Cumhuriyet Başsavcılığı kanalıyla gönderdiği cevabi raporda, kurul tarafından yapılmış olan dört öneriden ikisinin uygun bulunduğu, bir önerinin pandemi nedeniyle yapılamadığı, bir öneri için de yapılmasının zorunlu olduğundan yerine getirilemediği bildirilmiştir. Böylelikle Kahramanmaraş İl İnsan Hakları Kurulu bünyesindeki insan hakları ihlallerini araştırma, inceleme ve değerlendirme komisyonu tarafından yapılan cezaevi ziyareti prosedürü tamamlanmıştır.

Komisyon bu ziyaret sırasında tespit ettiği sorunlar ve yapılan tavsiyeler neler diye baktığımızda; pandemi nedeniyle yapılamayan müzik kursları, spor etkinlikleri ve sosyal faaliyetlerin, pandemi şartlarının düzelmesiyle yapılmaya devam edilmesi gerektiğinin belirtildiği. Cezaevi şartlarının daha iyi hale getirilmesi için kapasitesinin üzerinde bulunan mahkûm sayısının Türkoğlu Cezaevine taşınmasıyla azaldığı görülmekle birlikte, kapasitenin üzerinde olan mahkûm sayısı nedeniyle; sıcak su ihtiyacı, spora az çıkma, mahkûmların yer yataklarında yatmaları gibi sunulan hizmetlerde sorunlar yaşandığı izlendiğinden, gerekli çalışmalar yapılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Cezaevi mahkûm ziyareti için gelen mahkûm yakınlarının, cezaevi giriş kayıt işlemlerinin uzun zaman aldığı ve kuyruklar oluştuğu; ziyaret heyetinin giriş işlemleri sırasında bu durumun fiilen gözlemlendiği. Türkiye Cumhuriyeti kimlik kartının okutulması suretiyle giriş işlemlerinin online olarak kayıt yapılmasıyla, kayıtların otomatik yapılması sonucunda, sıra bekleme işlemlerinin ortadan kalkacağına dair tespitite bulunulmuştur. Ve son olarak kurum idaresi tarafından kurum personeline öfke kontrolü ve insan hakları eğitimi verdiklerini ifade etmişler. Bu eğitime ek olarak personele, Cumhurbaşkanlığı İnsan Hakları Ofisi Başkanlığı tarafından, insan hakları kategorisinde hazırlanan eğitimler, uzaktan eğitim kapısı üzerinden verilmesi. Ayrıca personele yönelik olarak insan hakları kuruluyla birlikte, "İnsan Hakları" konulu konferansının verilmesinin sağlanması da komisyonumuz tarafından tavsiyeye değer görülmüştür. Komisyonun bu tespit ve tavsiyelerine yönelik olarak; cezaevi müdürlüğüne düzenlenen cevabi rapora baktığımızda, koğuş bazında spor faaliyetlerinin eksiksiz olarak uygulandığı ancak diğer sosyo-kültürel faaliyetlerin, koğuşların bir araya getirilmesiyle gerçekleşmesi gerektiğinden, pandemi tedbirleri kapsamında, Adalet Bakanlığınca gönderilen yazılar gereğince, tedbir kararlarının uzatılması talimatı nedeniyle gerçekleştirilemediği belirtilmiştir. Haftanın 7 günü ceza infaz kurumundaki bütün koğuşlara, sabahları sıcak su verildiği, ayrıca program dahilinde her koğuşa haftada iki kez, kişi başına 10-15 dakika arasında zaman ayırabilecek sürede sıcak su verildiği, koğuş ayırt et-

meksizin spor faaliyetlerinden tüm hükümlü ve tutukluların faydalandırıldığı, mahkumlardan yerde yatmakta olanların, mevcudu az olan koşullara verilerek, yerde yatan mahkumların sorunlarının giderildiği beyan edilmiştir.

Kurumumuza ziyarete gelen hükümlü ve tutuklu yakınlarının, kontrol noktasında daha kolay ve daha hızlı girişlerinin sağlanması amacıyla el okutma sisteminden, göz okutma sistemine geçildiğini ancak ziyaretçilerin UYAP kaydının alınması gerektiğinden, bekleme süresinin uzayabileceğinin belirtildiğini görüyoruz.

Ve son olarak da kurumumuzda çalışan tüm personele, Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Başkanlığı tarafından, insan hakları kategorisinde hazırlanan "eğitime erişimlerine ilişkin" yazının tebliğ edildiğini, il insan hakları kuruluyla birlikte "insan hakları" konulu konferansın en kısa sürede organize edileceği şeklinde cevap verildiğini görmekteyiz.

Sonuç olarak baktığımızda, cezaevi ziyaretinde bulunan kurul üyelerinin tespit ettiği sorunların tamamına yakınının çözüme kavuşturulduğu görülmektedir.

2014 yılından bu yana Kahramanmaraş İl İnsan Hakları Kurulu tarafından gerçekleştirilen ziyaretleri incelediğimizde, cezaevinde toplam 7 ziyaret gerçekleştirildiğini, bu ziyaretlerde tespit edilen sorunların tamamına yakınının da çözüldüğü görülmektedir. Komisyon üyelerinin cezaevi ziyaretlerinde başsavcılık ve cezaevi müdürlükleriyle ilişkileri nasıl diye baktığımızda; Cumhuriyet Başsavcılığımız tarafında tüm izin taleplerinin yerine getirildiğini görüyoruz. Başsavcımız tarafından komisyon çalışmalarının ve ziyaret sonrası düzenlenen raporların titizlikle takip edildiğini, insan hakları kurumumuz bünyesinde oluşturulan insan hakları ihlallerini araştırma, inceleme ve değerlendireme komisyon üyeleri tarafından yapılan cezaevi ziyaretlerinde zaman zaman Cumhuriyet Başsavcısıyla komisyon üyelerimiz görüşerek, ziyaretle ilgili değerlendirmeler yapmaktadır. Sayın Başsavcımız tarafından komisyon ziyaretlerinin daha etkin yürütülmesi için her türlü yardım yapılmaktadır. Cezaevi müdürlüğünün ziyaret öncesi yapılan ön görüşmelerde ve ziyaret esnasında, koşullar ziyaretlerinde, heyetin isteği üzerine dışarıda beklemekte, istedikleri koşullara ziyaret yapabilmelerini temin etmekte ve talep edilen her türlü bilgi ve belgeyi komisyona iletmektedirler. Cezaevi iç güvenliğinden sorumlu olan infaz koruma memurları tarafından da insan hakları heyetine saygı içerisinde gerekli olan ilgi ve kolaylığın gösterildiğini görmekteyiz.

Baro yönetiminin de insan hakları kuruluna üye bildiriminde gerekli titizliği gösterdiğini, kurul çalışmalarına ve cezaevi ziyaretlerimize her türlü hukuki desteği sağladığını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak cezaevi ziyaretlerinde, insan haklarını araştırma, inceleme ve

değerlendirme komisyonuna her türlü kolaylık gösterilmiş, komisyonumuzu ziyaretlerde herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmamış ve memnuniyet içerisinde görevlerini yapmışlardır.

Diğer il ve ilçelerde de kurumların il ve ilçe insan hakları kurullarıyla uyum içinde karşılıklı anlayış ve iş birliği içinde çalıştıklarını umuyor ve tahmin ediyorum. Fakat Kahramanmaraş özelinde teşekkürlerimi de belirtmek istedim.

İl insan hakları kurulunun 2002 yılı için hazırladığı eylem planını incelediğimizde; toplam 21 faaliyetin planlandığını, bu faaliyetlerden üç tanesinin cezaevi ile ilgili olduğunu ve bunlardan iki tanesinin cezaevi ziyareti, bir tanesinin ise cezaevinde insan haklarıyla ilgili konferansa katılım sağlanması olduğunu görmekteyiz.

Son olarak; il insan hakları kurumumuzun uygulamada karşılaştığı sorunlar ve bu sorunlara sunduğu çözüm önerilerini sıralayarak sunumumu tamamlamak istiyorum.

İnsan hakları kurullarının daha etkin bir şekilde çalışması için 23.11.2003 tarih ve 25298 sayılı resmî gazetede yayınlanan, il ve ilçe insan hakları kurullarının kuruluş, görev ve çalışma esasları hakkındaki yönetmeliğin görece eski ve yetersiz olması nedeniyle günümüz şartlarına uygun hale getirilmesi için 6701 sayılı TIHEK Kanununun geçici 1. maddesi hükmü uyarınca, TIHEK Yönetmeliğiyle uyumlu yeni bir yönetmelik çıkarılmasının yerinde olacağını düşünmekteyiz. 6701 sayılı TIHEK Kanununun geçici 1. maddesinde yer alan «Cumhurbaşkanlığı tarafından yeni bir düzenleme yapıncaya kadar il ve ilçe insan hakları kurulları faaliyetlerine devam eder.» hükmü uyarınca yeni yapılacak düzenlemeyle il ve ilçe insan hakları kurullarının TIHEK ile hukuki ve idari bağının sağlanmasının, kurulların etkinliğini artıracığını düşünmekteyiz. Cezaevi ve nezarethane ziyaretlerinde, ülke genelinde birlik-telikle sağlanması için ziyaret usul ve esaslarının belirlendiği bir yönerge çıkarılarak, cezaevlerine yapılacak ziyaretlerde uygulama birliği sağlanmasının, insan hakları ihlallerinin önlemesine katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Çoğunluğu sivil toplum kuruluşlarından oluşan kurul üyelerinin, aktif olarak toplantılara ve faaliyetlere katılım sağlamaları için kurul üyeleri ve sekreteryaya yapılan toplantılar ve komisyon çalışmaları için huzur hakkı ve ücret ödenmesinin, çalışmalara katılımı ve verimliliği artıracığını düşünmekteyiz.

İl ve ilçe insan hakları kurullarının tanıtımı ve toplumda farkındalık oluşturularak, insan hakları bilincinin artırılmasına yönelik olarak; Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından afiş, broşür, tanıtıcı kitapçıklar bastırılarak, il ve ilçe insan hakları kurulu başkanlıklarına gönderilmesi halinde daha etkin faaliyet yürütülebileceğini düşünmekteyiz. İl ve ilçe insan hakları kurullarına başvuru büyük oranda şehirlerin çeşitli noktalarına yerleştirilen insan hakları kutuları ve valilik başvuru masası

ve telefon aracılığı ile alınmaktadır. Söz konusu başvuru usulü dijital olanaklarının uygun biçimde kullanılmadığını göstermektedir. İl ve ilçe insan hakları kurullarına da Türkiye İnsan Hakları Kurumu üzerinden başvuru yapılabilmesi ve başvuruların Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından, ilgili ilçe insan hakları kurulu sekreteryasına elektronik ortamda yönlendirilmesi ve sonuçların Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından takip edilebileceği bir sistemin kurulmasının yararlı olacağını düşünmekteyiz.

Son olarak; Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından, 81 il insan hakları kurullarıyla, sınırları dahilinde cezaevi bulunan ilçe insan hakları kurullarının üyelerine, her yıl iki üç günlük değerlendirme çalıştayları düzenlenmesi ve bu çalıştaylardan, ülke genelinden uygulama birliği sağlayacak eğitimler verilerek, kötü örneklerin tekrarlanmaması, iyi örneklerin ise yaygınlaştırılması yönünde ortak bir bilinç oluşturulmasının yerinde olacağını düşünmekteyiz. Süremi aşmadığımı ümit ederek konuşmama son veriyorum. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Yunus Alkaç: Evet Sayın Özkan'a çok teşekkür ediyoruz. "İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Rolü" başlığı altında özellikle Kahramanmaraş örneği üzerinden yapılan ziyaret, düzenlenen rapor, rapor sonrası orada yapılan işlemlerle ilgili kapsamlı bilgi verdi. Çok teşekkür ediyorum. Tabii 135 ağır ceza merkezimizdeki adalet komisyonları bünyesinde, 147 adet izleme kurumumuz var. Bunlar düzenli olarak ceza infaz kurumlarına ziyaretler yapıyorlar. Kahramanmaraş örneği adı altında dinlediğimiz uygulamalar veya prosedür, usul; bu 147 izleme kurumumuz açısından da belirli oranda katılımcılara bir fikir vermiştir. Burada sadece bir noktayı Sayın Valimizin anlayışına sığınarak düzeltmek durumundayım. "Gardiyan" ifadesi kullandı. Biz tabii 2000'li yılların başından itibaren mahpushane konseptinden ceza infaz kurumu konseptine, gardiyan konseptinden de infaz koruma memuru konseptine geçtik. Bunlar basit kavram değişiklikleri değil. Her birinin bir felsefesi olan, hedefi olan konular olduğu için bizim de bu konuda özel bir hassasiyetimiz var. Gardiyan ifadesini artık ülke gündeminden biz çıkardık, çıkardığımızı düşünüyoruz. Ama zaman zaman gündeme de geldiğinde o anlayışa sığınarak düzeltme ihtiyacını duyuyoruz. Çok teşekkür ediyorum.

Sırada "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurullarının Rolü" başlığıyla Cezaevi Tevkif Evleri Genel Müdürümüz Sayın Hasan Akceviz'in sunumunu olacak. Hasan Bey, birlikte çalıştığımız, öncesinde yurdun değişik yerlerinde Cumhuriyet savcılığı görevi yaptıktan sonra 2013 yılında Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne önce tetkik hakimi olarak gelip sonraki aşamalarda daire başkanlığı ve halen de genel müdür yardımcılığı görevini ifa eden bir arkadaşımız. Şu anda da izleme kurulları bürosu işlemlerinden sorumlu genel müdür yardımcımız olarak görev yapıyor. Süreniz 20 dakika Hasan Bey, buyurun.

CEZA İNFAZ KURUMLARI VE TUTUKEVLERİ İZLEME KURULLARININ YAPISI VE ROLÜ

GİRİŞ:

Ceza infaz kurumları; şüphesiz her bakımdan kendine has özellikler barındıran ve kamuoyu tarafından yakından takip edilen yapıların başında gelmektedir. Bu özellikleri ve yüksek kamuoyu ilgisine rağmen yürütülen kamu faaliyetinin doğası gereği ceza infaz kurumları kendiliğinden görünürlüğü bulunmayan kurumlardır. Burada karşımıza izleme ve denetleme mekanizmaları çıkmaktadır. Bu mekanizmalar sayesinde yürütülen kamu görevinin kalitesinin korunması ve denetlenmesi sağlanmaktadır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; ceza infaz kurumlarının denetlenmesi bakımından hizmet alıcı kurum, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüdür. Yapılan her denetim, denetimlerin geliştirilmesine yönelik her faaliyet ve elde edilecek sonuçlar ile tüm denetim mekanizmalarının Genel Müdürlüğe sunduğu öneriler, hizmet standartlarının artırılması bakımından yol gösterici niteliktedir.

Ceza infaz kurumlarının izlenmesi ve denetlenmesi konusuyla ilgili açıklamalardan önce; bu kurumların yapısından bahsetmek gerekir. Ceza infaz kurumları kendine has nitelikleri bulunan bütüncül yapıya sahip kurumlardır. Bütüncül kurumlar; benzer nedenlerle hatırı sayılır bir süre birlikte yaşamak durumunda olan insanların bir arada buldukları yerlerdir.¹²² Örnek olarak; ruh ve sinir hastalıkları hastaneleri, yaşlı bakım ve huzurevleri ile hiç şüphesiz ceza infaz kurumları gösterilebilir.¹²³ Ceza infaz kurumları örnek olarak göste-

* Genel Müdür Yardımcısı, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü (122) ÇELİKAY, Hakan Sabri, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları, TBB Dergisi 2014 (113), s.162, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-113-1401> (123) a.g.e., s.162

rilen diğer kurumların aksine kişilerin tamamen rızaları dışında barındırıldıkları yerlerdir. Ceza infaz kurumları, kişilerin bazı eylem ve faaliyetleri nedeniyle haklarında verilen hakim/mahkeme kararı nedeniyle istekleri dışında tutuldukları yerler olarak nitelendirilebilir. Tabii sadece tutuldukları kelimesiyle ifade edilemeyecek kadar da geniş bir perspektiften bakmak gerekir. Hem infaz faaliyetlerinin yürütülmesi, hem de hükümlü tutukluların geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve topluma yeniden kazandırılması amacıyla bir çok enstrüman kullanılmaktadır. Ceza infaz kurumları faaliyetlerin yirmi dört saat devam ettiği ve büyük ölçüde dış dünyaya kapalı yerlerdir. Bu açıdan her yönüyle denetim faaliyetlerinin çok büyük önem arz ettiğini bir kez daha vurgulamakta yarar bulunmaktadır. Denetim ve izleme faaliyetlerinin asıl faydalanıcısı ilk bakışta hükümlü/tutuklular gibi gözükse de; yukarıda değinildiği üzere Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü için yol gösterici olacağından, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünü faydalanıcı paydaş olarak görmek gerekir.

CEZA İNFAZ KURUMLARININ DENETİMİ:

Ceza infaz kurumlarının denetimini bazı kriterler üzerinden belirtmek gerekir. İkili kriterler üzerinden; ceza infaz kurumlarının denetimini; ulusal - uluslararası denetim şeklinde sınıflandırabileceğimiz gibi, zorlayıcı denetim-zorlayıcı olmayan denetim şeklinde de sınıflandırabiliriz. Burada temel sınıflandırma yöntemi olarak ulusal ve uluslararası denetimi kullanmak uygun olacaktır. Ulusal denetimin kapsamı içerisinde; idari denetim, siyasi denetim, kamusal denetim, yargısal denetim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan denetimler bulunmaktadır.

İdari denetim; sadece teftiş mantığıyla yapılan denetimleri değil, kurum üst yöneticilerinin ve ceza infaz kurumu müdürlerinin faaliyetler yürütülürken, her bir pozisyondaki kamu görevlisinin bir alt düzeyde yapılan işlemlere nezaret ederken gösterdiği hassasiyeti de kapsar. Bu açıdan her bir denetim kendi içerisinde faydaya sahiptir. İdari denetimi teknik olarak; Adalet Bakanlığına bağlı adalet müfettişleri ile Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan Kontrolörler Kurulu¹²⁴ vasıtasıyla yapılan denetimler olarak tanımlamak mümkündür. Bu denetimler yap-tırım gücü olan, etkili denetimlerin başında gelmektedir.

Siyasi denetim; parlamento eliyle yürütülen, soru önergesi, meclis araştırması, meclis soruşturması, genel görüşme şeklinde yapılabileceği gibi ceza infaz kurumlarının faaliyetlerinin yakından takip edilerek bu hususlara özgülenmiş meclis insan hakları inceleme komisyonu tarafından da ceza infaz kurumlarında yürütülen faaliyetlerin denetlenmesi suretiyle de yerine getirilmektedir.

(124) <https://cte.adalet.gov.tr/Home/BirimDetay/22>

Kamusal denetim ise; ulusal izleme ve denetleme mekanizmaları olan Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve İl ve İlçe İnsan Hakları Kurumları aracılığıyla yapılmaktadır.

Yargısal denetim; infaz hâkimlikleri ile infazdan ve ceza infaz kurumlarından sorumlu Cumhuriyet savcıları tarafından yerine getirilir. Yine, konusu suç teşkil edebilecek iddialar bakımından da ceza infaz kurumları genel ceza hukuku kuralları çerçevesinde yargı denetimine açıktır.

Uluslararası denetim mekanizmalarının başında ise ceza infaz kurumunda yaptığı incelemelerin ve düzenlediği raporların önemle dikkate alınarak infaz faaliyetlerinin yürütüldüğü ve yaptırım gücü olan Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT) gelmektedir. Yine, Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde oluşturulan İşkencenin Önlenmesi Komitesi de uluslararası denetim mekanizmaları arasında gösterilebilir.

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla uluslararası ölçütler ve standartlar belirlense de; ülkesel uygulama farklılıkları nedeniyle bu standartların ulusal düzeyde de belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Ulusal düzeyde insan hakları kurumlarının oluşturulması, uluslararası standartların toplumun her kesimine nüfuz etmesini kolaylaştırmıştır.¹²⁵

İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunması için kurulan ulusal kuruluşların statüsüne ilişkin ilkeler 20 Aralık 1993 tarihli BM kararıyla kabul edilmiştir. Paris Prensipleri adı altında kabul edilen bu temel metinle ulusal denetim mekanizmalarının taşınmaları gereken kriterlerin çerçevesi belirlenmiştir. Bu prensipler; ulusal izleme kurullarının yasal veya anayasal dayanağa sahip olması, hükümetten bağımsız ve özerk olması, insan haklarının korunması ve güçlendirilmesi için geniş yetkilerinin bulunması, üye seçiminde çoğulculuk ve bağımsızlığın mümkün olduğunca sağlanması, yeterli mali kaynak ve mali özerkliğe sahip olması, sivil toplum ve devlet arasında köprü görevi yürütmesi gerektiği şeklinde benimsenmiştir.¹²⁶

(125) GÜNEŞ Ümran, Türkiye’de İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Ulusal İnsan Hakları Kurumları: Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2018 Cilt 20 Sayı 1, s167

(126) <https://www.tihek.gov.tr/bm-ve-ulusal-insan-haklari-kurumlari>

TÜRKİYE'DE SİVİL İZLEME KURULLARI:

Ulusal denetim mekanizması içinde yer alan ve bu bölümde daha detaylı incelenecek olan ülkemizdeki sivil izleme kurulları, Paris Prensiplerinin ortaya koyduğu temel ilkelerden birçoğunu yerine getirmektedir. Bununla birlikte bazı eksikliklerinin bulunduğu da söylemek yanlış olmayacaktır.

Ceza infaz kurumlarının bağımsız ve tarafsız kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşları tarafından denetlenmesi, hükümlü ve tutukluların topluma kazandırılmasına yönelik bir infaz sisteminin geliştirilmesine büyük katkı sağlamaktadır. Bu amaçla 21/06/2001 tarih ve 24439 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4681 sayılı "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu" ile izleme kurulları oluşturulmuştur.¹²⁷

Kurulların, idari bir işlemle değil kanunla kurulmasıyla, Paris Prensipleri'nde sözü edilen "hukuksal güvence" ölçütü sağlanmıştır. Bu açıdan izleme kurulları, sivil yapısının yanında kanunilik gerekliliğini de karşılayan etkili bir denetim mekanizmasıdır.

Sivil izleme kurullarının hukuki dayanağını belirleyen yasayla, ceza infaz kurumu bulunan adli yargı adalet komisyonlarınc bu görevi yapmak üzere 5 üyeden oluşan sivil izleme kurullarının oluşturulması öngörülmüştür. Şu an itibariyle 135 adli yargı adalet komisyonunda 147 sivil izleme kurulu görev yapmaktadır. Ceza infaz kurumlarının sayısı ya da hükümlü ve tutukluların yoğunluğu nedeniyle izleme kurullarının iş ve işlemlerini yerine getirmekte yetersiz kalmaması adına birden fazla izleme kurulunun görev yaptığı adalet komisyonları da bulunmaktadır. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı faaliyet raporunda belirtildiği üzere 2020 yılı sonu istatistiklerine göre izleme kurullarında 735 asıl üye görev yapmıştır.¹²⁸ İzleme kurulu üyelerinin meslek dağılımına bakıldığında 224 kişi ile en çok öğretmenlik mesleğinden üye bulunduğu görülmektedir. İzleme kurulu üyelerinin meslek dağılımını gösteren tabloda¹²⁹ dağılım detaylı olarak görülebilir.

(127) R.G., sayı:24439, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/06/20010621.htm>

(128) Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları 2020 Yılı Faaliyet Raporu, s.16

(129) a.g.e., s.16

İZLEME KURULU ÜYELERİNİN MESLEK DAĞILIMI:

Meslek	Toplam
Öğretmen	224
Avukat	120
Doktor	49
Öğretim görevlisi	17
Öğretim üyesi	21
Eczacı	20
Sosyal Hizmetler Uzmanı	15
Mühendis	6
Psikolog	11
C. Savcısı(emekli)	6
Hâkim (emekli)	1
Diğer meslekler	245
Genel Toplam	735

Yine üyelerin yaş dağılımına bakıldığında detayları aşağıdaki tabloda¹³⁰ gösterildiği üzere üyelerin 35 ile 81 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

İZLEME KURULU ÜYELERİNİN YAŞ DAĞILIMI:

Yaş Aralığı	Toplam
35-40 Yaş Arası	77
40-50 Yaş Arası	327
50-60 Yaş Arası	239
60-70 Yaş Arası	72
70-80 Yaş Arası	20
Genel Toplam	735

Meslek ve yaş aralığı dağılımı da göz önünde bulundurulduğunda izleme kurullarının toplumun her kesiminde yer alan kişilerden seçilerek çoğulcu bir yapıda oluşturulduğu söylenebilir.

İzleme kurullarının üye seçiminde yetkili merci adli yargı adalet komisyonlarıdır. Dünyadaki örnekler bakıldığında ise çoğunlukla idari mercilerce atama yapıldığı görülmektedir. Bu açıdan ülkemizdeki seçim usulü diğer ülkelerden ayrılmaktadır. İzleme kurulları ülkelere göre farklılıklar gösterse de, ülkemiz sistemine örnek model olarak alınan İngiltere ile çalışma ve raporlama yönünden ortak hususlar bulunmaktadır.¹³¹ Farklılık arz eden hususları ise şu şekilde sıralamak mümkündür.

(130) 2020 yılı Faaliyet Raporu, s.17

(131) Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları 2007 faaliyet raporu, s.5-6

İngiltere'de izleme kurulları üyelerini Bakan atamaktayken, ülkemizde doğrudan bir idari atama mekanizması olmayan adli yargı adalet komisyonlarınca üye seçimi yapılmaktadır. Bu komisyonlar yargısal faaliyet de yürüten hâkimler ile Cumhuriyet Başsavcısının bulunduğu yapılardır. Bu bağlamda, atama yetkisi olan komisyonun siyasi iradeyle doğrudan bağlantısının olmaması sayesinde; kurulların denetimlerindeki objektiflik ve verimlilik kriteri açısından, Paris Prensiplerinde bahsedilen şekli şartlardan birinin daha yerine getirildiğini söylemek mümkündür.

Yine izleme kurulları, ülkemizde adli yargı adalet komisyonu başkanlıklarınca o komisyonun yetki alanıyla sınırlı olarak kurulmakta iken; İngiltere'de kurullar, her bir cezaevi bünyesinde oluşturulmaktadır. Ülkemizde izleme kurulları büroları, adalet komisyonlarında bulunmakta iken; İngiltere'de cezaevlerinin içerisinde yer almaktadır. Ceza infaz kurumlarının içerisinde bulunan izleme kurulları, zamanla orada faaliyet gösteren yapıyla bütünleşip; verimli bir şekilde izleme ve denetim yapma imkânını kaybedebileceği için ülkemizdeki yapının bu yönüyle de İngiltere'den pozitif olarak ayrıştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Üye seçim kriterlerini incelediğimizde; İngiltere'de hemen hiçbir objektif kriter yer verilmediği görülmektedir. Ancak uygulamada 18 yaşından küçükler üyeliğe kabul edilmemektedir.¹³² Ülkemizde iyi karar verebilme, dürüst olma, tarafsız olabilmek gibi şartların yanı sıra; belli alanlardaki fakültelerden mezun olma, siyasi parti üyeliği bulunmama ve belirli bir yaşta bulunma gibi objektif kriterler bulunmaktadır. İngiltere'de ise doğru ve dürüst karar verebilme yeteneğine sahip olma, iyi karar verebilme, tarafsız olma, kurul çalışmalarına katkı sunabilecek derecede bilgiye sahip olma ve bu işe ayıracak yeterli zamanı bulunmak gibi objektif sayılamayacak değerlendirmelere dayanılarak yapılan bir seçim yöntemi benimsenmiştir.¹³³

Ülkemizde yapılan ziyaretler, raporlamalar ve diğer faaliyetlerin yürütülmesi için ücret ödenmemesi, sadece yapılan toplantılar için huzur hakkı adı altında ödenen ücretin de yeterli bulunmaması nedeniyle, üyelik başvurularına ilginin az olduğu söylenebilir. Seçimi yapacak komisyonun seçilebilecek üye havuzunu daraltan bu husus ülkemizdeki sistemin zayıf yönü olarak karşımıza çıkmaktadır.

İzleme kurullarının çalışma yöntemleriyle ilgili bazı hususlara da burada değinmek faydalı olacaktır. İzleme kurulları aynı zamanda başkaca profesyonel işler yapan kişilerden oluşan yapılardır. Üyelerin kamu görevlisi olma zorunluluğu da bulunmamaktadır. Üyeler hukuk fakültesi, sağlık, eğitim, psikoloji vb. alanlarda eğitim almış ve ceza infaz kurumlarında faydalı olacağı düşünülen kişiler arasından seçil-

(132) KAMER Vehbi Kadri, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurullarımız ile İngiliz İzleme Kurullarının Tarihçesi, Kuruluşu ve Çalışma Esasları, T.C. Adalet Bakanlığı Adalet Dergisi, 2003 (14), s.112

(133) ÇELİKAY , a.g.e., s.176

diği için, ayrıca profesyonel olarak yaptıkları işleri de bulunabilmektedir. Dolayısıyla izleme kurulları ceza infaz kurumlarında denetim ve gözetim faaliyetini yürütme konusunda zaman sıkıntısı yaşayabilmekte ve ziyaretlere yeteri kadar vakit ayırma sorunları ortaya çıkabilmektedir. Denetimlerin aksatılmaması için 4681 sayılı Yasa bazı asgari süreler öngörmüştür. 4681 sayılı Kanun'un 7. maddesinde belirtildiği üzere izleme kurullarının en az üç ayda bir toplanma, iki ayda bir de ceza infaz kurumlarına ziyaret zorunluluğu bulunmaktadır.¹³⁴ Burada belirtilen süreler asgari ziyaret sınırlarıdır. Bu asgari sınırlar dışında her zaman ceza infaz kurumlarında ziyaret ve denetim yapma imkânına sahiptirler. Kanun'un 6. maddesi uyarınca; izleme kurulları dört ayda bir de, bu ziyaretleri ve toplantılarının sonunda rapor düzenleyerek yasada sayılan yerlerle paylaşmakla yükümlüdürler.¹³⁵

İzleme kurullarının hazırladığı dönemsel raporlar, Adalet Bakanlığına, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığına, izleme kurulunun bulunduğu yargı çevresindeki Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmekte iken; 4681 sayılı kanunda, 2021 yılında 7328 sayılı Yasayla¹³⁶ yapılan değişiklikle; artık izleme kurulu raporları; Kamu Denetçiliği Kurumuna, Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumuna ve görev alanıyla ilgili olup olmadığına bakılmaksızın, ceza infaz kurumuna bakmakla yetkili olan infaz hâkimliğine de gönderilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu yasal düzenleme ile daha önce fiilen yapılmakta olan ve yasada yapılmasına herhangi bir engel bulunmamakla birlikte açıkça sayılmayan; hükümlü ve tutukluların hizmet aldığı sağlık birimlerinde, sevk ve nakil araçlarında da izleme kurullarının inceleme yapabilmeye yetkisine yer verilerek; mevcut eksiklik giderilmiştir. Objektiflik ve kanunilik ilkesi gereği bu eksikliğin yasada yerini alması; izleme kurullarının etkinliğinin güçlendirilmesi açısından önemli bir husustur.

Yine 4681 sayılı Kanun'un 6. maddesi uyarınca Adalet Bakanlığı, cezaevi güvenliğine ilişkin hususlar müstesna olmak üzere, her yıl bir önceki yıla ait izleme kurullarınca düzenlenen raporların sayısını, konularını, yerine getirilen ve getirilmeyen önerileri ve gerekçelerini bir rapor ile kamuoyuna açıklamaktadır. Adalet Bakanlığı tarafından yıllık faaliyet raporları; çoğulcu bir şekilde, konuyla ilgili iş ve işlemlere katkısı olabilecek kurum ve kuruluşlarla paylaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda yıllık faaliyet raporlarının gönderildiği kurumlar yer almaktadır.

(134) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4681&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

(135) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4681&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

(136) R.G., sayı:31522, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210625-1.htm>

TBMM Başkanlığı	Kamu Denetçiliği Kurumu
TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TBMM Adalet Komisyonu	Türk Tabipleri Birliği
Anayasa Mahkemesi	Ağır Ceza Merkezi Cumhuriyet Başsavcılıkları
Yargıtay Başkanlığı	İl – İlçe İnsan Hakları Kurulları
Danıştay Başkanlığı	İl Baroları
Adalet Bakanlığı Tüm Birimleri	İl Tabip Odaları
Hâkimler ve Savcılar Kurulu	İzleme Kurulları Üyeleri

İzleme kurullarının görevleri kanunda; ceza infaz kurumları ve tutukevlerindeki infaz ve iyileştirme uygulamalarına ilişkin işlem ve faaliyetleri yerinde görmek, incelemek, yönetici ve görevlilerden bilgi almak, hükümlü ve tutukluları dinlemek, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde infaz ve ıslah ile hükümlü ve tutukluların sağlık ve yaşam koşulları, iç güvenlik, sevk ve nakil işlemleri ile ilgili olarak gördükleri aksaklık ve eksiklikleri yetkili mercilere bildirmek, şeklinde sayılmıştır.

İzleme kurulu üyeleri yapmış oldukları ziyaretlerde; hükümlü ve tutukluların barınma koşulları, sağlık hizmetlerine erişim imkânları, ceza infaz kurumlarının fiziki yapıları, kötü muamele iddiaları, disiplin işlemlerine ilişkin iddialar, eğitim ve iyileştirme faaliyetleri, görevli personel durumu ve varsa eksiklikleri gibi pek çok hususta incelemelerde bulunmaktadır. Kurulun görevi sadece aksaklıkların tespiti ve giderilmesi değil, yapıcı bir şekilde temel eksikliklere dikkat çekmektir. Bu açıdan son derece önemlidir. Genel müdürlükte izleme kurullarının koordinasyonu ile görevli bir birim kurularak verilen önem pekiştirilmiştir. Bu birimin başlıca görevleri; genel koordinasyonu sağlamak ve ziyaretler sonucu düzenlenen raporlarda belirtilen tavsiyelerin takibini yapmak olarak sayılabilir.¹³⁷

Bunun dışında izleme kurullarının ceza infaz kurumlarındaki incelemeleri, her bir denetim ve izleme mekanizmasında olduğu gibi sisteme katkı sunacak ve ceza infaz sisteminin hizmet kalitesini artıracaktır.

İzleme kurullarının mevzuatımıza göre ceza infaz kurumlarına ziyaretlerini heyet halinde yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Üyelerin bireysel olarak veya toplantı yeter sayısının altında bir sayıyla kurumları ziyaret etmeleri kanuna göre mümkün değildir. Yine 4681 sayılı Yasanın 6/5 maddesi uyarınca izleme kurullarının edindikleri bilgiler, yetkili makamların izni olmadığı sürece bireysel ve kişisel veriler içerdiği

(137) <https://cte.adalet.gov.tr/Home/BirimDetay/15>

için kamuoyuyla doğrudan paylaşamaz. Bu durumu, etkili denetimin tam anlamıyla gerçekleşmesinin önünde bir engel olarak gören görüşler de bulunmaktadır.¹³⁸

İzleme kurullarının yapısıyla ilgili arzu edilen seviyede bulunmasını engelleyecek bazı eksiklerin bulunduğunu söylemek gerekmektedir. Sorunların ortadan kaldırılarak standart bir denetim mekanizması oluşturulması ile ilgili hem izleme kurullarının hem de bu konudaki diğer mekanizmaların tavsiyeleri doğrultusunda çalışmalar yürütülmektedir. Bu mekanizmalarca izleme kurullarının en büyük eksikleri arasında merkezi tek bir üst yapıya sahip olmamaları nedeniyle farklı inceleme yöntemlerinin ve standardı olmayan farklı raporların oluşması gösterilmektedir. Bu soruna çözüm olması açısından yeni bir yapı kurulması da dâhil bir takım yapısal değişikliklerin planlamaları yapılmaktadır.

Çalışmaların en önemli ayağını ise izleme kurullarının etkinliğinin artırılması amacıyla yaklaşık 3 yıldır Avrupa Konseyi bünyesinde yürütülen bir proje oluşturmaktadır. Ceza infaz kurumlarında sivil denetimin güçlendirilmesi amacıyla Avrupa Konseyinin teknik desteğiyle yürütülen "Sivil İzleme Kurullarının Etkinliğinin Artırılması Projesi"¹³⁹ Haziran 2019 tarihinde başlamıştır. Ceza infaz sistemi denetim mekanizmalarından başta sivil izleme kurulları, Cumhuriyet savcıları, infaz hâkimleri, kontrolörler ve Adalet Bakanlığı müfettişleri için ulusal ve uluslararası insan hakları kriterleri bağlamında güçlendirme ve aynı zamanda eşgüdümlü çalışma standartlarının oluşturulması amaçlanan proje kapsamında kurum ziyaretleri ve toplantılar yapılmaktadır.

Projenin genel amacı, Avrupa Konseyi standartlarının ve Avrupa iyi uygulamalarının hayata geçirilmesi ile Türkiye'deki cezaevi izleme uygulamalarının iyileştirilmesi yoluyla, hürriyetinden yoksun bırakılmış kişilerin haklarını ve onurlarını bütünüyle koruyan daha güvenli bir toplumun oluşmasına katkı sağlamaktır.¹⁴⁰

İzleme kurullarının ceza infaz kurumlarında yapacağı ziyaretlerde kullanmaları gereken bir izleme araç setinin oluşturulmasıyla başlayan, izleme kurullarının tümünün üyeleriyle birlikte eğitiminin standart bir hale gelmesini sağlayacak şekilde, üniversitelerin de dâhil olduğu düzenli bir eğitim programı hazırlanmasıyla devam edecek olan projenin sonunda daha verimli ve etkin izleme kurulu sistemi hedeflenmektedir.

Sivil izleme kurullarının kendi aralarındaki koordinasyon ve iletişiminin güçlendirilmesi için adımlar atılmakta olup bu kapsamda izleme kurulları arasında görüş alışverişi yapılması, yeknesak çalışma yöntemleri kullanılarak standart uygulamalara geçilmesi ve denetim kalitesinin artırılmasının sağlanması amacıyla web-tabanlı bir platform¹⁴¹ oluşturulmuştur.

(138) ÇELİKAY , a.g.e., s.185

(139) <http://www.izlemekurulu.gov.tr/Anasayfa/Proje>

(140) <http://www.izlemekurulu.gov.tr/Content/pdf/Brochure-V4.pdf>, s.3

(141) <http://www.izlemekurulu.gov.tr/>

Hakimler ve cumhuriyet savcılarını, ceza infaz kurumları ile tutukevleri kontrolörleri ve adalet müfettişleri ile Kamu Denetçiliği Kurumu ve Ulusal Önleme Mekanizması için "Ceza İnfaz Kurumu İzleme El Kitabı" hazırlanmış ve ilgililerine dağıtılmıştır.

İzleme kurulu üyelerinin yapacakları ceza infaz kurumu ziyaretlerinde daha etkin ve verimli inceleme yapabilmeleri adına; ceza infaz kurumu ziyaretlerine ilişkin metodoloji, ziyaret sırasında incelenecek konulara ilişkin genel kontrol listesi, rapor yazma teknikleri, ceza infaz kurumlarının incelenmesine ilişkin uluslararası standartlar ve mülakat sorularından oluşan ceza infaz kurumu izleme araç seti Avrupa Konseyi uzmanları tarafından hazırlanmış, geliştirilen ceza infaz kurumu izleme araç setinin uygulanmasına ilişkin pilot ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

SONUÇ:

İzleme kurullarının sistemdeki yerinin ve misyonunun, ceza infaz faaliyetlerinin insan hakları bağlamında yürütülmesi bakımından diğer denetim mekanizmaları ile birlikte değerlendirildiğinde çok büyük olduğu açıktır. Seçimi, yapısı ve çalışma usulleri dikkate alındığında diğerlerinden farklı olarak ceza infaz kurumlarını dışarıdan izleyen, tamamen sivil bir göz olması bu yapıların etkinliğini ve gücünü artırmaktadır. Yapılan denetimler ve düzenlenen raporların aksaklıkların giderilmesine ve hizmet standartlarının daha iyi düzeye erişmesine katkı sunduğu tartışmasızdır. Yukarıda da değinildiği üzere hâlihazırdaki zayıf yönlerinin ortadan kaldırılmasının zorunluluğu göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları 2020 Yılı Faaliyet Raporu
- Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları 2007 faaliyet raporu
- ÇELİKİYAY, Hakan Sabri, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları, TBB Dergisi 2014 (113), <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-113-1401>
- KAMER, Vehbi Kadri, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurullarımız ile İngiliz İzleme Kurullarının Tarihçesi, Kuruluşu ve Çalışma Esasları, T.C. Adalet Bakanlığı Adalet Dergisi, 2003 (14)
- GÜNEŞ, Ümran, Türkiye'de İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Ulusal İnsan Hakları Kurumları: Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2018 Cilt 20 Sayı: 1, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/495522>
- <https://cte.adalet.gov.tr/Home/BirimDetay/15>
- <https://cte.adalet.gov.tr/Home/BirimDetay/22>
- <https://www.tihkek.gov.tr/bm-ve-ulusal-insan-haklari-kurumlari>
- R.G., sayı:24439, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/06/20010621.htm>
- R.G., sayı:31522, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210625-1.htm>
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4681&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- <http://www.izlemekurulu.gov.tr/Anasayfa/Proje>
- <http://www.izlemekurulu.gov.tr/Content/pdf/Brochure-V4.pdf>
- <http://www.izlemekurulu.gov.tr/>

Yunus Alkaç: Evet Akceviz'e teşekkür ediyorum. İzleme kurullarının özellikle oluşumu, görevleri konusunda detaylı olarak teknik bilgileri verdi. Tabii sivil izleme kurulları 2001 yılında bizim hukuk sistemimize girdi. Sonraki aşamada önemli görevler ifa etti ama burada belki şunu paylaşmakta da yarar görüyorum. Ceza Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü görevinden önce Ankara Adli Yargı Adalet Komisyon Başkanı olarak görev yaptım. Orada çalıştığım dönemde iki ayrı yıl bu izleme kurullarının oluşumuyla ilgili süreci görme, yönetme şansımız oldu. Maalesef çok şaşırmıştım. Her yıl itibariyle bu izleme kurullarının oluşumu anlamında ilana çıktığınızda, hani hele hele ülkenin başkentinde bu işe çok duyarlı, çok sayıda insanın başvuru yapacağını düşünüyorduk. Fakat ilan süresi bittiğinde, kendi adıma bir hayal kırıklığı olmuştu. Çünkü önceki aşamalarda da insan hakları vs. konularında çalışmalarım oldu. Yani henüz Ceza Tevkif Evleri Genel Müdürü olmamıştım ama o dönem itibariyle aslında backgroundum açısından ilgimi çeken de bir konu. Fakat eldeki verilere baktığımda, dedim ki "Ya ülkenin başkentinde bu kadar önemli bir kurula, bu kadar az sayıda başvuru oluyor ise bunu oturup bizim her yönüyle belki düşünmemiz gereken, toplumsal belki bir sorun. Hangi düzenlemeyi en iyi mevzuata dönüştürürseniz dönüştürün. Veya az önce işte Hasan Bey bahsetti; izleme kurullarının yapısını güçlendirme açısından şu an bizim doğrudan talepte bulunduğumuz ve Avrupa Birliği tarafından da kabul gören, yürüyen bir projemiz var. O kurulun yapısını biz de güçlendirmek istiyoruz. Ama ilana çıkıyorsunuz, yeterli sayıda başvuruyu zar zor yakalıyorsunuz. İşte belki fazladan iki tane üç tane başvuru olmuş. Ve seçim yaparken işimiz aslında çok kolay. Ama oradaki o kurulun niteliğini, kalitesini yükseltme anlamında da çok ciddi bir dezavantajla işe başlıyoruz. Böyle bir tecrübemiz olmuştu; onu da yeri gelmişken paylaşmak istedim.

Son olarak; Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu üyemiz, Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesinde, "Ulusal Önleme Mekanizması Olarak Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu" başlıklı bir sunum yapacak Sayın Dilek Ertürk.

Dilek Hanım, uzun yıllar Dışişleri Bakanlığı bünyesinde çalışan, özellikle İnsan Hakları Göç Dairesi alanında uzmanlaşan, sonraki aşamada o uzmanlığını Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna da yansıtan bir üyemiz. Ben kendisini de tanımaktan hakikaten çok büyük onur duydum. Zaman zaman ceza infaz kurumları üzerine, ayaküstü de olsa yaptığımız sohbetler oluyor, çok da keyif alıyorum. Kendisi iki dönemdir Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumunun üyesi olarak görev yapıyor. Sayın Ertürk buyurun, süreniz 20 dakika.

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE
EŞİTLİK KURULU ÜYESİ
DİLEK ERTÜRK

“CEZA İNFAZ KURUMLARININ İZLENMESİNDE ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI OLARAK TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU”

Saygıdeğer Başkanım, Kıymetli Hazirun, Çok Değerli Katılımcılar; öncelikle ben omuzlarımda bu sempozyumun son konuğu olmanın müthiş bir ağırlığını hissetmekteyim. Ancak sizlerin sabrınıza sığınıyorum, kendime de güveniyorum. Çok teşekkür ediyorum, o zaman iyi geçecek.

Ülkemiz, 14 Eylül 2005 tarihinde İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolü, (OPCAT)'i imzalamış, söz konusu Protokol 2011 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiş ve ülkemiz açısından bağlayıcılık kazanmıştır. OPCAT'ın amacı Protokolün 1. maddesinde; “Bağımsız uluslararası ve ulusal organların, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezayı önlemek için, kişilerin özgürlüklerinden mahrum bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretlerde bulunacağı bir sistem kurmak” olarak belirlenmiştir.

OPCAT'ın 3. maddesi “Tüm Taraf Devletlerin, işkencenin ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın önlenmesi için ulusal düzeyde bir veya daha fazla sayıda ulusal önleme mekanizması kurmasını, atmasını veya var olanları muhafaza etmesini” şart koşmuştur. Protokolün 17-i maddesi ise; taraf devletlere Protokol'ün yürürlüğe girmesi, onaylanması ya da Protokole katılım sağlan-

* Kurul Üyesi, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, dilek.erturk@tihek.gov.tr

masının ardından en geç bir yıl içinde ulusal önleme mekanizmasına dair işlemlerin tamamlanması gerektiğini belirtmiştir.

Ülkemizde, OPCAT'te belirtilen düzenli ziyaretleri gerçekleştirecek bağımsız bir önleme mekanizması oluşturulması 28 Ocak 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararıyla; Türkiye İnsan Hakları Kurumunun ulusal önleme mekanizması olarak tayin edilmesiyle mümkün olmuştur. Ancak, OPCAT'e göre ulusal önleme mekanizmasının bir takım niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu çerçevede, ulusal önleme mekanizmalarının asgari olarak;

- Kanun ya da Anayasa ile görevlendirilme ve yetkilendirilme,
- İşlevsel bağımsızlık ve çalışanların bağımsızlığı,
- Personelin çoğulculuğunun sağlanması,
- Yeterli mali kaynağa sahip olması,
- İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi İçin Ulusal Kurumların Statüsüne Dair İlkeler veya bilinen adıyla Paris Prensiplerine gereken önemin verilmesi,
- Haberli ve habersiz ziyaret yetkisi ve ulusal önleme mekanizmasının ziyaret etmek istediği yerleri seçme serbestisi,
- Her türlü bilgi ve belgeye erişim,
- Tüm alıkonulma merkezlerine ve bunların binalarına ve tesislerine ulaşabilme,
- Özgürlüğünden mahrum bırakılanlarla doğrudan doğruya ya da gerek görüldüğü taktirde tercüman eşliğinde veya konuyla ilgili bilgi verebileceğine inandığı başka herhangi bir kişiyle özel olarak görüşme,
- İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi (SPT) ile temas kurma, ona bilgi verme ve bir araya gelme, gibi nitelik ve yetkilere sahip olması gerekmektedir.

6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu, bir ulusal önleme mekanizması yerine bir ulusal insan hakları kurumu kurulması amacıyla kaleme alınmış olduğundan; OPCAT'te belirtilen bu gerekliliklerin tümünü karşılayamamıştır. Ulusal Önleme Mekanizması görevinin yasa yerine Bakanlar Kurulu kararıyla verilmesi, öncelikle ulusal önleme mekanizmalarının yasa veya anayasa bağlamında kurulması şartını yerine getirememiştir. 2016 yılında kabul edilen 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ise Protokolde arzulanan şekilde bir ulusal önleme mekanizması kurulmasına imkân vermiştir.

Kanunun 9 maddesinde; “İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol hükümleri çerçevesinde ulusal önleme mekanizması olarak görev yapmak” hükmü ile OPCAT çerçevesinde Ulusal Önleme Mekanizması görevi TIHEK’e tevdi edilmiştir. Böylelikle, ulusal önleme mekanizması görevi bakanlar kurulu kararı yerine OPCAT’te istenildiği gibi kanun düzeyinde bir dayanağa kavuşmuştur. 6701 sayılı Kanunla TIHEK’e OPCAT’le uyumlu olacak birçok görev ve yetki de verilmiştir. Bu görev ve yetkiler;

■ Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere, önceden izin almaksızın, haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek,

■ Ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, Kurul tarafından gerekli görülmesi halinde kamuoyuna açıklamak,

■ Tüm kamu kurum ve kuruluşlarıyla diğer gerçek ve tüzel kişilerden ilgili bilgi ve belgeleri istemek, incelemek ve bunların örneklerini almak, ilgililerden yazılı ve sözlü bilgi almak, özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlerde inceleme yapmak ve gerekli tutanakları düzenlemek, kötü muameleye maruz kaldığı iddia edilen kişi ya da kişilerle görüşmek,

■ İşkence ve kötü muamele ile mücadele etmek ve bu konuda çalışmalar yapmak,

■ Görev alanıyla ilgili mevzuat çalışmalarını izlemek, değerlendirmek, bunlara ilişkin görüş ve önerilerini ilgili mercilere bildirmek,

■ Cumhurbaşkanlığına ve TBMM Başkanlığına sunulmak üzere, işkence ve kötü muameleyle mücadele alanında yıllık raporlar hazırlamak,

■ Kamuoyunu bilgilendirmek ve farkındalık oluşturmak,

■ Gerek görüldüğünde görev alanına ilişkin özel raporlar yayımlamak,

■ Ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurullarıyla diğer kişi, kurum ve kuruluşların bu konuda hazırladıkları raporları incelemek ve değerlendirmek,

■ Alanındaki uluslararası kuruluşlarla ilgili mevzuat dâhilinde iş birliği yapmak,

■ İşkence ve kötü muameleyle mücadele alanında faaliyet yürüten kamu kurum ve kuruluşları, STKlar, meslek kuruluşları ve üniversitelerle iş birliği yapmak,

■ Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal

önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek, olarak sıralanabilir.

Kanunumuzla, ziyaretlerimiz sırasında kamu kurum ve kuruluşlarıyla görevlilerinin Kurumun ziyaretlerini kolaylaştırmak ve taleplerini gecikmeksizin yerine getirme zorunlulukları yasal güvence altına alınmıştır. Bununla da yetinilmemiş "TIHEK Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 12. Bölümüyle "Ulusal Önleme Mekanizmasıyla İlgili Usul ve Esaslar" belirlenerek, Kurum mevzuatımız OPCAT'le tam uyumlu hale getirilmiştir.

Burada az önce sunumuma geçmeden önce kıymetli bir meslektaşımın sizlerle paylaşmamı istediği bir hususu kanunumuzla ilgili olarak belirtmekte yarar görüyorum. Malum gün boyu insan hakları alanında en temel dikkat etmemiz gereken konu, insan onurunun esas alınması idi, bu gün boyu vurgulandı. İşte TIHEK Kanunu Anayasamızdan sonra belki de bu alandaki insan onurunu temel alan ve sıklıkla insan onuruna vurgu yapan kanunlardan belki de bir tanesi demeyeyim, tektir diyebilirim, Anayasamızdan sonra.

OPCAT, alıkonulma yerlerini "bir kamu makamının verdiği emre binaen ya da kamu makamının teşviki veya rızası ya da bilgisi dahilinde, yargı yetkisi ya da denetimi altında bulunan kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları ya da bırakılabilecekleri herhangi bir yer" olarak tanımlamıştır. Protokol metni, alıkonulma mekânlarını tek tek saymak yerine genel çerçeveyi belirtmiş, bu sayede ulusal önleme mekanizmaları ve SPT alıkonulma mekânlarını genişletici bir şekilde yorumlayabilmektedir. Kurum mevzuatımızda da alıkonulma mekânları tek tek sayılmamıştır.

OPCAT'e göre özgürlükten yoksun bırakma; "bir kişinin, herhangi bir biçimde alıkonulması ya da hapsedilmesi yahut herhangi bir yargısal, idari ya da başkaca bir makamın emri üzerine bu kişinin tutulduğu yeri dilediği zaman terk etmesine izin verilmeyeceği kamusal ya da özel gözaltı yerlerine konulması veya yerleştirilmesi anlamına gelmektedir." OPCAT'in aksine Kanunumuz yalnızca "özgürlüğünden mahrum bırakma terimini" kullanmamış, "koruma altına alınan kişiler" ifadesini de eklemiştir. Kanunda, ulusal önleme mekanizması kapsamında ziyaret edilebilecek yerlerin "Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerler" olarak tanımlanması iç hukuk bağlamında TIHEK'in yetkisini daha da açık ve anlaşılır hale getirmiştir. Ben burayı çok önemişiyorum, ulusal önleme mevzuatı açısından ülkemizde, TIHEK kanunumuz yalnızca özgürlüğünden mahrum bırakma terimini kullanmamış, "koruma altına alınan kişiler" ifadesini de eklemiştir. Kanunda ulusal önleme mekanizması kapsamında, ziyaret edilebilecek yerlerin özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerler olarak tanımlanması, iç hukuk bağlamında TIHEK'in yetkisini daha da açık ve anlaşılır hale getirmiştir.

Değerli katılımcılar,

2017'den beri Kurul Üyesi olarak TIHEK bünyesinde görev yapmaktayım. Bu süre zarfında; kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı yerler olan ceza infaz kurumları, nezarethaneler, geri gönderme merkezleri ve psikiyatri merkezleriyle kişilerin koruma altına alındığı yerler arasında bulunan huzurevi, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, çocuk evleri ve çocuk evi siteleri, engelli bakım ve rehabilitasyon merkezleri ve geçici barınma merkezleri gibi bir çok yere ziyaretlerde bulundum. Yine 2017'den beri, Kurum olarak 130'un üzerinde ziyaret gerçekleştirdik ve ulusal önleme mekanizması görevimiz kapsamında birçok tecrübe edindik. Hani sabah deniyordu ya "ziyaretler az", "yerinde karar veriliyor". Ben bunun içinde, mutfakta da çalışan bir üye olarak bunu samimiyetle ifade etmek isterim burada; 130'un üzerinde ziyaret gerçekleştirdik ve bu sayede ulusal önleme mekanizması görevimiz kapsamında birçok tecrübe edindik.

En çok ziyareti alıkonma merkezi denince ilk akla gelen yer olan, ceza infaz kurumlarına gerçekleştirdik. Bu ziyaretlerimizde, özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilere yapılan muamele ve onların alıkonulma koşullarını yerinde inceledik. Ziyaretler sırasında, ulusal ve uluslararası standartlara göre hazırlanan sorulardan oluşan bilgi ve belge taleplerimizi kurum idarelerine ilettik. Böylece, "Kurumların fiziki koşulları, tutulanların beslenme şartları, dış dünyayla iletişimi, sosyal faaliyetler, günlük yaşam, özel ihtiyaç sahiplerinin durumları, sağlık hizmetleri ve Covid-19 pandemisi sırasında alınan önlemler" gibi birçok konuda bilgi edindik. Ziyaretler esnasında edindiğimiz tespit ve gözlemler, mahpuslar ve çalışanlarla gerçekleştirdiğimiz görüşmeler, bilgi ve belge talebiyle edindiğimiz verileri harmanlayarak oluşturduğumuz raporları ilgili idareler ve kamuoyuyla paylaştık, işkence ve kötü muameleyle mücadelede proaktif bir yaklaşım sergiledik. Raporlarda verdiğimiz tavsiyelere çoğu zaman olumlu geri dönüşler aldık ve bazen de mevzuat değişikliklerine OPCAT'te de arzu edildiği üzere ön ayak olduk.

Değerli Katılımcılar,

Katıldığım ziyaretler sırasında ceza infaz kurumlarında idarenin ve personelin Kurumumuzdan haberdar olmadığını yahut Kurumumuz hakkında çok az bilgi sahibi olduğunu gözlemledim. Hatta ben bu anlamda sizinle daha açık pratik birkaç örneği paylaşmak istiyorum. Öncelikle ben gittiğimde ekibimle birlikte biz kapıdan giriyoruz. Bir fasıl jandarmaya kendimi tanıtıyorum, en az 20 dakikamı alıyor bu benim. Jandarma beni yüzbaşına götürüyor. Yüzbaşıyla da bir 10-15 dakika hasbihal edip "kanki"ye bağlıyorum. Oradan geçiyorum cezaevinin içerisine. Müdür Bey'e kendimi ifade etmem yarım saatimi alıyor. Hatta çoğu kez ısrarla göz taramasından

geçmem istendi. Dedim ki: *"Yani kanunun yetkisini bırakın, benim gözlerim bu taraya elverişli değil, tarayamazsınız. Gözümünden bir şey elde edemezsiniz."* Bu benim en az bir iki saatimi alıyor. En az! Ziyaretlerimde... Hatta bir keresinde bir nezarethane ziyaretinde il emniyet müdürlerimizden biri bana aynen böyle ben; Adalet Bakanlığıyla ilişkili olduğunuzu, aslında bir kamu görevi gördüğümüzü, bizim de bu konuda kendilerine yardımcı olmak istediğimizi bütün diplomasi gayretimle açıklamama rağmen hiç unutmuyorum *"Siz bize geleceğinize PKK'ya gitsenize."* demişti. Ben de kendisine *"Sayın İçişleri Bakanımız ve gerekli kuvvetlerimiz PKK'ya gidiyor. Sizin beni tanımanız gerekiyor."* demiştim. Bu şekilde çok fazla güçlkle cebelleşerek ben ekibimle birlikte kurumumun tanıtımına katkı sağlamaya çalıştım bu süreçte.

Her ne kadar ülkemiz OPCAT'e taraf olsa da Kurum mevzuatımızda yetkilerimiz açıkça sıralanmışsa da bunun başka bazı mevzuat eksikliklerinden de kaynaklandığı kanaatindeyim.

Malumları olduğu üzere TIHEK haricinde ceza infaz kurumlarına başka kurul, kurum ve kuruluşlar da ziyaretler gerçekleştirebilmektedir.

Bunların ceza infaz kurumlarında tutulanları ziyaret edebilmesi ve tutulanlarla görüşebilmesi 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'la düzenlenmiş olup Kanunun içeriği Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik'le detaylandırılmıştır.

5275 sayılı Kanun'un 85. maddesinde; kurum, kurul ve kuruluşların, heyet hâlinde veya bireysel olarak ceza infaz kurumlarını ziyaret edebilmesi ve tutuklu ve hükümlülerle görüşebilmesi kural olarak Adalet Bakanlığımızın iznine tabi kılınmıştır.

2005 tarihli "Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmeliğin 26. maddesinde önceden izin almaksızın ziyaret gerçekleştirebilecek kurum ve kuruluşlarla, hükümlü ve tutuklularla özel görüşme yapabilecek makamlar sayılmıştır. Buna göre; hükümlü ve tutuklularla özel görüşme yapabilecekler "İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, izleme kurulu üyeleri, infaz hâkimleri, denetimli serbestlik personeli ve kanunlarla yetkili kılınmış heyet ve kişiler" olarak belirtilmiştir. Ancak ülkemiz, OPCAT'e taraf olmasına rağmen TIHEK'in veya ulusal önleme mekanizmasının adı Yönetmelikte yer almamaktadır.

Kurumumuz Yönetmeliğin 26. maddesindeki "Kanunlarla yetkili kılınmış heyet ve kişiler" kapsamında yer aldığından bu güne kadar ceza infaz kurumlarına giriş sağlanamaması gibi bir vaka hiç yaşanmamıştır. Ceza Tevkifevleri Genel Müdürümüz de, Sayın Müdürüm de burada, bu anlamda da teşekkürlerimi iletmek isterim. CTE de Kurumumuzun görev ve yetkilerini anlatan bir yazıyı tüm ceza infaz kurumlarına göndermiştir. Bununla birlikte, kanımca TIHEK'in söz konusu maddede yer alması,

Kurumumuzun hem ceza infaz kurumları nezdindeki bilinirliğini, tanınırlığını, hem de Adalet ve İçişleri Bakanlıklarımızla TIHEK'in iş birliğini artırıcı rol oynayacaktır.

Yönetmelikte ulusal önleme mekanizması olarak TIHEK'in adının yer alması iki usulle gerçekleştirilebilir. İlk olarak, Yönetmeliğin ilgili maddelerine "OPCAT uyarınca Ulusal Önleme Mekanizması olarak belirlenen TIHEK Başkanı tarafından görevlendirilen yetkililer" gibi bir ibare derç edilebilir. İkinci yöntem ise; Yönetmeliğin "Milletvekillerinin görüşmeleri" başlıklı 40. maddesi gibi müstakil bir maddenin eklenmesi şeklinde olabilir. Kanaatimce, Yönetmeliğe ulusal önleme mekanizması olarak TIHEK'in OPCAT'ten aldığı yetkilerin de yer alacağı ayrı bir maddenin eklenmesi daha yararlı olacaktır. Bu türden bir değişiklikle söz konusu Yönetmelik 6701 sayılı Kanun'la ve OPCAT metniyle çok daha uyumlu hale gelecektir.

Saygıdeğer Konuklar,

Devletin temel hak ve hürriyetleri güvence altına alma görevi çerçevesinde, bizler hak ihlallerini önlemek amacıyla ceza infaz kurumlarına ziyaret düzenleyen kurumlar olarak hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi için yeni iş birliği stratejileri oluşturmak, ortaya koymak durumundayız. Farklı farklı kurumların yapacağı ziyaretler, her Kurumun kendi çalışma alanları kapsamında farklı bir bakış açısı katacaktır. Bu alanda birlikte çalışıp ortak faaliyetler yürütmeliyiz.

Dolayısıyla ben bu Sempozyumumuzun gerçekten yeni iş birliği alanlarının oluşturulması açısından, farklı bakış açılarının ortaya konması ve önümüzdeki dönemde yapılacak çok değerli çalışmalara vesile olması açısından çok faydalı olduğuna inanıyorum. Hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Sabrınız için de teşekkür ediyorum.

Yunus Alkaç: Sayın Ertürk çok teşekkür ediyorum. Gerek ziyaretlerle ilgili doğrudan yaşadıkları gerek çözüm önerileri anlamında sunmuş olduğu mevzuat değişikliği çalışması son derece çarpıcı. Ceza infaz kurumlarına gerçekleşen veya bundan sonraki süreçte Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu ya da diğer denetim yetkisine sahip kurumlar açısından Ceza Tevkif Evleri Genel Müdürü olarak bunu birinci ağızdan, her fırsatta söyledim. Burada da söyleme fırsatını yakaladım. Biz yapılabilecek her türlü iş birliğine açığız. Bu noktada hep kolaylaştırıcı olmanın, aslında belki ifade de çok doğru değil. Yani bizim kolaylaştırmak gibi bir şeyimiz yok. Yasadan kaynaklı o yetkiyi kullanan tüm kurumlara eksiksiz olarak bu alanı açmamız gerekiyor. Bunu da yapıyoruz, yapacağız. Belki burada kolaylaştırıcı olma temennisi şöyle ifade edebiliriz; kişisel olarak ben bu konuda çalışma arkadaşlarıma hep aynı şeyleri söylüyorum. Gerekinden daha fazlasını yapalım. Nedeni şu; oturuma başlarken de bunu ifade ettim, işte bir tarafta özgürlük, diğer tarafta asayiş ve güvenlik. Bunlar kesinlikle birbirinden alternatifleri olan şeyler değil. Özgürlükten asla vazgeçemeyiz, güvenlik ve asayişten de vazgeçemeyiz. Çünkü buralar özel yapılar, özel alanlar, hayatın 7/24 devam ettiği yerler. Uсталık da maharet de zaten bu kıvamı tutturmakta. O kıvamı tutturma görevi, sorumluluğu idare olarak Ceza Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne verilmiş ise burada denetim ne kadar sıkı yapılır ise, bizim önümüze somut olaylar üzerinden ne kadar çok done gelir ise belki biz de o ustalığı, hedef olan ustalığı sergileme anlamında ve bundan çok daha fazla istifade ederiz. Bu noktada hiçbir çekincemiz yok. Az önce Dilek Hanımefendi bahsetti; işte dedi "130 civarında..." dedi... Bunların tamamı ceza infaz kurumu muydu yoksa onun dışında belki nezarethaneler vs. Ben kendi adıma çok keyif aldım. Nedeni şu; ne kadar çok cezaevi görülür ise biz bu konuda iddialıyız; bu kadar net konuşuyorum. Cezaevi aslında infaz bir sistem. Yani size genel olarak bir sel her şeyi getiriyor. Tomruk getiriyor, fidan getiriyor, hırpalanmış gül getiriyor. İnfaz sistemi de bunların her biri açısından bir mekanizma uyguluyor. İnfazın temel amacı; hükümlüyü topluma yeniden kazandırmak, iyileştirme. Ama bazen öyle hükümlü de vardır ki, teorik konuşuyorum, siz ne yaparsanız yapın, yani onu hedef olarak bunu uygularsınız ama kazandıramayabilirsiniz. Orada da infazın ikinci amacı devreye giriyor. Toplum güvenliğini sağlamak anlamında belirli bir süreyle yargı organının, yaptığı yargılama sonucunda işte "şu kadar hürriyeti bağlayıcı ceza" demesiyle onu toplumdan uzak tutmak. Ne kadar çok cezaevi ziyareti yapılır ise, bu manada ne kadar çok hükümlüyle temas edilirse, aslında

ceza tevkif evlerinin bu işte görevli olan idarenin yapmış olduğu çalışmaların, hizmetlerin, ayrıntıların biz çok daha öne çıkacağını düşünüyoruz. Çünkü kurumsal olarak şöyle bir handikabınız da var; ceza infaz kurumlarında yaptığınız insan odaklı çalışmaları çok fazla öne çıkardığınızda da toplumun belirli bir kesimi tarafından "Ya işte benim verdiğim vergilerle siz işte hükümlülere beş yıldızlı otel hazırlıyorsunuz." tepkileri de alabiliyorsunuz. Bizim orada görevimiz, sorumluluğumuz ne kimseye beş yıldızlı konfor hazırlamak ama ne de hak ve özgürlükten vazgeçmek. 0-6 yaş grubunda, hassas gruptur; annesinin yanında kalabilecek çocuklar için bir ünite oluşturduğunuzda, toplumun belirli bir kesimi "Evet bu çok insani bir şey. Çok güzel, tebrik ediyoruz." tepkisini verirken, öbür taraf da "Ya işte siz bu imkanları hazırladığınız sürece artık bir kısım profesyonel, suç işlemeyi alışkanlık edinmiş hükümlüler artık daha kolay suç işleyecek. Çocuğunu da yanına alabilecek." tepkileriyle karşılaşabiliyorsunuz. Çok uzatmak istemiyorum, süremizi de çok aştık. Özü; yani bu denetimler, bu izlemeler ne kadar güçlü olursa ne kadar farklı kaynaklardan olursa emin olun biz cezaevi idaresi olarak bundan son derece istifade edeceğiz. Ve her fırsatta da bunu kolaylaştıracacağız.

Oturumumuzu tamamladık, süremizi de belirli oranda aştık. Ama belki bir 5 veya 10 dakikayı geçmemek üzere, gelebilecek sorular olacaktır; onun için soruları alacağız. Hangi sunum yapan arkadaşımıza sorulacaksa onu da özellikle belirtirseniz sevinirim. Buyurun

- Merhaba tekrar. Sayın Başkan size, moderatör olarak; şimdi bu illerdeki il izleme kurullarında, insan hakları kurulları değildir, ceza ve tutukevlerini izleyen kurulların şeyinde yasa metni. Ben de hatırlıyorum yani yaşım çok elveriyor aslında. Çünkü aktif olarak aslında o şeylerle uğraştık. 2007 yılında yapılan değişiklikle Adalet Bakanlığı aslında bu kurulların raporlarını yani topluyor onu biliyoruz; bu kurulların raporlarını yayımlayabilecekti. Hiçbir zaman yayımlamadı. Şimdi bu bir hani şöyle bir şey; yani bunun anlamı hani siz diyorsunuz ya "Toplumun bir kesimi o bir kesimi bu." Ama bütün bir toplum aslında verdiği vergilerle desteklediği bir yeri aslında o vergilerle neyin iyileştirildiğine dair bilgiye sahip olmadı bu sefer. Şimdi dolayısıyla mesela hani hala yayınlamayacak mı ben çok merak ediyorum, birincisi bu. Aslında çok önemli bir şey çünkü Türkiye'deki bilgiye erişim meselesi, bilginin saklanması meselesi, talep edilen bilgiyle olan, yani hani kamu kurumlarının aslında bu ülkede yaşayan hiçbir yurtaşına böyle muamele etmiyor olması lazım aslında. Hani bilgi talep ediyorsak biz sivil toplum örgütleri olarak; o bilgi talebini karşılayabiliyor olması lazım. O asgari bilgi yok. Yani 2007 yılından beri bakın kaç sene geçmiş yok, birincisi bu. İkincisi aslında yani genel olarak bunu söylemek istiyorum; evet yani çok gayret var, hani heyecan var izlemeye şeyi. Sayılara dökmeyelim, sonuç temelli bakmaya gayret eden, yani nedir mesela; nihai olarak izleme kurullarının, insan hakları kurullarının nihai hedefleri bakımından bir değerlendirme sistematikleri var mı? Neyi öngörmüşlerdi, o yıl içerisinde

neyi gerçekleştirdiler, bunun için ne oldu; bütün bunlardan haberdar olmadığımız bir sistem içerisinde devam ediyoruz. O yüzden TIHEK'in hani stratejisi bence çok önemli. TIHEK'in stratejisi belki bu kurulların nasıl izleme yaptıklarını bilmiyoruz. İzleme şeylerine girenlerin hangi eğitimleri aldıklarını bilmiyoruz. Kimlerin eğitim verdiklerini bilmediğimiz bir durumda bu çeşitliliğin ve bu farklılığın böyle kabul edilmesinin ortaya çıkarabileceği sonuçlar; kimi kez işkencenin görülmemesini kimi kez ihlalin görülmemesini şey olmasını falan sağlayabilir. Şimdi dolayısıyla aslında belki buna daha bütüncül bir pencereden bakmanın yollarını aramak gerekir. Bir üçüncü noktam, 2016 CPT'nin yazdığı yani yetki verdiğimiz değil mi, yani devletin yetki verdiği bir Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin mesela raporları konusunda niye raporlarının geç yayınladığı konusu bir kere çok kritik. 2016 ile ilgili biliyoruz evet, yani bir darbe teşebbüsü oldu, suçluları vardı. Ama sabahleyin Anayasa Mahkemesi Başkanının da ifade ettiği gibi kim olurlarsa olsunlar, tutuldukları vakit hani bir şeyin olması lazım; hani tutuklamanın bizatihi kendisi işte hapsedmenin bizatihi kendisi zaten bir ceza. Ama cezaevlerinden gelen şeyler çok problematik konular vardı. Hiç kimşenin raporunda 2016 yok. CPT'nin de 2016 raporu yok. Daha önce yaptığı var, yani şey sırasında yok. Ohal dönemiyle ilgili olarak 17 raporu yok. Yani bütün bunlara aslında TIHEK nasıl cevap verecek; ben bunlara bakmak ve şey yapmak istiyorum. Yani hani bütün bu meseleleri aslında daha sakın ama hakikatleri önümüze koyarak, nasıl koyacağımız ve burada nasıl iş birlikleri yapılacağı meselesinin gerçekten gözetilmesi gerekir diyorum.

Son söz Adalet Bakanlığı 2018 Mayıs ayının sonu itibariyle UYAP'ta cezaevine giriş çıkışların istatistiklerini yayınlamıyor. Niye acaba?

- Şimdi tabii genel olarak anlattıklarınızdan belki soru değil, daha çok bir değerlendirmeye yaptınız. İzleme kurulları özelinde raporun yayınlanmaması o kurulların yapmış olduğu görevi hafifletmez, bu bir mekanizma. Yani izleme kurulları o denetim ya da izleme sisteminin bir parçası, önemli bir parçası. Ama her şey sadece adalet komisyonları nezdinde kurulmuş olan izleme kurulları üzerinden yürümüyor. Oturuma başlarken de söyledim; işte Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisinde insan hakları inceleme komisyonu gibi bir komisyonumuz var. Şu an sempozyuma işte ev sahipliği yapan Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu gibi son derece geniş yetkilere sahip, özgül ağırlığı son derece fazla olan işte kurumumuzun yapmış olduğu ziyaretler var. Onun dışında işte Kamu Denetçiliği Kurumu gibi son derece önemli kurumumuz var. Onun dışından yapılan infazla ilgili her türlü işlem ve eylemin yargı denetimine tabi olduğu infaz hakimliği müessesemiz var. Onun dışında belki çok kabul görmese de Ceza Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün kendi içinde işte Kontrolörler Kurulu var. Ve bunun gibi belki saymayı unuttuğum... Bu bir sistem. Orada sadece izleme kurulunun raporları yayımlandı yayınlanmadı üzerinden, sanki hiçbir denetim

sistemi yokmuş gibi bir tablo bana göre çok doğru değil. CPT'nin biz 2001 yılı itibarıyla kabul etmişiz, etmek zorunda değiliz, bu yetkimiz var sözleşmeye göre. Ve sonraki süreçte bütün raporları yayınlanmış. 2016 doğrudur, çok kendine özgü bir süreç. Bu sadece ceza infaz kurumlarıyla da ilgili değil. Yani CPT sadece ceza infaz kurumu açısından gelip denetim yapan bir kuruluş da değil; genel manada insan haklarıyla ilgili. Hani o konuda bir çekince olduğunu ben düşünmüyorum. Dolayısıyla tabii bu daha geliştirilebilir, daha farklı bir formata dönüştürülebilir. Ama sanki hiçbir denetim yokmuş veya bu raporlar gizli saklıymış gibi... Yok o kadar olumsuz bakmanızı gerektirir bir durum yok.

- Ben olumsuz bir şey sormadım. Sadece yasada yer alan bir yükümlülüğü ya da olasılığı niye kullanmadığınızı, 2007'den beri neden raporları... Bu bir gelenekse, bu şeffaflık ilkesi şeyin parçası; bütün bu sistem, tarif ettiğiniz sistemin parçası aslında. Dolayısıyla hani bütün stratejilerimizi yaparken aslında, şeffaflık, hesap verebilirlik üzerinden yapıyoruz. Dolayısıyla hani bunu talep etme hakkımız da var. Ve bu yapılmadığı anlamına gelmez. Bilinmesinin ortaya çıkaracağı yararlar bakımından bence düşünülmesi de gerekir aynı zamanda.

- Evet bunlar tabii bir değerlendirmedir, saygı duyuyorum. Baktığımız yer aslında farklı değil. Yani temel hak ve özgürlükler ama bizim kendi açımızdan aynı oranda bakmamız gereken diğer bir husus, bu bizim görevimiz, aynı zamanda sorumluluğumuz, güvenlik ve asayiş noktasında. Ama alternatif olan kavramlar değil bunlar. O yüzden hani...

- Çok kısa ekleme yapabilir miyim Sayın Başkan. Ben öncelikle Feray Hanım'a hassasiyetleri için içten teşekkür etmek isterim. TIHEK'te ikinci dönem görev yapan bir üyeyim. Geçtiğimiz dönemde tek kadın üyeydim. Yani ben nitelik... tabii ki nitelik çok değerli. Nicelik de niteliğin habercisidir, yani biz de boş durmuyoruz. Denetim mekanizmalarının içini doldurmaya gayret ediyoruz. Bence TIHEK ümit var ve verimli çalışmalara imza atıyor. Zaten kendilerinin buraya davet edilmesi de benim bakımından çok kıymetli. Biz kendileriyle iş birliğine açığız ve onlarla keyifli, verimli; "Devletin temel görevi vatandaşının haklarını korumaktır." şiarından hareketle verimli işler yapmaya TIHEK olarak hazırız demek istiyorum. Teşekkür ediyorum.

- Evet farklı bir soru varsa onu da alabiliriz. Buyurun.

- Teşekkürler. Benim sorum da Vali Bey'e, Erol Bey'e olacak. İl ve ilçe insan hakları kurullarının aslında bütçesinin çok az olduğunu biliyorum. Ve buna rağmen Başkan Bey'in de dediği gibi, çok isabetli olarak dediği gibi cezaevleri, tutukevleri izlenmesi çok önemli. Peki bunun artırılması için, bu kadar az bütçede nasıl bir yol izlenebilir? Ya da nasıl artırılabilir. Artırılması gerektiğine hepimiz hemfikiriz galiba. Ama sizin bu konudaki yol haritanız nedir?

Erol Özkan: Sekreterliğimizi Hukuk İşleri Müdürlüğümüz yürüttüğü için Valiliğimizin imkanlarından yararlanıyoruz. Büro sorunumuz yok, dolayısıyla büro masrafı yok, mobilya masrafımız yok. Valiliğimizin bilgisayarlarını, elektronik aksamlarını kullanıyoruz. Çok paraya da ihtiyacımız yok aslında. Bir tek benim orada öneri olarak belirttiğim belki üyelerimize huzur hakkı ödenmesi, onların şevkini artırabilir. Bunun dışında yani cezaevi ziyaretine giderken valiliğimizin araçları var ister minibüs olsun ister az bir grup gidecekse, binek araçlarını onlara tahsis ediyoruz. Başka talepleri olursa onları da hangi kurumun imkanları ona uygunsa, o kurumlara talimat verip gönderiyoruz. Şu ana kadar bir sıkıntı yaşamadık ekonomik olarak. Ha daha iyisi olabilir mi; belki biz daha eski model bir bilgisayar ya da yazıcı koymuşuzdur bu masaya. TIHEK bu işlere ön ayak olursa belki daha modern, kendileriyle de bağlantısı olan bilgisayar sistemleri kurulabilir. Daha hızlı iletişime geçilebilir. Ama hani klasik <<Bize minibüs verin, bir tane de binek araba verin, işte beş tane de kadro açın.>> gibi bir talebimiz yok. Hani olsa kaliteyi artırır mı hizmeti artırır mı ondan da şüpheliyim. Şu haliyle çok büyük bir ihtiyacımız yok.

- Peki ulusal önleme mekanizması olarak yol haritanız, planlarınız nedir?

- Şimdi bizim üç tane komisyonumuz var, hepsinin alanları farklı, ilgilendikleri alanlar. Burada ben konu sadece cezaevi ziyaretleri olduğu için cezaeviyle ilgili olan kısma ağırlık verdim. Onun dışında arkadaşlarımız hemen hemen her ay bir etkinlik düzenliyorlar. Nezarethaneleri habersiz ziyaret edebilme, kontrol edebilme yetkimiz var; onu çok sık kullanıyoruz, jandarma ve polis bölgesindeki. Onun dışında kamu kuruluşlarıyla ilgili bize yoğun bir şikâyet geldiğinde orayla ilgili hemen bir karar alıp ilgili komisyonumuzu oraya yönlendiriyoruz. Şu ana kadar hani Maraş özelinde gittiğimiz denetimlerde çok mahcup, yani kurumları mahcup edecek, bizi de çok üzecek sonuçlar çıkmadı. Genelde yapılan hatalar basit hatalar oluyor. Ve giden komisyon üyelerimizin ikazıyla ya da onların dönüşte bize verdikleri raporu biz valilik olarak talimat olarak yayınladığımızda çok kısa sürede çözüme kavuşuyor. Şu haliyle, diğer illerde de öyledir tahmin ediyorum ama Maraş olarak biz kendi yaptığımız işten de memnunuz. Gelen tepkiler de umut verici, bizi doğrulayan şekilde??

- Teşekkür ediyorum. Oturumu ve sempozyumu bu şekilde kapatıyorum. Sayın Başkanımıza, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu üyelerine, çalışanlarına; bu kadar önemli bir konuda bu sempozyumu gerçekleştirdikleri için çok teşekkür ediyorum. İnşallah çıktılarının da hayırlı sonuçlara vesile olacağına inanıyorum. Çok sağ olun.

- Sayın Oturum Başkanımıza ve sunum yapan Kıymetli Katılımcılarımıza çok teşekkür ediyoruz.

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

YÜKSEL CAD. NO: 23 | 06650 | KIZILAY-ANKARA

TEL: 0312 422 78 00

www.tihek.gov.tr

/tihekkurumsal

/tihek_kurumsal

/tihekkurumsal

/tihekkurumsal